

BUTTYKAY P. ANTAL

O. F. M.

SOROZATOS BESZÉDEK

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

BURKA P. KELEMEN dr.

O. F. M.

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

Nihil obstat. Fr. Pelbartus Szalóczi, censor dep. Impriini potest. 225/1942.
Budapest, die 19. Április 1942. Fr. Victor Hársligethy-Vinkovits, Min. Pro-
vincialis.

Nihil obstat. P. Pelbartus Szalóczi O. F. M., censor dioecesanus ad hoc. Nr.
3140/1942. Imprimatur. Strigonii, die 25. Április 1942. Dr. Joannes Drahos,
vicarius generalis.

Stephaneum nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi-u. 28.
Felelős: ifj. Kohl Ferenc.

ELŐSZÓ.

Székesfehérvár áldott emlékű, halhatatlan püspöke, Prohászka Ottokár szavaként két világ környékez minket. A természeté és a kegyelemé. Mind a kettőbe beletartozunk, benne kell, hogy legyünk, mert e két síkon pereg szaporán, lankadatlan iramban életünk filmszalagja. A szónak nem természetrajzi, hanem első értelmében kételtű az ember: — él a természet rendjében és élnie kell a természetfölöttiség szintjén is.

Ez utóbbinak kétséget nem tűrő bizonyága, hogy Krisztus tüzet jött bocsátani a földre és azt akarja, hogy ez a tűz égjen (Lk. 12, 49.) — bennünk. Azért élt köztünk, azért szenvedett, és halt meg értünk, azért rendelt szentségeket, hogy életünk legyen és bőven legyen. (Ján. 10, 10.) Ennek a bővebb, tehát magasabbrendű életnek az élesztője, ennek a tűznek hivatásos szítója az Egyház és megbízott segéd munkásai Krisztus papjai.

Az igehirdetés nagy feladata, apostoli jellege is azt célozza, hogy «alkalmasan és alkalmatlanul intsen, kérjen és dorgáljon», szóval a közönyt, ezt a veszedelmes lelki mótelyt távoltartsa az emberektől. Ennek az eszmevilágnak a szétárasztásában és elmélyítésében szakadtak le P. Buttykay ihletett ajkairól azok a beszéd-sorozatokat, melyek e kötetnek tartalmát adják.

P. Buttykay nagy hírű lelkigyakorlatvezető volt, kinek elmélkedései húztak, ragadtak a magasságok felé és leláttattak a dolgok mélyére, hol az örök értékek rejtőznek. Esztendőök hosszú során át hallatta szavát, mint böjti szónok, hogy az elvilágiasodás és elfelületesedés megannyi veszedelmének közepette hirdesse egyfelől a komoly lelki elmélyülés szükségességét, másfelől az égiek, az örökkévalóság és az Isten felé való igazodás

alapelveit, módszerét és eszközeit. Ugyancsak a bensőt megújhosztó ráeszmélés és a lelki élet ébrentartása és felfrissítése célgondolatával ragadta meg a rendkívüli alkalmak mindegyikét egy-egy triduumnak kapcsán . . .

Ő azok a lenyűgöző lelkigyakorlatos mesteri megnyilatkozások, felejthetetlen nagyböjti szerda-esték és triduumos beszédek, de sok lélek számára jelentettek üdítő oázist a robotos élet Szaharájában, felajzódást, emelkedést, kívülről jövő, de befelé ható kegyelmi illetést, indítást, eszmélkedést, észbekapatást, újból tájékozódást és beigazítást az örök elhivatottság sarkcsillagai felé! . . .

Mint a világitótoronyból kilövellő fénykéve pásztázta végig P. Buttykay lelki reflektora hallgatói belső világát, hogy Isten-közeibe segítse és abban megtartsa őket. Mint az iránytű tájékoztatja az embert mindenkor és mindenhol, úgy mutatta az útjelző irányt szóval és tettel ez az istenáldotta szerzetespap ezrek és ezrek lelkének.

A kimondott szó lendülete, elevenereje hiányzik ugyan ezekből a leírt beszédekből, s az itt közreadottak is csak ízelítőt adó, csupán morzsaszerű töredéke ilyen irányú remekléseinek, azonban a gondolatmag mindenha csiraképes, s az érzéshullámzás Golf-árama jótékonyan felkerekedhet még ennek olvasása nyomán is . . . így lesz P. Buttykay hatása megmaradóan áldásthozó!

Adja Isten!

Esztergom, 1942 április 7-én.

Burka P. Kelemen dr.

**LELKIGYAKORLATOS
BESZÉDSOROZAT.¹**

1918.

Szeresd a te Uradat! ...

Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Mélyen tisztelt hölgyeim!

A lelkigyakorlat mindig aszketika. Ha nem az, hanem valami más, *nevezhetném* kedvtelésnek, nevezhetném divatnak, nevezhetném a lélek egy félszeg eltolódásának. Szóval ha nem aszketika, akkor rossz. Se célja, se jelentősége, annál kevésbé eredménye. A lelkigyakorlat mindig egy magas aszkézis, tehát az ember összes szellemi és lelki, sőt bizonyos mértékig fizikai erőinek is bekapcsolása egy olyan tevékenységbe, amelyiknek alapja, platformja ugyan itt van a földön, de amelyiknek a célja már nem innen való.

És aki ezt nem érti, vagy pedig elzárkózik ez elől a magas cél elől és holmi narkotikumot vagy holmi appetitoriumot keres a lelkigyakorlatban, narkotikumot arra, hogy őt rövidebb-hosszabb ideig valamiféle kínban megnyugtassák, avagy appetitoriumot arra nézve, hogy azzal a sok nyomorúsággal szemben, amelyet az embernek az élet ad, nyújt, okoz, ezzel a sok nyomorúsággal kapcsolatban beálló unalom, lelki, szellemi nyomorérzet, kellemetlenség, elmohosodottság helyzeteiben valamit kapjon, valamit, ami megint egy rövid lejáratú lendületre képesíti őt; egy appetitoriumot, egy étvágygerjesztőt, amelyik azzal a keserű, fanyar, undok, elviselhetetlen szájjal ellentétben, pillanatilag és helyzetszerűleg megint életkedvre hangoljon.

Ha valaki a lelkigyakorlatot ez alatt a szempont alatt konziderálja, akkor igazán kár ahhoz hozzáfognia.

A lelkigyakorlat egyetlen egészséges beállításban tekinthető csak, és ez az egészséges beállítás — tetszik

vagy nem tetszik, idegenszerűen hangzik-e vagy sem, mindegy?! — egyetlen helyes fogalom: aszketika, vagyis önfegyelmzés, önmegtágadás árán, erőlködéséi révén célbavett, magasabb, egyenesen kimondom: természetfeletti szempont.

Ép ezért ezekben a napokban mi ezeket az egészen magas nézőpontokat fogjuk keresni. Ép ezért kemény és kellemetlen dolgokat fogunk találni megemlékedni. Ép azért nem a köznapival kapcsolódó, hanem messze a köznapin felül álló szempontokat fogunk olyatén megfigyelés alá venni, hogy vajjon azokkal nekünk mennyi a közünk, azokhoz mennyi az érzékünk, azokból eredezőleg és azokhoz kapcsolódólag mennyi benünk a pozitív odatartozóság . . .

Miután ezeket a kijelentéseket megcsináltam, már módomban van átsiklani a mai első megbeszélésnek a tárgyára, amelyik egyike a legmagasabb témáknak; egyike az embert legkevésbé hatalmába keríteni tudó igazságoknak; egyike azoknak az alaptételeknek, amelyek kitorölhetetlenek és elválaszthatatlanok, de amelyekkel szemben az embert rengeteg nagy nehézség, vagy ha úgy tetszik: nehézségerő tartja fogva. Ez a tétel az evangéliumban Máté szavait idézve így szól: szeresd a te Uradat teljes szívedből és minden erődből! (Mt. 22, 37.) Méltóztatnak látni, hogy igazam van, mikor azt mondtam, hogy ez a tétel egy olyan óriási pondussal, nehézséggel áll szemben, mint amilyen egyénenként és külön-külön mindegyikünknek az élete, amelyikben sok, temérdek, megszámlálhatatlan motívum mutatkozik; amelyikbe ezer és ezer érzés és sejtés és akarás nyúlik bele, de amelyik nagyon kevésbé van áthatva és átjárva ettől a nagy alaptételtől, amelyik úgy szól más fogalmazásban, salamoni bölcsességgel világgá röpített örök életű jelszavakban: hiúság és hiúságok hiúsága minden (Préd. 1, 2.) az Isten szeretetén kívül. Hiúságon itt értsük a hiábavalóságot, a mulandót, a tönkremenőt, az ideiglenesét, a rövid lejárátút, az állandótlan, a tönkremenőt, az összeomlót, a rombadőlőt, szóval mindazt, aminek nincs állandósága, arra

akármilyen mesés legyen plasztikájában, bájában, szépségében, üdeségében, szindússágában, akármilyen legyen a skálája, akármilyen hangokat, akármilyen formákat, akármilyen modulációt mutasson, szóval, amin a varázslatoknak és a báj oknak az egész serege ömlik el, az nrind szerteomló, az mind ideiglenes, az mind, ahogy a zsol-táros mondja, valahogy a 70-80 esztendőknék a határvonalával végkép lejáródik még akkor is, ha hosszúnak és nagy tartamúnak, kitartónak indult. . .

Ellenben egy pozitív valami van, ami megmarad az emberi lélek számára, akárhogy nézzük is és ez az Istennek a szeretete.

Ez az a nagy aszketikus igazság, amelyik elsőnek illeszkedik élénk akkor, mikor mi lelkigyakorlatot akarunk tartani. Mikor mi nem szavalásban gyakoroljuk magunkat, mikor mi nem színpadi technikában gyakoroljuk magunkat, mikor nem az etikettnek a gyakorlatában, a járás-kelésnek, a társadalmi érvényesülésnek, nemzetgazdasági érvényesülésnek a szerepeiben, a hivatásban és a munkakörében manőverezünk, hanem amikor mi lelkigyakorlatot tartunk, mikor tehát kifejezetten és elsősorban és egészen és elkülönözve és disztíngválva a lelkünket gyakoroljuk, azt foglalkoztatjuk.

A léleknek, mint ilyennek, és csak a léleknek akarunk ezekben a napokban szerepet, munkát és tápot adni.

Aki közülünk igazándiban nem szereti az Istent, az aligha fog a megszentelő malasztban, tehát kegyelemben, tehát az Isten velünk közlött szeretete révén előállott lelki nívóban az ő perszonális, személyi hivatásának a magaslatán megmaradni. Mert a kegyelem, a malaszt, mondjuk inkább így: Istennek irántunk érzett, velünk szemben gyakorolt szeretete, az egy reciprok valamit, egy ellenfogalmat vált ki, illetve kíván, illetve tételez fel az ember részéről. Az Ő előlegezett nagy, páratlan, isteni bőséggel kiszórt, nagy liberalitással osztogatott rokonszenve az ember iránt, felkaroló gondviselése, velünk foglalkozó gondoskodása

a mi részünkről feltételezi a rezonanciát, vagyis azt a visszhangot, melyhez mikor hallom a szót: caritate perpétua, örök szeretettel szeretlek téged; azért vontalak magamhoz, könyörülvén rajtad (Jerem. 31, 3.), erre semmiképen sem lehet a visszhang az, amit egy poemában megírt ma, mostanában egy költő: — gyűlölöm az Istent! . . . Erre a hangra nem lehet a felelet ez: — mit nekem az Isten?! Erre a hangra nem lehet a visszhang az, hogy nekem közönyös az Isten. Erre nem lehet a felelet az, hogy én nem ismerem az Istent. Nem lehet a felelet az, hogy én nem is vagyok kíváncsi az Istenre. De mikor valaki annyira, oly nyíltan, oly világosan, annyira hangoztatva megérteti velem, és érezteti velem, hogy az én vele való kapcsolatomban, tehát tőle függő egzisztenciámnak semmiféle más motívuma nincs, mint az, hogy foglalkozik velem, hogy elgondol engem, hogy figyelemmel kísér engem, hogy méltányol engem, hogy aggódik értem, mikor mondom mindezek a motívumok oly kifejezetten élesen bontakoznak ki az Úrnak az emberekkel való ökonómiájában, akkor nekünk természetszerűleg nem lehet más, nem lehet semmiképen sem lehet más visszhangú megnyilatkozásunk, mint az, hogy: —Uram, szeretlek téged! Ahhoz azonban, hogy ez a szeretet megfelelő visszhangon törjön elő az embernek a lelkéből, egy megint csak Máté evangélista által Krisztus ajkain megállapított diagnosztikus igazságra van szükség, vagyis inkább úgy mondjuk, hogy ennek a tételnek, ennek az igazságnak a mi lelkünkbe való beilleszkedése előfeltételeztetik. Szól pedig ez a megállapítás az Üdvözítő fogalmazásában következőképen: Ahol a ti kincsetek vagyon, ott leszen a ti szívetek is. (Lk. 12, 34.) Vagyis amit igazán értékesnek, nagynek, szépnek, jónak, drágának tartasz, a felé fog a te rokonszenved, a te egész szimpatikus igyekvésed, azontúl a te lelkesedésed, a te hevületed, a te tüdőd, a te szenvedélyed törekedni, Minél kevésbbé érték valaki előtt valami, annál messzebb áll tőle, annál távolabb, annál elfekvőbb, annál idegebb tőle az ő egész egyénisége, az ő lelke; annál

inkább érzései, annál inkább vonzalmi, megnyilatkozásai, sőt megigazulások helyett tiltakozások, vonzalmak helyett protestáló idegenkedések, unalom, fáradtság, utálat és nem tudom mi minden más averzionális egyéni és emberi jelenségek fognak mutatkozni és jelentkezni...

Ahhoz tehát, hogy ezt a bizonyos szeretetet az ember ki tudja alakítani magában, ahhoz, hogy erre a nívóra tartozzon az ember, hogy ne egy fluktuáló, emelkedő és eső, de egy stabilis valami legyen, ahhoz az kell, hogy mi az Isten fogalmát mint értéket ültessük bele a mi lelkünkbe.

Mi ennek a lehetősége? Mi ennek a módja?

Egy kis filozófia; nem magas. A legkisebb méretű, a legalacsonyabb szintű életfilozófia semmi egyebet nem tesz, mint elkezdi maga mellett és maga körül osztályozni a dolgokat, az úgynevezett értékeket; elkezdi osztályozni mindazt, amit emberi kezek, mindazt amit szellem, úgynevezett géniusz alkotott; mindazt, amit formában, egyre tökéletesedő formában előhív az embernek moduláló és kreatív, alakító és teremtő tehetsége, majdnem teremtőnek mondható vagy legalább is másodfokú teremtést mutató ereje; elkezdi mind felvonultatni magukat azokat a dolgokat is, amelyek nem emberi erőnek az alkotmányai, hanem a földből nőnek szántás és vetés nélkül; s ha nézi a fenyőóriásokat az Alpeseken, ha nézi a cédrusokat a Libanonon, az olajfákat a Capri-szigeteken, ha nézi ezeket a bizarr szépségeket a természetben és látja, hogy mindezek az óriások — értem a jéghegyeket, értem a Libanon fáit és az Alpések fenyveseit! — mind-mind elmúló, elhaló dolgok; az a növényzet, amelyiket századok múltán következő nemzedékek köszén formájában elfűtenek, most pedig az emberi géniusz reá valló ecsetkezeléssel, művészettel csinál szépséges képeket belőlük.

Micsoda változások, a tönkremenésnek változásai!

Amint elveszett az a fa és amint elolvad az a jéghegy úgy fog valamikor elszakadni az ember, elenyészni,

elveszni a szépség, amely valamikor géniusz formájában és reprodukáló képességével elbűvölt bennünket, s marad valami, ami mindennek a gyökere, ami mindennek az inspiráló és termékenyítő ereje, maga a végső ok, maga az Alkotó, minden szépséget, minden erőt, hatalmat, minden nagyságot, jóságot, kedvességet, minden igazságot önmagában folytonosan hullámoztató, önmagában tartalmazó végtelen Isten.

Ha tehát én az én értékeléssel megközelítem őt és ha én elkezdek beszélni a régi zsolttáros költőnek a nyelvén és azt mondom, hogy nagy az Úr (Zsolt. 95, 4.) és nagy az ő hatalma (Zsolt. 146, 5.); ha azt mondom, hogy jó az Úr (Zsolt. 105, 1.) és érdemes és méltó dicsérni őt (Zsolt. 144, 3.), mert az ő neve még nevének említése is kellemes és édes; ha én így hozom az én lelkemet feltétlenül okosan és helyesen, nem hangulatokból, de konsziderációk, de a hit meghihletése nyomán keletkezett értelmes észbeli motiválások alapján serkentem az én lelkemet az Isten felé, igen, akkor majd bekövetkezik nem mint egy patológikus tünet, nem mint egy idegállapot, mint egy l'esprit, de bekövetkezik mint a logikus igazság az én lelkemben, hogy legnagyobb értéknek és kincsnek és egyetlen nagy pozitívumnak, emberek és emberiek és emberiesek és földiek és dologiak és helyzetszerűeken túl és felett úgy fogom látni magam előtt egyedül, egyedül az Istent, mint akiről tudom, hogy elrabolhatatlan javam; mint akiről tudom, hogy megváltozhatatlan javam; mint akiről érzem és tudom, hogy egyedüli és legfőbb jóm; mint akiről tudom, hogy tőlem elperelhetetlen birtokom, amit senki és semmi el nem vitathat tőlem . . .

A természet szemlélete mindenha dispozició gyanánt szolgált az embereknek arra, a létező dolgoknak a megelemzése mindenha lépcsőül – adódott az emberek számára a tekintetben, hogy közelebb vigyék magukat a végtelenséghez, az Alkotóhoz, a nagyhoz, az erőshöz, a páratlanhoz, a mása nélkül valóhoz, az egyedülihez. Ilyenfélét mutat nekünk régi kopott betűkben, mint megállapítást a Bölcsességnek könyve, mikor utal arra,

hogyan az emberiség az ő fogékony lelkével, mikor a teremtett dolgok szépségbe beleszédült, hirtelenjében, a benyomásoknak vehemensen lenyűgöző hatása alatt elkezdte isteníteni azokat. A szépségüket, a méreteiket, a nagyságukat, a kiterjeszkedésüket, a súlyukat, a ragyogásukat, a színdússágukat egyenesen isteni tulajdonságoknak nézte és ebből a megtévedésből kifolyólag minden hódolatot, amire a lelke kész volt, átvitte ezekre a romlandó, ideiglenes, dologi, földi jelenségekre, a teremtményekre, — mondja a Bölcsesség könyve Salamonnak gondolkozó eszével. (V. Ó. Bölcs. 13-14. részt.) Ha pedig mindezeket gyönyörködve, bennük megszédülve, ezek szépségétől Istennek vélték, tudják meg, mennyivel inkább fenségesen szép mindezeknek az Ura, mivel hogy a bájnak, a kellemnak, a szépségnek, a nagyságnak, az erőnek, a hatalomnak nemzője alkotó mindezeket. (Bölcs. 13, 3-5.)

Úgy van. Csak rá kell az embernek a maga eszét, a maga gondolkozó, logikus és logikusan gondolkozó eszét rá kell vinni arra a létrára, amelyiken fokként halad a megállapító gondolkodás, és azt a szépséget, amelyiket megbámul az alkotmányon, a készítményen, amelyiket megbámul a művön, ha azt mind megelemez, konziderálja, megfontolja, kéri, érzékeli, értékeli, kitapogatja magában abban az erőforrásban, amelyikből ezek fakadtak és amelyik hogy kifakadtak belőle, az egzisztenciális létezésüket valamelyes módon állandósítja. Valóban így nem nehéz, így nem feladat, nem sajátságos, szokatlan hevület, nem amolyan túlcsapó poétikus ábránd mindezeknek a Mesterét a múltal sokkal tökéletesebb hódolattal, az összes rokonszenves érzelmeknek feltolulásával körülfogni és lefoglalni a magam számára!

A Szent Bazil, mint aszketikus lélek, olyanformán definiálja, határozza meg, tanítja nekünk ezt a bizonyos, az Alkotót, az Istent, a gondviselőt megközelítő lelkületet, ezt az értékelést, hogy az egy állandó, erőteljes, egy szüntelen óhaj behelyezkedni, beletartozni abba az együttesbe, valahogy beleilleszkedni abba az

existenciába, amelyiket a Teremtő harmonikus, nagy, romlatlan, engedelmes, mindenben akkurátus művének neveznék, vagyis a mindenségbe. Egy más fogalmazásban azt mondanám, ez az értékelése a Végtelennek, az Istennek, mint az én kincsemnek, tehát az én szeretetteljes ragaszkodásom hozzá, amelyik visszhangja az Ó irántam érzett és folytonosan gyakorolt szeretetének nem más, mint egy egészséges, diszharmóniát nem tűrő, minden kisiklástól féltékenyen óvakodó, ugyanakkor azonban következetesen, szüntelenül és egyre feltörő törekvés és vágy: — jónak lenni. . .

Ezt a kifejezést azért mondtam, mert ha fel-
 űtjük a Szentírás első lapjait, ahol az Jsten teremtő munkássága, minden alkotó ténye le van írva, ugyanez az első megállapítás van: és látá az Úr, hogy jó, t. i. amit alkotott. (1. Móz. 1.) Tehát a jóság, a célszerűség, mondanám a megfelelőség, az őt kielégítő minőség, egy bizonyos fokú elsőrangúság, egy első minőség. Az a lelkiállapot, mely nemcsak lelki, de azzal kapcsolatos fizikai, tehát pszichofizikai, test- és lélekbeli harmonizáltsága is, az, ami egészében és valójában kifejezi azt, hogy szeretem az Istent: — az, hogy jó vagyok ...

Jó vagyok úgy, mint teremtmény.

Nem úgy vagyok jó, ahogy azt nekem x vagy y mondja és x vagy y gondolja, hanem úgy vagyok jó, mint ahogy jó volt az Isten kezéből és teremtő akaratából kikerült és a firmamentumra tűzött és azóta is jól és mindig jól és nemzedékeken keresztül jól világító és jól melegítő nap, mint ahogy jó a tengernek a vize, mint ahogy jók az égnek a felhői, mint ahogy jók mindazok az élők, amelyekkel az Isten benépesítette az ő világát, mind jó valami értelemben. Éppen úgy kell nekem mint jónak, nem pedig mint rossznak, hitvány-nak, elkallódott jószágnak, nem mint megtúrt és valamiféleképen a világ hátán vagy ölében leledző valaminek existálnom, hanem a mindenség együttességében egész és teljes, összhangos törekvéssel beilleszkedő existenciának, létezőnek kell lennem. Ekkor mondha-

tom magamról, hogy szeretem az Istent! Nem akkor, ha elsóhajtozom és tipikusan, egyénileg szeretkezem az Istennel valamiféle formában! Nem akkor; hanem ha én mint ember, mint teremtmény tudva azt, hogy nem esedékes valami, nem pehely vagyok, amelyiket valahogy ide, a világ képére fűjt valamiféle szellő; aki nem valami romlás és bomlásnak egyik szilánkja vagyok, hanem aki mint egy szerves valami, mint egy organikusan ideilleszkedett létező valami vagyok, akinek az egzisztenciája indokolt és akinek minden létjelen-sége következetesen adott a létben; ha én így illeszkedem ide és nem valami szeparasztikus kóválygásban, valamiféle aberrációban, valami ilyen bolondulásban, valami hóbortban úszkálók a nagy mindenségben, de úgy tekintem magamat, mint egy részét, értékes részét a nagy értéknek. Tehát ha a mindenség érték, akkor én sem vagyok egészen semmi és hitvány valami; az én szerepem sem lehet az, hogy itt legyek csupán valahogy és valami módon nem törvényszerűség szerint, de az Isten szerető műveként kell beleilleszkednem a teremtés nagy együttesébe.

Vagyis jónak kell lennem!

És mindaddig, míg erre a jóságra nem törekszem, míg ez a jóság engemet nem animál, nem lelkesít, nem ösztönöz, nem hevít, nem tüzel, míg ez a jóság engem fáradhatatlanná, mondanám szenvedélyessé nem tesz, ebben az akcióban az a tudat, az az öntudat, hogy nekem pedig így kell itt elhelyezkednem, — addig nem beszélhetek sem arról, hogy jó vagyok, sem arról, hogy szeretem az Istent. . . Nem! Lehet, hogy próbálkozom ezzel a feladattal, próbálkozom ezzel a tétellel, ezzel a jelszóval, ezzel a divattal, lehet. Lehet, hogy próbálkozom ezzel a tradícióval, ami belém nevelődött vagy hozzám ékelődött valamiféleképen. Lehet, hogy ez egy izgató ék az én életemben. Lehet, de, de ez semmiesetre sem az, aminek lenni kellene, nem a correspondeáló reciprocitás, nem a megfelelő viszonyosság.

Odaillő és engemet a mindenséghez illesztő és bekapcsoló alaptétel, minélfogva lévén az én kincsem

az Isten, lévén mindenekfelett értékelt nagy dolog, az el nem múló, tönkre nem menő, a fennmaradó valami, én is a saját magam egész lelkeségével ahhoz vonzolódom, dolgozom oda magamat.

Már most ha az ember ezt így megállapítja, ha ezt az igazságot így leszűri magában, akkor elkezd filozofálni, vagy mondjuk így: elkezd lelkiismeret körüli megállapításokat és kitapogatókat és diagnózisokat csinálni és elkezdi saját magát becsülni, elkezdi a maga hovatarozandóságát, a maga eddigi elhelyezkedését kritika, bonckés alá venni. Ilyenkor nagyon jó segítség a Szent Pálnak egyik leveléből kiemelt következő sarkigazság (V. Ő. Filipp. 3, 12. sköv.): én pedig *egy pillanattig* sem gondolom, egy percig sem tételezem fel magamról, hogy én már birtokba vettem, hogy én már elértem azt, ami után törekednem kell, ami engem foglalkoztat; hogy én már az igazságnak az útján vagyok; hogy én a cél felé törekszem és azt el is érőben volnék. Egyet azonban cselekszem, elfelejtkezem, elfelejtkezem studio mindazokról, amelyek mögöttem vannak. Azok felé pedig, amelyek előttem vannak, kinyújtom magamat, a kezemet, elnyúlok egészen, mint aki nagyon akarom, mint aki érzem és tudom, hogy nekem itt nem szabad megállnom, hogy distanciákat nem engedhetek, hanem rá kell egészen vinnem magamat arra a valamire, amire törekszem, nyújtózkodom minden idegszállammal, minden izmommal, annak a végsőig feszített spannolásával, tehát egy nagy lelki extenzióval, egy nagy értelmi megerőlkődéssel, egy fizikai munkával vetem magamat mindarra, ami ezeket a fogalmakat tisztázza bennem ...

Tehát ez annyit jelent, hogy itt nem elégségesek az amatőrkördések, itt nem igazoltak a holmi szezőnszerű, kurta lejárátú, hangulatszerű vagy alkalomszerű neki-lódulások . . . Szent Pál igen jól karakterizálja a dolgokat. Az embernek egész a megfeszülésig rá kell adnia magát erre a témára! De világos is! Hogyan lehetne másként produkálni egy embernek az Isten szeretetét? Vegyük csak az embert amint van, azokban a leg-

közelebbi relációkban, amelyekben más emberekhez áll, melyek olyan szeszélyesen változók, olyan rövid lejáratúak, olyan virághervadásszerűek, annyira a szeszély és a hangulatok játéka az ő érzései és az ő érzelmei; előbb olvadt, a következő percben gyűlöl, mert, mert valami rosszul esett neki. Ilyenféle lelkiülettel, ezzel az egyéniséggel se az Istent, se az Isten szeretetét elérni nem lehet! Ide több kell! Ide szívósság kell, amelyik rálicitál a holtomiglan és holtáigra! Amelyik előtt és amelyikkel szemben a feszületre rátett kezek és a sírig hangoztatott hűség és más egyebek csak példák, csak analógiák, csak halvány és gyenge magyarázatok, csak azt mondanám, hogy a nemesítésre szánt gyümölcsfának az első évi termése, nem pedig azok a sok, sok éven keresztül, állandó munkálkodással végre nagynehezen kivárt és összehozott gyönyörű hamvas, szép termések. Nem olyan könnyű az embernek önmagát az Isten szeretetének sodrába beleállítani! . . . Azért mondja maga az Üdvözítő is: szeresd a te Uradat teljes szívedből! Az egész emberi szívnek kell arra készen lennie! Teljes elmédből; vagyis az eszedet nem lehet lekapcsolni! És még ez sem elég! Ha a szívedet és az elmédet mind feltetted a mérlegre, akkor még kell valami, a te teljes erőd, a te izomerőd, amelyik nem vonja ki magát. . . Lám, így jön létre belőlem is az az együttes, hogy az egész ember applikálódik ebbe a munkába, s a teljes egyéniségnek, mint valami jónak bele kell illeszkedni a nagy világmindenség harmóniájába. Tehát kell az a bizonyos extenzió, Szent Pál szerint (Filipp. 3, 13.) az a nyúlás . . . Pardon, a példa egy kissé frivolnak látszik és talán nem egészen illő, de nem tudok jobb, plasztikusabb példát hozni, mint mikor egy olyan hűséges versenyparipát látok nyújtózni, nyúlni a cél előtt, hogy feszül szét az izomzata, hogy még jobban ki tudja nyújtani a vázát hol a sarkantyú alatt, hol az ostor alatt, hol a saját hűséges dresszurája alatt. . . Ez a megvilágítás csak valami abból, amit annak nevezek, hogy ki kell az egész erőmet adnom ... És itt a sok negatívum, a sok semmi, és a sok törtszám! Egész

szám nagyon kevés van! A mi lelkesedésünknek a lázatáblája igen szökdelő! . . . Itt az a sok semmi, az a sok szegénység, mikor látjuk, hogy ebben a nagy kapkodásban az Isten szeretete felé olyan tökéletlen, alkalmatlan, ormótlan figurák vagyunk, akik bekukkantunk az Isten szeretetének a templomába és mikor megcsap bennünket a nagy, ennek az óriási nagy mindenségnek az ívezete, erőt vesz rajtunk a mi törpeségünk, bátortalannak érezzük magunkat és nem merünk. Szent Pál azt mondja: Amik mögöttem vannak, elfeledvén, azokra terjeszkedem, amik előttem vannak. (Filipp. 3, 13.) Nem, nem nézek vissza, hanem neki fogok és lelkesedem. Minek a szemléleténél? Semmiesetre sem kicsinyes és apró és mülékony dolgoknak a szemléleténél, hanem mindig a nagyot koncipiálom.

Az Üdvözítő — és ez lesz a zárógondolat! — azt mondja Szent Lukácsnál: senki, aki kezét az eke szarvára tette és hátranéz, nem alkalmas az Isten országára. (Lk. 9, 62.) Ez a hasonlat a szántó-vető ember munkájából azt akarja mondani, hogy az a gazda, amelyiknek a keze az eke szarván nyugszik, de a szeme hol jobbra, hol balra elsétál, nem sok fordulót fog végezni, nem sok barázdát fog felszántani. És ha szánt is, a barázda sem mély, sem egyenes nem lesz . . . Ép így, aki valami módon egy kegyelmi ihletés alatt azt gondolja magában, hogy ő majd most már olvadni fog az Isten szeretetében . . . legyen meggyőződve, hogy kezét az ekére téve, visszanéz és ha kezd és folytatja, beleszédül a merő földi, a maga kicsinyes és hitvány laposságába és igénytelen sakktábláján tologatja tulajdonképpen csak az ő figuráit és kipaciencozza nyomorult kis játékát, az e fajta ember nem alkalmas az Isten országára, nem tudja beledolgozni magát, nem tudja belediszponálni magát a nagy mindenségbe, következésképp nem is fogja tudni értékelní soha az Istent. Az fog veszekedni, az fog licitálni, szóval és ajkkal fog tőle úgynevezett kegyelmeket kérni, előnyöket koldulni és Vele rövid lejáratú szerződéseket kötni, mikor beígéri, hol ezt, hol azt, se soha emberi

formában és teremtménynek megfelelően nem fog elhelyezkedni, nem, nem az Isten érzetében, az Isten mindenségében és barátságában; és soha, de soha nem fogja valóra váltani magában az evangélista-apostol ajakáról hozzánk jutott figyelmeztetést: szeresd a te Uradat, Istenedet teljes szívedből, teljes elmédből és minden erődből! . . . (Mt. 22, 37.)

II.

Elhomályosodott az arany csillogása . . .

Belenéztünk a tegnap délelőtt folyamán a saját elégtelenségünkbe. A lelki diszpozíció, amelyik bennünket jellemez: insufficientia, elégtelenség. Valami, igen, mert az elégtelenség teljes nincstelenséget jelent. Nem azt, hogy senkik sem vagyunk, csak elégtelenek vagyunk, úgy, ahogy vagyunk ... A várakozás velünk szemben sokkal magasabb, úgyhogy amit mutat a lelkünk képe, az nem vigasztaló, nem megnyugtató, nem kibékítő, nem felemelő Arra nézve, aki bennünket kezdettől fogva vár és pedig, minthogy saját képére és hasonlatosságára teremtett, egészen magához vár; nyilvánulásainkból, mindabból, ami belőlünk adódik, mindig várja tőlünk és belőlünk azt a hatalmas, ecsetvonásokban, az aktusok nagyszerűségében felhangolódott, mondjuk talán így: megistenült, emberi tény.

Ne ijedjünk meg ezen és ne essünk kétségbe és ne borzadjunk ez ellen a gondolat ellen, hogy rajtunk igenis feltétlenül valami isteni minőségnek kell kibontakoznia. Ne botránkozzunk ezen!

Az írásból tudjuk, hogy mikor az Üdvözítő az ő testéről, mint az élet kenyérééről beszélt, egyszerre felförmedtek valamennyien, mondván: micsoda beszéd ez, ki hallgathatja? . . . (V. Ő. Ján. 6.) Kemény beszédnek minősítették a szavait mindenesetre abból kifolyólag, kiindulólág és arra támaszkodólág, hogy amikor sajátmagát az élet kenyérének, zálogának mondotta, csak abban az értelemben mondhatta és mondotta, hogy

Ő bennünk, mint alanyokban, mint befogadó tartozókban szinte ezt az állandó, nagyértékű, fenséges valamit, ezt az öröklétű valamit tervezi meg és ahhoz ad, ahhoz nyújt, arra invitál, arra szuggerál, ez az, amire inspirál, sugalmaz, húz, vonz, taszít...

No már most, hogyha a sajátmagunk elégtelenségét láttuk, a mai délelőtti folyamán, nem volnék egészen reális és méltán érhetne engem a szemrehányás, ha csak erről az oldaláról mutattam volna be mi-magunkat a lelkigyakorlatban, tehát egy aszketikus magasságok felé törő vállalkozásban. Nem volna az én munkám becsületes, mert tévelyben hagynám magukat az iránt, és a felől, hogy sajnos, ezen az elégtelenségi fokon alul is van még valami. Igen sajnos körülmény és eléggé nem szánható, részvéttel eléggé nem kísérhető tény az, hogy ezen a leszálláson túl is vannak még lemerülések és az elégtelenségen túl is ott van az ember.

Miben?

Már nemcsak a mulasztásokban, nemcsak a tökéletlenül keresztülvitt bekapcsolódásában a helyes életrendet illetőleg, hanem ott van a — bűnben. Ami a félszegésnél több, ami a szegénységénél sokkal rosszabb, ami a lelki nyomorúságnál egy számbeli, percentualiter sokkal alacsonyabban álló, majdnem azt mondanám, matematikailag kifejezhetetlen állapota az ember lelkének. Azt mondhatnám rá legjobban, legplasztikusabban, hogy a megsemmisülésnek, az ürességnek, a céltalanságnak, a tehetetlenségnek az állapota.

Jó lesz, ha ezeket a kvalitásokat, milyenségeket, amiket bennünk a mi lelkünkben a teljes elfordulás a végoktól, a teljes averzió a szeretet, az ősszeretet fogalmától, eredményez, ha ezeket nemcsak a magam elmélkedő gondolataival, nemcsak emberi filozófiával, de . . . de az inspirált, a sugalmazott írásnak, tehát egyenesen az Isten szavának a jellegzetes jellemzésével mutatom be.

Úgyse nagyon panaszkodhatunk a felől, hogy ismerjük az írást. Minden egyebet inkább; de valahogy az Úrnak a beszédjét, a szavait, azokat kevésbé jegyezzük meg magunknak. Tudunk idézni írókból, poétákból,

citáljuk nagy politikusoknak a híres mondásait, matematikai tételeket idézünk és ami nem kevésbé fontos, sőt fontosabb, az Úrnak az élet vezetésére vonatkozó apodiktikus kijelentéseit épügy, mint a sajátmagunk lelkiállapotát leghűségesebben karakterizáló példáit alig ismerjük . . .

Nem fog ártani ezekből a bölcseleti meghatározások helyett az emberi lélek bűnözésének világából adódó, előállott elferdülések egynéhányára rávilágítani. Hogyan elhomályosodott az arany — mondja a próféta-poéta — és megváltozott a legjobb, a legtökéletesebb szín! (Jer. siralm. 4, 1.) Az arany csillogása és egy egészséges vegyületből előállott, határozott, kedves, élénk színnek az elfakulása: ez a két motívum, amelyikkel rá akarok mutatni a lélekre akkor, amikor az elégtelenségen túl már a legteljesebb hadatüzenés, mondjuk így: az Isten tételes kapcsolataival való szembeszállásnak, tehát az engedelmesség megtagadásának a platformján állott.

Minden lélek annyiban arany s minden lélek annyiban csillog, amennyiben rajta van az isteni elem. Amennyiben rajta van az a szuverén valami, ami az embert az élet jelenségei és tülekedései fölé emeli; a szuverén ihlet, lehellet, az a párázatosság, amelynél fogva behatások és ellenhatások, tehát az akciónak és reakciónak legkellős közepén sem ejti el, engedi magát az ő nagyra-hivatottságából, mondanám: az ő fensőbbségességéből. Ez az ember lelkén az aranyak csillogása! A szín, amit előbb mondtam, a teljes, az a kilépő, az a teljes szín, az pedig nem egyéb, mint esetenként és helyzetenként, összeütközésekben és kitarásokban és szembeszállásokban, merész megnyilvánulásokban és vállalkozásokban az a határozottság, amelynél fogva az először elvállalt kötelességgel — értsd keresztségi fogadalom, értsd keresztény öntudatra, hitbeli öntudatra ébredés! — kapcsolatban, ezzel párhuzamosan állja az első, a második, a tizedik kihívást, állja az odadobott kesztyűt, felveszi azt a bizonyos harcát a léleknek, az Ő összeütközéseit, a konfliktusait, amelyekben csak önmagához volna szabad hűnek lennie . . .

És azt mondja a próféta, hogy az arany, a csillogás elhomályosodott, a szín pedig elhalványult, elfakult, mint amit kihúz a napnak a fénye, mint amit kilúgoz valamiféle maró folyadék, amelyik arra ráömlött. . .

De nem áll itt meg! Szépen, fokozatosan jellemzi a bűnöző ember lelkének az elsötétedését és azt mondja: az ő arcuk, mindnek az arca, az arculata, a szeme beszéde és az arc vonásai voltaképen a léleknek a tükre. Következésképen ki miben, mi és mennyi és mire, mennyire tevőleges a lélek, annyit mond az arca, az arculata. Annyi azon az arcon az élénkség, a fokozatos megélénkülés, a megelégedés, annyi az arcon az életkedv, a zavartalanság, a lelkesség, annyi abban a szemben a tűz és a tűz mellett a nyugodtság e kettőnek imponáló keveréke, azt mondja, ez az arc feketébb lett, értsd, sötétebb lett, értsd, valahogy eltorzult, valahogy árnyékülte lett, valahogy gond, a horatiusi gond, a sötét gond, annak a leple, annak a fátyola, annak a szűnyoghálója, a függőnye, a kárpitja húzódott el ezen az arcon. Szó szerint: — és feketébb lett az ő ábrázatuk a szénnél. . . (Jerem. siralm. 4, 8.)

A gyermek szeme a naivitás, a romlatlanság, a hűség, a fertőzetlenség, a zavartalanság vonásaiban, mutatkozik. Ha most minderre ráborul valami sötétség, ha minderre rájön valami kinnak a tudata és valami nagy veszteségnek a bevallása, amelyiktől azonban szabadulni, amelyiknek ellenmondani nincs erő és nincs kedv és szégyell az ember (— mert ez a bűnözés világának a specialitása: hogy akkor már szegyei ellene mondani azért, mert előbb meghurcolta és meggyalázta őt ennek a leperdülésnek a lendülete! —), mondom: idejutott, hogy szegyei ellentmondani sajátmagának és a sajátmaga cselekedeteinek és cselekvésmódjának, — akkor igazán sajnálatraméltó, akkor igazán megszomorodni való az ember! . . . Elszomorodik rajta Az, aki ilyenkor egyedül emeli föl az embert, mert hiszen tőle vagyon a mi elégséges voltunk. (2. Kor. 3, 5.) Semmi más közbeeső tényező nincsen, aki itt minősíthetne, aki itt megállapíthatna. Csupán Ő maga, az a szuverén ítéletű

Isten nézi meg ilyenkor és kiadja, kiállítja az emberi botlásnak, az emberi ruinának, a romlásnak kiadja a kórrajzát éspedig így: — Fiakat neveltem és magamhoz felemeltem, ők azonban megvetettek engem ... (íz. 1, 2.)

Első kép. Valakire rápazarolni minden figyelmet, minden jószágot, minden gyengédséget; valakit táplálni nem tejjel, nem vérrel, hanem mindennel, lélekkel és aztán, aztán jön egy frivol semmibevevése mindnek, jön egy egészen — ismerjük csak be! — közönséges hálatlanság, jön egy meg-nem-értés, jön mindezeknek a kicsinylése, a semmibevétele. Űgy, mint azt megszoktuk; hiszen tudjuk ezt más kapcsolatokban is szülők és gyermekek közt. Mikor az ember, a harmadik, negyedik, aki talán valami bizalmi kapcsolat folytán ebbe az egész diszharmóniába beleavattatik, mikor ennek hallania kell: de hiszen kötelességük; de hiszen nem tehetik másképp, minthogy foglalkoznak és törődnek velem; de hiszen ez méltán elvárható tőlük, hiszen csak nem fognak elnézni fölöttem és nemlétezőnek venni engem! . . .

Íme ez a valami, aminek az ismeretét a jó Isten nagyon jól, de nagyon jól odarögzítette a két kőtábla egyikére a negyedik parancsolat formájában, mikor ráutalta isteni hatalmával, szóval az emberiséget a szülőnek, az élet adójának, legközvetlenebb adójának a tiszteletére és a megbecsülésére és egy olyan szankciót fűzött hozzá, amilyen több egy parancshoz sincs hozzáfűzve: az emberi életnek, a földi boldogságnak a kapcsolatát.

Ugyanezzel a megállapítással, ugyanezzel a garanciával méri az Úristen az emberi léleknek tőle való elfordulását, mikor azt mondja: hiszen én téged fiamnak, gyermekemnek szántalak; én terád azzal a gazdagsággal pazaroltam mindent, amivel egy világot elgondoltam és bele téged és most, most jössz és egyszerűen megvetsz engem . . . Ha ellenséges ember szórta volna ellenem az ő gonoszságait, rágalmait, elviseltem volna! Avagy ha az, aki engem gyűlölt, nagy és súlyos kijelentésekkel kelt volna fel újból ellenem, talán elrej-

tőztem volna előle, de te, velem egy gondolkozású ember, te ismeröm és ismerősöm, te, akit velem egy asztalhoz ültettek, te fordultál ellenem! . . .

Méltóztassanak ezt a képet nézni. Nem az elégtelenségnek képe ez. Nem a lágy-meleg embernek a jellemzése ez, hanem a megrögződött embernek, az elsősorban elszédült, megrögződött és azután ebben a megrögződésben valamiképpen belegyökeresedett embernek a képe, mert csak arról tehető fel, hogy mindezeket a motívumokat engedi magán felszínre jönni, engedi magán uralkodóvá válni, értem a tökéletes hálátlanságnak a motívumait.

Ne értsenek itt félre a hölgyek! Én nem érzélgős dolgokat pengetek, hanem abból a nagy perspektívából tekintem a dolgot, amellyel mi bele vagyunk kombinálva a világmindenségbe, mint annak egy-egy excellens, egy-egy kitűnő tényezője, mikor látom, hogy ennek a kitűnő mandátumnak én abszolúte nem felelek meg . . .

Talán egy pszichológiai behozással illusztrálom a helyzetet.

Egy valakit a közbizalom előkelő pozícióba állít. Az illetőt megviseli az élet és leszédül. Leszédül azokba a mocsarakba, amelyek, sajnos, elégszer feltűnnek azokon a nagy préríken, nagy síkokon, amelyek az életnek, a társadalmi, a nemzeti életnek változataiban fel-feltűnnek. Hol itt a borzasztó? Abban a pillanatban, mikor az ilyen embernek az első rájőzanító kiábrándulásban észre kell vennie azt, hogy ki volt, kinek szánták, hova tették, mivé indult és mivé lett. . .

Itt lestoppolok egy momentumot, az ébredés momentumát! Minden bűnben van egy ilyen ébredés és a bűnnek ez a szörnyűsége! Az egész nagy világmindenségbe, az Isten művébe bele vagyok állítva, mint egy olyan valaki, akinek történelmet kell csinálnia . . . Ez nem nagyzás, mert minden ember históriát csinál, minden ember az Úr nagyszerűen elgondolta világművében szerepet tölt be. Mindenkinek történelemcsinálási feladata van az óriási nagy műben és ezt mindenki a maga veritékével, a maga vérével, a maga gondolatával, a

maga kitartásával, a maga kombináló képességével, a maga géniuszával írja, kalapálja, de nem harmónia nélkül, nem bekapcsolódási szervesség nélkül azokhoz az alaptörvényekhez, amelyekkel összhangba kell ezeknek csinálódnia . . .

És ha ezt nem teszem, hanem ezzel szembehelyezkedem és ha ez ellen lázadok és protestálok és nem úgy csinálom és csak-azért-sem úgy csinálom és egy mindenképpen szembehelyezkedő, ellenkező szatanikus, fanatikus vadsággal nem csinálom és mégse és sohase csinálom, és ha valami helyzet és körülmény sodor engem egy olyan relációba, hogy kezdeni látom valahogyan azt a jobbat, akkor egy nagyon emberi, sajtáságosan individuális szembehelyezkedéssel, egy végső szembehelyezkedéssel mégsem adom meg magamat, azaz nem is adnám meg magamat, csak ráadnám magamat arra, amit csinálni illenék. Nem is képzelem másképp az embert, az igazán embert, akinek a füle mellett zsong, hogy: legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei atyátok tökéletes (Mt. 5, 48.), nem is képzelem sohasem más körvonalozásban, mint az illiknek a fogalmi körében. De hagyjuk ezt a tételt! Hagyjuk ezeket a nagy pöröly- és erős kalapácsütésekkel dobálózó súlyos motívumokat!...

Itt van a bűnözésnek a vége. Már most az a kérdés, hogy ha ilyenforám alakul a mi pszichológiánk és ilyen tulajdonságokat mutat az fel, akkor milyen akarásnak, milyen elhatározásnak, milyen érzelmi, indulatbeli átváltozásnak kellene bennünk végbemennie, hogy mi ne csúnyán, ferdén alakult, eltorzult típusok, ne olyan letört kármentők, ne olyan elhagyott mérföldjelzők legyünk, olyan tilalomfa-félék legyünk ezen a nagy, széles országu-ton, amelyiken az élet csinálódik.

Azt mondja egy valaki, aki a szellemi életnek, a benső életnek a bozótjában az önismeret poklán keresztülvergődött öntudatnak a magaslataira emelkedett, azt mondja, hogy ezen csak azzal az előbb és már többször említettem aszkézissal lehet segíteni. Vagyis az ^Hibernek egy nagyon nagy áldozatra kell késznek tennie, amelyik sokak szemében túlhajtott és sokak fel-

fogásában roppant ízetlen valami. A lényeg csak az, hogy eredménye biztosan lesz! Ez az aszkétika, ez a lendület megfogalmazásban így hangzik: — sokkal jobb, ha az ember lelke, teste, minden ideiglenes ügye és érdeke összeomlik, mint mint hogyha az embernek öntudatra ébredt lelkivilága, tehát a jóság, a lelki jóság irányában elhelyezkedett törekvései szenvedik a legkisebb csorbát is. Hangsúlyozom, hogy ha ez öntudatra jött bennünk, ha ezt mind kihoztuk a magaslatra és eljutottunk valami módon a virágkehely kicsattanásának a periódusáig, akkor nagyon vigyáznunk kell, hogy a mi szirmaink le ne hulljanak, hogy annak a virágkehely nek, annak a kinyílt kehelynek a levelei valamiféle viharok, avagy tűző napsugárnak, tehát túlzó benyomásoknak kellemetlen hatásai alatt el ne hervadjanak. Az embernek minden néven nevezendő áldozat árán, nézeteinek, véleményeinek; kedvteléseinek feláldozása árán, passzióinak lefokozása árán és nem tudom, mi minden néven nevezhető sikernek árán meg kell óvnia kibontakozott egyéniségét.

Mélyen tisztelt hölgyeim, ez a legnagyobb áldozat. Azt, amit én öntudatra hoztam magamban, amiért sokat küzdöttem és vergődtem, azt énnekem semmiért a világon nem szabad veszélyeztetnem! . . . Erre valaki azt mondhatná: — hiszen kérem ez szép, ez jó, különösen így a nagyhetekben, mikor megvan hozzá a hangulat is. Teljességgel igaz! Ha az ember öntudatra hozta magában, hogy ki; ha tisztába jött azzal, hogy egy tényezője annak a nagy-nagy együttesnek, hogy neki az Istenhez magához is van köze, neki az Istennek magában is van befektetett értéke és hogy neki vannak intenciói és hogy ezeknek várja a teljesülését és lesi a kibontakozását, akkor el kell jutnia erre a konklúzióra: — nekem pedig le kell boncolnom, le kell fejtenem mind-azt, ami ennek az útjában áll!

Mi ez? Én nem tudom. Ez egyéneknél más és más. Az egyikén él lesz valami törtetésszerűség, a másiknál az olimpusi gőg, amellyel önmagát minden létező fölé kívánja emelni, tehát az egyéni, az emberi gőgnek

valamiféle ilyen tipikussága, a harmadiknál ez, a negyediknél az, az ötödiknél amaz, a pénz, az élvezeti dolgok stb. Ezekről, kérem, le kell szállni, mindaddig le kell gidni magunkból, amíg el nem jutunk addig a stádiumig, hogy nincs veszélyeztetve a mi sikerünk és a mi értékünk, a mi érdemlegességünk az élet útján, az érvényesülésén, vagyis hogy én egy számottevő valakije legyek az életnek. Mert ne felejtjük el azt, hogy nem merülhet júi az Egyház keretein belül, valahogyan parancsok és törvények között gomb-megnyomásra. Ez nem a nagy kombináció, ez nem az öntudatos beleilleszkedés az Isten terveibe, annál kevésbé a Krisztus által mutatott nagyszabású életbe. Mert hiszen még csak a tízparancsolat ölelő karjai közt elbicegünk valahogyan, de mikor az evangélium azt kívánja, hogy Istent szeresd teljes elmédből, aztán a történelmedet úgy csináld, hogy eljell adnod mindent, hogy kövesd a Mestert. Egy másik beállításban meg: ha a szemed megbotránkoztat téged és ha a kezed, vájd ki azt és vágd el azt és vedd el magadból, mert jobb neked, ha így (v. Ő. Mt. 5, 29—30.) fogsz beállítani az örökkévalóságba, de ezzel az egy szemmel látni fogod, míg ellenkezőleg kettővel sem tudod meglátni annak a voltaképeni és igazi értékét. Mikor megnyílik az ember szeme előtt az azutának a perce, akkor látjuk, hogy kicsinyes számításokkal nem lehet magunkat beledolgozni az Isten gondolatainak, rólunk vagy rólam, egyénről való gondolatainak a távlatába. Nem lehet.

Mi kell tehát? Bizonyos nagyakaratuság kell! Az ember nem fog sohasem tudni elszabadulni pórázától és nem fog kibontakozni guzsalyából, nem fog ezekből kibontakozni, ha az a lendület nem karakterizálja őt, ha nem nyesi le magáról mindazt, ami őt akadályozza.

Mélyen tisztelt hölgyeim, ezt a gondolatot méltóztassanak szívesen és jóakaratólag, sőt ha szabad azt Mondani: kegyesen — a kegyest azonban ne irányomban gyakorolják, hanem saját önnönmaguk lelke iránt, egész hivatásuk iránt életük feladatával együtt gyakorolják. Ez a perspektíva álljon kegyetek előtt, ha fel-

nyitják a szemüket, hogy belelássanak nem az ideig és jelen való dolgoknak kicsinyes érzetébe, hanem abba a nagy kilátásba, amelyiket a mindenség Urának keze mutat előttünk a mákon, holnapokon, időközön keresztül, az időközön túl.

III.

Lelki fordulat.

Úgy láttuk tegnap a mi esti megbeszélésünkben, hogy súlyos az a helyzet, amelyben vagyunk és tarthatatlan; és ép azért mert tarthatatlan és mert abban megmaradni, ne mondjunk többet mint azt, hogy szégyen volna — aláhúztuk tegnap azt a szót, hogy *illik!* —, ennek a következménye gyanánt azt mondjuk ma is, hogy abban megmaradni szégyen volna.

Mindennek a bázisán egy vállalkozást, egy próbálkozást indítunk most ebben a megbeszélésben, amely vállalkozás voltaképpen két típusnak a szembeállítása, a mérlegre helyezése után készül el, alakul ki bennünk.

Az egyik típus a rongyszedő Ádám, vagy ha tetszik: az a vándorlegény, aki kimondott cél nélkül tisztán egy ösztönösségtől, mondjuk: az élet ösztönösségétől vezetettve jön, megy, megpihen, nekilendül, rohan, ellankad, szóval: a megromlott, az elfajult, a degradált embernek a típusa.

A másik a szuperlatívussal, tehát elérhetetlenségekkel, amiket mi sohasem fogunk tudni produkálni, azt mondanám, hogy a Táborhegyi fényben, a maga nagy egyéniségének a dicsőségében lenyűgözőleg és lesujtólag, tanítványok, még tanítványok előtt is lesujtólag, de ugyanakkor felemelőleg megjelenő Üdvözítő, a Mester. Úgy-e *Ő* úgy járt közöttünk, mint a többi ember?! Minden grandezza nélkül, minden külső látszata nélkül a belső tartalomnak és a nagyságnak, sőt a belső tartalmat egyenesen elrejtette a külső alá, a szerény keretek és méretek külseje alá. Csak ott, abban a Táborhegyi fényben, ott tört elő nagy vehemenciával mindaz az elrejtett gazdagság, az emberek által meg nem sejtett, csak az

Istentől méltányolt fölség és ebben a képben maradt Ő vissza a mi számunkra. Mint bátorító, mint sugalmazó, mint indító erő. Talán mondanom sem kell, hogy mikor a sajátmagunk lelke úttalanságain való keresztülvergődés után szakítani kívánunk a tipikus rongyszedővel, akkor a mi tekintetünk e felé, a Táborhegyi fényben csillogó másik felé fordul. De nem azért, hogy éldelegjünk rajta, nem a szemek legeltetése és nem valamiféle joviális, jóleső érzéseknek a kiváltása a cél most, és ebben, hanem ami már a mózesi könyvnek egyik lapján meg van írva: nézz reá és cselekedj a példakép szerint. (II. Móz. 25, 40.)

Ez a mi tendenciánk! És mikor ezt meg akarjuk csinálni a mi aszketikus munkásságunkban, most még egyszer leszegezzük azokat a megállapításokat, amelyekkel tegnap este foglalkoztunk és amely megállapításnak a következményeképpen újból tisztázzuk magunkkal azt a tételt, hogy a régi embertípus, én, még most is talán, de tegnap biztosan nem vagyok más, mint abban az első elbukottban megromlott emberi természetnek az áldozata, akin — őrajta is, de éppen úgy rajtam is! — kitörekszik a hirtelen megtévedés, a gonosz kívánság és a makacs szokásnak a hatalma. Ez a három tényező az, amit mi biztosan minden tábla nélkül egész határozottan mint a sajátmagunk lelki kórrajzát is elismerhetjük. Az első még valahogy menthető: a hirtelen megtévedés. A második már tragikus: — a gonosz kívánság. A harmadik pedig már botrányos: — a makacs szokásnak a hatalma.

Az elsőnél pedagógust igénylünk, aki a hátunk mögött áll és tart bennünket. A másodiknál már fegyelem, megfegyvelmezés szükséges, mert ha netalán kételkednénk benne, visszaesők leszünk. A harmadiknál már a végzet üli rajtunk az ő orgiáját. Amint pedig egyszer valaki a makacs, a konzekvens, a penitenciátlan szokásnak a hatalmába kerül, — az már lelki értelemben vett hullá. Az ilyen fölött igazán kárognak a hollók; az már tényleg és valóban az a bizonyos felosztásos, szerteomló jelenség, amelyekkel minden egyéb-

ről lehet beszélni, csak a lelkiség hatalmáról és értékéről nem.

Hogy mindennek a megsemmisítése az én feladatom, azt igazolja az a körülmény, hogy én a tegnapi kemény téma után, amelyik talán diszkvalifikálhatott volna engem, egészen és teljesen, minden ügynevezett lelki munka iránt, itt vagyok. Tehát feladatnak tekintem itt ezen a ponton, ezen a három ponton, a megtévesztés körül, a kívánság bonyodalma körül és a makacs szokás hatalmának a világa körül, feladatnak tekintem a tervszerűen keresztülvitt megváltozást.

Szent Pál is ilyenfélét emleget, mikor azt mondja, hogy: a lélek által pedig öldököljétek meg. — Micsoda darabos beszéd? De jó beszéd, célhozvezető beszéd! — Öldököljétek meg! Mit? A ti eddigi cselekedeteiteket! (V. Ö. Róm. 8, 13.) Ami eddig voltam és ahogy eddig voltam, abban az adagolásban, abban a beállításban, abban az alakulatban, abban a szerepben, abban a formában és így jöhetnék sorba mindenféle képzelhető adott és nem adott vagy adódó helyzetben; azt mondja rá a nemzetek apostola (vagy mondjuk így: a pogányok apostola, mert a régi kereszténységben ez a kifejezés mindig a pogányságot jelentette!), tehát a pogányok apostola — fogadjuk el, hogy mi vagyunk esetleg akiknek azt mondja! —, hogy nektek itt egyenesen öldökölni kell. Ez a szó már egymagában olyan jellemző, olyan tipró, olyan gyúró valami, olyan kietlen, olyan pardont nem ismerő, ez a «megöldököljétek» a mély hangjával, csupa egymás mellé sorakozó magánhangzóval, azoknak az öblösségével, már adja a dolgozó, kemény pörölycsapásokkal leütő öklének a rezonanciáját.

Nektek itt egyenesen öldökölni kell! Folytatja tovább: (— mindenféle képet előszed, csakhogy jól bevilágítson a lelkünkbe! —) meg kell tisztulnotok a régi kovásztól (V. ö. 1. Kor. 5, 7.), attól a bizonyos erjedő állapottól! Belőletek ki kell mennie annak az erjesztő hatalomnak!

Mi nem mentünk tovább, addig a másik nagy könyvig, addig a másik nagy relációig, aminek a neve az

evangélium. Az Üdvözítő Mester pedig evangéliumot hozott. Az Egyház az ő ökonómiájában katekizmust csinált az evangéliumból. A kicsinyek számára, a kezdők számára, akiket nevelni kell, akik valahogy a nevelő, a vezető, az irányító tényezőnek a guvernantstílussal megdolgozott egyéneknek vagy emberkének az eszmekörében állanak. De ez elmúlt; ezen túl kell lenni 1 Most következik valami, ami, hogy hasonlattal éljek, az életből való kilépést jelent a felcseperedett ember számára. A fiú bemegy, a leány bevettetik az életbe. Az egyiket formák között mutatják be, a másik maga csinál magának formákat, miközben oda betör. A lelki életben való elhelyezkedésnél is, a felnövekedésnél is valami ilyennek kell végbemenni és ezek a keretek és rekeszek és formák, amelyek a katekizmus beilleszkedését és elhelyezkedését mutatják visszamenőleg, azokon túl kellene következni most már az evangélium országának vagy epochájának, de mondjuk így, az evangéliumi divatnak, szóval, annak a valamiféle nekem való és nekem szánt és az én számomra alakult és adódott és megtervezett lelki létnek, amelyikbe én volnék illendő módon tevékeny és cselekvő és alkalmas . . . Azért mondtam, hogy itt van előtünk a feladat az evangélium megközelítése és feldolgozása tekintetében és mi még mindig a katekizmusnak a rekeszei között járva és kelve, valahogy csődöt mondtunk. Mert ott lent lehet így és kell is így, hiszen ez az alapozás, de mikor már ez készen van, akkor következik a több. . . Ügye kérem, a világi, a külső, a politikai létben is vannak törvények és a törvények mögött áll a végrehajtó hatalom, a finánc, a csendőr vagy a hadsereg képében. És tény, hogy ezek a törvények dirigálják az egész nagy létet itt körülöttünk, de az is bizonyos, hogy ezeknek a törvényeknek a szimpatikus tétele, az elfogadható volta az egyének számára valamennyire értéket képvisel. Ez voltaképp a politikusnak a művészete, aki nem dolgozhat csak a $2 \times 2 = 4$ krétájával, de akinek dolgoznia kell a nagy természet pszichológiájának a megérzésével is. Az evangélium is ilyen valami a lelki életben. Annak, a mi velünk formák,

keretek és normák módjára leközölt katekizmusi perspektívának evangéliumi távolságokra való fejlesztése, amit a katekizmus így fejez ki: Szeresd a te atyádat és anyádat . . . azt az evangélium így fejezi ki: szeresd a te felebarátodat, mint tenmagadat! Mennyivel más ez! Mennyivel több ez! Először a felebarát mellé odaléptet engem, odaléptet a jól rendezett önszeretetnek, az egészséges önszeretetnek az alapérzetével és aztán kapcsol engem az én felebarátomhoz. De megy tovább ez és kezdi az evangélium, sorba mutatja ennek a törvénynek, ennek a felebaráti szeretetnek, egyáltalán a szeretet tételének jelenségeit. Mikor az irgalmas szamaritanusnak a példabeszédében bemutatja előttem a törődést az útszélén fetregő emberrel. Mikor az evangélium bemutatja nekem a betszaidai csodatevő erejű tó partján heverő, oda, abba a jótévő forrásba leereszkedni óhajtó, de embert nem találó, segítőt nem találó nyomorultnak a fohászkozásait, nélkülözéseit és a kínjait, amelyeken lehetne segíteni. . . Mivel? Hát akár azzal, hogy őt a vízforrásba beleengedjük, akár pedig a jótévő szeretetnek melegével talpraállítjuk. Az evangélium ezt nem tömény állapotban mutatja nekem, hanem abban a gyakorlati formában, ahol én ezt az életnek száz és ezer változatában értékesíthetem. A tízparancsolat azt mondja az ő merevségében, hogy a te földi életed boldogulásának az ára, ennek a parancs teljesítése a feltétele. Az Üdvözítő mást mutat! A szorgalmatos Márta törődik a ház körül. A másik leül és miután a szavait hallgatja, a legjobb részt választja. Ugyanez, mikor Simon keleti szokás szerint a nála vendégségben időző Üdvözítőtől még a vizet is sajnálja, amivel az ő poros lábát megmoshassa, előjön és egy alabástromedényből drága kenetet önt az Üdvözítő lábaira és az ő hajával törülgeti meg azt. (V. Ó. Mk. 14, 3.) Az evangélium, ellentétben azzal a bizonyos katekizmusi merev formával, mely szinte csak csörög, mint egy lánc, amellyel fenyegeti az embert, hogy mindjárt vasra verlek; ezzel ellentétben az a lágy, illatos, színes elterjeszkedése a szeretet nagy hatalmának ilyen beállításban, mint az

evangélium mutatja. Nincs-e igazam kérem, mikor azt mondom, hogy mi valamennyien beillesztettek vagyunk a törvények formái közé és mert ezek a törvények mint valami kaloda, amelybe kényszerzubonyba szorítanak bennünket, hát azoknak az ösztönös erőnek a hatása alatt tiltakozunk ellene és kitörünk rajtuk keresztül. Az evangéliumnak megnevelő hatásától még többé-kevésbé idegenek vagyunk. Idegenek pedig azért, mert mikor mi abban a kalodaszerű katekizmusi formára szabott életben megyünk a mi életünk útján, akkor mi, mert nélkülözzük az evangéliumi perspektívát, állandó bizonytalankodásokban vagyunk a mi életünk célja és a hivatása felől ...

Ezt onnan mondhatom, mélyen tisztelt hölgyeim, mert, mint valamennyire a lelkek körül foglalatoskodó ember, a legtöbbször ez a rezüméje azoknak a bizalmas módon közölt, mondjuk így: kínoknak, amelyekkel a magamfajta, bizalmi emberhez közelítenek és jönnek sokan, de nagyon sokan. Abszolúte nincsenek tisztában sem önmagukkal, sem életüknek a céljával, annál kevésbé életüknek a hivatásszerűségével, értem az alatt azt, hogy valamiben, akár hogy hivatásszerűen, akár a saját munkásságuk révén elhelyezkedtek. Egészen természetes, hogy így járnak. Miért? Azért, mert azt a tágabb, nyílt látókört, amelyiket az evangélium nyit, azt ők sohse hozták közel magukhoz. Nem?

Egy gondolat. Csak úgy egy hirtelen eszembe kapott, eszembe vágott gondolat. A tizenkét esztendő Jézus a templomban. Kérdez és mond. Kikkel beszél? Nagyokkal, öregekkel, írástudó farizeusokkal, saduceusokkal, térdig érő szakállú bácsikkal. Megrögzött típusú, megrögzött gondolkodású és felfogású emberekkel, azt mondanám: kiszaradt kedélyekkel. És akkor, akkor mit tapasztalok? Azt, hogy például a katekizmus keretei között álló, keresztény világnézet talaján elhelyezkedett pedagógiai erőink, tanítóink és tanítónőink nincsenek tisztában az ő életük céljával és hivatásával, akkor, mikor nekik nem ilyen beszúvasodott

véneket, hanem a naiv, fogékony alakuló embertípusokat kell az élet közelébe vinni.

Mi itt a hiány? Az evangélium hiánya.

Veszem a családi képet. Kötelesség, összeverődés, valamikori később fokozatosan hűlő szimpátia. Valamikori szimpátia, amiből van, van még; mennyi? nem tudom! Tehát keret, amelyik adva van. Egy fal, amelyiken belül élünk. És akkor, akkor elvész a mi szemünk elől, jobban mondva nem világít bele a mi nyíló, a mi nyiladozó, a mi pislogó tekintetünkbe, nem esik bele a bethániai ház, ahol az Üdvözítő mint egy centrum ül és egy-egy, staccato leadott tanításában azt a ház körül szorgoskodó Mártát is ellátja, aki jön és megy, tesz és vesz, a vendéglátás, a ház körüli tevékenységnek ezerféle gondja között. Ám egy más beállításban a magát lelkileg felszerelő és ellátó Máriát nem vesszük észre és nem illesztjük oda őt, mint aki a legjobb részt választván védője, jó szelleme, nemtője lehet annak a milliónek, amelyik egyébként talán nem kívánatos zökkenőkkel húzódik ide és oda. Katekizmusi formákban ülünk valahogy, merő törvényszerűségeknek a megviseltségével, és nem látjuk azokat a tág és szép köröket, köreit, tágranyiló köreit a tevékenységnek, amelyeket az evangélium olyanformán jellemez előttünk, hogy voltak lelkek, akik az Üdvözítő mellé a meghívás, azután az ihletésnek a melegével tudtak közelebb jönni.

Ezt a bizonyos, mondjuk a közügyek iránt való, a keresztény, a krisztusi eszmék, közügyek tartalma iránt való lelkesedést és az abban való hűség kitartást olyan kevésbé értik meg nálunk az emberek!

Mi a magyarázata? Nincsenek elegen, akik az evangéliumnak ezeket a nagyszerű perspektíváit csak egy kissé is látják. Nincsenek Arimatei Józsefek, akik felmásznának a keresztre és emelnék le az Üdvözítőnek a testét. . . Misztikus, átvitt értelemben: — nincs aki így emelkednék és emelné fel magát azoknak a nagy keresztény gondolatoknak, keresztény közügyeknek a

felső fokáig . . . Hol keressük mi ezeket? Távolság van ezek tőlünk!

Nem találják meg azt, hogy ez is lehet az embernek a célja, hogy amikor valamilyes módon beilleszkedik már egy élethivatásba, annak a felfelé való trenírozása, emelése, az, hogy mindinkább magasra kapcsolom és húzom az én életterveimnek és eszméimnek a diadal-szekerét, — hiányzik belőlük. Nincs evangéliumi lelkesedés bennük. Hogyan élnek? Katekizmuszerűen élnek.

Ez az oka annak, mélyen tisztelt hölgyeim, hogy mi lélektisztulások után, tehát újra a kegyelmi állapotba való visszaerőlködésünk után egy darab idő múlva megint lent vagyunk. Miért? Mert megint csak a törvények és paragrafusok keretei között helyezkedtünk el, de nincs meg ez a plusz ... Ez a baj. Szeretném jobban kifejezni, de érzem, hogy nem tudom összeszedni a szavakat e tekintetben, hogy eléggé jellemezzem, mi a különbség e között a két dolog között: — a törvényszerűségnek merőben legális életformáit foglalni a magunk részére és abban élni, vagy pedig ezen túl, az evangéliumnak, a Krisztus Urunk életét, illetve pazon elénk állított nagyszerűségeit, mint célt és mint hivatást lefoglalni a magunk számára. Nagyon jól tudom, hogy ezt plasztikusabban ki kellene domborítani, de ehhez hiányzanak a szavak.

Mikor az ember csődjének az öntudatára rájött, a létfenntartás ösztönéből kifolyólag meg kellene próbálnia egyszer egy ilyen egészen és igazán evangéliumszerű életet csinálni, akkor jön aztán közbe hozzá a magasabb fokokra való törekvésnek a vágya. Ne méltóztassanak félni, hogy ha az ember erre a bizonyos evangéliumi bázisra jutott, nagyon szent lesz. Dehogy lesz nagyon szent! Abszolúte nem. Hiszen ezeket az evangéliumi dolgokat az Üdvözítő nagyon a köznapi életnek a színpadjára termelte ki. Mindig ott, ahol egy nagy igény, egy nagy nyomor, egy nagy baj, egy nagy nyavalya jelentkezett, akkor jött Ő oda, és mikor a krízis a maga mindent elnyelő borzalmisságában meg-

nyilatkozott, akkor Ő hozzányúlt ahhoz a maga szívével. Hisz mi folytonosan a szív után kiabálunk, rettenetes módon igényeljük a gyengédséget, és egy roppant érzelmes korban élő emberanyag vagyunk mi. Következésképpen nekünk sem kell más, csak ugyanezt a tételt utánozni és ugyanezeket a dolgokat cselekedni. Nem leszünk túlságosan szentek az evangélium légkörében! Sőt! Sokkal szentesebb benyomást keltenek a merőben legális formák közé merevedő típusok, azok az egészen megmerevedett és mindent borzasztó, legális módon és formák szerint elintéző emberek, akikhez az ember szinte fél közeledni, mert hidegek, fagyosak, ellentétben ezzel az evangéliumi elaszticitással, melegséggel. Az evangélium megközelítést, mindenki számára való elfogadhatóságot jelent. Nem törvények kellene itt és paragrafusok, nem valami borzasztó kimértség és egy szörnyen kopogós, koturnusos lelkület, hanem ez a készség, ez az animozitás legyen meg bennünk, amelynél fogva mindig és állandóan ilyen evangéliumi légységben és merevségben termeljük önmagunkban a fogékonyságot életcél és hivatás iránt.

Ezt méltóztassanak mára, talán mint olyan, a szent gyónáshoz előkészítő gondolatmenetet elfogadni, hogy annál jobban, annál igazabban rá tudjuk magunkat diszponálni a mai esti megbeszélésre, amelyik majd a kitérítésnek és a jóban való megmaradásnak a kérdése és óriási nagy problémája körül fog mozogni.

IV.

Légy a jóban állhatatos! ...

Mélyen tisztelt hölgyeim!

Minden kezdésen, minden lendületen túl van az igazi érték; az a rögzöttség, amelyet a dolgok végének, kifejeletének, eredményének, sikerének nevezünk. Nincs ABC, amelyiknek ómegája ne volna, és tökéletlen is volna minden rendszer, amelyik nem az eredményben virágoznék ki. A lelki élet problémáinak az oldozgatása

közben sem merülhet ki az emberi elme abban, hogy annak egyes közbeeső mozzanatait minél tetszetősebb módon megcsinálja, hanem a tulajdonképeni és az igazi és a valódi tennivaló, tehát az igazi feladat, a finalizálásnak, a befejezésnek a művészete.

A történelem is azt bizonyítja, hogy az igazi nagyság mindig a stabilitást kereste. A történelem is amellett szól, hogy a valódi, az egyéni értékek, mindig a már felülhaladhatatlan és a túllícitálhatatlan magaslatok birtokbavételét tűzték ki maguk elé célul. Igaz, hogy vannak régi klasszikus korból ránk maradt cicerói megállapítások, amelyek azt mondják, hogy a félsikert már biztosította magának az, aki jól kezdett, de arról is vannak nagy tapasztalataink, azt mondanám, a tapasztalatoknak légiója inkább arról győz meg, hogy a sok hévvel indult kiindulások és a sok dekoratív szépséggel és művészettel megcsinált részletek igen sokszor elvesztek a kitartás hiányában.

Nekünk tehát, akik most azon voltunk és vagyunk, hogy az újult életnek útjait az evangélium délelőtt hangoztatott programja szerint rendezzük be; nekünk a kötelességünknel is magasabb érdekünk az, hogy itt minél kevesebb ideiglenes, de annál több végleges biztonságot szerkesszünk össze magunknak. Szent Jeromos, a nagy gondolkozó, így mondta: Sokan jól kezdik, de kevesen állhatatosak . . . Azt mondanák, ehhez ugyan nem szentség, sem jeromosi hírnév nem kell, ezt a legegyszerűbb gondolkodással és a legközönségesebb mondattani szerkesztéssel is meg lehet csinálni. Igen ám, de más megállapítani és más végigcsinálni valamit. A jól kezdést megcsinálni magában sem egészen könnyű dolog. Hiszen a különféle kiindulások és kezdések éppen a lehető legnagyobb gyakorlatiasságot tételezik föl az embertől, hogy t. i. mi után nyúljon. A jó szerencse rendesen a legtágabb kombinációkra nyitja az embernek a tért éppen a kiindulások helyzetében. Talán sehol sem esik annyi válogatási szabadság az ember előtt, mint a kiiindulások motívumainak a sokféle tagozott voltában. Ellenben a jól kikeresett és

a jól kiindított irányfoglalásban a következetességet, mint egyéni sajátyságot, az állhatatosságot, mint karakterizáló vonást, mint efféle fenéksúlyt hurcolni, cipelni, állandósítani magamban: ez az, ami igazán nehéz dolog, a feladatok feladata; mert közbeveti magát egyrészt az emberi kedélynek a változékonysága, másrészt közbevetik magukat a külső dolgok impresszionáló hatásai, amelyeknek a beavatkozása alatt mi igen, de igen sokszor megváltozunk.

Feleljenek, mélyen tisztelt hölgyeim, arra a kérdésre, amit most bátor vagyok kegyetekhez intézni: hány próbálkozásnak, vajjon hány nyeregbesegítésnek a vége az a jól ismert akkord, amelyiket egy kézlegyintéssel jellemezhetnénk, s ha szóba akarom önteni, akkor a Szentírásból vett idézetet citálom: — jobb lett volna ennek az embernek nem is születnie? (Mt. 26, 24.) Hány próbálkozás, egyéni iparkodás, és hány segítő közreműködés révén előállott elhelyezkedésnek lett igen gyászos vége?! Hány olyan esetről tudunk, amikor jóformán a hétszeres, mindenféle néven tett ígérettel, esküdözéssel és bizonykodással mondtuk mi már azt, hogy soha többet egy szalmát sem fogunk keresztbe tenni, annál kevésbbé fogjuk a kezünket valakiért a tűzbe tenni.

De ez csak a külső életből vett igazolása az előbb idéztem tételnek. Ellenben hányszor kellett az embernek önmagának, sajátmagának a fejére olvasnia azt, hogy a próbálkozásnak, a foglalkozásnak, az ígéreteinek, mindenféle szenzációs és nagyhangú lekötéseinek, azt is mondhatjuk fogadalmainak és mindenféle morális kötéssel és mechanikai erővel lenyűgözött és fixírozott megállapodásnak semmi néven nevezendő stabilitása nincsen. Nem a más embernek a dolgaira vonatkoztatva ezt a diagnózist, hanem a sajátmagunkéra, hányszor kellett meggyőződünk arról, hogy nem vagyunk kitartók, nem vagyunk állandók, nem vagyunk megbízhatók, amit a sajátmagunk egyéni formulázásában még így is kényszerülünk a magunk fejébe venni, hogy nem is vagyunk becsületesek. Mikor jön az a bizonyos

farsang utáni böjt, mikor jön az a hamvazószerdái hangulat, az ember kénytelen önmagának azt mondani: — de fiam, hát micsoda becstelenség volt ez megint így cselekedni! . . .

Nem azokat a dúltarcú, kártyás típusokat állítom magam elé, akik száz ígéret után, ha előkerülnek, megint nem tudom milyen átvirrasztott éjszaka után mint a morális életnek a letörtjei és az ő szenvedélyüknek a rabjai, akik hebegnek, ha hebegnének és elmondanák megint, hogy tönkrementek és a tönk szélén vannak és rajtuk már nem segít semmi. Nem ezek beszélnek, hanem a magunk pszichológiai állapotát veszem azokban a bizonyos helyzet- és érdekkörökben, lelki diszpozíciókban és indiszpozíciókban, amelyekben mi magunk megcsináljuk a mi ballépéseinket, pedig hányszor ráesküdtünk, hogy így meg úgy lesz, hogy valaki akarok lenni és nem vagyok; elindultam próbálkozni, közben örvendeztem, hogy már megy is és a vége egy nagy visszaesés volt, amelyik után megint ott találtam magamat, dehogy ott, sokkal hátrább . . . Nem egy morális megbízhatatlanságnak a kézzelfogható esete meredezik előttem és azt mondja: — lásd, senki vagy!

Tehát az állhatatosság kérdése, a kitartásnak a kérdése volt mindig az emberiségnek a legnagyobb problémája. És hogy ez mennyire igaz, mélyen tisztelt hölgyeim, arra bizonykodik az Anyaszentegyház történelméből a tridenti nagy zsinat, amelyik mikor a különféle dogmatikus és morális kérdéseket részben újraformálázta, részben körülbástyázta, hittani tévelyek ellen megóvni akarta, akkor az állhatatosság és pedig a finális állhatatosság, a végig való állhatatosság kérdéséről, ennek a témának a súlya alatt azt a bizonyos végzést hozta, hogy a végig való állhatatosság kegyelmét ember ki nem érdemelheti, azt csak kikönyörögheti... Ezzel adta és jelezte azt az óriási morális nehézséget, amelyik e körül a tétel körül, a jóban való végig-megmaradásnak a tétele körül van. De ha áll valami az egészre, akkor a részletre is lehet belőle következtetni. Tehát arra a másik állhatatosságra, ugyebár, amelyik

talán a részletkérdések körül adódik és arra az állhatatosságra, amelyik belesegít minket még a végig való állhatatosságnak az irányába, a programjába. Erre is rá lehet mondani: ez egy olyan tétel, amelyiken az embernek minden tűzön, vízen, árkon-bokron keresztül kitartó stabilitására mindent, sokat ráépíteni nem lehet. Következésképp ha valahol igaz, hogy egy nagy feladattal állunk szemben, akkor itt az igazság, és ha valahol nem lehet kitérni az úgynevezett izgalom elől, vagy mondjuk kétely elől, vagy mondjuk a bizalmatlanságnak a réme elől, hát akkor ez az.

És nem is olyan nagy baj, hogy az ember tulajdonképpen nem egészen bízik magában és nem is olyan nagy veszedelem, hogy az emberben valamilyes rezerváták vannak az ő fogadkozásaival, feltételeivel és elhatározásaival szemben; nem is olyan igen nagy baj, hogy az ellenőrzésre ezen a ponton fokozottabb mértékben indítatva érezzük magunkat, mert tényleg úgy van, hogy el lehet botlani egy kavicsban is, meg lehet fulladni egy lábnyi vízben is, amelyik nem Duna, sem tenger, hanem egy alig medernek mondható valamilyes beválásban, talán egy lábnyi magasságban nem is tova sodródó, hanem petyhüdtlen álldogáló vízfelület, ebben is el lehet pusztulni!

Ez tehát a nagy probléma, ez a nagy feladat, ez a nagy kötelesség!

Most csak az a kérdés, mi a módja annak, hogy ezt a lelki stabilizálódást, mégis, mégis minden pokol, minden ördög, minden veszedelem és elsősorban önmagam ellen és önmagammal szemben mégis győzelemre vigyem, vagy legalább a győzelem kilátásának az érzésével és akaratával vegyem fel a küzdelmet.

A választ így adom meg: ami elhatározásra bírt, hogy kimondjam magamra a megváltozás kötelességét, illetve kötelezettségét, az indít arra is, hogy e mellett a megváltozás mellett kitartsak. Mert bárhogy is változzék körülöttem minden, az igazságok, az elvek, amelyeknek a hatása alatt, a rávilágítása alatt ezt a megváltozási kötelességet kimondottam, ugyanazok. Tehát körülöt-

tem változik minden. Az embernek egész garnírunlja. Ha tetszik, mondhatom, a garnitúrája a mi életünknek. Emberektől kezdve, dolgokon, testületeken, helyzeteken, tárgyi és személyi ízléseken és alakulásokon keresztül bárhogyan és bármi módon változnak is a dolgok, az alaptételek, azok az úgynevezett belátások, amelyek engem most erre a fordulóra diszponáltak, ezek nem változnak. Sőt erre most ráduplázok még valamivel! Ez a második tétel: bármi történjék énvelem in personam, akárhogy is változzam is én, az igazságok nem változnak!

Először tehát azt mondtuk, körülöttem változhatik minden, amikben és amikhez én relációban fűzve vagyok; azután végbemehetnek énbennem magamban is accidentális változások. Azért sem az előbbi esetben, sem az utóbbi helyzetben az alaptételek nem változnak. Itt van adva a metodikája a megmaradás, a stabilitás, az állhatatosság kivitelének. Ez ni: hogy az embernek a szeme állandóan a vezérlő igazságon legyen, tekintete az eléje kitűzött célon legyen. Azért én látok jobbra is, balra is; van nekem időm és módom mindamellett, hogy a mereven célbavett szempontot egy pillanatra sem tévesztetem magam elől és egy tipikus megérezésével, szervével, tapintatával az élet nyilvánulásához való közömnek, megérezem azt és kiveszem azt, hogy itt a jobb és a bal és körülöttem történik valami, de, de *AZ* én szemem állandóan keresi azt a maga elé kitűzött igazságot, alapelvet, s folytonosan szemléli annak a változatlanságát, kényszerítő, vonzóerejét, amelyik hatalmába kerítve engem, hatást gyakorolva reám, vonz engem és amely igazságnak a vonzóköréből nekem a fizika ama törvényének megsértése nélkül nem lehet kiesnem, hogy ha valami objektum egy nálánál erősebb delejes vagy villamos vagy miféle erőnek a vonzóköréből valami módon kiesett, az oda már vissza nem kerülhet külső hozzásegítő tényező nélkül. Amint egyszer a kapcsolat megszűnt, ez az elektrikus kapcsolat megszűnt, ha azt valami elvágja, ha ez a vegytani közösség megszűnt, többet külső hozzájáruló tényezők segítségével nem lehetetlen helyrehozni.

Következésképp szememet állandóan ezen az alapigazságon kell tartani. Erre mondhatom, hogy elfáraszt; erre mondhatja mindenki, hogy ez igénybe veszi az embernek az egész idegrendszerét. Úgy van! Aláírom. De baj-e? — azt kérdezem. Amire valaki azt mondja, hogy: jó; nem jól esik, de feltétlenül jó. Mert hogy ha, én a megismert és acceptait igazságnak az én alapelveimnek a vonzókörében meg tudok maradni és minden erővel, minden képességem felhasználásával megmaradok, akkor ez feltétlenül jobb, mint az, hogy időközönként és helyzetenként kényelmesebben érzem magamat az én idegrendszeremnek valamelyes remisziójában, mint abban az állandóan feszült, kifeszített állapotban, mellyel a magam ideális céljainak az irányában állandóan applikálva vagyok.

Méltóztatnak tudni, mit jelent állhatatosnak lenni, állandóan applikálva lenni? Azt fogják erre mondani, hogy ez bolond beszéd, valahogy nem a normális számolás az embertípusokkal. Pedig dehogy bolond beszéd ez; hiszen ez nem jelent annyit, hogy ezt a fizikailag $24 + 24$ órán $4 + 365$ napon és nem tudom meddig állandóan csinálni kell. Hiszen lefekszünk és alszunk is! A lényeg csak az, hogy mikor ébredtünk, mikor öntudatra jöttünk (— az öntudatraj öves alatt nem azt értem, hogy kezdem keresni a legelső fát, amelyikre másszak, hanem az öntudatraébredés alatt értem, mikor megint a normális napi teendőbe beilleszkedem! —), akkor én nem megyek át más vágányra, nem megyek el más vidékre» nem illeszkedem más atmoszférába, akkor én nem vagyok az eddigtől teljesen idegen valaki, nem csapom a hátam mögé minden gondját az én kötelességeimnek és életcéljaimnak, hanem abban a bizonyos öntudatraj övésben, abban az ébredésben, szóval az én napi életem megkezdésének, tiprásának a céljától kezdve megint ugyanazon az elvi alapon állok, amelyiken azelőtt, tegnap és tegnapelőtt; és ama pillanattól kezdve, mikor megcsinálom az új programot, ahogy ma mondtam, az evangéliumnak az irányzatát.

Ez a stabilitás, kérem, ez az állhatatosságnak a

kulcsa. Ez az a bizonyos fix, belenőtt, belegyökeresedett, beleerendeződött tekintet mindig a cél felé. Félő ugyanis, hogyha ezt a következetességet levetem magamról, hogy fel tudom-e mégegyszer venni.

Roppant közönséges hasonlatossággal lehetne ezt megmagyarázni. Ha az ember szandált hord hónapokon keresztül, utána nagyon nehéz egy egészen passzent, megszabott és rászabott cipőben lenni egy órát is. Ennél közönségesebb hasonlattal nem tudom magyarázni a dolgot. Ezzel azt akartam mondani, hogy minden az elvektől való eltérés valahogy szétengedi, szétfolyóvá teszi, mondjuk fegyelmetlenné modulálja az embert.

Most ezt a bizonyos kényelmet — mert ez a morálisban is megvan! —, ezt felváltani azzal a bizonyos páncélinggel, amelyik az elvi alapon való stabilitást jelenti; ezt a szétereszkedést felváltani azzal az állapottal, amelyik a nobilis gondolkodású és érzésű embernek a következetessége, mélyen tisztelt hölgyeim, ezt könnyen, máról-holnapra meg nem tudja csinálni akárkifia. Sok embernek nem való ez a játék; ez a próba nem való sokak és mindnyájunk számára! Elvégre bevág, mint minden hazardírozás, s bizonyosan itt is lesz vak tyúk; de nem így, így nem szokás és nem lehet biztos sikerű eredményekre jutni. Biztos sikerű eredményre csak eggyel lehet jutni: — a stabilis, állandó, kitartó vállalkozással! Hogy igazam van, citálok a Szentírásból egy szót; az Apokalypszis könyvében Szent János ihletés alatt így ír, így szól a lélekhez az Üdvözítő mester nevében: ... kifogásom van ellened és ez az, hogy annak az első buzgóságnak a tűzéből, a melegéből engedtl. (V. ö. 2, 4.) És egy másik helyen: mivel látom, hogy lágymeleg vagy, és sem hideg, sem meleg, elkezdelek téged kivetni az én számból. (3, 15.) Más szóval: mivel ízetlen exisztencia, puhány lettél, nem vagy az, aki azelőtt voltál. Bekövetkezik az a bizonyos gerinctelenség, amelyiket az ember pótolni próbál hanggal; ez az első és legtipikusabban előtérbe lépő jelenség, amellyel önmagunknak rezonálunk folytonosan és beszélünk sajátmagunk mellett, hogy hogyan akarunk és

nemcsak akarunk, de mennyire tudunk. Aztán a mellvevetegetés, amellyel az ember hivatkozik önmagára. Azokon azután túl jönnek az argumentumok, olyan semmitmondó eredmények, amelyeket mi nagyon készségesek vagyunk rögtön regiszterbe szedni: — íme, megint már ki vagyok és mi vagyok . . . Pedig a volta-képeni és igazi diagnózisa a helyzetnek az, hogy megint nem vagyunk ott, ahol voltunk és talán soha többet nem leszünk ott.

Egy bizonyos: — ha ki nem engedem a kezemből, amit egyszer megfogtam és ha azt görcsösen tartom és ha ahhoz szívósan ragaszkodom, akkor annak az első hódításnak, annak az első szerzésnek, az összerzésnek a birtoka mindig igazolni fog engem, az én fajomat, az én típusomat és az én egyéniséget, mint egy — akár-hogy is vesszük! — mégis csak életrevaló létezőt. Félő tehát, hogy egy második esetben aligha fog sikerülni ez a vállalkozás megint.

De tovább megyek! Mi keresztények és mi, az evangélium délszínében járó emberek, már eljutottunk addig a következtetésig, hogy minden érdemleges lelki elváltozás az emberben a jobbra, kegyelmi munka és bennünk nemcsak az én eredménye, hanem itt egy plusz is van. És ez az a Valaki, aki engem szeretne jónak látni és akinek sehogy sincs az ínyére, hogy engem nem láthat jónak, hogy én az ő teremtett mindenségében és világában botránykő vagyok; következképpen előlegez nekem megint valamit, egy gondolatcsóvát, egy ötletszilánkot, kegyelmi harmatot, amelyik az én sajátmagam egyéni erőlködésének a megfejelése lesz bennem a kiindulás akaratából.

Tehát minden érdemleges lelki elváltozás bennünk a jobbra, a felülről adott isteni kegyelemnek is az eredménye.

Kérdés: biztosítva van-e máskorra is? Kérdés: lehet erre nekem mindenkor számítanom? Számítani nem lehet, mert ingyen való dolog. Ez függ elvégre attól a nagyúri, attól az isteni akaratától, amelyik juttat akkor, amikor, arra, tekintettel arra, hogy úgyis bőven

jutott azelőtt. Nincs biztosítva egy második ilyen elváltozásnak a lehetősége.

Itt behozhatnám azt, ami igen sok embernél szerepet játszó dolog; apellálhatnék arra, hogy ennek a bizonyos nyeregbekapásnak talán valamikor ama végső leszámolás órái körül fog talán majd sikerülni, amit halálos ágynak hívunk . . . Kérem, ez teljesen hazardó dolog, erre nem lehet számítani! Józan eszű emberek erre az egy vabankra nem alapíthatják és nem is alapítják az életüket, annál kevésbé a lélek ügyét és értékét. . .

És azt kérdezem egyik-másik, komolyan gondolkodó és elváltozó valamelyiküktől: — mondja meg nekem, mibe kerül esetleg most magának az érdemleges kibontakozás abból a szövevényből, amelyikben eddig élt, abból a béklyóból, amelyikbe bele volt eddig valami módon bilincselve a lába, mibe került magának az érdemleges kibontakozás? Most, amikor egészen más életformát tűzött maga elé, mekkora erőlködésbe került, hogy leszámoljon ezzel vagy azzal? . . . Mijébe kerül egyik-másik embernek szembeszállni az ő saját múltjával?! Múlt alatt nem értek egyebet, mint egy megszokottságot, egy kényelmet, mondjuk egyiknél βzt a valamit, a másiknál azt; nem olyan könnyű dolog leszokni bizonyos dolgokról.

Az ilyen kis diszkrét leleplezések során mindig önmagam állok magam előtt. Pozsonyi lakos koromban olyan állandó 11 órás miséző voltam. Roppant szerettem a pozsonyi vizeszsemlyét és minthogy 11 órás mise után nem fog szaladni reggelizni az ember, ha 12-kor van az ebéd, valahogy módot kerestem arra, hogy az én kitűnően megcsinált zsemlyém délben az asztalra kerüljön. Es, kérem alásan, leleplezem önmagamot. Ahogyan benyitottam a refektórium ajtaján, bár kezem a szenteltvíztartó után nyúlt, de a szemem ott, a terem végén volt, és néztem, hogy az én zsemlyém ott van-e tányéromon... Egy szokás csak és mégis micsoda erőlködésbe került arról leszokni, kérem alásan, hogy én azt ne keressem minden áldott délben! De micsoda erőlködésbe! Miért?

Azon egyszerű oknál fogva, mert nagyon jó volt. Micsoda kínba került hétről-hétre, valóságos tortúrába, míg erről leszoktam . . .

Ez csak illusztráció akar lenni. Hát akkor nagyobb dolgoknál, amikor az embernek saját lelki életébe beékelődött szokásokat, helyzeteket, érdekeket kell megszüntetnie és nem létezővé tennie, melyek pedig az evangélium bázisán nem állhatnak meg! No hát erre egyik-másik azt mondaná: — én ebbe beletörök; az én derekam nem bírja! Lám, kérdés, micsoda áldozatba kerül egyik-másik embernek érdemlegesen kibontakozni és az ő akaratát a jóra stabiliter rádiszponálni valami jobbra? Nem is egy egészen abszolút jóra, csak valami elfogadható jobbra, mondjuk: valami egészségesebb valamire! Méltóztassék elhinni, hogy az akaratnak a munkája sokszor minden energiánkat, erőnket túlhaladó, messze túlhaladó tortúrának van kitéve, amelyek azonban nem nevetséges dolgok, hanem az egyéniség kiképzésére nagyon is lényeges tételek.

A Tokaj nedűjét magában rejtő szőlővesszőt, amelyik tele van életnedvvel és kúszik azokon a sziklás hegyoldalakon, karóhoz kell kötni és fel kell a magasba vinni, hogy legyen rajta az a termés, amelyik nekünk jólesik és a leve bennünket vidám hangulatokra tud nevelni és emelni. Máskülönben az a sok elevenező, ami abban a szőlővesszőben van, mind elpusztul, elkúszik, elszaladgál valahol a földön, nem tudom micsoda distanciákban . . . így van ez lelkileg is!.. . Hogy fel tudjon valaki elementáris vidámsággal emelkedni a közönséges fölé, mekkora akarati munkára van szükség! Pláne ha az öreg, régi, kopott, ódon Szentírás bölcsességét halljuk a fülünkben: — azt, hogy, fiam, ha te valami nagyra szánod el magadat, akkor készítsd el a te lelkedet a kísértésekre is. (V. ö. Sirák fia, 2, 1.) Vagyis ha te egy, az eddigivel ellenkező iránynak a kultiválására valahogy lekötöd magadat, számíts azzal, hogy száz karmával, minden idegszálával, egész konzervatívizmásával beléd kapaszkodik a te becestelen éned, a te előbbi egyéniséged, a Le tökéletlen, a te ormótlan, a te

formátlan valód. Idézhetném még — jó ám az emberi bölcselkedést szent igékkel is egy kissé alátámoogatni! —, idézhetném magának az Üdvözítőnek a szavát az evangéliumból Lukács írása szerint, mikor elmondja, hogy mikor pedig a gonosz lélek kimegy az emberből, összevissza jár és nem találja helyét és nyugalját. Plasztikusan meg van domborítva a kép! És mikor nem találja, tanácsba száll önmagával és azt mondja: — visszamegyek az én házamba, ahonnan kijöttem. És megy és vesz maga mellé még másik hét, nálánál gonoszabb lelket és bemenvén abba a házba elhelyezkednek, laknak benne. S ennek az embernek — teszi hozzá! — utóbbi állapota rosszabb lesz az előbbinél. (v. ö. Lk. 11, 24-26.)

Íme, igazolva van tehát, mennyire nem szabad engedni, mennyire kell forszírozni a következetességet! Micsoda hősiességet jelent az ember számára a kibontakozás, mert hagyományokkal kell szakítanunk és szokásokkal és micsoda hősiességet és következetességet jelent az ember számára az új életirányban való hűség kitartás, mert sajátmaga és a kívülről jövő, elképzelhető, összes faktoroknak, tényezőknek minden beavatkozása ellen védeni keli az eszmét, az elvet, az igazságot, a meggyőződést és mondjuk így: a karaktert, a jellemet.

V.

Szentségi szövetkezés.

Mélyen tisztelt hölgyeim!

Az Énekek Énekében, ahol le van téve az egész hangulatos zsidó poézis, azt mondja a jegyes az u arájához: — tégy engem mint pecsétet (— értsd ez alatt azt a bizonyos tetovált jegyet, azt a beiktatott, vér alá és bőr alá beedzett jegyet! —), mint pecsétet, a te karodra és mint pecsétet a te szíved fölé. (Ének. én. 8, 6.) Ezzel a kifejezéssel szemléltetni, érzékíteni akarja azt a kapcsolatot, amelyik nem tűr és nem gondol el, el sem tud képzelni valamelyes szétválást, valamely közbeeső ok.

valami katasztrofális jelenség címén bekövetkező eltávolodást, elidegenedést.

Mikor az exercicium végén, a lelkigyakorlatnak záró ütemei mellett azon a ponton állunk, hogy egy protestet tegyünk az isteni Mesternek a mi állhatatos jóakaratunkról, akkor mi is ilyenféle, ama zsidó poézis által jelzett, példázott melegséggel, közvetlenséggel, kifejezésbeli bőséggel akarjuk megkötni a szövetséget a mi lelkünk Királya és sajátmagunk között. Ennek a szövetség-megkötésnek, hála Isten, a mi hitrendszerünkben sokkal tökéletesebb eszköze, módszere, funkciója van, mint azok a poétikus kilengések, amilyenekből egyet az előbb idéztem. A kereszténységnek, a krisztusi hitrendszernek kimondott gazdagsága és eltagadhatatlan tartalma az, amit talán rövid meghatározásban így fejezhetnék ki: törekvés, készség, képesség, lehetőség, felszereltség, adottság arra nézve, hogy az elgondolt eszményi célt meg lehessen valósítani.

Ezt a megvalósítást, vagyis az Isten, tehát az emberi törekvések tanúja, segítője és bírója, valamint az emberi törekvések vállalója, tehát az ember közötti kapcsolatot és egységet realizálja, valóra váltja, stabilizálja, biztosítja, fundálja, minden oldalról alátámasztja és megerősíti, eszközli az Üdvözítő Mester előrelátásából, gondoskodásából adódott, kitervezett és megvalósult ama különös és egyetlen erőtényező, amelyiket mi Eucharisztia, Oltáriszentség név alatt ismerünk. Amelyiknek a különlegessége az, hogy eddig soha nem létezett és eddig soha nem adódott közelségi formát tud létesíteni az ember, mint receptív, befogadásra igényt tartó tényező és maga az önmagát adó istenség között.

Az Oltáriszentségnek, az Eucharisztiaának mindenképp előttről álló nagy jelentősége éppen ez a közeli, ez a megközelítő helyet foglaló, egymásba átömlődő és átömlő lehetőség, amely mellett a szentségi Jézus, akít mi imádatlalt és meleg ragaszkodással veszünk körül, úgy szerepel és úgy áll itt mi közöttünk, mint a szó legteljesebb értelmében centrumunk, központi tengelyünk és gerincünk. A szent kereszténység úgy alakult idő járta-

ban, hogy az Eucharisziával való közelség — értem elsősorban annak, mint eszmének az elgondolását, annak mint alapelvnek az elfogadását, az azzal való közvetlen bensőséges érintkezést, annak egészen magamba való felvételét! — képezi ismérvét az egyes ember krisztusi, mondjuk keresztény voltának . . .

Méltóztassanak elhinni, hogy ez így van. Nincs és nem lehet semmi néven nevezendő más, igazi kritériuma a gyakorlatias kereszténységnek az emberben, mint az Eucharisziának az értékelése. Úgy, hogy azt kell mondanom, hogy ahol nincs és amelyik lélekből hiányzik az Oltáriszentség kultusza, abból a lélekből hiányzik maga a Krisztus.

Jézus, mivel hogy szerette övéit, kik e világon valának, mindvégig szerette őket, — monda János. (13, 1.) Ez a bevallása annak a bizonyos intézményes rendelkezésnek, amelyikkel az Üdvözítő hatalmat ad egyrészt, kötelességgé teszi másrészt, hogy a legnagyobb elgondolás, hogy a legnagyobbszerű kitervezés nyomában alakult új, eme meg nem szűnő létmódjában Vele az emberek külön-külön kapcsolatot létesítsenek.

Aki ezt a kapcsolatot nem keresi; akitől ez idegen; aki talán ez ellen a kapcsolat ellen tiltakozik, nem állíthatja egy pillanatra sem, hogy őt a Krisztus különösebb módon impresszionálja. Nem állíthatja azt, hogy ő neki vannak érdeklődései az isteni Mester iránt. Alig hinném, hogy fogja állítani, hogy ő szervesen kapcsolódik egész gondolkodásával, törekvésével, készségével és az Úristen nagy művéhez részt adó és abban részt vevő, némi operatív hajlandóságával magához ahhoz az isteni Mesterhez, aki abban igazán húzza a legnagyobb ígát, amikor az embert megint nívóra segíti. Aligha fogja mondhatni valaki, hogy ő abban mindenben valami módon érdekelve van, ha ahhoz az Üdvözítő erőhöz és energiához, amelyik az Oltáriszentség rejtett élete, nem kapcsolja magát. Meg kell tehát állapítanunk, hogy az igazi keresztény léleknek, a krisztusi léleknek a kritériuma, az ismertetőjele, az anyajegye, a családi vonása, amelyik az ő arcán előmlik, mondjuk talán az egész

jöttében-mentében előmlő és megnyilvánuló tradicionálisizmus, mind-mind az Eucharisztia talaján fakad. Nem lehet ráfogni valakire a legnagyobb erőlködés mellett sem, hogy az illető igazán és valójában az evangélium igazságaitól átítatott lélek, aki előtt Krisztus evangéliumának és személyének az ügye annyira idegen, hogy övele magával kapcsolatot keresni különösebb érdekét nem képezi.

Most e mellett a beállítás mellett megértem, miért mondotta a keresztény Anyaszentegyháznak egyik nagy doktora, egyik nagy egyháztanítója az Oltáriszentségnek azt a három alany, állítmányból összeverődött jellemzését vagy ismertetését, miért emelte ki annyira, hogy ebben a három definícióban benne van minden, ami a magunkfajta embernek az egész lelki bázisát képezi, mikor így szólt: *Sacramentum pietatis, signum unitatis, vinculum caritatis.*

Az Eucharisztia szentség, szent dolog, szent cselekmény, szent találkozás, amelyik körül és amelyikkel kapcsolatban és amelyikbe beleviszi az ember mindazt, ami benne kegyeletben, gyengédségben, lelki finomságban, elismerésben, hódolatban, tiszteletben, felemelkedésben, a Krisztus személye iránt megvan. Mindaz a nemes hang, mindaz a tisztelettudó érzés, mindaz a mélységes meghódolás, amelyikkel a lélek az Üdvözítő személye iránt viseltetik, mindaz abban a jelenségben, abban az akcióban, az embernek a Krisztussal a kenyér színe alatt való egyesülésében jut kifejezésre. Mert ahogyan járul, közeledik, omlik az ember az Anyaszentegyháznak ez elé a misztikus kincse elé, az csak ebben az egy fogalomban, csak ebben az egy jelzőben foglalható össze: *pietas*. Az a bizonyos finomság, amelyiket nem lehet ábrázolni, nem lehet kitapogatni, az a bizonyos finomság, mert lelki finomság, amelyiket sem a selyemnek, sem a bársonynak, sem a rózsalevél szirmának a finomsága, sem a lehellaterszerű csipkének a játszi könnyedsége nem jellemez eléggé. Mikor megpuhul és ellágyul a lélek . . . Miben? Az ő Urának varasában, az ő Urának elfogadásában, mikor ellágyul

a lélek az ő Urának birtokbavételében. Az az érzelmi gyengédség, amelyik a legtökéletesebb, a legfinomabb, a vegyileg legtisztább elegyesülési keveredése két teljesen egymástól elfekvő tényezőnek: Istennek és az embernek. Sacramentum pietatis, ez a Szent Ágostonnak az első gondolata.

A másik, mikor azt mondja, hogy az Eucharisztia signum unitatis, az egységnek a tengelye, a központja. Milyen egységnek? Az egy cél felé való törekvésnek a központja. Az az összefoglaló erő, amely a legcentripetalisabb, tehát a központtól, a tengelytől a rádiusznak legkülönbélebb irányában, a perifériának minden elképzelhető irányában a központtól messze fekvő, sőt a periféria egymás mellett lévő, de egymástól eltávolodó tényezőit is annyira össze-vissza vonzza, annyira egyé teszi, hogy nyelvi, nemzetiségi, éghajlati, tudás-, ismeretbeli, érzésbeli, hagyomány béli különbségek dacára, ennek az egy vonzóerőnek a hatalma alatt és a hatalmi körében mindannyian találkoznak. Annyira egységesítő erő, hogy semmi más, egyetlen más pszichikai tényezőt el nem lehet gondolni, amelyik úgy tudná centralizálni az embereket, mint ez a perszonális, személyileg, és személye szerint közöttünk időző Jézus. Nem akkor, amikor a feszületen tartja az ő kiterjesztett karjait; nem akkor, amikor egyik-másik tipikusan szép jelenetben az Eucharisztiaának a bűvköréből reánk mosolyog az ő bevégzett szép emberisége, hanem akkor, mikor a kis ostyának a fehérsége alatt, mintegy olyan Tantum ergo Sacramentum megjelenik közöttünk, amelynek a visszhangja az emberiség lelkéből az, hogy: veneremur cernui, leborulva imádlak.

Értem, miért karakterizáló, egységesítő tényezője a szentségi Jézus az emberek óriási nagy különféleségének! Azon egyszerű oknál fogva, mert ő volt, aki azt mondotta, hogy: nélkülem semmit sem tehetek; én vagyok a szőlőtő, ti vagytok a szőlővessző és aki nem énbennem leszen és velem, annak nem leszen külön és nélkülem állandó, stabil élete. (v. ö. Ján. 15, 4-7.) És minthogy ezt mindegyikünk érzi a nagy törekvés-

ben, a nagy vonzásban, mert tolódik versengve, megy Őfelé és mikor így feléje húzunk valamennyien, találkozunk egymással.

A legnagyobb, a legáltalánosabb találkozója az emberiségnek; a nagy országgyűlés, ahol mindenki megjelenik; a nagy menyezgős ház, ahova mindenki hivatalos; a nagy szemle, amelyiken az emberiség minden tényezője felvonul az ő értelmi és szellemi készségével. Ezek az Eucharisztia előtti nagy hódolati jelenségek! De még inkább az Eucharisziát partícipáló, az Őbenne, húsában, vérében, Jézus testében részesedő tömegek! . . .

És mikor azt mondja tovább a mi szellemi vezérünk, akit ebben az elmélkedésben követünk, hogy az Eucharisztia vinculum caritatis, a szeretetnek a kapcsa, avagy a köteléke, avagy a bilincse, a lánc avagy az árama — mert hiszen mindenféle fogalmat bevonhatnék itt ennek a kijelentésnek még szebben és még virágosabban illusztráló ilyen kibővítésére! —, akkor megint előttem áll az Üdvözítő Mesternek az a kijelentése, hogy ő mindenkit magához fog vonzani. (v. ö. Ján. 12, 32.) Mindenkit.

És az erő, amelyikkel ezt teszi; a mód, ahogyan ezt csinálja, egészen sajátlagos, teljesen az Ő módszere. Megfelelő az Ő belépéséhez ebbe a világba. Csendben jött. Csendben élt. Nagy szilenciumban halt meg és még nagyobb szilenciumban folytatja az ő misztikus életét az Oltáriszentségben. És ebben a csendes feltűnés nélkül való, ebben a higgadt várakozásszerű állapotban, ebben várja, ebben feszélyezi, ebben tartja lekötve, ezáltal hódítja meg magának a szíveket! A legtiltakozóbbakat, a tőle legidegenebbeket is! Ezzel a csendes kivárással, amelyik nem ismer kényszert. Nem, abszolúte nem törekszik az embereket megalázni és megszegyeníteni, amelyik szeretetakciónak soha és egy pillanatra sem lehet és lesz jellemzője a nagy előretöréseknek, a nagy megalázásoknak a módszere, hanem az, amelyiknek a taktikája mindig ez volt, amióta csak Eucharisztia van és mindig ez marad: — kivárni az

embereket, amíg minden sanyarúság, amíg minden szégyen, amíg minden törődöttség, amíg minden család, amíg minden bánat, minden szomorúság, de egyszersmind minden fajtája az örömnök, az élvezetnek, az érvényesülésnek végigszántott rajtuk, míg ezeket mind végigélik és végigkóstolják, ki kisebb, ki nagyobb adagokban, ki emilyen, ki amolyan körülmények között ... És aztán, aztán jön a csendes meghódolás az Eucharisztia előtt.

Ha azt akarom kifejezni, hogy az Üdvözítőnek ez a vinculum caritativum, ezt a szeretet kapcsát, bilincset kalapáló nagy akciója miben áll, akkor egy angol aszketikusnak ezt a két szavát kell alkalmaznom: csend és reménység. Az Üdvözítőnek egész misztikus élete, eucharisztikus visszavonultsága, várakozása ezt a két jellemző tulajdonságot viseli magán: — a csendet és a reményt. Amelynél fogva mindig a mi hangunk hallatszik csak azokban a bizonyos distanciákban vagy megállások alkalmával. Azokon az állomásokon, mikor mi talán próbáltunk egy-egy lépést közelíteni az Isten felé, mindig csak a mi hangunkat lehetett hallani. Folyton csak a mi rezonáló hangunkat, akár követelőzésekben, akár pedig tiltakozásokban, akár botránkozó zúgolódásokban, akár kislelkű alkudozásokban, amelyekkel így szóltunk, hogy: — no, hát már egyszer jöjj és légy velem és tarts ki mellettem; légy velem, változtass meg körülöttem mindent; fordítsd fel miattam a világ útját és akaszd meg az emberek eljárás-módját; szóval, azzal a nagy, isteni kézzel avatkozz bele a dologba mindenütt, ahol az embernek még valahogy az Istenhez közelítő irányzatába ezek az állomások vannak. Mindenütt csak az emberi zaklatásokat lehet hallani. . .

Ezzel szemben az Üdvözítő hallgatag; és mikor az ilyen morgó és elégedetlen, licitáló embereknek úgyszólván eltorzul és vigasztalan és kilátástalan az arca^e s a hadonászó magaviseletük, az a kulturázatlan és^{az} isteni kapcsolatba bele nem illő neveltlenségük semmi kilátást sem látszik nyújtani arra nézve, hogy

itt a megértés és kibékülés valamikor lehetséges lesz, az Üdvözítő csak tovább vár az ő reményében, az ő csendjében, hogy úgyis mind hozzá fognak jönni...

Az Eucharisztianak ez a nagy jelentősége van velem szemben is, aki talán jövők is időnkint és azután bizonyos huzavonában megint távolodom tőle. Fogsz te még egyszer lelkem egészen és teljesen, minden ilyen közbeeső kellemetlen jelenség nélkül, fogsz te még egyszer igazán és hűségesen kitartani mellettem! Fogsz! Eucharisztia vinculum caritatis. Majd én lekapcsollak, lefoglallak, és lenyűgözlek a magam egyéniségéhez, hogy te maradsz az, akinek annyiszor indultál lenni és aki akartál lenni: engem valahogy megértő és magadnak lefoglaló ember ...!

Nos hát, mikor mi a szentáldozás elé megyünk, akkor ezekre a most kifejtettem gondolatokra szükségünk van. Szükségünk van pedig azért, hogy a mi szentáldozásunkba bele tudjunk vinni valami kis közvetlenséget. Hogy az ne egy olyan leltári akciója legyen az embernek, amely szerint most etikettszerűen, beneveltségszerűen, betanulásszerűen, testületszerűen elvégezzünk valamiféle hódolati jelenetet az Üdvözítő előtt. Nem; hanem közvetlenségre van nekünk szükségünk, hogy a szentáldozásnál egy egészen perszonális akciót fejtsünk ki. Egy teljesen személyi ügymenetet, azt mondanám, folytassunk, ahol mindegyikünk külön-külön foglalkozik övele és neki is lesz módja külön-külön mindegyikünknek a lelkére a diagnosztikának egy megállapító pillantását vetni, amellyel szankcionálja majd azt a munkát, amit mi a reitriten belül végeztünk; amelyikkel láttamozza és finalizálja, avagy helyesbíti és újabb hozzáadásokra kényszeríti és vezeti a mi elhatározásainkat, amelyekkel itt a lelkigyakorlaton belül az azzal kapcsolatos szentgyónásban, penitenciális aktusban magunkat elhatároztuk.

Tehát a közvetlenség a jelszava ennek a szentáldozásnak, amelyikhez megyünk; amelyiknek nélkülöznie kell, ha célt akarunk vele érni, minden mesterkéeltséget. Amelyik nem egy berendezésszerű valami, hanem ami

egy kegyelmi akció a mi lelkünkben és éppen azért, mert kegyelmi dolog, azért fejleszthető, alakítható, olyan ügy, és olyan eset, amelyikbe az Üdvözítőnek a beavatkozása az Eucharisziából kifelé nagyon is kézzelfogható, sőt azt *mondom*, nagyon is *bizonyos*.

Ezt a közvetlenséget méltóztassanak most kérem ebben a szentáldozásban gyakorolni, ezzel a közvetlenséggel próbálni elhelyezkedni és hogyha a szentmisében olvasni fogom a mi Urunk Jézus Krisztus szenvedésének a történetét, akkor gondoljanak arra, hogy ez a szenvedés is csak az Eucharisztia mellett bizonyít. Gondoljanak arra, hogy az a szenvedés, amelyikkel az Üdvözítő körülkoszorúzta az Ő szentségi életét, amelyik vérborítást és töviskoronát adott ennek a fehérségnek, amelyik az Eucharisziából kivilágol, mind csak a dolog plaszticitásának okából van. Azért, hogy mi annál inkább átértsük azt a nagy igazságot, hogy a szentségi Jézushoz közelíteni, vele együtt-lenni, benne és általa a kiinduláskor vállalt nagy tételek és elvek kultuszában megmaradni soha és egy pillanatra nem lehet az ő szelleme, a szeretet, a kitartás nélkül.

**LELKIGYAKORLATOS
ELMÉLKEDÉSEK.²**

Első elmékedés: a hitről.

Kedves KLOSz!

Úgy kellett volna lennie, hogy az enyémnél hivatottabb ajkak tördeljék Kegyetek számára ezeken az estéken az evangéliumi kenyeret, mégis úgy történt, hogy másképp rendelkezett az isteni Gondviselés. De hát az nem baj, mert hiszen tudjuk, hogy az evangéliumi igék nincsenek emberhez kötve, de még időhöz, térhez sem, — következésképpen, aki a lelkét akarja munkálni, az igénytelenebb szóból is érteni fog.

Azt kérdezik Kegyetek tőlem és én Kegyetektől kölcsönösen: — mit akarunk csinálni ezen a három vagy négy estén? Kegyetek bizonyára azt felelik, hogy ugyanazt, amit annyian mások. Ugyanazt, amit egyéb lelkigyakorlatozók is csinálnak; és hát azt mondják nekem: Ön is tegye azt, amit a többi lelkigyakorlatozók cselekszenek. Rendben van eddig. Mégis úgy kell lennie, hogy a magunk dolgát egy kicsikét jobban körülírjuk, jobban elhatároljuk. Nem azért, mintha bennünket valami fennhéjzás, nagyra vágás vezetne. Szó sincs róla! De körül kell írni jobban a magunk dolgát, azt mondanám, hogy a gyakorlatiasság dolgát, — hogy ez a mi úgynevezett húsvéti lelkigyakorlatunk kilépjen abból a keretből, amelyet a stereotip szokásos jelzővel lelkigyakorlatnak neveznek és odasodródják jobban annak a közvetlen célnak a szolgálatába, amely közvetlen célt a katekizmus ilyenformán fejez ki: — bűneidet Bűnden esztendőben meggyónjad és legalább húsvét táján az Oltáriszentséget magadhoz vedged.

Ez a sürgető kifejezés, ami az Egyház parancsából felénk világol, ez határozza meg közelebbről a mi lelki összejöveteleink célját. Minthogy a nagyhét és a húsvét a kötelező évi szentgyónás ideje, következik ebből,

hogy nekünk erre az évi szentgyónásra kell előkészülnünk. Előkészülnünk pedig, mondjuk ki röviden: — érdemleges lelkiismeretvizsgálás által. Ezzel korántsem vonom kétségbe azt, hogy Kedvessétek nem tesznek eleget lelkiismeretvizsgálati kötelezettségüknek egyébkor. Éppenséggel nem ágálok Kegyetek előtt a túlzó kritikus szerepében és nem merném egy pillanatig sem kétségbevonni azt, hogy az évi szokványos szentgyónások ilyen érdemleges és mélyebben járó lelkiismeretvizsgálás nélkül történnek. Szó sincs róla! Csak valamint van ú. n. nagytakarítás a házi életben, valami ilyennek kell lennie az ember lelkiéletében is. Nos, hát ha én nagytakarítást akarok csinálni férfi létemre a Kegyetek lelkében — nagytakarítást én. akinek ez nem kenyere, aki azokkal a bizonyos tollseprőkkel és porrongyokkal legalábbis ritkábban bánok —, akkor én főleg három dolgot szeretnék alaposan és gyökeresen tisztázni, amihez még egy negyedik dolog is sorakozik majd.

Nem mondom meg előre az egész programot. Elég a mai esténél megmaradni, amikor azt mondom, hogy egy ilyen lelkiismeret vizsgáló elmélkedés keretében elsősorban azt a pókhálós sarkot akarjuk kitakarítani, amelyikben a *hitünk* húzódik meg.

Különös. Miért vagyok én bizalmatlan pontosan és kifejezetten a Kegyetek hitével szemben? — gondolják Kegyetek. Nem vagyok bizalmatlan, csak kritikus. Nem vagyok bizalmatlan, csak amit hitnek neveznek, azt szeretném gyökeréig látni. Amit hitnek érzünk magunkban, azt szeretném kifordítani, hogy ne csak a színét, hanem a fonákját is lássuk. Nemcsak a felszínt, hanem a bélést is és meggyőzzük magunkat arról, hogy hitünk körül abszolút rendben van minden, — mert erről meg kell magunkat győzni.

Úgyis nagy átlagban az az emberiség baja, mondjuk így: a gyakorlatlan keresztény és katolikus életet élő emberek gyöngéje, hogy mert beleszülettek a hitbe és mert hagyományoszerűen nevelkedtek a hitben, benne érzik magukat ebben a közegben. Benne vannak ebben

a légáramlatban, benne úsznak ebben a jótékonyan langy-meleg vízben, amely mosogatja tagjaikat. Benne élnek egy gondolat- és érzésvilágban és mert ebben benn élnek, azt mondják: Deo gratias, soha ebből a közegből ki nem mentem, mindig ebben éltem! Tehát egészen természetesnek találják azt, hogy a hit, amelyben ők élnek, minden kritikát kibír, minden helyzetet megúszik, minden veszedelemmel szemben *elég* erő; ez a hit egy tizenhárompróbás valami, amelyiknek dehogy lehetne a kríziséről csak egy szót is szólni.

Hát erre én azt mondom Kegyeteknek, hogy megöszült a fejem, el-éltem és le-éltem életem javát és vallom őszintén Kegyetek előtt, hogy ugyanaz a tradicionális keresztény katolikus hit, amelybe beleszülettem én is, amelyben kifomálódtam én is, amelyben kaptam egy ilyenforma hivatást, amely külsőleg is jelez és igazol engem, — pontosan elégséges kétséggel, válsággal, veszedelemmel, viharral kellett küzdjön ugyanazon esztendőök alatt, amikor tevékenységgel, szóval, ennek a hitnek hirdetője és ennek a hitnek egyik harcos bajnoka voltam. És igen-igen sok valakit és valakitket vonulathatnék fel Kegyetek előtt, akik hasonlóan katolikus tradíciókban és katolikus családokban születtek, igen jó és elsőrendű iskolákban nevelkedtek, kitűnő mére-k és soeur-ök kezei, áldó kezei között cseperedtek nagyra, léptek ki a világba és az én gyóntatószékem homályában igen sokszor találkoztam pontosan ilyen légkörből kikerült katolikus lelkekkel, — de felborzolt, kínlódó lelkekkel, de kétségekben hánykódó lelkekkel és renegátokká válni készülő lelkekkel, akiknek egy készülő vegyesházasság kapujában egyszerre megtorpan, tétovává vált, csődöt mondott 16-18-20-22-24 esztendőnek ebben a nagyon katolikus légkörben nevelkedett leánylelke. És a vége az lett, hogy eldobta egész múltját, feláldozta egy ismeretlen Molochnak azokat az ivadékokat, akikkel az Úristen őt megáldandó volt.

Íme: — rendkívüli nagy megtorpanás, óriási

krízis egy leány-lélekben, egyetlenegy iélekbe-vágó kérdés előtt! De ezek a kérdések jöhetnek már, harmadik, negyedik, tizedik formában és az én jó lelkeim, akik nagyon katolikusak voltak, szegényekké, kis törpékké, kis ingadozó nádszálakká, kis semmikké lettek a maguk tradicionális katolicitásával.

Íme megokoltam, miért merek ehhez a kérdéshez hozzányúlni és Kegyetekkel lelkiismeretvizsgálatot tartani most, a húsvéti szentgyónás előestéjén, hogy hitünk kiállja-e a kritikát. Amire rátapintottam, csak egy lehetőség a témérdek közül. Érdemes utánanézni, vajjon a mi hitünk százszázalékosan katolikus-e, ahogy ma mondani szokták.

Ha a hitről akarok beszélni, ha annak diagnózisát akarom adni, ha annak egészséges, beteges vagy silylődő voltáról akarok szólni, először Szent Pálhoz folyamodom és megkérdem, hogy mi is a hit? Ő azt mondja, hogy a reménylendő dolgok alapja és a láthatatlanok bizonyítéka. (Zsid. 11, 1.) Ezzel, hogy azt mondja, hogy a reménylendő dolgok alapja és a láthatatlanok bizonyítéka, máris helyes vágányra állított bennünket. T. i. arculatunkat egyenesen az Isten felé terelte. Mert ugyan mi az, ami az embernek egész életén át kell? A remény. És ugyan mi az, amibe és akibe az ember csak reménnyel kapaszkodik? És ugyan mi az és ki az, amit, mint láthatatlant, mint megfoghatatlant, mindent felülhaladót, de mindenekfelett kívánatosat és szükségeseget szeretnék magam elé idézni, illetőleg magamnak lefoglalni? Hát, gyermekeim, az az Isten! És minthogy nekem reményem az Isten, akibe kapaszkodom, hogy amiben én elégtelen, kicsiny vagyok, abban Ő segít és az engemet körülvevő témérdek láthatóval szemben, azokat kiegészítőleg és azok felett őket rendben tartó láthatatlan felsőbbtség, az abszolút megközelíthetetlen tökéletesség, a szent, az eszményi, az igazságos, a tiszta, akihez a föld sara és salakja fel nem ér, — világos, hogy senki más nem lehet, csak az Isten. És az Istenről senki és semmi oly tisztán és bizonyosan nem beszél nekem, mint a hit. Miért? Mert az én hitem nem A-B-C-

embernek a beszéde, nem annak a meggyőzésre törekvő argumentációja, egy engem mindenáron kihasználni akaró, hanem önmagamból kitermelődött, önmagamban nagygyá nőtt elmerülés valamiben, ami más, mint ami itt hullámszik körülöttem ezen a világon.

A reménylendők alapja és a láthatatlanok bizonyítéka.

Nem lehet remélni egyáltalán, ha nincs Isten. Nem lehet az embernek reményt növeszteni magában, ha nem a hit vezeti és emeli és tartja az Istenben. Az a hit, amelynek természetfelettsége a tulajdonképeni kritérium. Mert hiszen mindaddig, amíg én csak a mával és a holnappal játszom az én sakkpartimat, amíg itt az én környezetemhez kapcsolódó tényekkel munkálom a keresztretjvényeket, addig nincs baj. De amikor a holnap és holnaputánon túlról, a sajátmagam végtelenségéről, amellyel túlnövök időn és korlátan, síron, temetőn és koporsón, — amikor erre kerül a sor, akkor a természetfeletti, az Istenbe vetett hit adja meg a tájékozódást. Tehát a hit a reménylendők alapja és a láthatatlanok bizonyítéka, ami túl van tapogatózásunk keretén.

És én szeretném tudni, nagy lelki megnyugvással, hogy vajjon ez a természetfeletti hit vezetett-e bennünket az egész hosszú esztendőn keresztül a tavalyi lelki gyakorlat óta? Vajjon ez a természetfeletti hit irányított-e folytonosan magasabbra, vagy pedig ez hiányzott és volt hitünk, mert belenevelődtünk, mert így adódott körülöttünk? De kérdés, hogy ez a szentpáli diagnosztika rezgett-e bennünk a reménylendők légkörében? Tovább néztünk-e a holnapnál, vagy a holnaputánánál? Januárban továbbnéztünk-e a nyári üdülés korszakánál és mint december 31-e? Tovább, tovább — messze!? . . . Mikor a hit természetfelettsége kétségessé vált bennünk, ^{va}§y legalábbis kérdésessé, akkor átrezgett-e bennünk, hogy a hit aktív volt-e bennünk? Nem olyanformán, hogy tömegben, mikor öten-hatan, tizen, húszan, hatvanan együtt vagyunk a társas, együttes élet kapcsolataiban. Ezt a társas, együttes életet akár úgyis

elképzelhetjük, hogy lelkiatya és gyónó-gyermek. Ez is társulás. De amikor az ember így egyedül áll, mint az ujjam; mikor nem hallhatják a papát, a mamát, a fivért, a nővért, akik szintén katolikus életet élnek», — hanem mikor a maguk agyába, mint egy szeg beleverődött a probléma, a kérdés, a kísértés, a gyöttrő hajsza, a mának a kínja, és a holnap gyötrelme és a még meszebb levő jövő aggodalmai; amikor nem éreztek maguk mellett senkit, nem éreztek mást, csak azt a bizonyos szeget, amit folyton vert valaki az agyvelőben és azon át, a torkon át egészen a szívig; mikor, mondom, egyedül voltak lelki értelemben, mint az ujjam, — vajjon az a hit, amelyiknek ilyenkor van szerepe, amelyik ilyenkor igazolja magát és Kegyeteket és a Kegyetek aktivitását, keresztségi fogadalmát, szentáldozásait, a Hiszekegy Istenben-t, amelyet el szoktak mondani, annak valóságát, hogy az nem szójáték, nem a megszokottság malma, amelyik örül, hanem hívő ember *meggyőződéses* megnyilatkozása? . . . Vajjon ez megvolt-e? ...

És ez az, amit Kegyetekben keresek. Amit nem is én keresek, hanem keresnek Kegyetek sajátmagukban, saját lelkiismeretükben. Vajjon ez a természetfeletti hit dominált-e?

És keressük ezt a hitet az ő aktivitásában. A mindennapi életnek, személyes életünknek aktivitásában, amely különböző egyénenkint a másokétól a megnyilatkozásában, s keressük a társas vonatkozásoknál, a felebaráttal, a szenvedővel kapcsolatban, sajátmaguk egyéni életében, betegség, elhagyatottság, lelki szomorúság, állástalanság, nélkülözések óráiban stb., stb. És keressük ennek a hitnek a cselekvőképességét, ennek a hőfokát, teherbírását, azokat a bizonyos méterkilogrammokat, amiket az életen át kibírjon a hit. Ez az a bizonyos lelkiismeretvizsgálat, amelyet a Kegyetek megbízásából inaugurálok a maguk életében.

Arra neveljük a társadalmat, hogy legyen a má-ja a tegnapha és a; tegnapelőttbe való kapaszkodás. De értsük meg jól egymást. Az élet nem tegnaphól és

mából, hanem holnapból is áll! És most tegyünk egy nagy ugrást. Ha kérdi valaki, hogy atyám, miért hozza ezt ide? Ez nem népszerű! — Nem népszerű, de tárgyszerű! Micsoda? Valami olyan, amivel teszem fel az embernek, teszem fel egy csendes mártíromsággal kell fizetnie. Mi ez? Pl. ha valaki 1932-ben elkezdi koplálni — muszájból. És amikor valaki 1932-ben elkezdi kikopni a köntöséből, és jönnek borzasztó nehéz helyzetek s mikor orientálódást keres, akkor hihetetlen merész dolgokat vágnak az arcába, amelynek árán lehet jobb köntöshöz, jobb kenyérhez jutni, sőt karriert lehet vele csinálni! ... Erre mondom, hogy vértanúság. Az agynak, a lelkiismeretnek, a szívnek, az én becsületes munkában kipattogzott kezeimnek, az én múltamnak, 18-20-24-30 éves életemnek a vértanúsága ... Az ember azt kérdezi magától: hát most? — Most gyere elő te természetfeletti hit, amely azt mondja, hogy itt az ördög! Az ördög — nem Molnár Ferenc Ördöge! —, aki sétál, szaladgál, rohan a világban. Hol van az Isten? Az ördögöt látom — hát hol az Isten? Hallom az ördög beszédét —, hol beszél a hit, hol szólal meg a természetfeletti erő, a reménylendők alapja és a láthatatlanok bizonyítéka? Amitől egyszerre jóvá tudok lenni, le tudok vonulni a szemétdombra, előkeresem a magam cserépdarabját és vakarom fájó sebeimet és azt mondom közben: — Isten adta, Isten elvette, Isten itthagya, — legyen áldott az Ő szent neve!

Látják, hogy kell az embernek a természetfeletti hit! Nem mellékes kérdés, hogy vajjon bennünk gerinc-e a hit, vagy pedig köntös, ránk száradt tradíció. Ne értsenek félre! A hagyományok iránt nagyon nagy tisztelettel viseltetem, de nem vagyok velük kielégítve. Ez örökség, ezt mások adták nekem, jó szüleim, rokonaim, tanárain, barátnőim, a környezet, amelyben éltem és élek. Adomány, amelyről hálásan emlékezem, imádságomba foglalom mindazokat, akik dolgoztak azon, hogy nekem tradícióim legyenek, hogy életem ha gyományszerűségben emelkedjék mind magasabbra. De ezenfelül kell személyes valami is! Mi az ember leg-

személyesebb ténye? A hite. Ez egészen én vagyok, sokkal jobban, mint minden ösztönös tényem: hogy eszem, hogy levegőt szívok, beszélek, hallgatok stb. Ezen túl, mindenekfelett, a láthatatlanok argumen-
tuma, bizonyítéka az, hogy: — hiszek.

Nincs-e nekem igazam, amikor azt mondom, hogy a húsvéti gyónásra készülve ne babráljunk apróbb dolgok kutatógatásával, mikor ezt a rendkívül fontos alapvető kérdést kell elintézni önmagammal? Mikor azt mondom: Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek teremtőjében és az Úr Jézus Krisztusban, a megváltóban, a megelevenítőben, a gondolatokat adó, embert megmozdító Szentlélekben; amikor azt mondom, hogy én ebben hiszek — mondom-e vagy élem? Ez a kérdés!

Ezt az alapvető dolgot, ezt a mindennél szükségesebb fundamentumot kell kiforgatniok magukból; meg kell nézniök minden oldalról; meg kell kergetni magukban ezt a hitet, hogy vajjon bírja-e ez lélekkel, bírja-e tudóval, ellenálló készséggel?! Hogy nem dől-e össze kegyetekben, mint összedőlt annyi másban, akik indultak a hagyományos keretekben, nagyra nőttek benne és a kellős közepén roppantak és dőltek össze? . . .

S most elhallgatok. Kidobtam ezt a lasszót, kidobtam a jelszót, a hurkot, lássuk, meg tudjuk-e magunkat szorosan kötni benne. Mert ismétlem: — minden egyéb elvész, minden egyéb elbotlik, minden egyéb teljesítményünk csökevényé válik, amint nem a hit televényében magasztosodik fel!

Tehát hinni, — és pedig nagyon! Nem merészen hinni! Mások megint azt mondják: bárgyún és együgyűen hinni! Nem mondom. Úgy hinni az Istent, hogy az én hitemmel odasuhanjak, odadolgozzam magam Mellé! . . .

Azt mondják, hogy a keresztény léleknek is varcsillagpályája, amit úgy fut meg, mint a bolygók a világűr. Az ember pályája az istenülés. Hogy lehetséges az? Istenülés? Igen! És ennek röpítő elevenereje a hit. Nélküle crass, durva, darabos emberek maradunk!

E nélkül a hit nélkül csak az ösztönösség, csak a merő természet marad számunkra! Az a bizonyos ívelés, az a bizonyos pálya, amit istenülésnek hívnak — amennyiben egyáltalában lehetséges ember számára —, az máskép, mint a hit erejében, mint a hiten keresztül nem lehetséges! . . .

Következésképpen feladom az első kérdést, amelyre Kegyeteknek most a húsvéti szentgyónásra előkészültükben becsületes, tisztességes őszinteséggel válaszolni kell: — ilyen hit él-e Kegyetekben? Természetfeletti-e a hitük? Mindaz, amit katolikus életnek nevezünk az ő körülírtságában, vajjon ilyen egyenes vonalban tör-e az Isten felé? És hogy az aktualitásokban, az élet szögletei, berkei, utcái, zsákutcái, lejtői, meredekjei, viszonylatai között ez a kegyetek hite olyan abszolút-e, hogy mindent vállal? . . .

Második elmékedés: a reményről.

Kedves KLOSZ!

Menjünk egy lépéssel tovább. És pedig nem is kicsi, valami olyan tipegő lépéssel, nem egy tánclépéssel, hanem amilyennel az óriások járnak. Jóllehet olyan kis Hüvelyk Matyik vagyunk, mégis a gigászok lépteivel kell tovább lépnünk egyet, mintha nekünk is mérföldjáró csizma volna a lábunkon.

A három isteni erény másodika, sorrendben a remény.

Ennek a szövevényét fogjuk a sajátmagunk lelkében keresni. És pedig nem akármilyen olyan mondvasinált frázissal, poézissal, sok költőiséggel és borközi hangulattal megcsinált reményt. Nem. Valamit, ami ezentúl van, valamit, ami sokkal nagyobb, mert reálisabb, amire ráépül az embernek voltaképpen az egész lelkiélete. Vagy mondják meg nekem, nem a reménységre épül-e fel az az élet, amelyik, mikor szapora kis pislogatással és olyan nyöszörgő, sikongó hanggal elindul ezen a földtekén, amelyik mikor először kérdez,

amikor az első tájékozódó kérdést felteszi, azzal, hogy mi ez? és kap egy feleletet rá, — vajjon nem a remény alapján áll-e abban a feltételezésben, hogy amit neki válaszul mondanak, az olyan igaz, olyan megdönthetetlen valóság, hogy arra rá lehet építeni az ő első tájékozódó és tájékoztató fogalmát? ... És azután mindezek a fogalmakon keresztül, amelyeket nekünk adnak, amelyeket kutató, kérdezősködő gyermekelmének válaszul adnak, mindezekon keresztül azokig a fogalmakig, amelyeket elkezdünk mi magunknak alkotni és formálni közbeeső jóakaratók, atyáskodók és anyáskodók nélkül, — mindezekon keresztül nem a remény-e az, ami megfogja, megtámasztja az embert és amely nélkül borzalmas, végzetes, szörnyű és kijavíthatatlan, kiengesztelhetetlen tévedésekbe esnénk? ... És azután, mikor az ember tovább ballag a maga ismeret- és fogalomszerzésének útján és bekapcsolódik életébe az a nagyszerű valami, amit tegnap úgy fejeztünk ki, hogy a reménylendők alapja és a láthatatlanok bizonyítéka: a hit, — amikor, mondom, ez a nagyszerű, páratlan kalauz mint egy olyan kiapadhatatlan ár, folyó, bekapcsolódik a mi életünkbe és kezdi velünk közölni a fogalmak legnagyobbjai és a fogalmak legnagyobbja és magunk között való kapcsolatot, vajjon nem éppen és egyedül a remény-e az és pedig a természetfeletti remény, mert természetfeletti: Istenbe kapcsolódik, — nem a remény-e az, ami a bázist adja nekünk minden további megmozduláshoz és adja azt a megnyugtató igazságérzetet, amelyet mi Istenben, az ígéretek hűségese beteljesítőjében gyökereztünk meg és ezzel meggyökereztünk magunkat is, időben itt és az örökkévalóság számára ott, túl? . . .

Ha valaki azt merészelné mondani, hogy ki lehet és ki kell seperni az életből a reményt, a legnagyobb hazugságot, a legnagyobb csalást követné el rajtunk és másokon is.

Az a nagy elme, amely itt Magyarországon sok évtizeden át világított és világít ma is hatásaiban, ezzel a jelszóval dolgozott, ezzel a jelszóval ténykedett, alko-

tott: — dum Spiro, spero! Amíg lélekzem, amíg élek, amíg van bennem élet, mindig és mindegyre és szüntelenül reménylek! . . . Egyetlen nagy tájékoztató az ember lelki életében azzal az önismerettel szemben, vagy mondhatnám úgy is, annak az önismeretnek kiegészítőjeképen, amely folyton hangoztatja velem, hogy én vétkem, én vétkem, én igen nagy vétkem, amely szüntelen fejünkre olvassa, hogy romlott, bukott természet, hogy megviselt egyén vagyok; játéklabdája a lehetőségeknek, eshetőségeknek, szenvedélyeknek; hogy több, mint játéklabdája és játékszere, hanem egyszerűen forgács, gyaluforgács, számba sem menő fűrészpor, számba sem menő semmiség vagyok a körülöttem levő tényezőknél, élőknek és nem élőknek, személyes és tárgyi tényezőknél karmai között ... Ez az én egyéniségem! S hogy mindez, a romlandósággal örökösen vitázó, pusztulással szünet nélkül harcoló, gyözködő, vesződő, hol felülkerekedő, hol alulra kerülő én tisztán és kizárólag a reménységbe kapaszkodva bírja a felszínen tartani magát! . . .

Amikor mi a katekizmusból úgy tanuljuk, hogy reménylek Tebenned Istenem, mert Te örök igazság és jóság vagy és hűséges ígéreteid teljesítésében, akkor érzem meg minden egyes esetben azt, amit egy Kosztka Szent Szaniszló úgy fejezett ki: — ad maiora natus sum! Nagyobbakra születtem! Az ember, a mindennapiság porával befutott és beszennyezett énjében nem talál semmi biztatót, ha felülről le nem ereszkedik hozzá ez a nagyszerű üdvözlés, nagyszerű felhívás, amellyel az Isten az örök hűség, az örök megbízhatóság, az örök kitartás, az örök el nem vesző és meg nem fogyatkozó emel magához bennünket: veszendőket, nélküle, az örök megbízhatóság nélkül, porladókat. És vajjon nem úgy van-e, hogy ebbe a természetfeletti reménykedésbe beleágyazva, ehhez van lehorgonyozva a mi földi életünk reményteljessége?

Azt mondja valahol az ószövetségi Szentírás, ha nem csalódom, Jób könyvének írásaiban (13, 25.), hogy az ember élete, mint a hulló falevél. Kitűnő kép. Vonat-

kozik magára nemcsak a fizikai létre, nemcsak az első pillanattól a 73. év 24. órájáig terjedő időközre, hanem mindarra, ami egy emberi életnek esedéke, járuléka, tartalma. Vonatkozik mindarra a sikerre, ami kibéleli valakinek az életét és amelyre vonatkozólag mi mégis azt kell mondjuk: — volt. Mivé lesz az élet a maga elfutó minémiségében, ha nem marad meg belőle semmi az örökkévalóság számára? Hova lesz a legszebb és legnagyobb jó, amit egy ember művel? Hova lesz mindaz a gyönyörűség, amit emberi kezek alkotnak? Hova lesz a kitermelt gondolat, ha nem ömlik bele az örök reménnyel bízató istenségbe, Aki, amint nem akar tudni az ember téveteg cselekedeteiről, annyira akar tudni az ember megszűrt és isteni kritikát kiálló tevékenységéről? Az, hogy «kedvem telik bennetek», époly biztos, mint az, hogy megmondta Malachiás prófétának, hogy «nem telik kedvem bennetek». (1,10.) Az embernek erőlködéssel, akarattal, szóval, lélekkel, könnyel, vérrel, verejtékkel megcsinált értékes cselekedetei a hűséges Isten kezében vannak elkönyvelve. Ahogy a zsoltár mondja (90, 12.): a kezein hordozza az Úr az embert. De mit? Csak a jót. A jó tehát el nem veszhet az emberből. Azok az értékek, amelyek bennünket erkölcsi lényekké tesznek, egy magunkból kigyalult, kiverekedett jóságban, azok nem pusztulhatnak el és ezekre vonatkozik az Istennek örök ígérete és hűséges ígérete, hogy igenis tudomást vesz rólunk.

És ha volt vigasztaló kifejezése a hírnek, amit Ábrahámnak mondott: «Én leszek a te felette nagy jutalmad (1. Móz. 15, 1), — vajjon az újszövetségből, de a sajátmagunk lelkéből, értelmes eszéből, aktivitásra hajlandó lelkületéből kitörölhetjük-e a reményt és pedig az Istenben való reményt? Amely pillanatban kitörlődik belőlünk ez a remény, a hűséges, a bennünket szemmel kísérő Istennek belénk öntött reménye, abban a pillanatban összedül minden alkotásra inditottságnak célszerűsége, abban a pillanatban máris megszűnt a lét, mert az a lét, amely ezt a krízist tovább élné, túlélné, magának a lét célszerűségének volna cáfolata.

Ami az emberben kell, hogy mozgató és lendítő tényező legyen, ami az embert sugalmazza, — az az Istenbe vetett remény. Nem kívánok kistipulált jutalmat az Istentől, nem veszem kezembe a patikamérleget és mérem le, a cselekedeteim értékét az egyik serpenyőbe helyezve, a másik mérlegtálba helyezett isteni elismerés egyensúlyával. Nekem teljesen elég tudni azt, hogy az Isten szeme lát. A szem, amely oltáraink felett látható, jelkép, olyan jelkép, amely mögött az Isten virraszt: — látlak benneteket, figyelek rátok! Ez az, ami kibékít, nyugtat, inspirál, mozdít; ez az, ami az embert viszi tovább előre a földi lét útjain.

Vajjon ez a természetfeletti remény, amely nem hiába van beiktatva hitünkbe ilyen néven, hogy: isteni erény, — mert több annál az ügyességnél, hogy én betegeket ápolok; több annál a külsőségnél, hogy én szóval lelkeket javítok; több annál az elsajátított áldozatkészségnél, hogy én a magam jobb falatjáról lemondok másnak a javára; több, mert egy egész életet foglal bele abba a keretbe, amely engem az Isten felé visz, — vajjon ez a természetfeletti remény ott van-e a mi életünknek minden egyes napján, az ébredéstől egészen az elszenderedésig? Ha nem is aktualiter, de ott van-e virtualiter? Ha nem is úgy, hogy állandóan felindítom magamban, mert a mindennapi élet zúgásának egymásutánja lehetetlen, hogy engedje, hogy ezek a magasztos erények folyton kiváltódjanak, de ott van-e legalább habituaíiter? Itt - van-e úgy, mint ahogy benne élek az atmoszférában? Mint amikor a szíjat ráteszem a lendítőkerékre és az annak megindulása által az átvitt erő továbbítja azokat a terheket, amelyeknek továbbvitelére az egész gépezet hivatott. Ez a virtuális, tehát erőtanis adottság, meghatottság, indítottság, készség a természetfeletti reményből, megvan-e ez bennünk? Vagy pedig kókadit majom módjára járok, mint egy olyan merőben iskolázott valaki, vezényszóra mozduló báb, és más egyéb tényezők alatt, a zabostarisznyával valamiképpen megmozgatott, az abrakról valamiképpen diszponálódott állat? Vajjon a remény mozgat-e mindent, hogy az én

életemnek legyen jelentősége? Ott van-e mögötte az a kifeszített vászon, amelyen csillámló, ragyogó betűkkel ott van az, hogy: — kedvem telik bennetek? ...

Éreztek-e magukban már reménytelenséget? Hát hogyan éreztek volna merőben földi vonatkozások között! Hogyan láttak volna már egy-egy olyan helyzetet, hogyan lettek volna már annak szenvedő alanyai, amikor teljesen kilátástalan volt az egész iparkodás, — és még mindig vitte magukat valami a felé a valami felé? . . . Amikor pedig azt mondták, hogy dehogy lesz ebből valami, sőt azt is, hogy kár minden lépésért! — és ilyenkor is érezték még mindig, hogy vitte valami feléje ... Mi az, ami vitte? Azt mondom: az életösztön, a vágy, vagy a csakazértis? ...

Vajjon lehet-e e nélkül a remény nélkül talpig becsületes életet élni? Nem lehet. S vajjon ez a remény megvolt-e? Ha nem volt, azért nem volt, mert nem törődtek vele! Nem kísérelték meg azt szisztematikusan életrehívni és rendszerezetten életben tartani! Azért, mert a tradícióból megtanultuk a hit, remény, szeretet felgerjesztését, de leállott, feledésbe ment, megszűnt gyakorlattá lenni, vagy gépies valami lett, megmaradt a hagyományi keretek között, de nem lett átélt, átizzott valami. Valami olyan, ami Prohászka ajkán volt a «dum spiro, spero ...»

És ugyan miben reménylek? Ahogy az ének mondja: Tebened! Vagyis a hűséges Istenben! A trónjáról nagyot zuhant és bukott II. Vilmos német császárnak volt ez a mondása abban a bizonyos lendületben: Unser alte, treue, gute Gott, — amikor azt mondta, hogy mire a falevelek lehullanak: otthon leszünk. Kire alapította ezt az ő mondását? Arra a régi, hűséges Istenre! Hát a mondásnak második tagja csúnyán csődött mondott, mert nem egyszer hulltak le a falevelek, hanem négyszer és a negyedszeri lehullás után ugyancsak nem otthon, hanem Hollandiában húzta meg magát. Annál igazabb azonban az első tagja. Azt minden értelmes és lelkes kereszténynek ajkára kellene vennie! Igen, a mi régi, örök, hűséges Istenünk. De milyen hűséges abban, hogy

szemmel kíséri az embert, hogy vajjon kedve telhet-e benne?!

Ha a természetfeletti hit indulatát nem öntözzük, mint a virágot, ha annak nem adunk levegőt és nap-sugarat, mint a virágnak, ha nem adunk táplálékot neki, mint ahogyan tápláljuk testünket, elsorvadt lelki lényekké leszünk. Kérdem: minden egyes olyan lélek, aki valami nagy dologra tette fel a sajátmaga életét — nem célok itt szükségképpen a misszionáriusokra, még a tibeti bélpoklosok közé menő hősi lelkekre sem, hanem célozok pl. azokra, akik rászánták az életüket, hogy egy nehézkes, kegyetlen, taszító egzisztenciához merik hozzákötni az életüket, akinek a léikétől idegen minden, ami szebb, jobb, nemesebb, — mert vannak ilyen sötét lelkek! —, aki képes ilyen sötét lélekhez hozzákötni a maga életét és egy éleien át viselni, a nélkül, hogy a harmadik-negyedik év végén azt mondaná, hogy én felbontom ezt a szerződést. . .

Menjünk tovább. Elfajzott, elhitványodott, elsekélyesedett gyermeknek lélekkel lenni anyja à la Szent Monika! . . . Mondják meg kérem, mi kell ehhez? Mondják meg kérem, hogyan lehet valaki Monika? Hogy lehet valaki kártyás, csélcsap, megbízhatatlan karaktert mutató valakinek hűséges felesége 10, 20, 40, 50 esztendőn át? Mi ad erre az embernek erkölcsi bázist? Micsoda? Én azt mondom, ez ni: — kedvem telik benned, mert látlak! Az ütlegeket, szekatúrákat, komizkodásokat, aljas megcsalásokat stb., stb., — hogy lehet végigcsinálni? Hogyan? Butaságból, lelki szimplicitásból, hülye elmaradásból? Miből telik ez? Azt mondom rá: — a természetfeletti reményből! Ezt nem, senki más egyébként megmagyarázni nem fogja. Ez a lendületnek, ez a csendnek, a zokszó nélküli néma csendnek és a néma csendben gondoskodó hősies asszonyiságnak a bázisa! Nem beszélve mindarról, amit egy nőnek az anyaság jelent. Ezt csak a természetfeletti reménység képes éltetni! . . .

Ezért vagyok olyan kuruc, lármázó és kellemetlen kutató valaki és keresem az utolsó húsvéti gyónásuk

óta ezt a természetfeletti reményt! Mert enélkül semmi egyebek, mint jövő-menő, járókelő babák, de nem nők! Amint az írás mondja: mulier fortis (Péld. 31, 10.), erős asszony! Mi adja az erősséget lelkükbe? Az örök remény. De milyen? Az, amely a holnapba, a holnaputánba kapaszkodik? Nem, hanem amely nem kívánja, hogy a remény csengője keltse mindennap valami másra, mint a megőrlődött élet. Messzebb néz. A régi, az elpusztíthatatlan, az örök, hűséges Istenre tekint!

Rámutattam arra, hogy mi a nő életében a remény és reménytelenség. Rámutattam arra, hogy egyéni felelősség és pedig a legsúlyosabb felelősség az, hogy ezt az összeütközést elhárítsuk magunkban és kizárólagosan feltornásszuk magunkat arra a hittani magaslatra, amely úgy szerepel, úgy él a mi keresztény lelkünkben, mint szent remény.

Harmadik elmélkedés: a szeretetről.

Kedves KLOSZ!

A harmadik lépés következik, amelyikkel mi tisztázni akarunk bizonyos homályban levő kérdést, amelyek nem lehet közömbös előttünk. Nem pedig azért, mert Szent Pál apostol megállapítása szerint három az, ami megmarad: a hit, a remény és a szeretet. És azután nyomatékul hozzáteszi: nagyobb pedig ezek között a szeretet. (1. Kor. 13, 13.) Azt akarja ezzel mondani, hogy ha lehet az isteni erények között, a teologikus erények között, mondanám főerények között valamiféle fokozatot megállapítani, akkor a szeretetnek juttatja ő ezt a szerepet.

Mindenesetre megvan az oka rá és pedig egészen logikus oka. Mert hiszen aki megtanulta valamikor a tevőleges isteni törvényt, annak az első pontja úgy szól, hogy az embernek kötelessége — lévén törvényben lefektetett kötelesség! — szeretni az Istent. És pedig nem akárhogyan; hanem mint ennek az isteni pozitív törvénynek a magyarázatát, mondanám kibővítését

Krisztus maga fektette le evangéliumi tanításában: — teljes szívünkől, teljes erőnkől és minden tehetségünkől kell az Istent szeretni. A hitet, a reményt — amelyeket mint lényegbevágó tulajdonságokat, természetfeletti tulajdonságokat emlegettünk, mondanám, hogy jellemzőek gyanánt emlegettünk az előző két estén — nem találjuk benn a tényleges isteni törvény szövegezésében. Mintha ez is Szent Pál kijelentésének malmára hajtaná a vizet. Az a körülmény, hogy amikor az Isten megszólal a sínai hegyen és amikor két kőtáblába rovatja Mózes az, ami az ember és a Teremtő, az ember és az Isten teremtett világa között való viszonyt szabályozza, — akkor ennek a mandátumnak, ennek a körülírásnak, ennek a meghatározásnak a homlokára ezt a törvényt illeszti: Szeresd a te uradat, Istenedet. Ez az első és a legnagyobb parancsolat, amelyhez mérhető más nincsen.

És én itt elmellőzöm vallásbölcseleti körülárlását és megindokolását ennek a legnagyobb és legmagasabb parancsnak. El pedig azért, mert benne van a pozitív isteni törvényben, amelyet Mózes juttatott el hozzánk, benne van az Üdvözítő evangéliumi tanításában, abban a fogalmazásban, amelynek mestere maga Jézus Krisztus, következésképpen céltalan dolog volna hebegni itt arról, hogy az embernek az Istent szeretnie kell. Ez egyszer tény, alapvető tétel, ez ellen nem lehet hadakozni, nem lehet felette vitatkozni. Kimondott törvény, amely alatt nekünk meg kell hajolnunk.

Sokkal lényegesebb, nem a törvény tekintetéből, hanem lényegesebb a mi lelkiéletünk tekintetéből egy más kérdésnek mikroszkopikus vizsgálata alá fektetése. Az t. i., hogy az emberi lélekben — és ez úgyszólván napnál világosabb, mert a sajátmagunk életében felöltő és sokszor kiütköző jelenség! — nem az a mi nagy kérdésünk, mikor önmagunk lelki életét vizsgáljuk, hogy ugyan szeretem-e és hogyan szeretem az Istent, tehát cselekszem-e azt, ami a parancsban ki van mondva és cselekszem-e úgy, ahogy az Üdvözítő evangéliumi minősítése részletezi: teljes szívemből, teljes lelkemből és

minden erőmből, — hanem ezzel ellentétben egy más valami kérdés az, ami az embert örökösen foglalkoztatja. Hogy szeret-e engem az Isten?

És itt van a szeretet kérdésének egész válsága. Itt van a nagy vita, amelyikben elsatnyul, elvész a szeretet és elkezd színtelenné, fakóvá válni, elkezd fonnyadni. És bár rengeteget írnak róla és hangoztatják a szeretet jelszavát, és bár mindaz, ami vallás és morál a szeretet kormánykerékéhez látszik kötni magát, — az emberekben egy-egy ú. n. hysteron-proteron alakul ki és nem az a problémájuk az embereknek, nem az a kérdőjel, amivel ők foglalkoznak és amit továbbgördíteni kellene, hogy még inkább kérdőjel legyen — hogy szeretem-e én az Istent —, hanem a mi pszichikai nevelésünk tekintetéből az embereknek lelkében hova-tovább ez a kérdés meredezik: vajjon szeret-e engem az Isten és miben látom bizonyítékait az Isten irántam való szeretetének?

Holott egészen világos, hogy nem az a probléma az ember számára, hogy az Isten szereti-e őt. Ez egy adottság, befejezettség, kiáramlás, kezdve a teremtéstől, a kiáramlástól a gondviselés valamennyi fényéig. A kérdés a másik, hogy szeretjük-e az Istent?! És itt ütközünk a kinyilatkoztatott mózesi törvénybe és az isteni törvényt megvilágító meghatározásába és itt vagyunk valami állandó zavarban Szent Pál megállapításával szemben is. Nemigen vagyunk hajlamosítottak a sajátmagunk munkája révén az Istent igazán, a szónak abban az értelmében, amit az kifejez, hogy: szeretet, de facto szeretni.

De igazat mondtam-e, vagy pedig kidobtam itt most a hatás kedvéért egy nagy frázist?! A lélek adottságaiból, a sajátmagunk pszichikai alakulásából vettem-e ezt a megállapítást, amit azzal a görög szóval fejeztem ki, hogy hysteron-proteron,³ hogy az utódot hajszoljuk az előző elé? Ami a sorrendben a második, azt állítjuk a kérdés homlokterébe! Hát nézzék meg a maguk vallási életét. Állítsák azt, — elvonatkozva mindenféle más egyéb kérdéstől, hangulati érzelmi kérdéstől, állítsák a sajátmaguk egészséges, kutató két szeme

elé. Csináljanak, mondanám, egy olyan camera obscurát (sötét kamrát), amivel a fényképezészek dolgoznak, vigyék be saját édes énünket, hagyjanak odakint mindent, ami ezt az én-t fogja, leláncolja, igénybeveszi, szipolyozza, és nézzék meg akkor, hogy vajjon ennek az ének, a kegyetek lelkének, érzelmi világának, a kegyetek vallásos tartalmának vajjon gerincét adja-e, amiről Szent Pál azt mondja, hogy nagyobb a hitnél, a reménynél: a szeretet, ami voltaképpen a megmaradó, azért mert ráképesít arra, hogy az Isten felé húzzon egész földi életemben? A remény táplálja bennem és alátámasztja bennem a cselekvőkészségem lendületeit, mondván, hogy az Isten örök igazság, aki nem csal és nem csalatkozhat. Mindezek azonban, amikor az embernek a földi élete befejeződik, le- és elválnak tőle. Marad, ami az örök életnek a vitalitása, az örök élet mozgalma. Az örök élet mozgalma pedig a szeretet, amely az Istentől már nem kér, már nem vár, amelyik nem diszponálódik az Isten felé, hanem megvan az Isten színe előtt élve.

Hogy mindennél nagyobb lehessen, hogy örök lehessen, hogy állandó lehessen, ennek a szeretetnek aktuálisnak kell lenni az Isten iránt. És itt kérdezem: nem mondtam-e igazat, hogy ez valamiképpen gyengélkedő lelki jelenség bennünk. Vagy mondják meg nekem, egészen annyira kitartónak bizonyult-e szeretetünk Isten iránt, hogy nem vesszük akárhányszor igénybe az Istennek irántunk való szeretetét? Ha ennek tudatába jutottam és ez alól érvekké ki nem bújhatok, akkor jövök én és az én szeretetem az Isten iránt. Vajjon az Isten iránti szeretetünkben nem keressük-e azt, amit emberi nyelven úgy mondunk: hogy ha Te jó vagy hozzám, én is jó vagyok Hozzád!? . . .

Az olyan mindennapi jelenség, hogy aki figyelmes, jószágos, aki talán minden érdemünkön kívül is az ő egyéni sajátságánál fogva kedves mihozzánk, azzal szemben kezdünk felengedni, felolvadni, ahhoz kezdünk vonzódni, megállapítjuk róla, hogy rokonszenves, kedves valaki. Miért? Mert olyan jó. És ez a «mert olyan jó»-féle pszichológia bennünk kezd az Istenhez való viszo-

nyunkba is áttelepülni, kezd ott elterpeszkedni, kezd dominálni és kezdi az Isten és közöttünk levő szeretetkapcsolatot jellemezni. Ha van valaki, aki ezt kifogásolja, nem veszem rossz néven és teljes joggal felhatalmazást adok neki, hogy kápolna ide, kápolna oda, cáfolja meg!

Bizony ilyenné lesz az Isten iránti szeretetünk és ez az a bizonyos ember-kavarás, amikor ahelyett, hogy balról-jóbbra kavarnék a dolgokat, jobbról-balra kavарjuk. Elrontjuk, tökéletlenné tesszük a kapcsolatot Isten és önmagunk között. A szeretet kapcsolatát, — amely nyilvánvalóan a kiindulásban, az Istennek legjellemzőbb attribútumai közé tartozik. Mert Isten mindent, amit tett, irántunk való szeretetből tette. Hogy azután ebbe a szeretetbe beleszóppent egy kis ürmös s jön a második, a harmadik stb. keserűség bele és ez valamiféleképpen megzavarni látszik az Istennek sokszor hallott szeretetét mihozzánk, annak oka tisztán a megromlott emberi természetben rejlik. Ha nekünk egészen tisztességes, elfogadható fogalmunk van az áteredő bűnről, ha tisztában vagyunk azzal, hogy az emberi elbukásnak szükségképeni következménye lett nem annyira az ész elhomályosulása — ez a kisebbik baj! —, hanem a lelki eltompulás, amelynél fogva nem értjük és nem érezzük az Istennek irántunk való szeretetét. Ezt megpróbálom valahogy magyarázni azzal, hogy úgy-e van gyermek is, aki nem érzi és nem értékeli szüleinek iránta való szeretetét? Van ember, akit fáraszt a szeretet. Van ember, akit izgat a szeretet. Van ember, aki nyög és gyötördik és kínlódik a szeretet alatt, amely véletlenül gondoskodó szeretet. Mert nem az a szeretet, hogy ölelés és csók és simogatás, babusgatás, hanem az előrelátás, a törődés velem, amit sokszor úgy mondok, hogy beavatkozás a dolgaimba, amit sokszor úgy minősítek, hogy fáradt öreg érznek és száz mérfölddel lemaradt régi, ócska hagyományoknak mindenáron körülöttem gyűrűző jelensége. Nem ismerem vajjon a gondoskodó fogalmat, amely engem fáraszt, amely engem megöl, amelytől tudok dühössé, durcássá, visszataszítóvá, eluta-

sítóvá lenni bizonyos viszonyok között? . . . Nem ismerik ezt a jelenséget a saját pszichológiájukból? Megtörténik, hogy a jólnevelt ember még ezt is legyűri magában és az «aprólékoskodást» mint mindennapi keserű porciót elfogadja. De a dolog lényege az, hogy benne fészkel az, hogy fárasztja mindaz, ami vele törődő, gondoskodó szeretet.

És amikor az Isten gondviselő szeretete parancsokba van rögzítve, amikor direktívákat ad az életre, hogy mit tegyünk és mit ne tegyünk, nem kezd ez számunkra sokszor kínossá, fárasztóvá, unalmassá lenni? És nem úgy fogalmazzuk-e mi a szeretetet az Istenben és nem úgy koncipiáljuk-e őt, ahogy a saját ízlésünk diktálja? Sajnos, elfeledkezünk róla, hogy az Isten előbb volt, mint mi és minden jelenség tőle van. Következésképpen a szeretet fogalmait is Tőle kell vennünk és azokat áttenni magunkba. Mi azonban úgy alakítjuk magunkban énünket, hogy azt hisszük, függetlenek vagyunk attól, hogy a leckét az Úristentől elfogadjuk. Mi kitermeljük önmagunkból a szeretetet és azt akarjuk látni, hogy éppen olyan független-e, éppen olyan spontán-e az Istennek irántunk való szeretete, kiemelve minket teljesen abból a közegből, amely a mi családuink, társadalmi körünk, Magyarországuink, Európánk, teremtett világuink — amelyben egy-egy kis porszem vagyunk — és elkezdjük hangoztatni azt, hogy szeretjük az Istent olyan mértékben, ahogy az Isten is szeret minket.

Mínhogy pedig bennünk a szeretetnek az ízlelő szerve az önzés, ennek az önzésnek mértékével kezdjük, folytatjuk és mérjük állandóan az Istennek «állítólag» velünk szemben gyakorolt szeretetét. És itt van a baj! Mert nem az a probléma, nem az a kérdés, nem az foglalkoztat bennünket, hogy hogyan szeretem én az Istent, úgy ahogy Krisztus mondja: teljes szívemből, teljes lelkemből, minden erőmből? hogy vajjon az Isten szeretete él-e bennem, mint egy mozgató hullám, — de állandóan azt a kérdést bo ygom, hogy ugyan hogyan is szeret az Isten? Az Isten tulajdonképpen mivel szolgáltat nekem bizonyítékot, hogy Ő szeret engem? Mi itt

a személyes kapcsolat a szerető Isten és énközöttem? Mi az a szimpatikus érzés, amit Ő velem szemben mutat, amivel igazolja magát, hogy az én viszonzszeretetemre neki jogcíme van? ...

Nem ez az, ami bennünk dül, mint kérdés? És azért van, mert hogy az Úristen elvégre nem kacérkodik velünk, nem játszik velünk, nem simogat bennünket, nem versel nekünk, nem is mond bókokat, — valami-képen messze vagyunk Tőle. Mert csak az a szeretet, ha valaki belénk karol, egy pár kedves sorral kedveskedik nekünk, ami valamiféle formában, szavakban, mosolyban, három szál virágban, egy mondatban az emlékkönyvben stb. nyilatkozik meg, ezekben az eltorzult formákban keres magának utat a szívünkhöz . . . Ó, akkor megtalálja az utat, akkor kinyílik minden és minden ilyesmire hajlandók vagyunk rámondani, hogy milyen jó, milyen hűséges barátnő, milyen jó testvér, rokon, ismerős, milyen drága egyetlen, felejthetetlen iskolatárs és a többi kategóriák . . . Ha ilyen valami jön, akkor azt mondjuk: hát igen, itt van szeretet! És folyton ilyesvalamit akarnak az Úristentől is! Emberiesítése ez az Úristennek! De hogy ezt mennyire nem lehel és nem szabad, legtökéletesebb bizonyítéka maga a szeretet. Mert amikor azután náthás lesz egy kicsit véletlenül az előbb olyan nagyon dicsért szeretet, vagy valahogy előnti az epe, vagy valamiféle ború szállja meg — mondjuk semmi más, csak hogy rossz kedve van annak a drága léleknek, akit annyira a szívemhez növesztett az a bizonyos szeretet —, akkor jön a nagy kérdés, hogy igazán szeret-e ez engem? És jön a felelet: —ez sohasem szeretett engem! S akik tegnap esküdtek egymásra, azok ma egymásnak hátatfordítanak.

Nem úgy kell, nem szabad a szeretetet ilyen távcsővel nézni abban a messze valakiben, akiről úgy tudom, hogy az én Istenem, akinek gondoskodó szeme rajtam van. Az Isten szeretete az elindított életnek, az én elindított életemnek a kigondolása és az én elindított és visszavárt életemnek a visszavárása. Amit az ember utál, azt a cél felé el nem indítja. Amit az ember utál,

azt nem várja vissza sohasem. És lám, az Isten szeretete az ember elindítása és visszavárása magához! Ez több, — mint hogy én elindítom és visszavárom, több, mint hogy egy rongyot akasszak rá, egy gyűrűt húzzak az ujjára, hogy leölessem számára a hízott gödöllyét, mint a tékozló fiú hazatérésekor.

Az Isten várja a lelket vissza, akit elindított. Ez a legnagyobb szeretet! Melyik költőnél olvassuk is csak azt, ahol az édesanya szeretetét úgy szimbolizálja, mint a tekintetet, amely folyton keresi az ablakon kinézve a valamikor majd visszatérő gyermeket. Ez a visszavárás a szeretet! Ahonnan elindultunk, oda vissza is térünk mindahányan Í

Valamennyien érezzük, hogy innen elmegyünk, itt nincs maradásunk, nincs gyökerünk. Ez a visszalendülés az Isten felé a szeretetnek az inspirátora, amely bennünk kell, hogy ilyen viszonszeretővé legyen, azért, mert az Isten vár.

Nem tudom, hogy sikerültre egészen jól megbeszél-nem Kegyetekkel ezt a kérdést, rámutatva, hogy voltaképpen mi a bajunk? Hogy nem vagyunk tisztában azzal és nem hozzuk öntudatra azt, hogy az Isten azért szeretett bennünket, mert vár bennünket. Az az Isten szeretetének a bizonyítéka, valamennyiünkre vonatkozólag, hogy visszavár. Elindított bennünket, mint lelkéből lelkedzett teremtményeit és — visszavár. Itt lehetne megint sok hasonlatot hozni, de csak a legkézenfekvőbbet hozom fel. Az, aki egészséget, anyagi erőt, hónapokat, éveket stb. áldozott találmánya megvalósításáért s mikor az elindul az első útra, mivel telik el annak a képzelete, érzése, gondolata és milyen aggódás lesz benne? A szereteté. Hogy vajjon, amit most elindítottam, az visszatér-e? . . .

Nekem egyénileg nem is kell más bizonyíték arról, hogy az Isten nem egy rólam megfélemedezett, engem gyűlölő valaki, nem kegyetlen autokrata, erre nem kell más bizonyíték, mint az, hogy elindított és visszavár. Az idők végéig várakozó, szüntelen várakozó, amíg be nem telik a mérték, hogy minden ember elérkezzék az

örökkévalóság küszöbére: — ez a szerető Isten! Nemigen szoktuk megközelíteni őt ez alatt a fogalom alatt, hanem kezdünk méltatlankodni, kezdünk bosszankodni, kezdünk siránkozni, kétségbeesni és a végén kijön a nagy aggodalom, hogy én nem látom, hogy az Isten szeretne engem. Nem látod?! Pedig visszavár! És ezzel a szóval tettem pontot a mai megbeszélés végére, hogy «visszavár!»

Negyedik elmélkedés: a kötelességről.

Kedves KLOSz!

Az ószövetségi Szentírásban szó van arról, hogy amikor az Istennek nem telik kedve sem az engesztelő áldozatokban, sem a bűnért való áldozatokban, akkor intézkedett, hogy az Ő egyszülött Fia öltön testet és pedig szenvedésképes testet, hogy öröme legyen megint egyszer az Istennek abban a kibékülésben, amely az első bűn folytán elveszett ember és a megbántott isteni jószág között mint sérelem állt fenn ama napig. És hozzáteszi az ihletett író, mintegy az Isten Fia nevében beszélve: — akkor én mondtam: jövök. (Zsolt. 39, 7-8.) Ebben az egy mondatban: akkor én mondtam: jövök — le van fektetve az a lemoshatatlan és eltörölhetetlen fogalom, amely azóta is mint. istentisztelet él és kell éljen az emberek lelkében, — és most kimondom: a kötelesség. Abban a pillanatban, amikor az Isten Fia kifejezésre juttatta az Atyával szemben a készséget, hogy jövök, — nevet adott ennek a nagyszerű és páratlan fogalomnak, körülírta, meghatározta, kifejezte, életképesé tette, inspirálta a kötelesség fogalmát. És nézék, ezzel a vállalt és lelkiismeretben végzett munkakészséggel szemben, talán azért, hogy az ellentét kiáltó volta révén annál jobban megismerjük a kötelességteljesítés fenségét, ugyancsak az ószövetségi Szentírásban olvasok egy mondatot Dávid király zsoltárában, amely mondat lehet, hogy nagyon emberi, lehet, hogy nagyon a mi hangulataink kifejezője, — de ezzel a jövendülésben kifejezett istenfiúi készséggel szemben, hogy: jövök, egészen elcsúszott csúnya vonás, amikor

így szól: «én pedig a te törvényed megcselekvésére hajtom az én szívemet» — és most jön az a diszkvalifikáló két szó: «a jutalom reményében». (118, 112.) Látják az ellentétet? Nem telik kedvem a bűnért való áldozatban, nem az imádó áldozatban, nem telik kedvem a ti engesztelésekben, — és akkor az Isten Fia megszólal: jövök én. Miért? Azért, hogy Istennek megint öröme lehessen. Vállal mindent! — Mi az a minden? Az embernek az Istennel való kiengesztelése. Ezzel szemben Dávid, akiről pedig tudjuk, hogy a kegyelem embere volt, azt mondja: — én törvényed megcselekvésére hajtom szívemet — a jutalom reményében. A baksis, a borralaló, a fizetség, a jövedelem, az öröm, a kedvezmény: így szólal meg az ószövetségi fogalmazásban. A jutalom reményében leszek az Isten kedvében járó teremtmény! ...

Körülbelül sejtik, miért hozom elő ezt a két egymással szembenálló példát. Azért, hogy amikor le akarom mélyre, nagyon mélyre verni lelkünk televényébe a kötelesség fogalmát, így mondanám: a keresztény lovagiasságnak, a keresztény gavallériának fogalmát, — akkor azt az Úr Jézus példájával világítom meg és akkor mindazt, ami elvonhatna, elhúzhatna bennünket, önzésre hajlamos természetünknel fogva, ettől a gavallér kötelességteljesítéstől, — ezt azzal a példával világítom meg, amit a nagy lelki örömében a frigszekrény előtt táncoló Dávid király ejtett ki: — a jutalom reményében.

Bennünket, a mi lelkünk katolikus és keresztény, krisztusi volta másra kötelez. Arra kötelez, hogy minden az Istennel szemben megnyilatkozó tényünket, amelyre akár a törvény, az írott törvény, akár a lelkünkben megszólaló kegyelem ösztönöz, azt mi mind a kötelesség keretébe illesszük bele a nagy francia dominikánus minősítése szerint, aki így fogalmazta a kötelességnek az emberi lélekben kibontakozó virágát: — a kötelesség az Isten. Mindenesetre szónoki nyelven kifejezett megállapítás, amikor a kötelességről azt mondom, hogy az maga az Isten. Felemeli a kötelesség fogalmát az istenség trónusáig. Nem valamelyik lépcsőig, hanem odaultet; a kötelességet magát az Isten trónjára. És ha szabad azt

mondanom, hogy az Isten a létében örök akarattal vállalt kötelesség, az emberiség iránti kötelességteljesítés, amikor a világot fenntartó Gondviselő, embert megváltó Messiás, embert megszentelő Szentlélek, — akkor úgy látom, hogy a hozzánk leszármazott kötelesség sem lehet más, mint isteni jellegű lelkiség, amelyet nekünk magunkban először érezni, másodszer éltetni, harmadszor aktuálni kell. Nincs kötelesség másképen, csak isteni vonatkozásban! Nem fog a kötelesség élni bennünk határozottan, elalkudhatatlanul, csak isteni kapcsolatban! És nem fog a kötelesség belőlünk áldozatokat kihámozni egyiket a másik után, csak istentiszteleti jellegében! Lehetetlen máskép.

A kötelességteljesítés ugyanis két tényezőtől adódik: először önáldozatból, másodszer kitartásból. Először önfeláldozásból, másodszer az önfeláldozásban való állhatatosságból. Csak ebből a két szálból, fonálból szöhetem össze azt az elszakíthatatlan kötelet, amely engem az Istenhez köt. Arra, hogy nem a jutalom reményében jövök és kedveskedem, nem simogatásokért, nem jólétért, nem borraivalókért, hanem azért, mert engem és minden más teremtményt, akit az Isten kiengetett, elküldött és akit az Isten visszavár magához, — a küldetés és visszatérés útján arra, hogy elérkezzek Hozzá, a kötelességteljesítés képesít — és semmi más! És nézzék Kedvességtek, hogy hogyan lehet a kötelességben értékke növelni az embernek a maga lelkét?

Külső, imponáló jelenségek nélküli, megvesztegető színezések nélküli, csábos melódiák nélküli, anélkül, amit úgy nevezünk, hogy esztétikai szép, megvesztegető hatás nélküli valami, amit úgy mondunk, hogy ígézet, azok nélkül, amit úgy nevezhetnénk, hogy lekötő és szuggesztív tulajdonságok — mindezek elmellőzésével a legkiskaliberűbb, legköznapiabb élet, amiben semmi sincs, csak annak a nyomorult ábécészerűségnek egymásbarovása, nagy gesztusok, mondások, proklamációk kizárásával, egy kis igénytelen élet, igénytelen szolgáló élete, szürke kis verébfiókához szabott élet — de mint gerinc ott húzódik benne végig a kötelesség —, amely

elkezdődik otthon a kis otthonban, folytatódik útközben a templom előtt, amely előtt elvisz az útja és betér egy «jó reggelt Jézuská»-ra. Az a kötelesség, amely az én őrlő és taposómalmomban nem a valóban őrlő muszájmunkának folytatásával emészt engem, de amelyhez úgy ülök hozzá, hogy azt Istenért, órá való tekintettel végzem. Mikor az első nebulóval, akivel vesződöm ezen a reggelen, nem a tehernek, a kinnak az emésztő hivatásszerűségét látom, hanem a kötelességet, amely a gondviselő Úristentől rám leszármazott s az Ő kedvességével kezdek bánni vele, és amikor megtorlóm nedves orrocskáját, akkor nem utálkozom és mérgeledöm, hogy az anyja mért nem kötött zsebkendőt a gomblyukába, — hanem arra gondolok, hogy íme belehelyezkedem abba, amit én vállaltam és amiért az Isten lenéz rám, mint az Ő világterve munkására . . .

És amikor természetyszerűleg el kell kezdenem bánni az emberekkel, izgulókkal, házsártosokkal, olyanokkal, akikről rossz kifejezéssel azt szoktuk mondani, hogy rámennek az idegeinkre, akiket csak a viszonyosság elve alapján akarok elviselni, mert hisz én is szoktam ilyen és ilyen lenni, — amikor én mindebben benne vagyok a kötelesség jelszavával és a kötelességen keresztül az istentiszteletben, akkor én azt mondom magamnak: — te itt az Úristen napszámosa vagy és nem a nemzet napszámosa és nem a cégé és nem a különböző fogatoknak és szervezeteknek napszámosa, amelyek bekapcsolták a te munkaerődöt a maguk szándékaiba és terveibe, — de te itt az Isten napszámosa vagy, aki úgy vár téged, ha a kilencedik és tizedik órában jöttél is, mint azt, aki az első órában jött . . . Egyformaság van csak az Isten napszámosai között és nincs különbség akár fent, akár lent vagy, akár előljársz, akár csak hátvéd vagy, aki utolsónak cammogsz, egyforma vagy. Ha így él bennem a kötelesség fogalma és a kötelességteljesítésnek ebből leszármazott árama, — akkor vagyok én voltaképpen benne igazán a teremtés rendjében. Akkor vagyok én a pályának korlátain belül és nem török ki — lóversenykifejezéssel szólva, — a messze, szélső pályát-

lanságba, ahol természetes, hogy nem érezvén magamban a kötelességnek, ennek az isteni valaminek az ízét, hát érzem a keserűségét, ízetlenségét, áporodottságát annak a szörnyű, színtelen, fáradt, beteg létnek, amely meg van verve — szerinte! — a kényszermunkának terhével.

Nem kényszermunkáról van szó, hanem kötelességről, amelyet Isten megszentel. Amelyre vonatkozólag ő maga a leggyönyörűbb, legeszményibb példa. Egy elindított világ, amelyet az Isten visszavár a maga atyai kebelére! Ettől a gondolattól nem szabadulok el és nem szabadítom el magukat sem. Igen: elindított az Isten bennünket, amikor szeretettel kilökött ebbe a világba. És visszavár. De mint Hozzá méltót, mint a kötelességben kivirágzott akaratok, érzelmeket és értelmeket. Mert a kötelesség gerince köré az ember életének ez a három ténye fonódik. Ez teszi egészszé!

Ne fogják rám, hogy a kötelességről csak azért monuok ilyen nagyhangú szónoklatot, mert nem lehet kitérni a kötelesség elől. Dehogy nem lehet. Kitérnek előle százan, ezren, tízezen, akik a kötelességgel labdáznak, játszanak vele, frivol és ledér módon kezelik, abba lép-ten-nyomon belegázolnak és amikor keresztülugrottak rajta, akkor kigúnyolják és kinevetik a nyögve cammogókat, akik a két korlát között cipelik «a nap hevét és terhét». A nap heve és terhe» az evangéliumból van véve. (Mt. 20, 12.) Krisztus szava megszentelte ezt a két fogalmat. És nekünk ezzel a lelkülettel kell a nap heve és terhe fogalmait vennünk, amellyel azt az evangélium állítja elénk. Mit jelent a mi számunkra egy nap, amelynek nincs heve és terhe? Ez a kettő érlel és ad ízt mindannak, amit mi csinálunk.

Kívánatos, a legnagyobb mértékben, hogy mindannyian, ahányan itt vagyunk — velem együtt 1 —, minél jobban beledolgozzuk magunkat a kötelességnek abszolút minden felül álló fogalmába! Lássunk kötelességet minden akciónkban, amely valamiképp az Isten parancsaiból szüremkedik le. És lássunk kötelességet minden olyan tényünkben, amely talán nem közvetlen derivátuma az Isten törvényének, de közvetett szár-

mazottja. És minél jobban ráütjük a bélyeget, hogy: Istenért! annál jobb.

Valamikor, nem tudom hány esztendeje, lelki-gyakorlatot adtam valahol. Mikor először letérdeltem a kápolna térdeplőjére, amely zöld bársony párnaszerű kárpittal volt leborítva, — ráesett a tekintetem a felírására: — «Für Gott». Szinte belém ütött, hozzám vágott ez a figyelmeztetés, hogy nézz ide ember: mindaz, amit te itt most csinálsz, mondani fogsz, egyetlen etikett-cédulával indul el az életbe. Ezzel mennek ők haza és ezzel kell menjenek haza, ezt kell vigyék magukkal és ezzel kell dolgozniok. Nem úgy, hogy ezt mindenhova, hol gömbölyű, hol sovány betűkkel ráírják. Nem kell ezt az ember szellemére, eszére, szívére, minden egyes tenyéré vésni, nem tárgyszerűvé tenni ezt a dolgot azzal, hogy mindenüvé rovom és ezt a szót mindenhova odaragasztom. Mi nem röpcédulázunk, mint a reklám, mi a lelkünkkel dolgozunk, eszünkkel, akaratunkkal, megbecsülésünkkel dolgozunk és illesztjük mindenhova az életre rá ezt a fogalmat.

De kérdezhetné valaki, nem szenved-e ezáltal az élet, annak a tartalma, annak a szépsége, annak a magasztossága V Nem szenved a lelki élet, a dologtevő élet, az egész nagy léi, — *nem* szenved-e azáltal, hogy mindenhova odaillesztjük ezt a fogalmat, hogy kötelesség, kötelesség, kötelesség? — Hát semmit sem szenved! A legszentebb, legnemesebb, legragyogóbban felépített istentisztelet bennünk! Egy cseppet sem szenved a szülő, jegyes, férj stb. iránti érzelem, nem szenved semmit, hogy rajta van a kötelesség etikettje, mert isteni származék, kivonat az örök Istenből, a földi, vándorló ember számára . . .

Ha volna elég szóbőségem arra, hogy ezt jói belebeszéljem a Kegyetek lelkébe, hogy valami ilyen szenvedélyes nekilendülést csináljak a Kegyetek *lelkében!* Mint ahogy a jó lovas az ő paripáját mind sebesebb vágatásra ösztönzi. Ha azt tudnám csinálni szóval! Mint ahogy a gőz feszítő erejét tudjuk magasabbra fokozni, — akkor tudnám, hogy megtettem kötelességemet, mikor

hozzá mertem nyúlni ehhez a szóhoz, hogy: — kötelesség. Amikor ezt az annyira elkoptatott fogalmat a francia híres dominikánus atya merete így fogalmazni: a kötelesség az Isten, — ezzel nem bántotta meg az isteni fölséget, az isteni lényeket. Ezzel a kifejezéssel felemelte a kötelességet az Úristen trónjára. Az Úr Jézus mellé, a Szentlélek Úristen mellé, a mellé a nagy örök dolgozó vitalitás mellé, ami az istenség. Hát fogadják tőlem szívesen ezt a mondjuk így: inspirációt, sugallást a kötelesség felé!

Ha valamikor az volna a meggyőződésem, hogy sikerült valami rajongást a kötelesség iránt belesugárolni lelkükbe, ha sikerülne kihajtani a szunnyadó kötelességérzeteket! És a napi robotban elfáradt, a kietlenségben színtelenné vált lelkesültségeket sikerülne megint arra a primitív állapotra felesigázni, amelyben van az a leány — tessék elképzelni —, aki először ül az íróasztalhoz ott, abban a hivatalban, azzal az első lelkesedéssel! Vagy ahogy az első önálló munkát végzi! Csupa tűz, lelkesedés, csupa nagyszerű magabizás a kötelesség keretei között! Ugyanazt érzi az asszony, az otthon keretei között élő leány, az iskolás leány, de az utca-seprő és mindenki más, aki a kötelesség áramában él és úszik! Ha abból a szürkeségből, amely rátapadt, megülte őt, tudna kiemelkedni és azt mondaná: a kötelesség az Isten — nem nyűg, nem átok, nem gyalázat, nem pusztulás, nem unalom —, hanem a kötelesség maga az Isten! Ha ezt sikerülne belevinni magunkba és akármit teszünk: — gyere elő jó öreg Szent Pál apostol! — mindent az Isten dicsőségére tegyetek, akár esztek, akár isztek, akármit cselekesztek, mindent az Isten kedvére tegyetek. (v. ö. 1. Kor. 10, 31.) Akkor azt hiszem, elkezdenénk mind lelkendező örömmel élni tovább. Mert éltünk eddig is; máig is; dolgoztunk, szenvedtünk máig is; a kötelesség áramkörében forogtunk máig is; de kérdés, hogy azzal a tiszta fogalmi meglátással, hogy a kötelesség odaültet bennünket az Isten trónjára!

Rámondjuk, hogy amen? — Jó!

**LELKIGYAKORLAT-
VÁZLAT**

Bevezető.

Eluceat in eis totius forma justitiae. (Caer. Epp.)⁵

Ut gravitate actuum et censura vivendi probent se seniores. (Caer. Epp.)⁶

Mivel ezekben hiányosoknak ismerjük magunkat, azok is, qui sunt in ascensione ad presbyteratum: tartunk lelkigyakorlatot: a lelkigyakorlatban *szent és nem másnemű* hallgatásba és *szent* elvonultságba burkolódzunk.

Az *Istenatya* sokszor tapasztalt *jósága ez is*, hogy lehetőséget és alkalmat ad reá.

Nem tudod, nem tudhatod, hogy *mit fog neked mondani*. Mindenegyed lélek rászorul arra, hogy *a szokott gondolatmenetektől eltérő* sínpáron fusson *s a bevett imádságokat másokkal megtétézzé*,

Sajátmagadnak is be kellene látni, hogy *ezekre rászorulsz*, pl. akár mivel közömbös, akár mivel nyugtalan és izgatott, akár mivel blazírt és hideg vagy.

A lelkigyakorlat *csendben, fontolgató, kutató és a kérdésekre érdemleges feleletet adó* imádságos *foglalkozásban* telik el.

Még akkor is csendet diktálj magadra, ha egyébként elfoglaltságaid a legkellemesebbek, vagy nélkülözhetetlenül szükségeseznek tűnnének.

Hogy *miről* *gondolkozunk?* *Amik mellett* legtöbbször, mondhatni rendszerint *szokás elsiklani*: jelenbeni lelkiállapotunkról, tévelygéseinkről, az indítóokokról, amelyek miatt a jót keressük, s amik miatt a régi, habituális hibáktól máig se lettünk mentesek.

A lelkigyakorlatban hallgatással és elkülönüléssel alátámasztott komolyság készítet a jobb és több imádságos elmélyülésre.

A lelkigyakorlatot *életvidor bátorsággal hasznos megkezdeniünk, élő hittel* a szerető és gondviselő Úristen iránt,

A lelkem.

Magányunkban az első gondolat önmagunkra irányuljon. Ezt nem azért, mintha mimagunk lennénk a legfontosabbak, főbb az Isten megismerése; hanem mivel önmagunk megismerése célravezető eszköz Isten ismeretéhez.

Különös, hogy mily kevésbé ismerjük magánkat. Itt nehogy valaki arra gondoljon, mily kevésbé vagyunk tisztában hibáinkkal vagy tehetségeinkkel. Másról, természetünkről és végcélunkról van itt szó.

Úgy nézünk bele az életbe, akárcsak ha az ablakon tekintenénk ki. Ez az oka, hogy a komoly megfontolástól idegenül, hol kíváncsian, hol frivol felületességgel kezeljük ezt a kérdést. Pedig senki tartósan meg nem áll, megbízhatósága és önzetlensége krízisekbe kerül, hacsak le nem bocsátkozik a dolgok gyökeréig.

Az embert a lélek teszi. Nem abban az értelemben, mintha csak lélek volna. Testünk, sajnos, nagyon is befolyása alatt tartja a lelket, ám dualista valónk értékesebb része a lelkünk. Tegyük egy próbát, álljunk meg egy elköltözni induló felebarátunk, az elköltözésben egyre összeomlóbb, a hullává merevedett, szederjesedéit porhüvely, a kiterített koporsóalakó, a sírbuszálló testvér mellett. *Ezt az embert olyannak, amilyen volt, nem a teste, hanem a lelke tette.* Az, ami nem volt olyan hosszú vagy rövidre szabott, miként a teste! Amelyet nem határolt a tér, amelyik a fáradtságot s a nehézségeket nem nyögte úgy, mint a teste, s amelyik anatómiailag és fiziológiailag összeomlott, arányaiban megbomlott testétől megvált, mert az többé nem tudott már alkalmas és méltó eszköze lenni.

Az összeomló testtől menekülő lelket *halhatatlanság illeti meg.* Nencsak azért, mert a végtelen Isten egy külön és különös teremtő tényével adja, *hanem mert magához hasonlóul adja,* a katekizmus nyelvén szólva általa, közlése révén teszi a testet isteni képére és hasonlatosságára teremtetté.

Mindjobban a természet erői fölé kerekedő szellemisé-

giünk mutatja a lélek felsőbbrendűségét, tehát a test halandóságával szemben annak halhatatlanságát.

Én tehát lélek vagyok s épp azért a halhatatlanság vágyát ápolva magamban, megértem a földön észlelt elmúlások, elvirágzások elviselhetetlenségéi. Szent Ágoston emlegette nyugtalanságot, mely lecsillapulást csak az Úrban talál.

Isten szava.

Vias tuas demonstra mihi et semitas tuas edoce me. (Ps. 24, 4.)⁷

Ha lelkünket szabadon fejlődni engedjük és se meg nem csaljuk, se el nem vakítjuk, ha nem is mindenkor, néha-néha isteni tanításban és figyelmeztetésben részesülhetünk. Mert van úgy, hogy a lélek egyszer-e egyszer egyebet is lát, mint szemei vagy értelme felfogó körébe eső dolgokat. És hall hangokat, nem a szenvedély és nem a természet ösztönös sivalkódásait. Kérdem, miért ne szólhatna Isten a lélekhez?

Ő tagadhatatlanul elrejtőzik, sőt a mi próbaidőnk, földi vándorlásunk noviciátusa alatt helyes is, hogy rejtve van. De mert kezeink munkája vagyunk, nem lehet irántunk közömbös, s mert nem vagyunk oktalan állatok, közli is magát velünk. Nem hangosan ugyan; nem bontja meg a hely és idő általa alkotóit törvényeit. Előkelő finomsággal az olyanoknál, akik lelkileg újjászülettek, akik figyelve hallgatnak, akik a lármától és a szórakoztató tényezőktől magukat függetlenítették. Vannak ugyan dübörgő megnyilatkozásai is, megmozdul a föld, és tűzben izzik és hamuesőben fürdik a világ. És ilyenkor vacogó inakkal vallja az ember, hogy a hallgatag, a néma Isten megszólalt. Ám ha csak lehelteszerűen sugdos, a királyok III. könyvében olvasom, akkor a próféta palástjával fődözi be arcát, hogy zavartalanul hallhassa az Urat.

Mert vannak drága pillanatok, mikor egzisztenciális súlyú kijelentések csendülnek meg a lélekben: — gondolj rám, mert én vagyok a minden, a tied is. Ne mondd, egy rémet látsz, mint az apostolok mondták, mikor

Jézust a vizén jární látták! Hogy ez csak az elmélkedés megerőltetéséből fakadó hallucináció! Hogy a zsoltárok muzsikája, hogy a lelkedbe belebeszélő ember szuggeresztioja, hogy idegeid játéka! *Miért ne szólna? Érdekei, szándékai vannak veled.*

Minél jobban kéred, annál érthetőbben szól!

Ki az Isten?

Fontosabb és szükségesebb arról gondolkodni, ki az Isten, semmint hogy mi Ő! Hivatásunk csúcspontja, tőlünk telhetőleg felfogni őt és személyes vonatkozásaink szerint a Mindenhatóhoz megfelelően élni.

Bizonyos értelemben *csak Isten és én* vagyunk fontosak a mindenségben. Akármilyen legyen is az emberek és dolgok részéről, aminek hozzám köze van, az mind Istentől származik s az én értelmes beleegyezésem mértékétől függ, elfogadom-e, vagy sem. A XXII. zsoltárban, melyet a királyi lantos élete végefelé szerzett, foglalja Dávid össze, kije volt neki az Isten. Az Úr vezérelt engem és semmi híjával sem vagyok! Vagy miként a zsidók mondják: — az Úr az én pásztorem. Mondhatnók azt is, hogy ez a zsoltár a jó Pásztor zsoltára. És elkövetkezhetett az idő, amikor beteljesedett mindaz, amiről itt szó van: a megtestesüléssel el, egészen a Kálváriáig. De ez a zsoltár arról beszél, ki lett volna Isten, ha nem is veszi fel az emberi testet, s nem lakozik közöttünk. A lelket *a keleti pásztornép* szokása szerint *legelőhelyre viszi, üdítő vízben sincsen hiány és helyes ösvényekre* vezeti bárányait pusztaság ide, pusztaság oda. *Vesszeje és pásztorbotja* vigaszt és biztosító fegyelmet jelent. *Táplálék bőven van, mert asztalt terít a bennünket szorongatok* előtt. *A gyógyerejű és erősítő olaj* (az isteni malaszt szimbóluma) se hiányzik s az üdítő kehely a zsoltár szerint *quam praeclarus*,⁸ szintúgy a költő kobzára kerül. S ha a lélek mindé fogalmakat mérlegeli, melyek Isten szeretetének bizonyítékai, felkiált, hogy *az Úr házában kíván lakozni hosszú időn át.*

Egy gondolat se vigasztalóbb annál, hogy Isten

övéinek, teremtményeinek *mindenkor* Atyja. Bármit tegyünk, még ha durván bűnöznénk is, el nem szakítja a köteléket közte és köztünk. Haragudjék bár reánk (ahogy ezt Istenről mondanunk szabad), büntessen bár, *el nem hagy, mert teremtett. A teremtésnek pedig szeretet a gyökere*, a mozgatója. Azért merem mondani, hogy bár a mennyország zárva marad az elkárhozott lélek előtt, *Isten mégis enyhítheti büntetésüket, mert Isten, aki teremtett, a szeretet*, Deus charitas est, és a szeretet volt engem teremtő cselekvésének indítéka. *Hogyne mondanám tehát nem egyszer, hanem ezerszer, hogy «még ha a halál árnyékában járok is, nem félek, mert velem vagy».*

De nemcsak azért atya, mely név Őt megfontolásunk nyomán illeti, hanem mert Atyának parancsolta magát hívni. A gondviselés és a megbocsátás ennek a Krisztus parancsolta atyaiságnak legjellemzőbb sajátja.

De még ennél is kifejezőbben barátunknak nevezhetjük. Inkább és jobban, mint a földi vonatkozásban szeretetet jelentő barátunk, szóval felebarátunkat jellemezzük. *A barátság mindig leereszkedés*, senki úgy hozzánk nem tartozik, mint Ő. A barátság *hasznos kapcsolat*, arra, aki annak élvezője, s minél hasznosabb tud nekem és hozzám lenni a barátom, *annál inkább barátom. A barátság segítséget jelent.* Ki segít úgy, mint a Deus fortis?!⁹

A bűnről.

Sajnálatosan eltérnénk a lelkigyakorlat célgondolatától, ha csak Isten szeretetének izlelgetésére szorítkoznánk elmélkedéseinkben. Magunkba is bele kell pillantanunk és megállapítanunk, hogy Isten atyai és baráti vonásainak szemlélése mellett is képesek vagyunk neki hátat fordítani. S amint néha a természeti kincsekben bővelkedő országok szenvednek, s a gyönyörködtető szépségeket elsöpri a tengerrengés és annak kísérői, úgy változik meg a bűnözés révén az emberi lélek arculata.

Alkalmasan következik az előző két elmélkedésre ez a mostani a bűnről.

Joelnél olvasom: «Jó a sötétség és homály napja, a

felhő és vihar napja. Mint a hegyekre vonuló szürkület, olyan e nagyszámú és erős nép.» (2, 1-2.) Mi történt? Tudatosan kiszolgáltatja magát a lélek a bűnözésnek. Erezte ugyan a szenvedély tikkadt lehelletét, észlelte a felcsigázott hiúság, a *gőg* hullámverését, majd ezt, majd azt, ami az embert csalogatja, és mégis úgy gondolta, hogy megpróbálja ezt is; vagy újból megpróbálja.

Nem az a célom, hogy álcázott lelkiismeretvizsgálatot rendezek itt valamennyiünk számára, magamat sem véve ki. Tisztában vagyunk régen a bűn mibenlétével. Inkább annak a következményeitől kívánom magunkat tartósan rávezetni a kóros állapot szemlélete révén az épkezláb állapot tudatos megőrzésére.

Maradjunk Joelnél: «Mint a hegyekre boruló szürkület, olyan e nagyszámú és erős nép».

Szürkület, eltűnnek benne az előbb még csillogó hegycsúcsok.

1. *Szótlanság*. Nincs szavam Istenhez. Szinte menekülök előle. Ha ilyenkor imádkozom is, pl. a kötelező papi vagy szerzetesi zsoltósmát végzem, — *nem mondom semmit*. Fit ex merő debere.¹⁰ Ezzel el van intézve. Ezzel se mondtam semmit. Többet meg éppen nem szólok.

2. *Tehetetlenség*, a természetfölöttihez kapcsolódó rendben. Esetleg tevékeny tétlenség, amikor minden mást igen, csak azt nem, amit kell.

3. *Érdektelenség* magam és mások lelki igényei iránt. Valahogy csak lesz!

4. *Sivár unalom* nemcsak lelki vonatkozásokban, hanem mindenfajta kötelesség terén.

5. *Érzéstelenítő narkotikumok keresése*, mert ebben a kiszikkadtságban az ember nem bírván emelgetni magát, óhajtja a mámor, a kábultság érzéstelenségét.

A bűnözésben nincs megállás. Találón mondja a zsoltár: *Abysus abyssum invocat!* (Ps. 41, 8.)¹¹

Hogyan lehet a bűnözéstől mentesülni? Egy négyfelé elágazó és mégis egyetlen gyakorlat révén:

1. Napjában reggel, este ébresszen komolyan bánatot előző élete összes súlyos tévedései fölött.

2. A halálos bűn *közeli*, körülöttünk settenkedő *alkalmainak, lehetőségeinek* tudatában alázódjunk meg Isten előtt s ismerjük be gyöngeségünket.

3. Gondoljunk arra, hogy a legkitűnőbb vértzet is megrozsdásodhat, tehát fennállt a bűnözés lehetősége.

4. Erős elhatározás, hogy életünket a megbánás és vezeklés sínpárjára állítjuk.

A tökéletességről.

A Szent Máté evangéliuma V. fejezetében olvassuk a szentírási mondatok egyik legsúlyosabbját: — Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei atyátok tökéletes. Mondhatja-e valaki, hogy ez nem őt illeti. Szerzetes semmiesetre sem, ha meggondolom, hogy a hallgatóság, az evangélium minősítése szerint «a nép», amely álmélkodva hallgatta az Ő tanítását, családapák és anyákból, gyermekekből, ifjak és hajadonokból, szolgák, vámosok és egyéb rendű és rangú egyénekből állt. Ezekhez intézte a felszólítást: — Legyetek tökéletesek!

Jézus szól így, a szívek és azok gyarlóságának ismerője. Emberek kívánhatnak tőlünk sokat, Krisztus nem becsüli túl teljesítőképességünket. Tehát a tökéletesség igenis lehetséges.

És most egy kérdés: hogyan szól Isten első parancsolata? Nem ismétlem. Ismerjük. Aki e parancsot lelkiismeretesen teljesíti, máris tökéletes, mert ugyan tehetni-e többet annál, ha Istent minden erőnkől szeretjük?!

Még valamit! Ami nem tökéletes, át nem lépi Isten országa küszöbét. De a tisztítóhely büntetés. A büntetés kötelemsértést tételez föl, tehát a tökéletességre törekvés mindenkire egyformán nehezedő kötelesség. A «Studiorum ducem» kezdetű XI. Pius-féle enciklika ki is mondja, hogy a tökéletes szeretet parancs erejével kötelez, úgy, mint életünk céljának szolgálata, melyre mindannyian képességeink mértéke szerint törekedni tartozunk. Senki se vegye ki magát ez alól, áthárítva a tökéletességet némely választottakra, míg a többiek az

alacsonyabb fokok birtokbavételével is megelégedhetnek. Kötelesség ez, mely az egész világot kivétel nélkül terheli. Szerzetesek tökéletessége tehát csak a módok alkalmazásában tér el minden ember tökéletességre való törekvésétől.

Nézzünk egy kissé szembe a tökéletesség kérdésével. Mi az, amit magamon tökéletesítenem kell? Erre a felelettel sietősen igyekeznék mindegyikünk nem adós maradni, mondván, hogy mivel az ember lélek és test, ezek tökéletesítése a feladat. Hát vajjon csak lélek és test az egész ember? Isten ennek vagy ilyenek teremtette Ádámot? Tévedés. Hisz az őszülőknek megmaradt a lelke-teste s mégis tudjuk, hogy elvesztettek valamit, nagyot, jelentőségteljeset. És nem lehetett az semmiképpen sem másodrangú érték, ha Isten akkora erő-, vérpazarlással szerezte azt vissza az embereknek. *Igenis, lélek és test és még valami ez az ember, akit Isten teremtett s amilyennek ma is akarja látni.* Hát akkor mi az a harmadik tényező? *Isten működése az emberben a kegyelem által.* Ádám és Éva malaszttal, Isten kegyelmétől átjárt emberek voltak! íme, tehát: lélek, test és malaszt az isteni teremtő akaratnak megfelelő ember! Kegyelem nélkül kretén az ember, szép alkatú, kecses külső alatt terjengő butaság.

Test, lélek, kegyelem! Mind a három a fejlődés útján mehet előre, bár a Máténál megörökített felhívás direkte nem a testre és a lélekre vonatkozik. Igaz-e?

Régi és új pogányság a szépséget, az egészséget, az ügyességet tűzte a tökéletesség csúcspontjára, amiért: sem akkor, sem most nem sajnálták az áldozatot. — A lélek tökéletessége természetes szemmel nézve a művészetek és a tudás művelését jelentené a kultúra gyűjtőfogalma alatt. Tizenkilenc század fejlődése *aránylag* nem hozott ebben sem olyan szédítően sokat, hogy ebben kellene keresni a Krisztus emlegette tökéletességet. *Marad tehát a kegyelem: és ebben rejlik tulajdonkép a Mester követelésének a magva. A belénk oltott isteni élet-elemet, a kegyelmet lehető fejlődésre fokozni, tehát Istennek szabad kezet engedni, hogy akarata bennünk tevékeny*

lehessen, — ez az, amit Krisztus akar. Szépek, ügyesek, erősek nem lehetünk mindnyájan, szédítő tudományunk, ismereteink se lehetnek, ecsettel, vésővel, radirtúvel se tudhatunk egyformán bánni mind, de utat nyithatunk igenis az Úr kegyelmének s azzal együtt dolgozhatunk. A tökéletesség keresése felől szörnyen torz fogalmak uralkodnak még közöttünk is. Mondjam, hogy a kemény, nélkülöző élet nem szükségképen a tökéletesség? Mondom is. Hiszen a szentek önmegtagadásai, világos, hogy nem a tökéletesség lényege. Mondjam, hogy a már szinte klasszikusnak nevezhető jámbor elkülönültség, die Abgeklärtheit, az érdektelenség minden iránt, ami átlag az embereket megkapja, — ez sem tökéletesség? Mondjam, hogy a halomba gyűjtött ájtatos gyakorlatok sem a tökéletesség? Mondjam, hogy a nehezen és figyelmesen nélkülözött érzelmes ellágyulások sem a tökéletesség mérföld jelzői?

Ha valaki a felhők között keresi a tökéletességet, sohasem éri el. Maga az a körülmény, hogy Jézus a *néphez* intézte felhívását, bizonyosság, hogy az mireánk szabott és épp ezért cseppet sem komplikált feladat. És mivel ez a felhívás parancs, érdemben a mi akaratunkra fekszik rá, mert csak az akarat kötelezhető parancs terhe alatt.

A tökéletesség tehát abban áll, hogy egyéni akaratunkat Isten akaratához alakítjuk, és pedig a szeretet által. Értsük meg: *engedjük Istent dolgozni a mi akaratunkon keresztül!* Aki tehát szerető készséggel hajtja végre Isten akaratát, melyet megismert, mindenkor és maradéktalanul: *az tökéletes.* Meg kell itt még jegyezni, hogy Isten akaratá nem találós mese, nem rejtvényfejtés, mert ismeretesek az isteni, az egyházi parancsok, a regula, a szabványok, no és kiegészítésül még az élet naponta változó körülményei. Krisztus a példakép. Ahogy isteni természetével egyesült emberi természete az Atya akaratának végrehajtásában tökéletes volt, úgy kell a mi emberi akaratunknak is Isten akaratává átminősülnie.

Nehéz? Amit Krisztus mindenkinek kötelességévé tett, nem lehet nehéz abban az értelemben, hogy kivihe-

tetlen. Mindenki lehet tökéletes az ő szabad akaratának mértéke szerint. A magam tökéletességét, s nem a másokét kell hajszolnom. Az emberek is olyanok, mint az edények. A gyűszűbe kevés fér, a medencébe sok. A lényeg az, hogy egyik is, másik is telve legyen. A kánai menyegzőn is ennyi hangzott el: — töltsétek meg a vedreket.

Már azért sem lehet a tökéletességre törekvés kivihetetlen, mert 99 %-os arányban Isten az, aki kegyelmi erejével bennünk dolgozik. Természetes eszközök alkalmazása mellett csődöt mondanánk, de itt vannak a szentségek, amelyek a malaszt közvetítése révén átsegítenek az elerőtlenedés ideiglenes helyzetein.

Urunk elrejtett életéről.

Confiteor tibi Pater, quia abscondisti haec a sapientibus et prudentibus et revelasti ea parvulis. (Mt. 11, 25.)¹²

Ebben az elmélkedésben a lelkiélet és tevékenység sziklájáig, addig a rétegig kell lefelé fűrnünk, hogy «Jézus titkát» megértsük. Sokszor a legjobb lelki beállítású emberek, akik esztendőkön át jámborul élnek és érdemes dolgokat cselekszenek, sem fogják meg gyökerénél a kérdést.

Annak az egyetlen, másodszor nem ismétlődő műveltenek eszközlésében, hogy az embereket szeretetéhez és szolgálatához visszahajlítsa, mint élt? — csak Szent Pállal felelhetek: *exinanivit semetipsum*.¹⁴ Messiás-fogalom! Ennek fokozatai: *descendit in Nazareth*.¹⁴ A hely maga. Társaságtalanság. Lealázódott a szegény, kenyérkereső *munkás-életig*. *Et erat subditus*;¹⁵ lényegbevágó szempont. Minden erejét félretette. A názáreti ház életének komponensei: elvonultság, engedelmesség, szegénység és munka. Ezekből nőnek ki: *az Isten imádása, a szabályosan imádkozó lelkület, a dolgok és történése átélkesítése, átszellemesítése s az Isten jelenlétében járás-kelés állandó gyakorlata*.

1. *Az elvonultság*, ha Jézus példája nyomán éljük,

sohasem fajulhat tunyasággá, passzív nyugalommá és üres csenddé. Ellenkezőleg jelent erőfeszítéseket, hogy az emberi szív teremtő Istenével minél bensőségesebben kapcsolódjék.

2. Az elvonult élet *egyszerű gondolkodást formál ki bennünk*, t. i. ha Istent mindenekfelett szeretjük, akkor Ő a mi értékeinket is úgy fogja gondozni, mint a sajátját.

3. A Jézus példája szerint elvonult életben *nem jut szóhoz a történetes szelleme*. Egy mondatba foglalva, tudatosan ismétli a lélek a zsoltáros fohászkodását: *Averte oculos meos ne videant vanitatem.* (Ps. 118, 37.)¹⁶

4. Az igazi elvonultságból *hiányzik* az, ami a világot keresztül-kasul szövi és megfertőzteti: a féltékenység, a mások sikerei nyomán származó levertség, amely képes duzzogó elégedetlenségig torzulni.

Illumina nunc pectora,
Tuoque amore concrema,
Ut cor caduca deserens,
Coeli voluptas impleat!¹⁷

Urunk nyilvános életéről.

Egy ellentét szökik szemünkbe rögtön az elmélkedés tárgyának kiválasztásánál. Az előzőnek, a rejtett, elvonult életnek harminc esztendeje s a nyilvános szereplés három évre szűkülő ösztövérsége között. Az emberi gondolkodás megfordítaná az arányt s a hangsúlyt — Krisztus céljait tekintve — a tanítás és szervezés kiadóságára helyezné. De Izaiás szerint nem az Úr gondolatai a mi gondolataink s a mi utaink nem az Ő utai.

Ő más mértékkel mér, s a siker biztosítását Ő bizonyára jobban érti.

I. *A nyilvános munkálkodás eredménye az előkészület alaposágától függ.* Ezért nem sajnálta az Úr a «a csendes esztendőket». Habakuk jövendölései három fejezetében leírja, mint készül fel az Úr, hogy megbüntesse az ellenséget és megszabadítsa a választottakat. Ez a színes képhalmazat, a hasonlatok fokozása meg-

felel az Úr názáreti előkészületének. Mi ellenben kilépünk, még mielőtt a fegyverzetet felöltöttük volna. A kívülről behatoló harci zaj elég nekünk, hogy kicsaljon bennünket: beszélünk, mielőtt okosan hallgatni megtanultunk volna; parancsokat osztogatunk, mielőtt tisztába jöttünk volna az engedelmesség lényegével; fellépünk a tribünökre, a párkányokra, a helyett, hogy lelkünk elsajátította volna a hiúság és önszeretet mérgező hatásai elől menekülő üdvös félelmet. Teletömjük magunkat teendőkkal, vállaljuk ezt is, azt is, mindent addig, hogy végül semmi se futja az időből, s ami még rosszabb — a lélekből. Mert a dologhoz, a munkához elsősorban lélek kell, különben kitartás híján beköszön-
tének a fél- vagy zérósikerek; megtorpan a munkakedv és szárnyaszegetten hullunk alá képzelődésünk festett egéből. Micsoda szemrehányás az ilyennek hallani: — tota die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem. (íz. 65, 2.)¹⁸ És mégis hívogatók, áldástosztogatók maradtak ezek a kezek. Volnának az én kezeim Jézus kezei?!

II. *Nyilvános élete mutatja, hogy mindenegyes kifelé végbevitt ténye az engedelmesség műve volt.* Nem vezettette magát cselekedeteiben bölcsessége által. Atyja akaratát cselekszi. Mikor övéért imádkozik, mikor életének végkifejlete elé indul, Isten akaratát cselekszi. Izaiás 53. fejezete, a filippiekhez írt levél engedelmességére hivatkoznak. A magunkfajta pedig elindult foglalkozások után, hivatalok és tisztségek vadászára, sőt felelőségek átvállalására proprio marte. A papi tisztségben részese-
desés lázas türelmetlenséggel történik, holott szentek nem merték azt vállalkozni venni. Hány szerzetes nélkülözi a tiszteletreméltó és szent közömbösséget, mely a részére kijelölt munkakört nem úgy forgatja és tapogatja, mint a handlé, az ószeres és zсібárus a neki megvételre kívánt portékát.

III. *Tanulság az Úr nyilvános életéből a szükség-szerű kiiktatódás a lelki erőnket kiszipolyozó külső tevékenységből.* Márk beszéli, hogy az Úr félrehívta tanítványait lelki pihenőre. Majd hegyen látjuk őket, majd

a tópartján, majd a zajló életű város kapuján kívül. Nyilvános életének nyitánya a pusztában töltött negyven nap; szenvedése az Olajfák hegyén Atyjával töltött beszélgetésével kezdődik s a vége három órahosszat tartó szinte hangtalan haláltusa. Vajjon ne ilyen szellemben próbáljunk-e dolgozni? Időről-időre jó megállni, szemlét tartani cselekedeteinek indítéka felett. A kazánt is ki kell tisztítani a salaktól, hogy egyebet ne mondjunk. A húrt sem lehet a végletekig feszíteni, viszont játszani sem lehet a hegedűn folyton, hanem hangolni kell.

IV. *Amit az Úrtól tanulunk, hogy örülni lehet és szabad sikereinknek, de sose féljünk előre a sikertelenségtől.* Hogyne repesett volna a szíve a sok jóakarátú ember láttán, a ragaszkodó hűség tapasztalható jeleinek, de ne felejtjük, hogy Ő dolgozott a természetes idegenkedés nyomása, a szinte kézzel érinthető csalódás előérzete és folyton eléje meredező kereszt árnyéka alatt is.

Az Oltáriszentségről.

Az Istennel való földi egyesülés legfőbb eszköze. Fontos, hogy a lelkigyakorlatban vele szemben mutatkozó viselkedésünket tisztázzuk. Aki nem kér részt Urunk teste vételéből, a lelki halálnak néz elébe. De viszont a részesedés se jelenti mindig azt, amit Krisztus mondott: Qui manducat me, et ipse vivet propter me. (Ján. 6, 58.)¹⁹ Sokan gyakran járulnak az Úr asztalához világiak és egyházi emberek és a lelki életük mégis sekélyes. Még mindig oly messze járnak a Krisztussal egyesült életformától, hogy szentáldozások ide-oda, nagy szerepet játszik náluk hol a kevélység, hol az érzékeség, hol a szeretetlenség.

I. Fontoljuk meg, hogy *Isten az eucharisztikus jelenét által közel akar lenni hozzánk.* Non est alia natio tarn grandis, cujus Deus tarn prope esset, quam Deus noster adest nobis. (Deut. 4, 7).²⁰ Az Oltáriszentség a megtestesülés folytatása. Nincs okunk irigykedni arra a szegény asszonyra, aki Jézus ruhája szegélyét igyekezett érinteni.

A szentségi jelenlét kétféleképpen hat reánk, ú. m. az

érzékelhetés és a hit szempontjaival. Hogy az Eucharisztia érzékeinkre hat, jóllehet szemeinkkel Krisztust nem látjuk és közvetlenül nem érintjük, mégis az Őt elrejtő kenyér színe és tulajdonsága, amelyeket tényleg látunk és tapintunk, arra készítetnek, hogy jelenvalóságát megállapítsuk. Tudja a pillanatot, mikor az oltáron jelenül. Jön, ide-oda helyezik, imádásra fölmutatják, az áldozásban magunkhoz vesszük. A tabernákulum előtt ég az ő jelenlétét mutató lámpa. A templom, hol jelen van, különbözik más épületektől. Mindenki beléphet, letérdelhet, tovább mehet tőle. És mégis érzékeink, miként az emmauszi tanítványok szemei, tartóztatva vannak. *Hogy az egész szentségi szertartássorozatot tartalom töltse be, hitre van szükség!* A hit követeli, hogy keményen és jámborul kössük magunkat amaz isteni tényhez, mely képességeinkre gyakorolt hatásaiban még látó és tapintó érzékünket is sok tekintetben felülmúlja. Ami csak látható és tapasztalható, hamarosan megszokottá válik és különösebb módon alig foglalkoztat. Szép arc vagy alkat, szép vidék, ha gyakran látjuk, nem foglalja le figyelmünket. Az Oltáriszentségben nincs emberi arc és alkat, de itt van, akit nem látok. Ez olyan jelenlét, amely jobban felajz, mintha látnám. Jelenlét, amely jelentősebbé válik a leghatalmasabb érzelmi erő kifejtés, a leghatalmasabb kedélyindulat révén, mely arra képesít, hogy rajtunk kívül fekvő dolgokat is megragadjunk: értem itt a jámbor, keresztény szív hívó lelkületét. Ez az oka, miért nem lesz az Eucharisztia köznapi és megszokott dolog, s miért gyakorol érzékeinkre is állandó hatást. Ép elég foghatót nyújt, ami támpontul szolgál a mi érzékeinknek, persze, hogy megfogjuk és el se bocsássuk Őt (Ének. én. 3, 4.), az a hitnek a lendületétől függ, vom Griffe des Glaubens.

II. Az *Eucharisztia szentség is, nemcsak jelenlét, vagyis* fölemeli és erősíti lelkiségünket. Ez persze előkészületet igényel, amely főleg az akadályok elhárításában és legfeljebb egy várakozásteljes, jámbor érdeklődésben áll a 37. zsoltár szerint: «Domine ante Te omne desiderium meum, Uram, előtted van minden óhaj-

tásom». — A lelki erő belénk áramlása már szentségi hatás. Szent Tamás szerint az Eucharisztia közvetlenül hat az emberi akaratra. Arra diszponál, hogy az Istent mindenképp szeressük. Ha ez a csatolódás Istenhez gyorsan történik, ha meleg ragaszkodásként jelentkezik, áhítatnak nevezzük, úgyhogy Krisztus testének élvezése közvetlenül a lélekből áhítatot kiváltó közlés az Úr részéről. Így jön létre a tridenti zsinat emlegette *egyesülés*: Krisztus lehajlása hozzánk a legszemléltetőbb táplálék formájában s az emberi lélek odaomlása az isteni akarat elé.

Mik az *előkészületek* az Eucharisztia jó felhasználásához?

1. *Ismerni.* Gondolkodni, tanulmányozni. Amit erről a teológia tanít. Amit erre vonatkozólag a hagiografikus irodalom tartalmaz.

2. *Jól gyónni.* Lélektisztítást végezni.

3. *Imádást tartani.* Beszélgetni.

Mik a hálaadás módjai? Nem elnyargalni! Áldozás után ugyanis a lélek minden aktusa bensőségesebb és hatékonyabb, tehát az Istennel egyesülést eredményesebben munkálja. Feleletet is kap kérdéseire. Szent Alfonz szerint: Kérdezz, amit csak akarsz, s amennyit akarsz és meghallgatlak. A lélek ilyenkor hamarabb változik áldozatos és szerető lélekké.

Fontos még, hogy a szentáldozáshoz nem hangulatunktól függően járuljunk.

**LELKIGYAKORLAT-
VEZÉRFONÁL.²¹**

Bevezetés.

Jöjjetek fiaim! Halljatok engem, az Úr félelmére tanítlak titeket! (Ps. 33.)

A gondolkodó élet első és leglényegesebb jelensége szerzetesi vonatkozásban az elmélkedő imádság. Ennek kiváltságos szerepe van a lelkigyakorlatban is. L. az Annunciáció titkát.

1. *Lelki miliőt teremteni magunk körül, hogy az elmélkedésre szánt időt hasznosan, eredményesen töltsük.*

2. *A belső érzelmek hangolása, melyek a lelket teljesen előkészítik az elmélkedésre.*

3. *Az értelem munkája, mely a gondolatok egymásutánját fölépíti.*

4. *Az érzelmek irányítása és az akarat rögzítése, melyek révén a feladatot kezdjük megvalósítani. Itt előljár az óhaj, hogy jöjjön el és bontakozzék ki bennem az Isten országa. Utána következik az alázatos önátadás, hogy vezéreljen az Úr szelleme, mely nem enged különlegességeket hajszolni.*

Sicut oculi ancillae in manibus dominae suae, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum.

I.

A hitről.

Mindaz, amit elménk elgondolhat, nyelvünk ki mondhat, szemünk láthat és tapinthatunk, mintegy semmiségek azokhoz képest, miket se el nem gondolhatunk, se nem láthatunk, se nem tapinthatunk. Az összes szentek és bölcsek, akik eddig éltek, élnek és ezentúl élni fognak, valamennyien beszéltek vagy írtak, illetve beszélni és esetleg írni fognak Istenről és mindamellett nem mondtak s a jövőben sem mondhatnak

annyit sem róla, mint amennyi egy kölesszem az éghez és a földhöz viszonyítva, de sőt amit mondtak és mondani fognak, milliószorta kevesebb lesz ennél. Még a Szentírás is, mikor Istenről beszél, gügyög, miként az anya apró gyermekével, ki nem értené meg, ha másképen szólna.

Valamely alkalommal monda Egyed testvér egy világi bírónak: — Hiszed-e, hogy nagyok Isten ajándékai? Felelé a bíró: — Hiszem. Mire Egyed testvér: — Rádbizonyítom, hogy hited nem őszinte. Mennyit ér e világi jószágod? Körülbelül ezer lírát, — monda a bíró. Ekkor Egyed testvér: — Odaadnád tízezer líráért? Persze, hogy örömet odaadnám! — válaszolt amaz szaporán. És Egyed testvér monda: — Nyilvánvaló dolog, hogy a föld összes birtokai értéktelen holmik a mennyei javakhoz képest. Mért nem adod hát vagyondat Krisztusnak, hogy árán mennyei és örökkévaló birtokot szerezhess? Felelé a botor világi tudományok okos bírója az ártatlanságában együgyű Egyed testvérnek: A Teremtő jól megtömött az isteni hóbort bölcsességével. Mondjad hát, akad-e ember, ki teljességgel meg is teszi, mire magát bensejében kötelezve érzi? Fr. Egyed felelé: — Látod kedvesem, az csak nem szenved kétséget, hogy az összes szentek tőlük telhetőleg alkalmazkodtak Isten felismert akaratahoz, s ha miben cselekvő készségük legyőzhetetlen akadályokba ütközött, akaratak szent kívánságával igyekeztek eleget tenni. Ha volna teljesen építű ember, rövidesen tökéletesnek kellene lennie és üdvösségéről is meg kellene bizonyosodnia.

Annak, aki szilárd hittel várja az örök legfőbb, magasztos Jót, mily kárt vagy kellemetlenséget okozhatnának a földi élet ideigvaló bajai? Es a nyomorultnak, ki az örökkévaló rossz elé néz, mily örömet szerezhetnének a mulandó világ javai és kedvezései.

Bármily nagy bűnös is legyen valaki, amíg él, az Isten végtelen irgalmasságáról nem szabad kétségbe esnie. Mert nincs olyan tövises, ágas-bogas, görcsös fa, melyet az emberek le ne nyeshetnének, ki ne simíthat-

nának, fényessé és széppé ne tehetnének: oly gonosz és nagy bűnös sincsen a világon, kit Isten meg ne téríthetne és különleges malasztokkal és az erények ajándékaival fel ne díszíthetne.

II.

A szent istenfélelemről.

Aki nem fél, elárulja, hogy nincs mit vesztenie. A szent istenfélelem rendben tartja, vezeti, igazgatja a lelket, s a kegyelem állapotába juttatja. Ha van valamelyes malasztod vagy isteni erényed, a szent félelem e kincseket megőrzi számodra. Ha pedig valaki a malaszt s az erény híjával van, a szent félelem hozzásegíti. A szent istenfélelem az isteni kegyelmek kalauza, mert a lelket, melyben lakozik, mihamar a szent erényhez és isteni kegyelemhez segíti.

Mindazok, akik bűnbe esnek, sose buknának el, ha istenfélők volnának. De a félelemnek ez a szent ajándéka csak a komolyan törekvők kiváltsága, mert mennél törekvőbb valaki, annál óvatosabb és annál alázatosabb.

Boldog, ki rabnak tekinti magát e mulandó világ börtönében s egy pillanatra sem felejtí, hogy Urát sokszor, s úgy lehet, súlyosan is megbántotta. Az embernek mindig nagyon kell félnie a kevélységtől, mely rendszerint az első lökést adja ahhoz, hogy kiessünk a kegyelem állapotából. Az ember ugyanis nem lehet bátorságban ellenségei között. Ellenségeink a nyomorult világ nagyratartott örömei és saját testünk, mely az ördögökkel együtt folyton a lélek vesztére tör.

Minden más ellenségnél jobban kell félnünk saját gonoszságunktól, hogy le ne győzzön vagy rászedjen bennünket. Szent istenfélelem nélkül lehetetlen bármely malasztot és isteni erényt elérni, vagy a malasztokban és isteni erényekben állhatatosan megmaradni. Ki nem istenfélő, veszedelemben forog, hogy tönkremegy s teljesen elpusztul.

Az istenfélelem alázatos engedelmességre ösztökéli az embert; fejét az önátadó készség igájába hajtja, s

mennél nagyobb szívében az istenfélelem, annál buzgóbban imádkozik. Nem csekély dolog, ha valakinek megadatott az imádság ajándéka.

Az emberek erényes cselekedetei bármily nagyoknak láttassanak is, nem a mi becsülésünk, hanem Isten értékelése és tetszése szerint mérlegeltetnek és jutalmaztatnak, mivelhogy Isten nem a fáradalom, hanem a szeretet és az alázatosság nagyságát nézi.

A legokosabban tehát akkor cselekszünk, ha mindig alázattal szeretünk és félünk, a lelki javak tekintetében pedig a saját ítéletünket gyanakvással fogadjuk s nem bízunk azokban a gondolatokban, melyek a jónak színezete alatt a lélek mélyén lappanganak.

III.

A szent alázatosságról.

Senki se juthat Isten ismeretére és megértésére, hacsak nem a szent alázatosság erénye által. A magasba vivő legegyszerűbb út ugyanis az, amelyen lefelé megyünk. A világi életben megesett összes szerencsétlenségek és bukások a fej hátraszegésének, illetve az elme fölfuvalkodottságának okából történtek. Bizonyítható ez a sátán bukásával, ki az égből kiűzetett; Ádám ősatyánk bűnbeesésével, ki azért veszejtette el a paradicsomot, mert fejét magasan hordozta, vagyis engedetlen volt; a farizeussal, kiről Krisztus az evangéliumban emlékezett, továbbá sok más példával. Másrészt minden nagy szerencse, mely valaha az embereket érte, a fej lekonyításából, illetve az elme megalázkodásából származott, amit a legszerényebb Boldogságos Szűz Mária, a vámos, a kereszten megtért lator és a szentírás számos más példája igazol. Jó volna tehát, ha találnánk valami nagy és súlyos kölöncöt, melyet állandóan nyakunkba akasztva hordozhatnánk, mely mindig efelé vonna, vagyis megalázkodásra készítetne bennünket.

Kérdé egy atyafi fráter Egyedet: — Mondd atyám,

miképen menekedhetnénk a kevélységtől? Mire fráter Egyed: — Atyámfia, légy elkészülve, hogy sohasem remélheted a kevélységtől való szabadulásodat, ha szádat elébb a lábaddal nyomáshoz nem értetted. Ha azonban fontolóra veszed Isten jótéteményeit, mihamar rájössz, hogy szoros kötelességed főhajtónak lenni, s amint jól elgondoltad hibáidat és Isten ellen elkövetett temérdek bűnödöt, akkor is okod leszen, hogy magadat megalázzad. Nem botor dolog-e, ha valaki gonoszságaiért tiszteletet vár?!

Az alázatosságnak egyik foka, ha fölismerjük, hogy önnön javunknak ellenségei vagyunk. Az alázatosságnak másik foka, ha az idegen jószágot nem tartjuk meg, hanem visszaadjuk gazdájának, más szóval, ha minden jószágot és minden erényt, melyet magunkban találunk, egyedül Istennek, a kegyelmek és üdvök osztogatójának tulajdonítunk. Viszont, a lélek bűneit és átkos szenvedelmeit s ami vétkekre az ember önmagában akad, mind a saját gonoszságából eredőnek kell tartania és a saját rovására írnia.

Boldog, ki Isten előtt és ember előtt egyformán gyarlónak ismeri és tudja magát.

Boldog, aki mindig csak magát ítéli meg és kárhoztatja és sohasem másokat, mert az ilyen nem fog elítéltetni ama rettenetes, utolsó örök ítélettel.

Boldog, ki szelíden húzza az engedelmesség igáját s megfogadja a mások szavát, miképen a szent apostolok a Szentlélek vétele előtt és után cselekedték.

Monda továbbá fráter Egyed: — Aki tökéletes békeességben és nyugalomban akar élni, annak minden embert föllebbvalójául, magát pedig mindenkinél kisebbrendű alattvalóul kell tekintenie. (Praecedentia!)

Boldog, ki szavaiban és tetteiben nem akar másként az emberek elé lépni, mint abban a cicomázatlan egyszerűségben, melyben Isten teremtette.

Boldog, ki az isteni kijelentéseket és vigasztalásokat meg tudja őrizni és el tudja rejteni, mivel úgy sincs titok, melyet Isten, mikor neki úgy tetszik, ki ne nyilatkoztatna. Abban volna igazi alázat, aki a világ

legtökéletesebb és legszentebb embere létére magát mégis a legnyomorultabb bűnösnek és a világ leghitványabb emberének hinné és tartaná. A szent alázatosság nem tud fecsegni s a boldog istenfélelem nem képes száját szólásra nyitni.

Monda fráter Egyed: — Nekem úgy tűnik, hogy az alázatosság hasonló a villámhoz, mert miként a villám félelmetes dördülést okoz, összezúzva, törve és pörkölve mindent, mi útjába akad, s végül semmi sem marad belőle: úgy az alázat is összetör, szétszór és elhamvaszt minden gonoszságot, minden bűnt és vétket s aztán mégis csak annyi, mintha semmi sem lett volna. Az alázatos ember alázatossága által kegyelmet talál Istennél és zavartalan békében él embertársaival.

IV.

A bűnökről és erényekről.

Az Isten malasztja és az erény út és lépcső, melyek az égbe vezetnek. A vétkek és bűnök ellenben út és lépcső, melyek a pokol mélyébe visznek.

A bűnök és vétkek halált okozó maszlagok és mérgek, míg az erények és jócselekedetek gyógyító orvosságok. Az egyik malaszt maga után húzza és vonja a másikat, az egyik bűn is maga után vonja a másikat.

A malaszt nem kíván dicséretet s a bűn képtelen elviselni a lenézetést.

A lélek alázatosságban pihen és megnyugszik; a türelem az ő leánya. A szív szent tisztasága látja az Istent, az ájtatosság pedig ízleli.

Ha szeretsz, szeretettni fogsz; ha szolgálsz, szolgálatot nyersz; ha félsz, félni fognak tőled. Ha előzékeny leszel mások iránt, mások előzékenykedni fognak veled.

Boldog, ki igazán szeret és nem vár viszonz szeretetet. Boldog, aki fél, és nem akarja, hogy féljenek tőle. Boldog, ki szolgál és nem vágyik viszonz szolgálá-

latra. Boldog, ki előzékeny másokkal és nem számít előzékenységre. De mivel ezek magasságos és nagy tökéletességet föltételező dolgok, a balgatagok se megismerni, se birtokbavenni nem tudják őket.

Három főbenjáró és igen hasznos dolog van, melyeket ha valaki megszeret, sose bukhatik el többé. Az első, ha szívesen és örömezt viselsz el Jézus Krisztus szeretetéért minden megpróbáltatást. A második, ha naponként megalázod magadat mindabban, amit látsz és cselekszel. A harmadik, hogy hűségesen, egész szívvel szeresd azt a láthatatlan legjobb mennyei jót, melyet testi szemeid nem érzékelhetnek.

Isten és szentjei főleg a világ fiai által megvetett és lenézett javakat kedvelik és becsülik. Viszont, amiket a világ fiai leginkább szeretnek, dicsérnek és értékelnek: azok utálat és gyűlölet tárgyai az Isten és szentjei előtt. S ez a sajnálatos véleménykülönség az emberi tudatlanságban és gonoszságban leli magyarázatát, amennyiben a gyarló ember szereti, amiket gyűlölnie és gyűlöli, amiket szeretnie kellene.

Egy ízben fráter Egyed kérdé valamelyik társát:

— Mondd, drágalátosom, vagyon-e jó lelked? Felelé a fráter: Nem tudom. Boldog Egyed ekkor monda:

— Atyámfia, akarom, hogy tudjad, hogy a szent töredelem, a jámbor alázat, a szent szeretet és áhítat, továbbá a szent vigasság teszik a lelket jóvá és boldoggá.

V.

A restségről.

A rest ember elveszti mind ezt, mind a más világot, mivel nem terem gyümölcsöt, önmagának és másoknak sincsen hasznára. Lehetetlen, hogy valaki erényekre tegyen szert szorgalom és kitartó munka nélkül. Ha biztos helyen állhatsz, ne állj bizonytalanra. Biztos helyen áll pedig az, aki Isten akarata szerint szorgoskodik, vesződik, dolgozik és fárad Istenért, nem a büntetéstől való félelem vagy a jutalom miatt, hanem

az Isten szeretetének okából. Aki Krisztus szerelméért nem dolgozik és nem fárad, az valósággal a Krisztus dicsőségét háritja el magától. A restség a pokolba vivő út, a szent szorgalom a mennyország útja.

Az embernek a malasztok és erények segedelmével tömérdek kellene az erények s az isteni kegyelem továbbfejlesztésében és megőrzésében buzgólkodnia, mert a lusta munkással gyakran megesik, hogy lombokat nyer gyümölcs helyett s szalmát arat gabona helyett. A kegyes Isten a jó gyümölcsöt és falevelet egyformán juttatja, s vannak, kik se gyümölcsöt, se falevelet nem kaphatnak tőle.

Az isteni javak és kegyelmek megtartása, titokban való őrzése nagyobb érdemnek tűnik fel előttem, semmint ezeknek a javaknak megszerzése, mert van rá példa, hogy bár az ember jól ért a szerzéshez, mégis mivel a szerzemény félrerakásának és megőrzésének módját nem tudja, mindvégig szegény marad. Mások ellenben, habár apránként szereznek, gazdagok lesznek, mert ügyesek nyereségük és kincsük megőrzésében. Ó mennyi víz gyűlt volna össze a Tiberisben, ha sehosem volna lefolyása!

Istentől végtelen, fölmérhetetlen és határtalan ajándékot kívánunk, s íme, mi csak mértékkel és korlátok között akarunk neki szolgálni. Aki Isten szeretetére vágyik s rendkívüli és mindenkifölött való érdemre óhajt szert tenni, annak Istent mindenkifölött szeretve teljes odaadással és munkakészséggel kell szolgálnia. Boldog, ki Istent egész szívével, egész elméjével szereti, testét és elméjét pedig Isten szerelméért folyton fegyelmezi s ezért az ég alatt nem óhajt semmiféle jutalmat, hanem inkább ő érzi magát Isten adósának.

Ha egy koldusszegény szűkölködőnek valaki mondaná: — Három napra igen értékes holmit adok kölcsön, s tudd meg, hogy ha ezzel a kiszabott három napon belül jól gazdálkodói, rengeteg kincset szeresz; — nemde a szegény ember tőle telhetőleg iparkodnék a rábízott értékes holmit mennél jobban kamatoztatni?

Nos, hát én állítom, hogy az Istentől nyert kölcsön a testünk, melyet a kegyes Isten három napra adott át nekünk, lévén életünk folyása három nap az örökkévalósághoz képest. Azért, ha gazdagságot kívánsz s az isteni édességet örökre akarod élvezni, törekedjél az Isten kezéből vett kölcsönt három napon belül, rövid életedben jól kamatoztatni; mert ha ezt nem teszed a jelenvaló életben, amíg rá alkalmad van, nem pihenhetsz majd meg az örökségi nyugalomban. Föltéve, hogy a világ összes javai egyetlen ember kezén volnának s ez nem művelné, se másokkal nem művelteté azokat, ugyan mily gyümölcsét látná gazdagságának? Bizonyára semminemű haszna se lenne belőle. Viszont könnyen megtörténhet, jól művelt csekély birtokból az ember nagy hasznot húz, sőt még mások is élvezik annak gyümölcsét. Egy világi közmondás azt tartja, hogy sohasem szabad a fazekat a szomszédasszonyban bizakodva üresen a tűzhelyre tenni. Isten sem akarja, hogy malasztjai közül valamelyik is felhasználatlanul maradjon. A kegyes Isten nem azért ad malasztot, hogy üresen hagyjuk, hanem hogy megtöltsük a jócselekedetek eredményeivel. A jó szándék sokat ér, de nem mindig elegendő, hacsak az ember nem iparkodik szándékát megvalósítani s szent cselekedetekkel tartalmassá tenni. (Ölhetett kéz és franciskánus címer ellentéte!)

Egy ízben egy zarándok monda fráter Egyednek: — Atyám, adj kérlek valami vigasztalást! Mire fráter Egyed: — Atyámfia, törd magad, hogy jó barátságban légy Istennel, s akkor rögtön meglesz a kívánt vigasztalásod; mert ha az ember nem készít lelkében békés hajlékot Istennek, a teremtményeknél se szállást, se nyugalmat, se igazi vigasztalást nem fog találni. Úgy-e, aki rosszat akar tenni, nemigen tanácskozik másokkal, míg ellenben sokan, mielőtt valami jót cselekednének, fűtői-fától tanácsot kérnek s váltig huzakodnak.

Monda Egyed testvér egyszer társainak: — Atyámfiai, úgy látom, hogy manapság nemigen akadok, kik azt akarnák tenni, amit magukra, lelkükre és

testükre üdvösnek ítélnék. Higgyétek el, atyámfiai, akár meg is esküdnék rá, hogy mennél inkább kerülí valaki Krisztus igájának terhét, annál súlyosabbá teszi azt magára nézve s annál nyomasztóbbnak fogja érezni. Másrészt ha valaki az iga súlyát önként tetézi, mennél szívesebben veszi azt nyakába, annál könnyebbnek fogja érezni s annál kellemesebb lesz hordoznia.

Ha alázat nélkül tennél jót vagy bocsátánál meg, nem lenne hasznod belőle. Sokan voltak már, kik lát-szólag jó és dicséretes dolgokat műveltek, de kevélységük kitudódott s ellenük fordult; az alázatos cselekedetnek sohasem lehet rossz vége.

Monda egy atyafi fráter Egyednek: — Atyám, azt hiszem, nem vagyunk képesek fölismerni, hogy mi válik javunkra. Atyámfia — feleié —, az már igaz, hogy leghelyesebben kiki a tanult mesterségét gyakorolja, mert senki se végezheti dolgát jól, ha előbb meg nem tanulta. Tudd meg tehát atyámfia, a jócselekedet a legnemesebb mesterség ezen a földön, s amennyiben jól akarod végezni, előbb bele kell tanulnod.

VI.

A szent türelemről.

Aki Isten égő szerelméért rendíthetetlen alázatos-sággal és békével szenved el és tűri a megpróbáltatásokat, mihamar nagy malasztokhoz és erényekhez jut, a világ urává lesz és bírni fogja a másik, dicsőséges élet zálogát. Mennél edzettebb az ember a méltatlanságok és megpróbáltatások Isten szerelméért való elviselésében és elszenvetésében, annál nagyobb Istennél is, minél erőtlenebb a fájdalmak és balsors Isten szerelméért való hordozásában, annál kisebb az Isten előtt.

Ha felebarátod pörölni és patvarkodni akar veled s győzni szeretnél, légy vesztés s nyerni fogsz, mert ha pörölni akarsz, hogy győzzél, mikor nyertesnek véled magadat, tapasztalni fogod, hogy súlyosan vesztettél. Amíg a megpróbáltatások készséges hordozói nem

leszünk, addig az örök vigasztalások élvezetében sem részesülhetünk.

Sokkal nagyobb vigasztalás és érdemszerűbb dolog Isten szerelméért a méltatlanságokat és szidalmakat békével, zúgolódás nélkül tűrni, semmint száz szegénynek enni adni és szakadatlanul böjtölni. Mert mit használ az embernek és mit segít rajta, ha megutálja önmagát, testi böjttel és ostorozással, virrasztással gyötri, s e mellett felebarátjától a legcsekélyebb alkalmazkodást vagy bántalmat sem kész elviselni, jóllehet ezek révén több érdemre tehetne szert, mint az önszántából vállalt sanyarúságokkal, mert a felebarát kellemetlenkedéseinek, sértegetéseinek békés szívvel, zúgolódás nélkül történő elviselése gyorsabban lemossa a bűnöket, semmint a könnyek bőséges áradata.

Boldog, ki bűneinek és az Isten jótéteményeinek emlékezetét örökké számon tartja, mert általuk nagy vigasztalásokra lévén reménye, türelemmel fog viselni minden megpróbáltatást és sorscsapást.

Valamely atyafi kérdé fráter Egyedet: — Atyám, mit tegyünk, ha esetleg nagy veszedelmek és szerencsétlenségek érnek bennünket? Atyámfia — felelé Egyed testvér —, tudd meg, hogyha az Úr az *égből* köveket és nyilakat is hajítana reánk, nem árthatnának nekünk, s kárt nem tehetnének bennünk, ha olyanok volnának, mint amilyeneknek lennünk kellene. Mert ha az ember valósággal olyan, mint amilyennek lennie kell, minden gonosz és minden baj javára fordul. Az Istent szeretőknek . . . Ha üdvözülni kívánsz és a mennyei dicsőségbe akarsz jutni, sose keress se bosszút, se földi elégtételt, mert a szentek öröksége az, hogy mindig jót tegyenek és mindig rosszat kapjanak cserébe.

Ha valósággal föl tudnád fogni, hogy mily gyakran és súlyosan megbántottad Teremtődet, azt is méltó és igazságos dolognak tartanád, hogy valamennyi teremtmény üldözzön, kínozzon és sanyargasson, hogy bosszút álljanak a Teremtőnek okozott sérelmekért.

Egy szerzetes valami nehéz parancs miatt fráter Egyed előtt morgolódott föllebval ójára. Monda neki

fráter Egyed: — Drágalátosom, mennél inkább morgolódol, annál súlyosabbá teszed terhedet és annál nehezebben fogod hordani; ellenkezőleg, mennél alázatosabban és szívesebben hajtod fejedet a szent engedelmesség igája alá, annál könnyebb lesz a parancsot teljesítened. Sajnos, úgy észlelem, hogy Krisztus szereiméért nem akarsz e világon szidalmaztatni, s a másikon mégis tiszteltetni vágyói. E világon nem akarsz Krisztussal és érette üldöztetni és gyaláztatni, s a másik világon Krisztustól mégis áldatni és fölvétetni kívánsz. Ezen a világon nem akarsz fáradozni, s a másik világon mégis megnyugodni és pihenni szeretnél. Fráter, fráter, mondom neked, keservesen csalódot, mert az ember a csúfság, a szégyen és a gyalázat útján éri el az égi tisztességet és jut el ezek által a Krisztus dicsőségébe. Jól tartja ezért egy világi közmondás, hogy aki nem abból ad, miből adnia nehezére esnék, nem kap abból, miből kapni szeretne.

íme, milyen hasznos a ló természete. Gyorsan vágtat s mégis eltűri, hogy kormányozzák, a lovas akarata szerint ide-oda, előre-hátra igazgassák. Így kell az Isten szolgájának is tennie, vagyis engednie kell, hogy föllebbvalója, sőt Krisztus szerelméért bárki más is akaratával igazgassa, vezesse, hajlítsa és fordítsa.

Hogy tanácsomat követhesd, teljességgel szükséges, hogy meggyőzd magadat, mert keveset használ az embernek, ha mások lelkét vezetni és vonja Istenhez, s nem győzi meg, nem vonja és vezetni elébb oda önmagát.

VII.

A világi gazdagság meg utalásáról.

Sok fájdalmat és szomorúságot kell a szánandó embernek elszenvednie, ha vágyait, szívét, reményeit a föld javaiba helyezi, melyek miatt a mennyei értékeket elhanyagolja, elprédálja. A sas szédítő magasra repül, de ha valami teher volna a szárnyára kötve, már nem tudna olyan magasra szállni. A kisebb-nagyobb ideiglenes

dolgok terhe miatt az ember sem emelkedhet magasra, vagyis nem juthat tökéletességre. A bölcs azonban, ki a halál és ítélet gondolatának súlyát erősíti szívének szárnyához, a szorongó félelem miatt nem szaladgálhat és röpdöshet a hívságok és a kárhozat felé sodró földi hiúságok után.

A világ fiait napról-napra látjuk, amint kemény és fáradtságos munkában verejtékeznek s magukat nagy testi veszedelemnek teszik ki, hogy csalóka kincseket szerezzenek, s miután sokat dolgoztak és szereztek, egyszerre meghalnak és itthagynak mindent, mit életükben gyűjtöttek.

Nem kell tehát bízni ebben a csélcsap világban, mert hazug és mindenkit rászed. Aki pedig mégis kincsek után vágyik, keressen mennyei javakat, melyek mindig kielégítenek, csömört sose okoznak s meg sem fogyatkoznak.

Ha kerülni óhajtjuk a tévedést, kövessük a madarak példáját, melyek a jóllakással beérik s csak koronként, amikor megéheztek, mennek táplálék után. Az embernek is meg kellene elégednie a szükségesekkel s nem volna szabad a fölösleget hajhászni.

Monda fráter Egyed, hogy Szent Ferencnek a hangyák nem tetszettek annyira, mint a többi állatok, a nagy szorgosság miatt, mellyel nyáron a télre valójukat gyűjtik és félrerakják. Azt mondta, hogy a madarak sokkal inkább tetszettek Szent Ferencnek, mivel ezek az egyik napról a másikra semmit el nem tesznek. De a hangya azért mégis példaképünk lehet, hogy a jelenvaló élet nyáriidején szorgalmatoskodjunk, nehogy az utolsó ítélet üresen és gyümölcstelenül találjon bennünket.

VIII.

A szent tisztaságról.

Nyomorult és törékeny testünk hasonlít a sertéshez, mely csak akkor boldog, ha a sárban hentereghet, Diert a sarat nagy gyönyörűségnek tartja. Testünk az ördög zsoldosa, mely hadat üzen és gátat vet mindennek, mi Isten tetszésére való és üdvösségünkre szolgál.

Kérdé egy atyafi fráter Egyedet: — Taníts meg, hogyan őrizkedjünk a testiség bűnétől? Mire ő felele: Atyámfia, aki valami nehéz terhet vagy nagy darab követ akar kimozdítani és elvinni helyéről, jól teszi, ha azt inkább ügyességgel, semmint erővel igyekszik véghezvinni. Mi is, ha le akarjuk küzdeni a testiség bűneit s a tisztaság erényére akarunk szert tenni, könnyebben érhetünk célt alázattal és okos lelki kormányzattal, semmint elbizakodott szívvel és erőszakos vezekléssel.

Minden bűn megzavarja és elhomályosítja a szent és tündöklő tisztaságot, mert az hasonló a fényes tükörhöz, mely nem csupán a szennnyel való érintkezéstől, hanem még az emberi lehellettől is elhomályosodik és megzavarodik.

Lehetetlen, hogy az ember valamely lelki kegyelemre tegyen szert, amíg a testi vágyakra való hajlandóság megvan benne. Kerülhetsz-fordulhatsz tehát, ahova csak akarsz, a kegyelem állapotába mindaddig el nem juthatsz, míg a testiség bűnén nem győzedelmeskedtél. Azért küzdj elszántan legsajátabb ellenséged: érzéki és gyarló tested ellen, mely éjjel-nappal keresztezi jó föltételeidet. Aki testén, halálos ellenségén diadalmaszkodik, biztos lehet, hogy minden más ellenségét is legyőzi és tönkresilányítja, hamarosan a malaszt birtokába s az erényes tökéletesség állapotába fog jutni.

Monda fráter Egyed: — Az összes erények közül mindenekelőtt a tisztaságot ajánlom, mert az édességes tisztaságnak önmagában is van valamelyes tökéletessége, míg ellenben más erény egy sincsen, mely a tisztaság nélkül tökéletes lehetne.

Kérdé egy atyafi fráter Egyedet: — Nem nagyobb és kiválóbb erény-e a szeretet a tisztaságnál? És fráter Egyed felele: — Mondd atyámfia, van-e valami tisztaságosabb a szent szeretetnél?

Fráter Egyed pedig gyakorta dúdolta ezt az éneket: Ó szent tisztaság, mily nagy a jóságod! Valóban drágalátos vagy s olyan és oly édes az illatod, hogy aki nem

próbált, nem tudja mit érsz, s ezért nem ismerik becse-
det a balgatagok.

Kérdé egy atyafi fráter Egyedet: — Atyám, ki annyira ajánlod a tisztaság erényét, világosíts föl, kérlek, miben áll a tisztaság. Mire fráter Egyed felelé: — Atyámfia, mondom neked, hogy a tisztaság tulajdonképen a testi és lelki érzékek amaz óvatos őrzését és azt a szorgoskodást jelenti, mellyel egész magunkat egyedül Istennek számára tisztán és szeplőtelenül tartogatjuk.

IX.

A szent engedelmességről.

Minél szorosabban van befogva a szerzetes Isten szerelméért a szent engedelmesség igájába, annál több érdemet szerez Istennél, s mennél odaadóbban alárendeli magát Isten dicsőségéért előljárójának, annál inkább megszabadul és megtisztul bűneitől.

Az igazán engedelmes szerzetes hasonlít a jól felfegyverkezett és nyergében feszesen ülő lovaghoz, ki félelem nélkül, biztosan töri át magát az ellenség során, mert egyikük se árthat neki. A morgolódba, kedvetlenül engedelmeskedő azonban hasonlít a fegyvertelen, nyergében ingadozva ülő lovashoz, aki midőn ellenségek közé keveredik, egy-kettőre kivetik nyergéből, földre teperik, megsebesítik, elfogják, akárhányszor börtönbe vetik, sőt megölik. A szerzetes, ki saját kénye szerint kívánna élni, azt árulja el, hogy a pokol fenekén akar magának lakást készíteni.

Amíg az ökör igába hajtja fejét, addig jól szántja a földet, mely így alkalmassá lesz arra, hogy termést hozzon; de ha az ökör szabadon szerteszt kóborolhat, a föld szántatlan, gazos ugar marad s nem terem gyümölcsöt annakidején. A szerzetes is, aki fejét az engedelmesség igájába hajtja, dús gyümölccsel kedveskedik Istennek a maga idején, de aki előljárója szavára nem szívesen hallgat, kopár és terméketlen marad s fogadalma nem érlel gyümölcsöt. A bölcs és nagylelkű embe-

rek készségesen, vonakodás nélkül és habozás nélkül hajtják fejüket az engedelmesség, a szent engedelmes-ség igájába, a dőrök azonban és kislelkűek igyekeznek magukat kivonni a szent engedelmesség járma alól és voltaképen senkinek sem akarnak szótfogadni.

Azt tartom, hogy Isten szolgája részéről nagyobb tökéletesség jele, hogy az Isten iránt való tiszteletből és szeretetből föllebbvalójának engedelmeskedik, semmint ha magának Istennek engedelmeskednék, mert aki az Isten helyettesének engedelmeskedik, világos, hogy méginkább szótfogadna magának az Úrnak, ha az valamit parancsolna. Úgy tetszik továbbá nekem, hogy ha valaki embertársának engedelmességet fogadott volna és abban a szerencsében részesülne, hogy angyalokkal beszélgethetne, s történetesen az, aki engedelmességet fogadott, éppen az angyalokkal való társalkodása közben hívna, még akkor is tüstént félbe kellene szakítania az angyalokkal való társalkodást és Isten dicsőségére haladéktalanul követnie kellene a hívó szózatot.

Ki magát a szent engedelmesség bilincsével láncolta s aztán azzal az ürüggyel, hogy valami tökéletesebbre törekszik, ki akarna bújni alóla, a lelke mélyén rejtőző nagy kevélységről tesz bizonyosságot még akkor is, ha előzőleg az engedelmesség állapotában kifogástalannak mutatta magát.

Az engedelmesség minden jónak és erénynek útja, az engedetlenség ellenben minden gonosznak és bűnnek ösvénye.

X.

A szent töredelemről.

Az embernek sokat és szakadatlanul kellene testét gyötörnie és sanyargatnia és készségesen el kellene viselnie minden csapást, szorongattatást, testi és lelki fájdalmat kegyes Mesterünknek és Urunknak, Jézus Krisztusnak szerelméért, ki önmagán mutatott erre példát, mert hiszen születése első napjától szentséges kínszenvedéséig leginkább szomorúságból, gyötrelomből,

sőt megvettetésből és üldöztetésből állott, a mi lelkünk üdvösségéért. Azért ha a kegyelem állapotába akarunk jutni, amennyire lehetséges, mindig jó Mesterünk, az Úr Jézus Krisztus nyomdokain haladjunk.

Egy valaki kérdé fráter Egyedet, mondván: Atyám, mi módon juthatunk a kegyelem állapotába? Testvérem — felelé —, az embernek mindenekelőtt nagy tördelemmel bánnia kell bűneit; azután szívbeli keserőséggel és fájdalommal vádolva magát, tartózkodás, kendőzés és mentegetődzés nélkül kell gyónnia; majd a gyóntatópap által hagyott penitenciát gondosan és pontosan el kell végeznie, továbbá minden bűnt, gonoszt és bűnre vezető alkalmat kerülnie kell; végül Istennel és felebarátjával szemközt erényes jócselekedetekben kell magát gyakorolnia. Aki így tesz, az a kegyelem és erény állapotába fog jutni.

Boldog, aki fájlalja s szüntelenül, éjjel-nappal szívének keserőséggel siratja bűneit, kizárólag, mert velük Istent megbántotta.

Boldog, ki lelki szemeit örökké Jézus szenvedéseire, fájdalmainra és kínjaira szögezi, s aki Jézus Krisztus iránt való szeretetből nem óhajt és nem is kap semmiféle ideig-óraig tartó vigasztalást ebben a viharos és keserves földi zárandoklásban, amíg csak el nem jut az örökélet mennyei vigasztalásához, amikor valamennyi kívánságát végtelen örömök fogják tetézni.

XI.

Az üdvös és káros beszélgetésről.

Az olyan ember, ki a lélekre nézve jó és üdvös szavakat mond, valósággal a Szentlélek szája, míg ellenben ki káros és haszontalan szavakat mond, kétségtelenül az ördög szája. Mikor a lelki életet élő jó emberek néha beszélgetésre összejönnek, minden alkalommal az erény szépségéről illenék társalogniok, hogy az erényt annál inkább megszeressék, s nagyobb gyönyörűséget találjanak benne; mert annál több kedvük telik bennük,

annál buzgóbban gyakorolják majd őket s gyakorolva annál jobban ragaszkodnak hozzájuk. Az erények szeretete, szüntelen gyakorlása és a bennük való gyönyörködés által egyre nagyobb lángolásra gyulladnak Isten iránt, lelkük mind tökéletesebb lesz s az Úr is mind bővebben árasztja rájuk a mennyei ajándékokat és isteni malasztokat.

Mennél erőszakosabbak a mindenféle kísértések, az embernek annál többet kell az erényekről társalognia, mert amint elég sűrűn megtörténik, hogy az ember a bűnökről való léha beszélgetés folytán bűnös cselekedetekbe sodródik, úgy viszont az erényekről való társalognás az embert nem egyszer az erény ájtatos gyakorlására bírja és teszi hajlamossá.

Ám mit mondjunk az erényből fakadó jóról, mikor az oly rengeteg nagy, hogy csodálatos és végtelen kiválóság tói szinte képtelenek vagyunk megfelelő módon szólni? Avagy mit mondjunk a rosszról és az örökké tartó gyöttelemről, mely a bűnből származik? Oly szörnyű ez a rossz, s oly mélységes a nyomában kerekedő örvény, hogy fel sem foghatjuk és ki sem beszélhetjük.

A magam részéről az üdvös hallgatást nem tartom kisebb erénynek a hasznos beszélgetésnél, s nekem úgy tetszik, hogy az embernek is olyan hosszúnyakúnak kellene lenni, mint a darunak, hogy amikor beszélni kezd, szava sok csomón, sok akadályon menjen át, mielőtt a szájba jut, vagyis, hogy amikor beszédbe fog, előbb fontolja meg jól a szavait, vegye szemügyre a mikéntet, a miértet, az időt, a körülményeket, a hallgatóságot, saját célját és az indító okokat, melyek szólásra késztetik.

XII.

A hasznos és a haszontalan tudományról.

Ha ki sokat akar tudni, sokat kell fáradnia, s hogy az Úr tudományt és értelmességet adjon, neki, fejét alázatosan meghajtva, egészen a földig kell görnyednie. A legfőbb bölcsesség az, ha mindjárt cselekszünk, eré-

nyesen élünk, minden bűntől és bűnre vezető alkalomtól őrizkedünk s eszünket minél gyakrabban az Úr ítéletein (szándékain) jártatjuk.

Monda egykor fráter Egyed valakinek, aki a tudományok elsajátítása végett iskolába akart menni: — Atyámfia, miért akarsz iskolába menni, mikor tőlem is megtanulhatsz, hogy minden tudomány summája abban áll, hogy féljünk és szeressünk? E kettő néked elegendő, mivel csak éppen annyi tudományra van szükségünk, amennyinek hasznát vehetjük és nem többre.

Ne törekedj mások hasznára sokat tanulni, de tanuld meg és buzgón cselekedd azokat, amikre magadnak van szükséged. Gyakran megtörténik ugyanis, hogy sokat tanulunk, hogy másokon segíthessünk. Én pedig azt mondom, hogy az Isten szava nem a hirdetőkért van, sem a hallgatókért, hanem azokéért, akik megfogadják.

Voltak emberek, kik bár nem tudtak úszni, vízbe ugrottak, hogy a fuldoklónak segítségére legyenek, s megesett, hogy azokkal együtt ők is elpusztultak. Ha a saját lelked üdvösségét nem gondozod kellőképen, vajjon hogyan fogod gondozni a felebarátodét? Ha a magad dolgát nem tartod rendben, miként hozod rendbe a másét? Mert, úgy-e, nem hihető, hogy a magadénál a más lelkét jobban szeressed?!

Az Isten ígéjének hirdetői a nép zászlói, világító fáklyái és tükrei kell, hogy legyenek. Boldog, aki olyképen igazgat másokat az üdvösség útján, hogy azon maga is mindvégig megmarad. Boldog, ki úgy ösztönöz másokat a futásra, hogy a futást maga se hagyja abba s a célhoz ér. Boldog, ki akként segít mást a vagyonszerzésben és meggazdagodásban, hogy mellette ő maga is gyarapodjon.

Azt gondolom, hogy a jó igehirdető sokkal több intelmet és prédikációt tart önmagának, semmint másoknak. Úgy vélem látni, hogy annak, aki a bűnösöket megtéríteni és Isten útjára vonni akarja, mindig félnie kell, nehogy a bűnösök által elcsábíttassék s velük a gonoszság, az ördög és a pokol útjára kanyarodjék.

XIII.

Az igazi szerzetesi életről.

Monda fráter Egyed önmagáról: — Inkább akarék az Isten kevés malasztjával szerzetes lenni, semmint az Isten bőséges kegyelmével a világban élni és forgó-lódni, mert a világban sokkal több a veszedelem és akadály, és kevesebb az orvosszer és segítség, mint a szerzetben.

Monda továbbá fráter Egyed: — Nekem úgy tetszik, hogy a bűnös inkább fél a maga szerencsétől, semmint kárától és bajától, mert fél szerzetbe lépni és abban bünbánatot tartani, de nem retteg Istent megbántva, lelkének kárt okozni, megmaradva a durva és konok világban, vétkeinek ronda sarában várva az utolsó és örök ítéletet.

Valamely világi kérdé fráter Egyedet: — Atyám, mit ajánlsz, szerzetbe lépjek, avagy a világban maradjak s jót cselekedjek? Testvérem, felelié Egyed fráter, ha tudná egy szegény ember, hogy a közös legelő földjében nagy kincs van elrejtve, nemde nem kérne senkitől tanácsot, hogy megbizonyosodjék, vajjon jó volna-e azt a kincset fölászni és saját házában elrejtteni. Mennyivel inkább kellene az embernek kérdezősködés és kérdezés nélkül iparkodnia és minden erejét megfeszítve oda hatnia, hogy felszínre hozza azt a mennyei kincset, melyet a szent szerzetek és ájtatos társulatok rejtnek magukban.

Monda fráter Egyed: — Sokan szerzetesekké lesznek a nélkül, hogy mindent elkövetnének és megtennének, ami a szerzetesi élet tökéletességéhez szükséges. Olyanok ezek, mint a paraszti ember, aki lovagi felszerelést vesz magára s nem tud velük bánni és hadakozni. Nem minden ember képes a csökönyös vagy szilaj paripát megülni, s ha mégis fölkap rá, valószínű, hogy leesik, mihelyt a ló ficánkolni kezd vagy nekirugaszodik.

Monda továbbá fráter Egyed: — Nem tartom nagy

dolognak, ha valaki ki tudja járni, hogy a király udvarába felvétessék; azt sem tartom különösebb kiváltságnak, ha az illető kiérdemli a király néminemű kegyét vagy jótéteményét: az azonban már valami, ha a királyi udvarban állandóan megmaradva, okos kitartással mindig úgy viselkedik, mint viselkednie kell és illik. Amennyire nagy királynak udvartartása a szerzetesség, melybe bejutni s abban némileg adományokra és malasztokra szert tenni nem nagy mesterség, de nagy dolog, ha az ember a szerzetben jól tud élni, forgolódni s abban haláláig okosan meg tud maradni.

Monda ismét fráter Egyed: — Inkább akarnék világi lenni és folyton reménykedve élénken kívánni, hogy vajha a szerzetbe felvétetnék, semmint beöltözködni s a szerzetben erénygyakorlatok nélkül szakadatlan renyheségben henyélni. Azért a szerzetesnek mindig jó és erényes életre kell törekednie, tudva, hogy csak abban az állapotban élhet, amelyre fölesküdütt.

XIV.

A szent lelki okosságról.

Testvér, ha a mennyei szent Királynak szolgálja akarsz lenni, s meg akarod tanulni a szent lelki tudomány titkait, hasznos és erényes okosságait, nyisd ki jól lelked értelmének füleit s fogadd szívbeli áhítozással és őrizd gondosan emlékezetedben annak a tudománynak, serkentésnek és lelki okosságnak drága kincseit, melyeket veled közölni szándékozom. E kincsek világitó szövétnekeid lesznek a lelki élet útján; megoltalmaznak úgy látható, mint láthatatlan ellenségeidtől s birtokukban alázatos bátorsággal hajózhatsz az élet viharai közepette, amíg csak el nem jutsz az üdvösség kikötőjébe. Vigyázz tehát fiacskám, s jegyezd meg, amit mondani fogok.

Ha jól akarsz látni, tépd ki szemedet és légy vak.

Ha tisztán szeretnél hallani, légy süket és légy néma, ha jól akarsz beszélni. Maradj helyben s mozogj

eszeddel, ha jól akarsz jární! Ha jól akarsz munkálkodni, vágd le kezedet s dolgozz a szíveddel; gyűlöld magadat, ha jól akarsz szeretni.

Ha jól akarsz nyereszkeskedni, veszíts és légy szegény. Ha boldog nyugalomban akarsz élni, sanyargasd magadat.

Légy mindig óvatos és ne bízz magadban. Ha föl akarsz magasztaltatni és nagy tisztességre vágyói, alázd meg és szidalmazd magadat.

Ha azt akarod, hogy becsüljenek, nézd le magadat és légy becsüléssel azok iránt, kik megvetnek és ócsárolnak.

Ha jót akarsz magadnak, sose utasítsd vissza a rosszat, s ha áldott akarsz lenni, kívánd, hogy rosszat mondjanak felőled.

Ha igazi és örökkétartó békét akarsz, fáradozz, szenvedj és sóvárogj minden ideigvaló nyomorúságot.

Ó mily nagy bölcsesség rejlik ezeknek véghezvitelében! De mivel ezek az erények óriási és magasságos dolgok, Isten csak keveseket részeltet belőlük.

Bizony mondom neked, ha valaki jól elsajátítaná őket, nem kellene se Bolognába, se Párizsba mennie, hogy más istenes tudományt tanuljon: mert ha ezer esztendeig élnél is és külsőleg nem volna semmi egyéb dolgunk és mondanivalónk, eléggé el lennénk foglalva azzal, ha szívünkben önmagunkat fegyelmeznők, bensőleg lelkünket és elménket gyomlálgatnók és megszentelnők.

Csak azt kellene látnunk, hallanunk és beszélnünk, ami lelkünk javára szolgál!

Aki nem ismeri önmagát, azt mások sem ismerik.

Jaj nekünk, ha az Úr ránkparancsolt ajándékaival és malasztjaival nem tudunk bánni, de még inkább jaj azoknak, kik az Úr ajándékait és malasztjait visszautasítják, nem méltányolják s meggyőződésükkel és bírásukkal mit sem törődnek.

Az Isten képére teremtett ember önakarata szerint változik, a kegyes Isten ellenben sohasem változik.

XV.

A kísértésekről.

Az ember az Istentől nyert nagy kegyelmeket nem bírhatja békés nyugalomban, mert sok ellenkezés, háborúság és veszedelem fenyegeti őket, s mennél kedvesebb valaki Isten előtt, az ördögök annál hevesebben támadnak ellene. Mindamellett ha az Istentől kapott kegyelem szerint akar élni, ne adja föl a harcot s jegyezze meg, hogy mennél elszántabban küzd, győzelem esetén annál értékesebb lesz a jutalom. Ha jól és okosan járnánk az Isten útján, soha el nem fáradnánk, nem is imádkoznánk, de a világ útjára tévedt ember sose szabadulhat a fáradalmaktól, az unalomtól, a szorongásoktól és gyötrelmekről.

Monda egy atyafi fráter Egyednek: — Atyám, úgy veszem észre, hogy egyik mondásoddal rácafóltál a másikra. Az imént azt hangoztattad, hogy mennél erényesebb és kedvesebb valaki Isten előtt, annál több a baja és háborúsága a lelki életben. Most meg azt mondod, hogy aki jól és megfontolva jár az Isten útján, se fáradtságot, se unalmat nem fog érezni.

Fráter Egyed a két mondás látszólagos ellentétét kimagyarárván, így szólt: — Igaz, hogy az ördögök inkább zaklatják kísértésekkel azokat, kikben jószándék van, semmint azokat, akiktől az Isten szerint való jóakarát hiányzik. De hát ugyan miféle fáradtságot, unalmat, vagy kárt okozhatnának akár az ördögök, akár a világ összes ellenkezései az olyan embernek, ki tudja és látja, hogy a maga áruját ezerszerre magasabb áron adhatja el, mint amennyit az megér s abban a tudatban okosan és buzgón halad a maga útján. Többet mondok: akit az isteni szeretet tüze lobbantott, mennél inkább kísértetik, annál forróbban gyűlöli a bűnöket. A legkőrmösebb ördögöknek az a szokásuk, hogy orozva s akkor kísértik meg az embereket, mikor valami kórság vagy testi bágyadság lepi meg őket, mikor lelkükre nyomasztó gond, csüggettség, avagy félelem árnya borul, mikor éheznek vagy szomjúhozhatnak, mikor igaz-

ságtalanul bántak velük, szégyent vallanak és anyagi vagy lelki veszteséget szenvednek. A gazfickók tudják, hogy ilyenkor az ember legszívesebben hajlandó hallhatni a hitegetésre. Biztosítalak azonban, hogy minden legyőzött bűnnel és kísértéssel egy-egy erényre teszesz szert s mennél fényesebben diadalmaskodtál a támadó bűnön, annál bőségebb malasztot kapsz és jutalmad annál gazdagabb leszén.

Egy atyafi fráter Egyed tanácsát kérte, mondván: — Atyám, gyakran gyötör néminemű igen gonosz kísértés s már ismételten kértem Istent, mentene meg tőle, de úgy látom, hogy az Úr nem akarja levenni rólam. Mit kell cselekednem?

Testvérem — felelé fráter Egyed —, mennél több és jelebb, hathatósbabb fegyverzettel szereli föl a király lovagjait, annál inkább elvárja, hogy azok vitézi módon küzdjenek ellenségei ellen.

Egy atyafi kérdé fráter Egyedet: — Atyám, mit kell tennem, hogy örömebb, nagyobb buzgósággal végezhessem imádságomat, mert mostanában mindig szárazon, tunyán, bujdosó elmével, áhítat nélkül imádkozom.

Fráter Egyed ekkép válaszolt: Két csatlósa van egy királynak. Az egyik fegyveres, a másik fegyvertelen. Mindketten készen állanak, hogy megverekedjenek uruk ellenségeivel. A fegyveres menten ki is áll és hősiezen verekszik, a fegyvertelen pedig így szól: — Uram, látod, hogy páncél és fegyverzet híján vagyok, de még így is szívesen helytállók melletted. És a jó király látva húséges szolgájának szeretetét, monda udvari embereinek: Menjetek és öltöztessétek harci fegyverzetbe, hogy bátran felvehesse a küzdelmet bárki ellen. Fegyvereit jelöljétek meg az én címeremmel, melyről bárki fölismerje húséges katonámat.

Velünk is megtörténik, midőn imádkozunk, hogy fegyvertelennek, lustának, megkeményedett szívűnek érezzük magunkat. Ha ilyenkor az Úr szerelmeért erőltetjük az imádságot s nem ijedünk meg a küzdelemtől, jóságos Urunk látva hű szolgájának elszántságát, meg-

ajándékoz bennünket angyal-szolgáinak keze által az áhított lelki emelkedettséggel és jóakarattal.

Az ember egyszer-egyszer valami verejtékes munkába kap, természetesen azt erdőirtásba, földforgatásba, vagy szőlőültetésbe, hogy annakidején legyen mit aratnia és szüretelnie. A nagy fáradság és gond bizony nem nyünkre való s szinte bánjuk, hogy belefogtunk. Mindamellett gyümölcsérésig kitartanak és akkor elfelejtik összes fáradságukat s az élvezetes gyümölcsöt szedve elégedettek és vidámak lesznek.

Így ha nem adjuk be derekunkat a kísértéseknek, mi is nagy vigasztalásokban részesülünk, mivel Szent Pál szerint a háborúságok után következnek az enyhítések s az örök élet jutalma. És pedig nemcsak mennyei, hanem földi jutalom is vár azokra, kik a kísértéseknek ellenállnak, mint a zsoltairos mondja: Uram, kísértéseim és gyötrelmeim sokasága szerint vigasztalásaid meg fogják örvendeztetni lelkemet. (93, 19.)

Egy atyafi valami kísértés dolgában tanácsot kért fráter Egyedtől: — Atyám, két fölötte gonosz kísértés nehezedik rám. Az egyik, hogy ha valami jót tettem, rögtön pöffeszkedni kezdek; a másik meg, ha valami rosszat tettem, akkora lehangoltság vesz rajtam erőt, hogy szinte elernyedek.

Atyámfia — válaszoló fráter Egyed —, jól teszed, hogy tévedés esetén fájlalod bűnödöt, de ajánlom, hogy bánatod okos és mértékletes legyen. Sose feledd, hogy bűneidnél nagyobb az Isten irgalma. Ajánlom továbbá, hogy a felfuvalkodottságtól való félelem miatt ne szűnjél meg jót cselekedni. Ha ugyanis vetés idején az ember azt mondaná, nem vetek, mert ha vetnék, eljőnnének esetleg az ég madarai és fölemészthetnék a szemeket, s így okoskodva, nem vetné el gabonáját, bizonyos, hogy abban az esztendőben nem aratna. Ha ellenben elveti búzáját, igaz, hogy a madarak föleszik annak némi részét, a nagyobb termés hozam azonban mégis csak a csűrbe kerül. Így van ez a fölfuvalkodottság veszedelmében forgó emberrel is, ha a jót hivalkodás nélkül cselekszi. Föltéve, hogy állhatatosan küzd a pöffeszkedés

bűne ellen, nem veszti el a végzett jócselekedet érdemét, ha egyébként meg is kísértetett.

Monda egy atyafi fráter Egyednek: — Atyám, olvastam, hogy Szent Bernát valamikor annyira lelki összeszedettséggel és akkora áhítattal mondta el a hét bűnbánati zsoltárt, hogy közben a nevezett zsoltárok szószerinti értelmén kívül semmi másra nem gondolt. Fráter Egyed erre így válaszolt: — Atyámfia, azt tartom, hogy sokkal nagyobb ama hadvezérnek hősiessége, ki valamely körülzárt és ostromolt várat védelmez oly vitézen, hogy az ellenség oda be nem juthat, semmint az, ki békében él s kinek nyugalma semmi sem zavarja.

XVI.

Az ájtatos imádságról.

Az imádság minden jónak kezdete, közepe és vége. Az imádság megvilágítja a lelket s a lélek az imádság által különbözteti meg a jót a rossztól. Minden bűnösnek naponkint minél többször szívbéli buzgósággal kellene imádkoznia, vagyis alázatosan szólania Istenhez, kérvén Őt, hogy mutassa meg neki a nyomorúságait és bűneit s a kegyes Urától már kapott és folyamatban levő jótéteményeknek tökéletes ismeretét. Mert hát hogyan is ismerhetné meg Istent az olyan ember, aki nem tud, nem szokott imádkozni.

Az értelmes üdvösségkeresőknek legfőképp az imádság erejében lehet és legyen bizodalma.

Monda fráter Egyed: — Tegyük föl, hogy valakinek a fia annyira gonoszra mívelt, hogy halálra ítéltetett vagy száműzetésbe küldetett. Nemde önként értődik, hogy ez esetben az apa éjjel-nappal szüntelen fáradozik, hogy fia életét megmentse, vagy hogy a számkivetésből való visszahívását kieszközölje. Miért is könnyörög, esdekel, módjában levő ajándékokat osztogat, vagy váltságdíjat fizet s nemcsak ő lőt-fut, de barátait s egész rokonságát mozgósítja. Ha tehát ezt teszi az ember fiáért, mennyivel inkább keli Istent kérni s más

földön élő jámborok és a másvilágon levő üdvözültek által is kéretnie halhatatlan lelkeért, ha az a mennyei hazából száműzetett, vagy bűnei miatt örök halálra érdemesített.

Kérdé egy atyafi fráter Egyedet: — Atyám, mi az oka, hogy az ember imádság közben sokkal inkább kísértetik, szorongattatik és gyötörtetik, semmint bármely más időben? Mire fráter Egyed így felelt: — Mikor valakinek a törvényszéken ügye van s a bíróhoz megy, hogy a maga igazát előadva, tőle mintegy tanácsot és védelmet kérjen, amint ellenfele ezt hallja, rögtön megjelenik, hogy kifogást tegyen, okvetetlenkedjen s kérelmének teljesítését megnehezítse. Hasonlóképen történik, mikor imádkozunk, mert ilyenkor az ember ügyes-bajos dolgaiban Isten segítségét kéri s ellenfele, az ördög, nyomban ott terem okvetetlenkedéseivel, hogy neki nehézségeket okozzon, vele vitatkozzon, s minden furfangjával, minden úton-módon gátat vessen az imádság útjába, nehogy az Isten előtt tetszésre leljen s belőle az ember érdemet vagy vigasztalást meríthessen.

Ez még világosabban kitűnik abból, hogy mikor az ember másik emberrel világi ügyekről beszélget, se kísértéssel, se szórakozottsággal nem kell vesződjék, de mihelyest imádkozásra fogjuk magunkat, hogy lelkünket Istennel gyönyörködtessük és vigasztaljuk, azonnal különböző nyilak, vagyis kísértések érnek bennünket, melyek az ördögtől jönnek, hogy elménket más irányba tereljék s lelkünknek se öröme, se vigasztalódása ne legyen abból, amit Istennel tárgyal.

Az imádságos ember, — monda fráter Egyed — tegyen úgy, mint a jó vitéz a csatában. Ha az ellenség támadja, vagy sebet ejt rajta, még nem hagyja ott a csatateret, sőt inkább férfiasan ellenáll, hogy leverhesse támadóját. Ha az első támadásokra, s az első karcolások után megfutamodnék, szégyen, gúny és gyalázat járna a nyomában. Így kell nekünk is imádkoznunk, vagyis az imádságban ki kell tartanunk.

Monda az atyafi fráter Egyednek: — Atyám, azt hiszem, fölötte fájlalnunk és sajnálnunk kellene, ha az

imádságban nem nyerhetnök el az áhítat malasztját. Mire fráter Egyed: Atyámfia, tanácsolom, hogy csak szép lassan és elővigyázatosan intézd a dolgot, mert, mert ha volna a hordóban némi kis jó borod s a hordó fenekén söprű ülne a jó bor alatt, úgy-e, nem ráznád és lotyogtatnád meg a hordót, hogy a jó bort a söprűvel össze ne keverjed. így ameddig az imádság nem szabadt meg az érzéki ember helytelenségeitől és gyarlóságaitól, ne számíts arra, hogy részesülhetsz az isteni vigasztalásokban, mert nem tiszta Isten előtt az olyan imádság, mely a testiség üledékével van elegeydedve.

Monda egy atyafi fráter Egyednek: — Ismertem embereket, kik imádság közben az Úrtól az áhítat és könnyek malasztját kapták, míg én imádkozom, a kegyelmek egyikét sem élvezhetem. Atyámfia — felelé fráter Egyed —, tanácsolom, hogy alázatosan és hűségesen tarts ki az imádságban, mert a föld gyümölcsét sem élvezhetjük fáradság és munka nélkül, s még a megmívelés után sem érik meg a gyümölcs azonnal, hanem be kell várni rendes idejét. A léleknek meg kell tisztulni sok mindenféle salaktól, főleg a kevélység és igényesség salakjától. Légy csak alázatosan állhatatos az imádságban, Isten legjobb tudja, mikor érkezik el az ideje annak, hogy bőséges vigasztalást juttasson neked.

Monda fráter Egyed: — A Szentírás számos cselekedetet ajánl és dicsér, mint teszem az irgalmasság cselekedeteit és más jámbor cselekedeteket, s az Úr Jézus mégis, mikor imádságról beszélt, így szólt: A mennyei Atya olyan embereket keres és olyanokra van szüksége, kik őt a földön lélekben és igazságban imádják.

Monda azért fráter Egyed: — Az igazi szerzetesek ritkán s csak kényszerűségből mennek az emberek közé s még ilyenkor is huza-vona s az emberekkel való minél rövidebb társalkodás nélkül sietnek visszavonulni rejtek-helyükre.

Egy barát, fráter Egyed kísérő társa és benső bizalmasa, kérdé tőle: — Atyám, mért nem mégis olykor prédikálni s a lelkek üdvét tanításoddal előmozdítani? Atyámfia — felelé fráter Egyed —, alázattal és lelkem

üdvösségének veszedelme nélkül imádsággal akarok felebarátomnak hasznára lenni. Legalább olykor rokonaidnak látogatására mehetnél, — erősködött a barát. Nem tudod, hogy az Úr az evangéliumban azt mondja: — Aki elhagyja atyját, anyját, fivéreit és nővéreit és vagyonát nevéért, százannyit kap érte, — felelte. Nagy jutalom várja azokat, kik Isten szerelméért nagy dolgokról mondanak le (milyen a családi, vérségi kötelék ápolása is!), mert Isten százszor annyit fizet vissza nekik. Persze, mi vakok, mikor erényes és Istennek tetsző embert látunk, tökéletlenségünk és rakoncátlanságunk miatt nem vagyunk képesek tökéletességét kellőleg felfogni. Ha valaki tökéletes lelki életet élne, legfőbb csak kényszerűségből akarna más embert látni és hallani, mert az igazi lelki ember a szemlélődés által szüntelenül Istennel kíván egyesülni.

Monda fráter Egyed egy atyafinak: — Testvér, szeretném tudni, hogy mi a szemlélődés. És ama bizonyos atyafi felelé: Megvallom, én bíz nem tudom. Fráter Egyed akkor monda: — Nekem úgy tetszik, hogy a szemlélődés isteni tűz, s a Szentlélek kenetes áhítata, felmagasztosultsága és elragadtatása a léleknek, mely mintegy megittasul az isteni tökéletesség élvezetétől. A szemlélődés az, ami által a lélek az örökkévaló szépségek csodálatába merül. A szemlélődés végül bensőséges, égő előérzete a kibeszélhetetlen mennyei dicsőségnek.

XVII.

A jóban való állhatatosságról.

Mit ér az embernek a sok böjt, imádság, önsanyargatás, a jócselekedetek, sőt a mennyeikkel való édeskedés, ha nem jut el az üdv megkívánt boldog kikötőjébe, vagyis a jóban való rendületlen kitarás állapotába.

Megtörténik olykor, hogy valami formás, nagy, erős, új és tömördek rakománnyal megtömött hajó tűnik fel a tengeren s aztán a viharban, vagy a kormányos hibája következtében ez a hajó törést szenved és nyomorultul elsüllyed, mielőtt az óhajtott kikötőbe juthatott volna.

Mit használ akkor minden előnyösen megépített volta, erős és újszerű felszereltsége, gazdag rakománya, ha szerencsétlenül a tenger fenekére kerül? Máskor meg egy rozzant aprócska, kevés vagy olcsó áruval megpakott hajó látszik a tengeren a messzeségből közeledni, mely — hála ügyes és okos vezetőjének! — sikeresen szeli a tenger hullámait és boldogan evez a várva-várt kikötőbe. Az embereknek is ez a sorsa a földi élet bizonytalanságai között.

Azért monda fráter Egyed: — Az embereknek akár jó sora van, akár magas hivatalt tölt be, akár nagy állapotbeli tökéletességben él, folyton elővigyázatosnak kell lennie, mert ha nincsen jó kormányosa, vagyis okos vezérlete, nyomorultul tönkre mehet a bűnök feneketlen örvényében. A jócselekedetek mellett tehát mindennek fölött szükséges az állhatatosság, miként az apostol mondja: — Nem aki kezd, hanem aki kitart, nyeri el a dicsőség koronáját. Mikor a fa a földből kibújik, nem terebélyesedik el nyomban és miután nagyra nőtt, nem lesz mindjárt terméshozó, s ha már terem is gyümölcsöt, nem minden gyümölcs kerül a gazda asztalára, mert sok lepotyog, elrohad, összetiportatik s az állatok martalékaul esik. A gazda pedig türelmesen várja a kellő időt, s a termés nagy részét mégis éretten szedi le a fáról.

Monda tovább fráter Egyed: Mit használna, ha akár száz esztendeig is élvezném a mennyország előízét és állhatatlanságom miatt mégis rossz végre jutnék?

Monda befejezésül: Azt hiszem, az Isten legnagyobb két kegyelme, föltéve, hogy a földi életben elnyerhetjük őket, abban áll, hogy az Isten szolgálatában szeretettel kitartunk és a bűnbeeséstől állhatatosan óvakodunk.

XVIII.

A halálra való emlékezésről.

Ha az ember a halál és az utolsó örök ítélet gondolatát, továbbá a kárhozottak gyötrelmes kínjait folyton lelki szemei előtt tartaná, bizonyára sohasem volna kedve vétkezni, sem Istent megbántani. Föltéve, hogy

valaki a világ kezdetétől fogva egészen a mai napig élt s ez idő alatt minden bajt, megpróbáltatást, nyomorúságot, fájdalmat elszenvedett és mást halála után, hogy az örök boldogság jutalmát elvegye, mennyországba jut: vajjon mily kárt okozna neki a múlt tömérdek nyomorúsága? Hasonlóképen, ha az ember a mondott időben a világ minden javát, kedvezését, vigasztalását élvezte volna, s azután meghalna és lelke a pokol örökös gyötrelmeire jutna, az elmúlt gyönyörűség vajjon mit használna neki?

Valamely csavargó monda fráter Egyednek: — Ami engem illet, én bizony szeretnék itt a földön élni gazdagságban, kényelemben és nagy tisztességben. Pajtás, — felelő fráter Egyed, — ha az egész világ ura volnál is és ezer esztendeig élnél földi gyönyörűségben és vigasztalásban, mondd, milyen jutalmat várhatnál hitvány testedtől, melynek oly igen kívántál tetszeni és szolgálni? Én pedig mondom neked, hogy aki Isten akaratára szerint jól él és őrizkedik Istent megbántani, az Úrtól végtelen jutalmat kap: nagy bőséget, tisztességet és örökkéig tartó életet, a mennyország el nem múló dicsőségében, melybe vezessen be minket a jó Isten, a mi Urunk és királyunk, Jézus Krisztus,

Befejező.

Apostol-e a szerzetes és mi által az?

1. *Az igazság szolgálata által.* Mindent elhagytunk és követtünk Téged. Mit mentetek ki a pusztába látni? Széltől hányatott nádat-e?

2. *Erkölcseinek szigora révén.* Az apostolság el sem képzelhető ingadozó alapokon.

3. *Alázata által.* A nagyralátás betegsége általános.

4. *Külső megkötöttsége mellett is fennáll benső Jelki szabadsága.*

5. *Békessége az egységesített életben.*

6. *Ájtatos lelkiülete által.*

7. *A bajokban is az Úrhoz ragaszkodó hűség útján jár.*

NAGYBÖJTI BESZÉDEK.

a) Nagyböjti beszédsorozat-vázlat.²²

Krisztus szenvedésével szemben a mi érzéketlenségünk.

A beszédsorozat menetét Luk. 18, 31-35. szolgáltatja.

I. beszéd.

«Azonban ők mitsem értenek ezekből.» Az apostolok tudatlansága lelkeségük primitív voltában hordja magyarázatát. A mi tudatlanságunk már tragikum. Oka a mi dekadens irtózásunk elemzés-tői, egybevetésektől, alkalmazásoktól húzódozó, mindent készen kapni igénylő lustaságunk. Egy huszadik százados egyház szakadatlan tanítása, rengeteg előttünk lefolyt élet, mindmegannyi tevőleges, vagy nemleges példa sem nyitja föl szemünket az Üdvözítő szenvedéseinek rokonszenves, megértő, hálás és utánzásra kész méltánylására.

a) Korunk egyik kiütköző magyarázata: minden kín és kínlódás ellenszenvenessége. A Szent Pál emlegette compassiótól igen messze járunk. Lélekbúvárok koponyája számára is érthetetlen talány a tudatosan tudatlan, tudni nem akaró egyén elzárkózása Megváltójának megváltói szenvedése előtt. Miért, hogy az emberiséget oly találó megállapítást hirdet a nagyböjti ének: «minden állat megindul, csak a bűnös nem búsul».

b) Krisztus keresztút ja mellett csörtet a közömbösök hada, de nem az olyanoké, akik sose hallottak felőle, hanem akik előtt nagyon is sok szó esett róla. Itt eszébe kell jusson az embernek a példabeszéd az útszélre, a bozótba, a sziklára hullott magról. Lammenais azt szokta volt mondani: Római egyház, felejtsem el magamat, ha rólad valaha megfeledkezném. — És hát el-

feleltette, holott nemcsak előtte beszéltek felőle, de maga is elégszer hajtogatta említett mondását. Az Apostol korholja a Galatia-belieket, mert megfélekedtek a szenvedő Isten-emberről, holott annyira eléjük állította volt. Mi is szakasztottan így vagyunk.

c) Az önzés az, mely a compassio hálás emlékezetétől idegenné teszi a lelkeket. Pedig örül, hogy a nagy áthidalás, az úr kitöltése krisztusi szenvedéssel megtörtént, hiszen ő ennek szerencsés haszonélvezője. Benne ül ebben a hitbizományban: élvezi előnyeit s vissza is él velük, mert úgy gondolja, hogy neki nincsenek kötelességei. Nem fészélyezi őt a lelki leszármazás attól a Krisztustól, aki vérrel csinálta meg számára az átmenetet innen — túlra! Annyi megbélyegző elnevezés és minősítés között legtalálébban jellemzi az önzést, hogy *becstelen*, mert a más áldozatkészségének csak vámszedője.

Ki vállalja közülünk a tudatlanság, a közömbösség, az önzés vádját? Az, aki ezek egyikétől sem irtózik, maradhat csak érzéketlen az Úr szenvedései mellett.

II. beszéd.

«Íme fölmegyünk Jeruzsálembe és az Emberfiát a papifejedelmek és írástudók átadják a pogányoknak, hogy kicsúfolják.» (Mt. 20, 18.)

A Mester nyíltan megmondotta volt, hogy a zsidók vezetőivel összeütközésbe kerül s ezek halálba viszik őt. A tragikum abban van, hogy törvényszegőnek tekintik, holott a törvényt tető alá vinni jött. Ami a törvény hamis értelmezése révén vakvágányra tolódott, annak helyreigazítása, az Isten tisztelete s a felebaráti szeretet törvénye körül eltorzult fogalmak rendezésének feladata nyitotta szóra ajkait.

a) Az első, ami Jézus látnoki szavaiban sejtetni engedni lelki szenvedéseinek elsejét, az, hogy a zsidók a legmesszebbmenő kiközösítést hajtják végre rajta. Nem olyat, mint amikor kivetették a zsinagógából s a hegyoromról ledobni akarták. Ennél sokkal súlyosabb a szenvedő félre megalázóbb, hogy az általuk annyira

lenézett pogányok kezeibe adják, holott a törvény «ellenségeit» — lásd Szent István első vértanú esetét — ők maguk szokták halálra kövezni.

b) Megcsúfolják, holott ez a cselekmény nem volt a halálos büntetés velejárója, kiegészítője. — Kíséreljük meg felrajzolni képzeletünk fehér lapjára az eseményt. A főpap házában, a hamistanuk kikényszerített vallomása után, Annás és Kaifás színpadias jelenetek közben megállapítván az istentagadás vádjának helytállóságát, kitör és tombol a diadalmas düh. Lejátszódik ama példátlan szembekötösi: köpködés, szájoncsapás, csipkedés, rúgás, karmolás csúfondároskodással cifrázva, hahotázó, röhögő, káromló rikogatóssal elegyes kérdezősködéssel: Találd ki Krisztus, ki ütött meg? De még odébb taszigálják Jézust a nagytanács elé: a gonosz, szuszogó, fogatlan vének, a kihűltagyú magatehetetlenek elé. Ott ülnek a gyűlölettől torzult ráncosképű farizeusok, az a pénzváltó, akinek asztaláról szertegurultak az ezüst sziklusok, a szíj ostorral megismerkedett-hátú kalmár, a házasságtörés vádja alól felmentett asszony férje, sorjában mind. Ezeknek a kízó tekinteteknek a kereszttüzében csak Ő nyugodt: «Én nyíltan szóltam a világnak . . . titokban semmit sem szóltam. Mít kérdesz Engem? Kérdezd azokat, akik hallották, mit mondtam én». (Ján. 18, 21.)

És ekkor előugrott a poroszló, az akarnok. Az örök szolgálatkész. A halhatatlan túlbuzgó. Egy hitvány, szennyes valaki, akinek a sors ilyen szomorú pillanatot kínál arra, hogy a maga semmi-életének mélységéből fölrepüljön a magasba és észrevétesse magát és érdemet szerezzen. Arculüti a Meggyötörtet, a Védtelent, az Elhagyatottat. Akit lehangosabban önérzetes tanítványa két kakasszó között háromszor is megtagadott. Arculütötte úgy, hogy maga is megtántorodott. Arcul verte, és miközben mímelte a fölháborodást és haragot, lelke mélyén, mikor kiejtette a kérdést: így felelsz-e a főpappal? — Már várta az Annások és Kaifások méltányoló, simogató tekintetben megnyilvánuló elismerését. — A megviselt, halálosan fáradt Arc pedig szomorú meg-

adással csuklott le, de csak addig, amíg sápadtságát pirosság váltotta fel. De tudni kell, hogy nem a szenvedett gyalázatért pirult, hanem a helyett az ember helyett, aki Vele így bánt.

Ebben a rémes meggy alázottságban Jézus teljesen magára maradt. Aki kötötte az ebet a karóhoz, aki követte oldalogva, hogy lássa az események végét, — ut videret finem — elkallódott erkölcsileg, fizikai értelemben pedig amúgysem jelentett asszisztenciát Krisztus számára. Ezt sejteni is lehetett a getszemáni kertben történt elalvás s az Úr ott elhangzott szemrehányása után. Hogy utóbb kardot rántott, ez is csak az ő szalma-lánghetvenkedésének egyik tünete, hogy aztán a semmiségebe roppanjon össze.

Ismerjünk magunkra mindezekben a sorjában megidézett szereplőkben és értsük meg a beszédes tanítást, mely az evangélium eseményekben gazdag levegőjéből párázik felénk. Péterénél több hűséggel és résztvevőbb szívvel sorakozzunk fel a szenvedő Üdvözítő mellé, hogy hitet tegyünk keresztségi fogadalmunkról.

III. beszéd.

«Én semmi vétket sem találok öbenne» — monda Pilátus a zsidóknak. — Szokás pedig nálatok, hogy elbocsássak nektek egyet Húsvétkor. Akarjátok-e, hogy elbocsássam nektek a zsidók királyát? Ámde mindnyájan kiáltozának, mondván: ne ezt, hanem Barabbást. Barabbás pedig rabló volt. Akkor tehát Pilátus fogta Jézust és megostoroztatá.» (Ján. 18-19. fej.)

Az evangélium szemléltetően kidomborítja ennek a véres eseménysorozatnak háttérében meghúzódó lélektani okot; az *ember*, ez esetben Pilátus *gyávaságát*,

a) *amelyik alkuszik*. Barabbás és Jézus egy közös nevezőre hozva, egyformán értékelve a Húsvét ünnepén szabadonbocsáttatni szokott fogoly sorsában,

b) *amelyik túlzott félelemből*, melyet a csöcselék nyugtalanzkodása, a társadalom söpředékének mozgalmá vált ki az irányításra hivatott, de szemmértéket

vesztett vezető tényezőkből, *megtorpan*. Ezek ilyenkor, ahelyett, hogy öklöt mutatnának és latba vetnék a tekintély mellett az erélyt is, közvetett megoldáshoz, hangulatkeltéshez folyamodnak, gondolva, hogy hátha ezzel hűtik le a megvadult horda tombolását. Kiszelte, hogy megbünteti az igaztalanul vádlottat, s ekkor és erre majd fölenged a gyűlölködés.

c) *Megjelenik tehát a színen az ostor*. A letépett köntös helyén máris csattognak a korbácsok. Nyers, mérges zuhogással, mintha egymással feleselnének. Véres barázdákat hasítanak a hát fehér ugarából. Véres patakokat fakasztanak a karok és a mell sápadt előföldjéből, véres hálóba vonják a kora reggeli levegőben didergő, álmatlan testet.

d) Ilyen előkészület után, *a nyaklóvesztett roncsolás végén*, korántsem döntvén el egyénileg a vitás kérdést, a maguk tehetetlensége és határozatlanságának következményeként előállott, borzadályt kiváltó hátrányos helyzettől, amelybe a meggyötört Áldozatot beletaszították, *várják, remélik a lelkük mélyén áhitott szerencsés megoldást*. Feledik, hogy Isten nem tesz csodát a jellemtelenség könnyebbségére. Más volt a helyzet, midőn a Genezáreti tó viharzását csendesíté le, és más most és itt. A vérszomjas őrjöngő a több vér láttára még fékevesztettebb lett. Bűnt nem gyógyíthatni bűnnel. Ez az amorális hasonszenvi gyógy mód teljesen csődöt mondott Pilátus próbálkozásakor s minden még elkövetkezett Pilátusok azonos beállítású ténykedéseiben. Szent Ger-gely homiliája megállapítja s mi tapasztalásból is tudjuk, hogy *calida frigidis, frigida calidis curantur*. A láz tombolását jeges borogatások hűtik le, a fagyos der-medtséget, a vér akadozó keringéséi értágító hatású meleggel lehet és kell elindítani.

Ismerjünk magunkra az alkuvászó, a beijedt, a fél-megoldásokkal operáló, a Deus ex machinára számító magatartások típusaiban. Ha így folytatjuk, hol állunk vajjon meg? Bojtorjánt és töviseket termő kórókká vedlünk bőtermesű szőlőtökék helyében. Bizony-bizony, cseppet sem indokolatlan az Úr szájába adott ama méltatlankodás: sajnálom, hogy embert teremttem!

IV. beszéd.

«Miután csúfot üttek belőle, elvívék, hogy megfeszítsék. Kimenvén pedig találának egy Simon nevű cirénei embert; ezt kényszerítették, hogy vigye Jézus keresztjét.» (Mt. 27, 31-32.)

A jellemgyenge Pilátus ítéletének elhangzása után, a Barabbást ünneplő csöcselék örömujjongása közben indul utolsó útjára az Üdvözítő, vállán a kereszttel. Körülötte a szitkozódó sokaság, az elébe sorló dő fari-zeusok, kíváncsi utcagyerekek és egyéb báméskodók, végül a jajgatva kísérő siránkozó asszonyok. *Eltűnt* tehát *a nép*, mely mindössze egy napja pálmalengetve, hozsannázva fogadta. Hová lett? — *Meglapul a város falai között*. Ezek félnek, beléjük fojtotta az érzést s a szót a szokatlan események tornyosulása. *A nép meghúzza magát*. Amazok vállukat vonogatva mennek napi foglalkozásuk után. Nekik előbbvaló a mindennapi kenyér, mint a másik ember sorsa romlásának a gondja. *A nép érdektelen*. A nép *közömbös*. A szinte hihetetlen mérvet öltött aposztáziában *a Fájdalmak Férfia számára érintetlenül csak az örök anyai szeretet maradt meg*. S miközben bukdácsolva viszi vállán ítéletének eszközét, egyszer, kétszer, háromszor is elesik annak terhe alatt.

I. *És jön cirénei Simon*, aki kényszerítette elsőb- bet húzódozik, majd páratlanul hálás tekintet tapad reá, mely nem engedi, hogy ő is elfáradjon. *Simon az ismeret- lenségből és a kezdeti idegenkedésből kivirágzott részvét legnemesebb típusa*. Megszemélyesítője annak a lelkület- nek, amely önmagán kell tapasztalja egyéni kereszt- útjának bár sokkalta enyhébb fáradalma, hogy utóbb megnyílják szíve az Úr Krisztus felé. Párhuzamosan az «ignoti nulla cupido» igazságával, öneki is bele kell kóstolnia a másik nagyobb szenvedésébe, azt saját testén kell megéreznie, hogy aztán a sorsközösség izelí- tője felnyissa a sorompót a malaszt lélek- és jellemalakító beavatkozása előtt.

II. Amerre csak elvonul a különös menet, *a palán- kok fölött, a kapukban megjelenik egy-egy fej*. Mások

között a *Veronikáé is*. Ez megpillantja a porból föl-emelkedett arcot, mely tele van vérrel, sárral, verejtékel. Beszalad a házba. Fehér patyolat-kendőt hoz ki, átfurakodik a sokaságon, a poroszlók sorain és ráteríti Jézus arcára a leplet, hogy megtörölje. Égből világító szemmel köszöni meg az Úr ezt a jóságát. Ránéz sugárból font tekintettel és ettől a nézéstől könny szökik a leány szemébe. Vár, míg a zajgó tömeg eltűnt a Kálvária lejtőjén. S mikor odabenn kiteríti a kendőt, annak közepéből véres-verejtékesen néz reá a Csodálatos Szenvető arcvonása. Ott maradt a leplen. Ez a *Veronika a kibuggyanó, spontán, pillanatok alatt cselekvőkész részvétné a képviselője*. Lát és máris megmozdul. Nem várja sem a hívást, sem a parancsot. Nem idegenkedik. Nem szorul nőgatásra. Nem sajnálja, amit ad. Nem is latolgatja, adja-e, ne-e? Nem fősvény. Nem elhasznált, egyébre már alkalmatlan ronggyal lép ki a házból. A legszebbet, a legjobbat áldozza föl. *Nem a jótétemény öröme, hanem a szenvedőnek enyhülete az a motívum, amely őt cselekvésre indítja*. Boldog tudat a késő emberiség számára, hogy az ünneplő és halált ordító szélsőségek között a kiegyensúlyozott zajtalanok sorából előkerültek ketten: egy férfi és egy nő, hogy tanítómesterei legyenek mindnyájunknak, akik a megtévesztő és megzavaró hatások szélmalmainak lendítésétől üzelve-hajszolva szem elől tévesztjük az Úr Krisztust, aki pedig mintha közöttünk feszítettet volna meg, miként azt Szent Pál hangoztatja, megszügyenyítésül a Galátia-belieknek.

Simon kereszthordozó készsége és Veronika gyöngéd részvéte lelkesítsen bennünket is hasonló viselkedésre.

V. beszéd.

«Vele vivének két gonosztevőt is, hogy kivégezzék. És mikor ama helyre értek, mely Koponya-hegynek nevezetik, ottan megfeszíték őt és vele a latrokat, egyiket jobb-, másikat balkéz felől.» (Luk. 23.)

Az Atya örök végzése és a Fiú isteni engedelmissége

eldöntötték az Emberfiának sorsát. A törvénytudók betűrágása szemre-látszatra győzedelmesnek bizonyult a törvény alkotójának, a törvényhozónak szellemi fölényével szemben. Szörnyű gúnya a sorsnak, hogy aki az Atya kebelén örök istenségének végtelenségében élt, mielőtt az idő lett, aki túléli az időket, — hogy aki a legtisztább lelkek, az angyalok fölött bír hatalommal, — az, emberi életének önként vállalt áldozata során, a názáreti ház magasztos légköréből, az emberek közt folytatott jócselekedeteinek annyiféle változatán keresztül eljusson egészen odáig, hogy két gonosztevő között függjön ég és föld között; — hogy haldoklásakor is gúnyolódó csúfondároskodást kelljen túrnie ádáz farizeus ellenségeitől, s a meg nem értésből fakadó kicsinylést a pogány katonák részéről, a vele azonos halált várók pedig megoszlott érzelmekkel függenek a szomszédos bitófákon.

a) így fest az egyik csoport lelki arculata: *Bámészakodva áll keresztje tövében a nép, s velük együtt csúfolják a Megfeszítettet a főemberek*, mondván: «*Másokat megszabadított, magát szabadítsa meg, ha ő a Krisztus, az Isten választottja*. A katonák is gúnyolták őt elébe állva, ecettel kínálván és mondván, ha te vagy a zsidók királya, szabadítsd meg magadat». (v. ö. Mt. 27.)

Az ütlegek, az alattomos rúgások mértéke már betelt. Az áldozatot, aki odafönn függ a kereszten, el nem érik. Már csak a szó, a becsmélés, a felelőtlen gyalázkodás, a kisebbités lehetősége marad meg számukra arra az egynehány óra tartamára, amíg utolsót lehel. Ezt az időszakot még alaposan ki kell használni. Ezért rostokolnak hát a gyalázat fája alatt, ki a tövében állva, ki távolabbról szemlélve a valamikor Messiásnak kiáltott «Názáreti» gyötrelmeit. Zsidók és katonák. Istenhívők és pogányok. Olyanok, akik rajongtak érte és olyanok, akiknek szemében mindössze egy ismeretlen zsidónak számított. Érdemes ennél a jelenetnél elidőzni! Hívők, rajongók. Akik követték és bíztak benne. Tőle várták Izrael szabadulását. Hiszen hallották, mint hullottak ajkairól az üdvösség ígéretes igéi. Látták őt a

Bethsaidai tó csarnokából együtt kijönni az általa lábra-állított, előbb magatehetetlen emberrel. Tanúi voltak a nagy vitának, mely személye körül folyt le a vakonszületett látó s a farizeusok között az ő javára és igazolására. És ezek mégis elszakadtak tőle, mert az embert minduntalan elsodorja valami, vagy valaki az Istentől. Aztán pedig ellene fordultak, mert leáldozott a napja, dicsőségét megtépázták, köntösét sárral dobálták, szét-szabdalták. Fordult a szél, hogyne fordítottak volna ők vitorláikon. Jöttet helyébe jót ne várj! Tempora dum fuerint nubila, solus eris. Ilyenkor természetes a fütty-szó. Ilyenkor ugatni kell, mert az elszakadás lélektani jelensége, hogyha az egyikkel már nem, akkor föltétlenül a másikkal!

b) De még groteszkebb a szenvedésben egyik osztályosának viselkedése. «Egyik a felakasztott latrok közül szidalmazá ő, mondván: ha te vagy a Krisztus, szabadítsd meg magadat és minket is!» (Lk. 23, 39.) Ez ott fenn, a bitón függve, átveszi a mélységből füleihez ütődött hangot. Bár torkát fojtogatja már a halál keze, még kilöki magából a gyűlölködés tajtékos nyálát. A cinizmus kietlensége, a vérfagyasztó megátalkodottság, a végső penitenciátlanság ordít, süvít elő belőle. Eletében nem bánt semmit, mert mikor az egyik gonosztettét befejezte, már főzte, tervelte a másikat. Az ilyennek ajkán nem nyílnak a megtérés bánat-violái. Ez káromkodik. Viharzik, hogy meg ne hallja valamikép a lelkiismeret megmozdulását. És mindig megjelenik a színen egy-egy újabb baloldali lator, hogy hitelesítse elsőd-típusának történelmi jelentőségét. Vagy nem ezt az azonosságot, párhuzamosságot példázza-e Pete Postás János, mikor a szombathelyi törvényszéki fogház udvarán történt kivégzése előtt közvetlenül pofont ígér a hóhérnak, ha tán el találná mozdítani a fején csurgóra álló pörge kalapját!?

A baloldali latrok mind egyforma szabásmintára alakítják a maguk sorsát: Krisztus ellen! — Ezt a dermesztően undorító elvetemültséget el sem bírná a lélek-elemző hívő, ha a gúny és gyalázkodás nyomán kelt

aggasztó szünet csendjét meg nem szakítaná egy megviseltségében is tisztességes szózat: «Te sem félsz Istentől, holott ugyanabban a büntetésben vagy», — hallszik szelíden korholólag Jézus keresztségének jobbjára felől. Az alkalmi bűnöző emeli fel kiegyenlítő szándékkal igénytelen szavát. Az ember, akit a körülmények szerencsétlen találkozása, a pillanat szeszélye elsodort a szoros útról, a keskeny ösvényről, a széles tágasságba, meghempergetett a gonosztett sarában, s most vezeklés, tisztulás perceit éli: «Uram, emlékezzél meg rólam, midőn országodba jutsz». (Lk. 23, 42.)

Hullámvölgy váltakozik a hullámheggyel és gyűrűzik a szegletkő Krisztus körül. Vezeklés vagy kárhozat között kell nekünk is választanunk, erre int életünk estéje.

VI. beszéd.

«Ott állanak — a kiszenvedett Üdvözítő keresztségénél — mind az Ő ismerősei, kik Őt követték vala és látták ezeket. És egy József nevű férfiú, jó és igaz ember, Pilátushoz méné és elkéré Jézus testét. És levévén azt, gyolcsba takará és kőbevájtt sírba helyezé. Utánuk menvén pedig az asszonyok, megnézék a sírt és hogy miképen helyezték el az Ő testét. És hazatérvén, illatszereket és keneteket készítenek, de szombaton nyugvának a parancsolat szerint.» (Luk. 23, 49-56.)

A természetszerűen előtolakodó kérdés így hangzik: *Kik ezek az ismerősök?* Ha egybevetjük Lukács írását János evangéliumával, a főszereplők kétségkívül *«az ő anyja és anyjának testvére, Mária és Mária Magdolna»*. Nem különben *«a tanítvány, kit szeret vala»*, vagyis Szent János apostol. *Jellemző tulajdonságuk, hogy minél kilátástalanabbá vált Jézus helyzete — mikor már a kereszten függött —, annál közelebb férkőztek hozzá.* Vajjon miért? Azt is mondhatni, hogy a merő fizikai közelségért. Azt is gondolhatni, hogy a vele mindenkor fenntartott szellemi kapcsolat végső kiaknázásáért, a belőle kisugárzó kegyelem felfogásáért. Avagy talán az Üdvözítő valóságos végrendeletének, utolsó intézkedésének

tudomásul vételéért, mikor így szól: «Asszony, íme a te fiad» és a tanítványhoz: «Íme a te anyád». (Ján. 13.)

Állának a tiszteletadás kifejezéstelenségének örök modelljeiként kiáltó ellentétben a (hempergő), hemzsegő, szaladozó tömeg s a kockátrázó katonák ledér érzéketlenségével.

További ismerős: Arimateai József, az Úr titkos tanítványa. Előbb óvatos és semmit sem kockáztató — most már hitvalló és bátor ember. Jézus halála léptette őt elő hitvallóvá, ellentétben az emmauszi tanítványokkal, akik csak tépelődni és panaszkodni tudnak. Elő szemrehányás ez az Arimateai József Pilátus számára, akitől elkéri a holttestet. Nagylelkű is. Saját, új, eddig használatlan sírboltjába helyezi el Jézus testét.

Nikodémus is, az éjtszakák csendjében és titkosságában Jézushoz bátorkodó tanítvány, megmozdul, felbuzdul és legalább temetni jön azt, akivel életében együtt nem mutatkozott. Fordítottja sok-sok ember viselkedésének, akik az élővel paroláznak, előtte hajbókolnak, s ha kidermedt, magárahagyják.

Az *asszonyok*, akikben pillanatra se fogyatkozott meg a hit és bizalom, akiket űz a kegyelet és bátrakká edz a tisztelet, kezüket tördelve és résztvevő szeretettel állják körül nemcsak a keresztet, hanem az Úr temetkezési helyét is. A János kivételével szertefutott apostoli környezet helyett ezek alkotják a szív vonzásának engedelmeskedő «hívatlan asszisztenciát». Kevesen vannak, de sok és nagy érzelem lobog bennük. Személyükben az imádással elegendő csodálat, az átkozódások és káromlások özönével ellentétben az engesztelő megkérlelés, s a kötelességérzetben felolvadó hálaadás tart tiszteletőrséget az Úr Jézus sírja mellett.

Az eseményeket, a személyi adottságokat mérlegelve, feleletet szorgalmaz a kérdés: Vajjon a történetekhez szervesen, vagy tán csak lazán kapcsolódó mellékszereplők-e? Tekintettel arra, hogy úrasztalának hivatottal között — János tanítványt leszámítva — ezeket nem láthatjuk. Vagy tán a későbbi hívek számára példátadó kegyelmi ihletéssel lelkileg megtermé-

kenyített küldöttei Jézusnak? Bármint legyen is, egy bizonyos, hogy nagy vigasztalások és súlyos erkölcsi igazságok hordozói, akikre jó nézni, akikben — a hivatalosaknál jobban lehet bízni. Akik Jézust nem tévesztették szem elől s akikre Jézus mindenkor számíthatott. A legtöbb embernek pontosan a megbízhatóságához szó fér. A mienkéhez is?

b) Vázlatos nagybőjti elmélkedések.²³

1. A szenvedés szükségé.

Hamvazószerda tele van tiszteletreméltó hangulattal, a hívek lelke túlcsoordul ilyenkor, s ilyen kifejezésre ragadtatja magát: — nincsen abban irgalom, ki Krisztust, a keresztfán függőt meg nem szánja! Ez váltja ki azt az eszmélődést, amelyik a hét hetes időszakon át valószínűleg meg az apostolok szavát: «vezz a mély vizekre!» (Lk. 5, 4.) S leszáll azokba az egész alanyi, fájdalmas, megszegyenítő, lesújtó s megint felemelő érzésekbe, mit penitenciának nevezünk.

Természetes, hogy nem találhatok megfelelőbb tárgyat, mint ha ráirányítom a figyelmet arra, hogy a legnagyobbat, legnagyobb szerűt cselekvőt, az Üdvözítőt az ő szenvedésében hálatelt tekintettel nézzük és utánsására kommandírozó szóval kövessük. Mivel a Krisztus testében szenvedett, ti is ugyanezt a gondolkodásmódot, missziót, kötelességet léptessétek föl, melynek tartalma azonos az ő szenvedésével, mert aki szenved a testében, távolodik a vétectől, szünetezik az az átkozott terheltég, mely alatt pang a lélek. Örvendjete, ha szenvedete, mert ez egy méltánylás, tisztelet az Úr részérő), egy letördelt darab az ő dicsőségéből. Meg kell barátkozni azzal a gondolattal, hogy Krisztus élete norma, nem pedig történelem; szükséglet, parancs, valamelyes kényszer, jelenség, mely nemcsak adódik, hanem amelynek adódnia kell. Történet annyiban, hogy az epigon jaj-

gat, zúgolódik, átkozódik, de idő multával hullnak a pikelyek, s elfogadja normának Jézus életét.

Ha a szenvedést, azt az elviselést, vérzést, könnyet, megfogyatkozást, idegek elernyedését összefognók, ami valaha fájt, amit ez a szó «fájdalom» ábrázolhat, nem egyben, hanem az összességben, ha azt összegyűjtenők, gúlába halmoznók, s keresnők mintegy tengelynek a Krisztus keresztjét és rajta az Urat, látjuk szelidre vált tekintetét, amikor mondja: — Beteljesedett! Miután állta azt, s elgondolom hozzá a múlt, jelen és jövő minden szenvedését, akkor úgy érzem, ettől a kötelességtől emancipálni magát az embernek nem illik. Ellenben illik a folytatása annak, ami a lelkek történetében lefolytatódott, amikor görnyedve vonszoltak sokat, de aztán látjuk kiegyenesedni, s felmagasztosulni azt az embert, akinek Krisztus mondta: — testvérem, akiről azt mondta Jézus, hogy eljött kiégetni belőlük azt, ami selejtes. Erre azt mondja valaki: — hát az a szenvedés, a natura önmagában és természetében igazán az az erő volna, melyről Péter első levelében ír, akkor minden nyomorult homlokán ott van a kiválasztottság betűje! . . .

Nem úgy van! Ennek a kijelentésnek van egy feltétele. Miként a Krisztus testben szenvedett, miként vállalta a nagy kínt, fölfogta azokat a kötelességeket úgy és nem másképp, mikor ész, szív, akarat abban az elhatározásban, mely meglátja a nagy tételt, érzi kötelességszerűségét, megrogy félelmében, de aztán közbeesördít akaratával, s egy parancsszóval indul, melynek utolsó akkordja az, mikor örök életet kér.

Így a szenvedés privilegizál. Ez a fogalom: szenvedés, ne legyen idélen, formátlan, üres fogalom. Ne keressük a szenvedés azon formáit, melyek a megbékélhetetlenséget és utálatot váltják ki belőlünk. Ha van szín, akkor itt találjuk a legszebb színeket. Vannak nagy gondolkozók, kik világgá trombitáltak, hogy nincs a földön a bajnak létjogosultsága. Jó, legyen! De ezt a megvalósíthatatlan irányzatot, mintegy lobogó zászlót kitűzni nem észszerű, mert amit nem tudott eltüntetni

az ember, a mechanika, azt nem szünteti meg egy jelszó sem. Amikor valami az egyiknek jó, a másiknak nem annyira jó; mikor az egyiknek több jut, ez a több a másiktól jut, s ha az illető adja is szeretetből, de az mégis csak kín, s a kín csak kín marad. Az áldozat fogalmát kitörölni nem lehet. Feladat, kötelesség gyanánt áll a felhívás: — keresztények, ezt tisztességnek, dicsőségnek tartsátok! Az ember egy Atlas, aki a világot hordja a vállain; egy óriás, ki duzzadt izmokkal húzza a gályakötelet, melyet négy felől táncoltat a szél. Azt kell ráégetni a szívemre, azt kell körmeimből kiszívni, hogy: — te állani fogod mindazt, amit ér az a nagy feladat, amit tér, idő, kor árán kell megállni! Fluktuál minden, egy nem: az Isten az ő tekintetével, mely végigsiklik koron, időn, embereken. Minden fölött elnéz egy szemhunyorítás nélkül az Isten. Mily nagyszerű odaállni az Isten mellé, mint áldozat. Isten tartja a világot, az ember szenved. Egy adag az elmélkedésre, jövő szerdáig!

2. Krisztus szenvedése. (I.)

Az Olajfák estjét sötétség, kietlenség jellemzi. Hogyis mondja az evangélium? «Jézus kezde remegni és borzadni». (Mk. 14, 33.) Egy kép, mely bemutat valamit, ami még nincs, de ami el fog következni. Valami olyanféle gondolat, mint aminő lehetett az Atyaisten gondolata e világ megteremtése előtt, mielőtt megnyíltak az örökkévalóság kapui. Az Olajfák estjének kontúrjai közé odaverődik egy csodálatosan szenvedő ábrázat, mely verítékben öntözködik, akár Veronika kendőjén felfogva, akár kezemmel tapogatva, amelyről azt mondom: ez nem a fáradó, a dolgozó, a küszködő ember veritéke; ez nem veriték, ez valami más, ez vér. Az Olajfák estéje remegés, borzadás, vérrel veritékezés. Az Olajfák estéje talán több, mint a Kálvária. Bátorodom ezt mondani. Az Úr Jézus a fájdalom útján lépcsőről-lépcsőre emelkedve benne volt a szenvedések lélektanának eseményeiben, de mikor ott kinyitotta

szemét, felszakította lelkét, nekiindult a nagy munkára hivatottnak tudatában, mikor felnyílt előtte a perspektíva, mikor szemlélni volt kénytelen mindazt, ami reá vár, amit végig kell túrnie, amit a saját lelkéből adnia kell, akkor — Jézus elkezdett remegni és borzadni. . .

Érzem, hogy nem túlozok, amikor azt mondom, hogy a szenvedés mélysége, nagysága, expedíciója az Olajfák estéje. A többi irtózatos, szokatlan, egyedülvaló, de az Olajfák estéjében minden benne van, ami az Üdvözítőre rá fog szakadni. Valahogy úgy van az ember, s Krisztusban az ember vérzett, hogy ha egyik tehetsége, szerve, tényezője az, amelyekre rászakad minden, ami rossz, kín, baj, nehéz, akkor ez a szenvedés arra a kis körre zsugorodott érzés, az a megviselés abban az egy kínban kifejezhetetlen. És ez Úr Jézus kínja az Olajfák estéjén. . .

Előtte áll a vállalkozás, a küldetés jelentősége. Micsoda küldetés? Egy emberiség gondja, nem azok, amelyekben mi tipródunk, mikor valakinek jó szót szánunk és széppel adózunk; nem azok a gondok, amelyek építenek és rombolnak, melyek a ma mosolyából holnap könnyé változnak; melyek az élet tarkaságát adják, hanem a lélek gondja, mely megőröl agyakat, lelkanszt karokat; az a gond, hogy mi lesz velem. . .

Miért lesz? Hogyan lesz? A Megváltó küldetésének ez a jelentősége! Terv, nagyszerű szó, gondolat, kedves fogalom. Ahol az ember valami tervet felruházni akar, ez éltető, nagyszerű. Gondolj nagyot, merészet, s tedd rá egész lelkedet! Hol van nagyobb, kihívóbb gondolat, mint üdvösséget biztosítani az ember számára, levenni róla, ami teher, sötétség, bizonytalanság, szóval ami aljas, undok, destruktív, azt mind most rögtön, ebben a percben nem halogatva, de elérkezve a momentumhoz, amely döntő. . .

Érzed-e, hogy mikor Krisztus reád gondol, melletted másokra gondol? Gondol a limbus atyáira, a tisztítóhely millió szenvedőjére, egy Kaifásra, a Júdásra, látja maga körül szenderegni Jakabot, sőt a nobiles lelket, Jánost, azt mondja: — és mégis für diese alle

Einschreiten, s nem emberi forma szerint nekilendülni, aztán alábbhagyni, nem aljas és hitvány embereknek nevezni őket; hanem menni és állni a küldetést.

A vállalkozás nagysága, a küldetés fönsége valóban oly emberfölötti, hogy a Jézus natúrája megbicsaklott, megroskadt, s elkezdte remegni és borzadni ... A vállalkozás nagyságán és fölségén túl, mindjárt ott a küszöb előtt, mely elzárja a profánt a nagy előtt, ott áll egy másik tétel, ennek neve: — felelősség. Ez egy szó, melyet a mindennapi élet emberei ismernek, hisz az élet csak felelősség átadásából, s felelősségrevonásból áll; a kettő közt áll a felelősség tudata, amelyet nem úgy dobálunk, mint a boltos inasok a süvegcsukrot, hogy az egyik odadobja, a másik felkapja. A felelősség tudata az, ami van, de amit az élet nem ismer vagy nem akar ismerni. Hogy nem szerepel, vagy nem ismertetik, annak oka nem abban van, hogy értéktelen valami, hanem mert a felelősségnek súlya van. A vállalt kötelezettség becsülete, sohasem érzett és értett formában kialakult súlya, ez az Olajfák estéjének színtelensége, hangtalansága. A szenvedő Úr Jézus lelkén rajta vonaglik a felelősség súlya. Melyik felelősségé? Azé, amely megállapítja vele, diktálja neki egy teljes világosságban látszó tételben, hogy: — ha te ezt a művet meg nem csinálod, soha emberfia ezt a munkát el nem végzi. Ha beékelődhetnék az üdvösség gondolatába valami, amit úgy nevezünk, hogy könnyelműség, súlyos, lelketlen formában jelennék meg előttünk az üdvösség.

Mi a felelősség súlya az Olajfák előestéjén? Az, hogy mikor tiltakozik azzal a kinnal a Krisztus lelke, amikor fölberzenkedik benne az ízlés, tiltakozik benne az utálat, emberek, vágyak, kívánságok negatívuma, fölmerül lelkében a gondolat, hogy nem, akkor a vállalt kötelesség súlya rögzíti arra a helyre, amelyiket megroskadt térde foglal el.

Ezzel még nem fejeződik be a tragikuma. Van még egy fordulat, ez nagyon nehéz, kínos. A vállalkozás jelentőségéhez, a felelősség súlyához csatlakozik a meg nem értés, a félreértés kígyója. Vállalt, neki indult, küz-

dött, tiltakozott, sóhajtozott s mikor ez végighasít rajta, akkor megjelenik a háta mögött esküdöző Péter, „ki halni akart velem, s most esküdözik, hogy nem ismeri. Mikor ezt expiálja Atyja előtt, akkor előtte a rőt szakállú Júdás csókkal és azzal az édesszavú megszólítással: Mester, adja ellenségei kezére. A meggyaláztatás fája veti már árnyékát Jézusra és Júdás azt mondta: — Mester! Jézus adni akar mindent százszorososan, lelkében benne van mindenki: a Júdás és a Júdásfiak és Júdásleányok nemzedékei. Jönnek, s Ő látja, hogy mind ezekért pedig hiába! . . .

Mi az, mikor valaki a szenvedésben tűr, utál, végig tűr és hiába? . . . Ugye, hogy a Krisztus Istenember, mert emberi türelem fonala ezt nem bírja! Mikor így viaskodik benne a feladat jelentősége, a munka kötelessége, a részleges sikertelenség áll előtte, akkor a refrain: — Atyám, ne az én akaratom legyen, hanem a tied, mely az igába beállított, melyben ha megroskadva is, de ki fogok tartani. . .

Te is ember, álld a harcot, viseld a viaskodást, nem emberi ötlet nyomán, de egy krisztusi példa szerint! Ne felejtsd, hogy a vállalkozás kötelessége, a kötelesség súlya, a félreértés és meg nem értés kínja, mely fölötted tornyosul, a te egyéniségednek, alanyiságodnak, kereszténységédnek próbaköve! . . .

3. Krisztus szenvedése. (II.)

Menjünk vissza egy héttel. A Getszemáni estéjén az Olajfák csendjében vérrel verejtékezni láttuk az isteni Üdvözítőt. Egyedüli, kimondhatatlan, mása nélkül való kép. Mik ehhez a magányhoz képest Napóleonnak Szent Ilona szigetén eltöltött napjai?! . . .

Most változik a kép. Valami dübörgő, suttogó, noszogató, tömegszerű jelenet alakul ki és jönnek csapatok és a zsidók szolgálói megragadják. Csapat és szolgálók. Sok ember. Fizetett bérencek. Alantas, semmielke; természetes, hogy a megfogás után előszedik a kötelet. Gúzsba, gúzsba! Megkötözni! . . .

A múlt este egyes jelenet. Ma a morajló tömeg mutatkozik be frappáns színekben. A nagy, imponáló tömegpszichológia, mely ott üvölt Pilátus udvarán; mely a Kaifás udvarában hősi gesztussal ütleget osztogat. A mai kép: — megragadás, a szennyes kezeknek Krisztushoz való illette. Az Úr Jézusra ránézni akár azon a csendes estén, akár a mai üvöltő, döbörgő estén, akaratot, szívet, lelket egészen lenyűgöző történet . . .

Mi az, ami itt minket megköt, ami minket nyugtós le, reflexiónkat köti gúzsba úgy, hogy meg kell állnia az eszmélkedő embernek?

Mikor Jézust sajnálom, mert minősíthetetlen fájdalomnak szemlélője vagyok, akkor meg kell állapítanom, hogy akik a gúzsakötés nevetlen eszközével léptek fel, ezek csak színész-eszközei az életnek; ez a gáttal, zsilippel el nem torlaszolható bűnnek az ábrázolása; az emberi romlottságnak, a saját magam vétkeinek tipikusan megjelenő képe. Egy gondolatot, egy röpke figyelmet vessetek arra az esetre, mikor valaki kezét emel másra. Valaki, aki talán tekintély, akinek talán hatalma van, akinek szerzett jogai vannak, akinek agyában ítéletté formálódott az igazság, akinek karja alkalmas tényezővé alakult, az a meggyőződészerű állapot, melynél fogva valakivel szemben, aki lent, mélyen lent van, akit a méltatlanság és érdektelenség csúnyasága jellemez, mikor ezt a senkit üti meg egy fensőséges kéz, akkor egy harmadikban, aki közel áll, vagy kétkedéssel a sújtó kéz jogossága felől, vagy szájalom a sújtott iránt. Jézushoz eddig nem ért soha más kéz, mint a Szűzanya gyöngéd, babusgató keze és a Magdolának a hajával törülgető keze, s most jön egy banda, amelynek nincs lelkiismerete, melynek élén Júdás áll, s mint egy száz-ezer csápú, utálatos, a föld alól előkerülő féreg, kiterjeszti csápjait feléje . . .

Hallottam, mikor egy házastársi lélek azzal a csuklással, melyhez képest semmi a sír fölött elhangzott a panasz, semmi egy sirám, azt mondta: — Végigvert rajtam a hites uram, akié az eszem, a testem, a szívem . . . Aki ezt hallja, az érti s érzi, hogy az a kéz, amely lesúj-

tott az egyenjogú házastársra, az intenzívebben szeretni tudóra, ez a felemelt kéz szívet tépett, lelket ölt, de nemcsak a másét, hanem a magáét is . . .

Mit érezhet Jézus? Azt nem lehet kifejezni. Arra az embertelen érintésre, abban a momentumban minden, ami Jézus emberi természetében vala egy rianással, mint amilyennel a Balaton jege reped meg, roppant meg. Oda volt a Krisztus érintetlensége. Nincs az a vihar, mely ha a százados tölgy koronáját letöri, nincs az a Mount Everest, nincs az a Tátra, nincs az az alpesi hegység, mely a leváló lavina miatt sírna úgy, mint mi, mikor Krisztus érintetlenségének sugárfénye szakad le . . .

Az Üdvözítő el kellett, hogy túrje a zsidó szolgák ökleit, körmeit, szenvedelmesen vad káromlásait. Egyszer láttam életemben egy jelenetet egy felsőmagyarországi megyében. Tizenöt éves süvölvény voltam. A kovácslegény ráspolyával agyonverték a falu rosszát. Ezen kitört az epilepszia, s mindenki nagyott rúgott rajta. Az a három-négy rúgás kiváltott a szemlélőkből egy olyan utálatot, melynek párja nincs. Most látom az Üdvözítőt. Húznak reája mind. Milyen röviden is beszél az írás: — megragadták. Milyen találóan szól a Szent Szűz ajkaira adott idézett: — Ti, akik általmentek az úton, lássátok, van-e fájdalom, mint az enyém! (Jer. Siralm. 1,12.) Az a kéz nem egy ismeretlen valakié, az nem egy statisztáé, az ugyanaz a kéz, mely néha egy felbuzdulásra azt szokta kongatni erre a mellkasra: — mea culpa! . . .

Azt is olvasom, hogy megkötözték. Minek indult Krisztus? Milyen is az *Ő* pályája? Felülről lefelé haladó. Ha szabad volna az Üdvözítő leereszkedését e földre így jellemezni: — valami siklószerű repüléssel szállt le a mennyből a földre, cserélt, vett itt fészket magának. Azzal a szabadsággal jött, melynek sugara nyarat, szépséget, fényt varázsolt a december kietlen, havas éjtszakájába, amelyre az intelligens lelkű János ilyen kifejezést talált, mert nem keresett: — kezdetben vala az Ige. Égből földre jött. Micsoda természetnek

kell lennie annak, aki ott tud hagyni mindent, ami természetfölötti, s le tud jönni abba a sárba, melynek neve: emberi élet?! És ez a fönséges szabad lény rabságba esik első pillanattól; de ez valami fokozatos rabság. Előbb megfogja a jászol hidege; három évi tanítói működése alatt az apostolok hűvös lelke; ezek a nehéz emberek, akik primitív lelkükkel rajta lógnak az Üdvözítőn! De hagyján, ez még csak kanyargója annak az erecskének, mely a puszták homokjában ered, de mikor jönnek a hóhérok, a véreskezűek, a kegyetlenek, azért, hogy ezt a megtestesült szabadságot gúzsba kössék, féreggé tegyék Jézust! Ha elemezni tud a lelketek, mondjátok, mi lehet az a kín, mikor valakit, aki szabadítani jött, aki jót és jóhírt adni jött, mikor azt gúzsbakötik! Oh a megkööttség tudata, a megkööttség szégyene lelki pokol, hol minden egyszerre reászakad a lélekre! Ez a Krisztus szenvedése!

Kérdezd magad, nem vetemedtél-e vagy nem vete-medsz-e állandóan arra, hogy aki törvényeinek nyíltságával jön eléd, szenvedélyeddel gúzsba kötöd? Nem vagy-e olyan embertelen ember, aki mintegy önmagadból kivetkőzött egyén napról-napra szorosabbra húzod azt a hurkot, melyet az Üdvözítő áldást osztó kezére vetettél? Felelj magadnak! S hogy felelni tudj, s a következő öt percben ne fordulj valami napi esemény felé, próbálj most letérdelni, s képzeld, hogy te is gúzsban vagy, hogy össze vagy kötözve, azaz ne képzeld, hanem lásd, hogy a Krisztus bilincsei a te kezéd munkája ... Te vagy azoknak kovácsa! Ne felejtsd el, ugyanazon az állón kovácsolod a Krisztus bilincseit, amelyen saját szenvedélyeidet. Ha úgy érzed, hogy te is ott állsz az első sorban, aki húzod, vagy már a másodikban, s nevensz sikeres hóhérmunkádon, eszmélkedj, hogy a vér, mely itt rád hull, neked üdvösségedre legyen! . . .

4. Krisztus Kaifás és Pilátus előtt.

A mai megbeszélés tárgya a faggatás. Nem mintha az Úr Jézus szívéből az őszinteség és nyíltság azelőtt bőségesen nem ömlött volna, nem mintha egy gonoszságban megátalkodott szív hallgatásába burkolózott volna; ha valaki volt, aki tetteit nem kendőzte, ha volt ember valaha a föld színén, akiben a tett egyenlő volt a gondolattal, akkor az az Úr Jézus. Kötélen, poroszlók társaságában, egy Kaifás szemeláltára a megnyilatkozása mindössze annyi: — én nyíltan szoltam. (Ján. 18, 20.) S a mai este mégis a faggatás esetéje. A mi üdvözítő Mesterünket a keresztkérdések és faggatások mozsarában törik. Egyik is az agyát, másik is a lelkét gyötri.

Kaifás és Pilátus kenyerespajtások. Egymáshoz sodorja őket nem a sors, nem valami isteni átok, ami rajtok tombol, de közmunkásokká teszi őket a gonoszság. S az Üdvözítőt, aki ilyen kenettel öntözte a tanítványok lelkét, mikor mondotta: — nem elveszteni jöttem, hanem megmenteni, tüzet jöttem bocsátani ebbe az élettelen, világtalan, lelketlen emberiségbe; aki így simogatta meg az emberiség összevissza törött lelkét, hogy: — «Ha felmagasztaltatom — s az meglesz! — akkor mindeneiket magamhoz vonzó!» (Ján. 12, 32), mikor így lehajol minden egyes ember lelkéhez, előáll egy Kaifás és elkezd kérdezni azzal a képpel, arccal, amely nem álarc, de tipikus arc; kérdésekkel, melyeket nem vett kölcsön, de melyek a fekete lelke talaján fakadtak ...

Jézus megszenvedte az Olajfák estéjét, kiverődött rajta a vér, hozzányúlt az emberiség képviselőjében a szennyes kéz, kötélre, szíjra fűzték, s most jön a faggatások özöne abba a lélekbe, melynek csend, magány kellene, hogy meg tudja elemezni ezt a hármas undokságot, hogy ezekre a perverzításokra valami mentiséget találjon. Akkor előáll Kaifás és faggat. Nem egy Cirenei Simon, hanem egy Kaifás. Eljön, nem egy Veronika, hanem egy Kaifás, minden képzelhető cico-

májával főpapi méltóságának, akinek egy a gondja, amint egy a hivatása; egy a hivatása, mint egy a kötelessége: — örködni a törvény integritása fölött! . . . Előáll Kaifás, a főpap, kezdi kérdezni Jézust, mint egy gyerek, mint egy álnok, mint egy az eseményeket meg nem sejtő előkelő idegen. Pszichológusok vagytok? Szoktatok a lélek csínjával-bínjával foglalkozni? Tudjátok, mit jelent meg nem értetni? Küldd ez elé azt az érzést, mikor gúzsba kötnek, mikor elhagynak, akikkel együtt küzdöttél, akikkel együtt etted meg az utolsó vacsorát, s akkor — megérted, mit jelent Jézus lelkére a Kaifás, mikor az szóra nyitja ajkát, s kérdez. Hát Kaifás egy idegen valaki? S idegen neki az a régi törvény, minden járulékaival, melyről az Üdvözítő azt mondta, hogy nem nyúl hozzá? Ennek a törvénynek mérlegtartója nem tud róla, hol járnak a sánták, látnak a vakok? Hát Kaifás úgy él, mint valaki, aki nem él? Nem tud három év eseményeiről, melyek kiváltották az elismerést itt is, ott is, hogy: — Mester? Hát ez a Kaifás nem hallja, nem hallja azt a zúgó dagályát a lelkesedő embereknek, hogy: — mindent jól cselekedett? (Mt. 7, 37.) Nem. Kaifás csak kérdez. Ha van pont az Úr Jézus szenvedésének történetében, mélység, amelyik elnyel minden kalóriát, meleget, hát akkor ez a pillanat az, mikor Jézust a jellemeztem előzmények után faggatásra fogja egy Kaifás . . .

Ne felejtkezzünk egy gondolatot ide beiktatni, s ez csak ennyi: — a Kaifás nemzedéke még nem veszett ki! Kaifások, kik láthatnának, tudhatnának, kiknek nem kellene Jézus és az Ő evangéliuma felől rosszul informáltatva lenni, akik előtt a katolicizmus nem terra incognita. A Kaifás nemzedéke nem halt ki, mert vannak sokan, akik nem ismerik, holott ismerhetnék Krisztus minden tanítását, de hát könnyebb Kaifás módjára kérdezősködni, mikor nyakadon a török, mikor nem tudod kiradírozni nem a keresztleveledből, hanem lelkiismeretedből azt a két betűt: r. k.

Most menjünk a másik jelenet elé. Itt még csak Kaifással volt dolgunk, de tudjuk jól, hogy az ese-

menyek sodra hol a magasságok, hol a mélység felé visz, hát a Jézus szenvedésének történetében is. Megmozdul a hangyaboly közepén az Üdvözítő megkínzott alakja. A történelem bizonyossága szerint a felbőszült és lelkesült tömegek stációkat tartanak. Most is valami lendület hajszolja tovább a tömeget: — Voltunk Annásnál és Kaifásnál; gyerünk hát Pilátushoz! . . .

A tornácon egy szigorú úr; a római arcél minden szigorúságával. Lenn pedig egy gyönyörűségeken megviselt alak: — a szenvedő Istenember. S jön egy faggatás, melyben annyi a gúny. Hogyne! Pilátus fönn áll a római impérium fönségével, lenn áll a roskadozó Jézus. Annyi gonosszággal, amennyi Pilátustól telik, kérdi: — Te király vagy? Feleli Jézus: — Az én országom nem e világból van. Azért jöttem, hogy bizonyosságot tegyek az igazságról. (Ján. 18, 36.)

Egy perc csend. S aztán Pilátus, miközben megfordul, lebecsülő tekintettel kérdi: — mi az igazság? Hát mi az?! Jézus cselekedeteinek lüktetési milyen csomópontokon állanak meg? Mi itt a történes motívuma? Az igazság! Ezt az ojtóanyagot akarta beleoltani az emberek lelkébe, s most Pilátus odafricskázza: — hát van-e igazság? S lám, hogy nekem a te bemutatkozásod idegen, röviden itt hagylak. S Pilátus elmegy . . .

A májusi fagyok bimbózásukban ölik meg a növényzetet. A nyári jégesők összetörő ereje a munkás kezek kalászbába szökött eredményét teszi tönkre. Mindezen előzmények után, mikor aratásra érik az áldozat Jézusban, akkor jön az emberi szív kételkedése a jó szándékban! . . .

Az ószövetségi szentírás szerint van valahol a pusztában egy keserű forrás. Ereszkedjete le ma Jézus szent szívéből kibuggyanó keserűségébe, mikor egy Kaifás nem ismeri őt, s mikor egy Pilátus az ideálnak, eszmének elégtelenségén, tartalmatlanságán, lehetlenségén gyalázza meg. Ez szenvedésének egy fölötébb kimagasló, sötét pontját rögzíti. Akinek szíve, lelke van, telepedjék le a félreismertség, s az értéktelennek nyilvánítotttság keserűsége mellett, s kérdezze,

hoev hasonlóságba állíthatók-e az ő félreismerései, meg nem értései? ... Az az önzés, mely csak a maga baját ismeri el, a szenvedés minden skáláját magának foglalja a le üljön le e mellé a kút mellé. Kényszerítsd valami módon az Urat a te ragyogó lelked mellé, s mondd: — Uram, méltatlak a te gyötrelmeidben, s méltass, hogy engem melléd, a te résztvevő, megértő, veled szenvedő társaid közé sorozz! Tartsunk ki mellette mint olyanok, kik tanítványok, szolgák, inasok vagyunk, s a szenvedni tudásban és akarásban törleszteni akarjuk az ő szenvedéseiből a nekünk maradt részt! . . .

5. Krisztus vagy Barabbás?

Az emberiség köztudatában kidomborodik az a tapasztalati tény, melyre az Üdvözítő hivatkozik a farizeusnak: — ha piroslik az ég alja, ez nagy égzengés jele. Ha tikkasztó a hőség, minden szellemi tehetség mintha aludni vágnék; ilyenkor azt mondjuk: — vihar lesz, száguldó, tomboló vihar, olyan, melynek nyomában kivirult, kipirult virágok elhervadnak, tölgyek koronája megroppan. Valami ilyes, szokatlan, egyedülálló a kínos előérzet sejtésével találkozunk böjti vándorlásunk útján, mikor idejöttünk ma megint, hogy odakössük magunkat valamihez, ami nem az élet, nem a szenny, hanem ami Krisztus. A Barabbás felmagasztalásának, Krisztus lealacsonyításának esetében pozdorjává törni látjuk Pilátus balkezes jóindulatát. Bekövetkezett a világon a legnagyobb csőd, melyhez fogható tragédia nincs, mert mása nélküli a gyalázat, legszörnyűbb a megviselés, ami Őt érhetette. Ezek a szívet, ideget kitépő vájkálásai az emberiségnek, mely azzal a lelkilettel, amellyel forradalmat csinál, azzal a következetességgel, mely a gonosztságot szüli, megtalálja azt az egy szót, mely többet jelent, mint a «feszítsd meg», azt amelyet Pilátus röpített világgá: — Barabbást! Mintha ez a fegyelmi keretek közt elhelyezett ember lett volna az emberiség eszméjének célpontja. Bekövetkezik egy esemény, melynek nincs motívuma, de amely meteor-

ként lehull a mitsem sejtő, dolgozó, falusi ember földjére. Jelszavá válik, melyre fölteszik a politikai becsületüket, ez a cinikus megnyilatkozás: — Barabbás!

Van egy nagyon joviálisán hangzó német közmondás: *Gusts und Ohrfeigen sind verschieden*. Azt kell mondani, hogy a zsidóság hasonlít ahhoz, ki a talajt vesztve lába alól, arról a turisztikai alpesi magaslatról, melyre akarata vitte, egy pillanat alatt le a mélységbe hempereg. A zsidóságban látok egy vonást, mely bizonyos körülmények közt lehetne tiszteletreméltó, ha ez az akarat megmaradna azon keretek közt, melyben minden akaratnak értéke van: a becsületes méltánylásban, tisztességes értékelésben. Mikor tudatára ébredtek, hogy ebben a valakiben valami titokzatos hatalomnak kellett dolgozni, akkor az a tendencia elveszti utolsó legkisebb vonását is a jogosultságnak, s lesz belőle egy utálatos skelet.

Jézus lelkének elemzése minden idők legnagyobb feladatai közé tartozik. Erre a lélekre, amelyikről tudom, hogy az Istennek kedve tellett benne, hogy ennek a szívárványa alá állította az aszott szíveket; mikor ezt a lelket felfedezem a Péter nap házánál, mikor egy gyöngéd érintéssel megszünteti a lázat; mikor szemlélem abban a méltóságteljes jelenetben, mikor végighallgatta a zsinagógában az ördögös kiáltásait; mikor szemlélem a Jákob kútjánál beszélgetve az asszonnyal, kinek lelkébe a kegyelmét csepegtette; mikor meginti a Mártát, kinek másra van gondja; mikor nem elégszik meg, hogy él és jár köztünk és nyitogatja a szívét, hanem gondolva a jövőre, sziklát alapít, felszólítani az emberiséget, hogy vajjon ismerik-e, s elismerik-e; mikor hallok az utolsó vacsorán azt a tápláló gondosságot, mikor kenyeret ad, akkor elképzelem, hogy egy ilyen lélekben, melynek a forsa az volt, hogy kapcsolat akart lenni Isten s ember között; melynek lendülete soha ki nem merült; mely örökkévalóságot és időt akart kapcsolni. S ebbe a lélekbe mintegy önmagától elszabadult, fékevesztett hatalom beleront egy szó: — Barabbás! . . . Kitorölték emlékét annak, hogy ez mindeneget jól

cselekedett; aki után futottak; kit meg- és felismertek; kinek szelleméből élveztek i Ez mind elvész és jön, mint Hádesz az alvilágból egy fogalom, mely mellett elvész a Krisztus neve: — Barabbás! . . .

Milyen lenne a világ képe, ha az útfeleken, hol most keresztfák állanak, ha a keresztutakon, hol a Krisztus keresztje magaslik, ezt olvasnók mindenütt: — Barabbás?! Ennek a füle-farkatlan, örületes ötletnek neve-tünk most. De volt idő, mikor ez a fogalom uralkodó volt, mikor a gonosztevőnek elsősege lett. . .

Kérdezzük: — úgy van-e, hogy csak egy szélső gondolat, hogy ezek az emberiséget figyelmeztető jel-zések eltűntek, s Barabbás a dominante?! A gyakorlati igazságban a fogalom Krisztusról, elveiről, törvényeiről vajmi hamar Barabbásra változnak, s azok a fogadások, melyeket az ember tett, mikor a keresztségben protes-tációt csinált az ember a rossz ellen; s mikor, ha fiú égő gyertyával, ha leány libegő fátyollal beszemzi magát a Krisztusba; pár évvel később fölkeneti magát a Szent-lélektől; aztán jönnek egyéb szentségi vagy kevésbé szentségi fogadkozások, s ez alatt a lelkiismeretesség legfenekén kezdi plakátírozni Barabbást. . . Nem oldjuk a Krisztus köteleit, nem mondjuk, hogy nekem nem filozófia, nem teozófia kell, hanem a Krisztus. Nem. Szegény Krisztus! Hogy merem ezt mondani? Barabbás-sal mérik! Minél hitványabb mértékkel mérnek valakit, annál szegényebb . . .

Ott amaz emberi lelkek mélyén, kikről úgy tudjuk, hogy Krisztus hordozói, ragyog rajtuk a predesztináció «tau» betűje, de elhomályosítja ezt a Barabbásra való hivatkozás. Kit akartok? Krisztust-e, akit Jézusnak ismertek, avagy Barabbást?

Feleljen a lelkiismeretetek!

6. Feszítsd meg! ...

Az emberiség vérben, könnyben fürdő szeme mint-egy irgalomban, bizonytalanságban és reményben. Eme váltakozásban a sem jelenével, sem múltjával, sem jövő-

jével biztonságban nem levő száműzött ráfüggesztette szemét ama homokórára, melyről Dániel látomása beszél. Mennyi siker és sikertelenség ága-boga bogódzott össze e mögött az ihletett üstökös mögött, mely Dániel ihletett szava volt. Ama magaslatról, melyre őt ragadta az ihlet, négy hosszú ezer év perspektívájába illeszti bele az emberiség a szemét.

Hétszer hatvankilenc évnek a kínja, akarata, sejtése, panasza, mind eme homokóra lepergő szemcséin függ, míg eljön az, aki mondta magáról: — nálam nem nagyobb az Atya!

Rajta függ valamennyiünk tekintete e homokóra mellett Azon, aki eljövendő, akiről sírnak sorba a próféták, akinek keze illetése, szíve melege, lelki tehetsége mindent, ami eddig átok alatt volt, ami kilátástalan volt, nem bűvész, hanem az Istenember hatalmával megváltoztatott.

Volt a próféták közt egy, aki eltitkolt, elálcázott belőle minden szuverenitást. Azt mondja róla, hogy csontot nem hagynak benne, hogy kékség lesz egész teste, a kietlenség pusztasága valahogy még szépség vele összehasonlítva . . . (v. ö. íz. 53.)

Mi, akik a Krisztus szenvedésének eseményeit végigszemléljük, elérünk ahhoz a fordulathoz a Krisztus körüli történésnek, mikor a lelki szenvedésnek már nem fokozható nagysága előtt megállunk azzal a borzadással, mellyel a Júdás is fut előle. Azon a siklón, mely az emberiséget egy pokolnak mélységébe vezeti, — csak egyet kérődzik a lelkem: megváltó, mentő, gyógyító balzsammal jött, ajkáról világgá lövellte, szívekbe sírta bele a segítő készséget, aztán jön egy látványosság közepette egy szó, mely mindenkire illik, csak tőle áll távol; egy szó, mely a vulkán lávája vagy mocsár tajtéka-e, nem tudom, jön egy kívánság, mely perverz, jön egy ítélet: — feszítsd meg! . . .

Allott a nagy nyilvánosság, a sokfejű tömeg, a tarka egyveleg, emberek, kiknek Messiás kellett, papok, kik szolgálai az Úrnak s a népnek, az Úrnak, aki üdvösséget ad, s a népnek, mely üdvösséget liheg. Közöttük áll

Jézus és nem akad, aki ebben a zűrzavarban egy más szót kiáltott volna, mint a feszítsd meg-et. Hadd hallja az ítéletet, mielőtt az meghozatott, Az, aki érezte, mit tesz az, a nagyság magaslatain járni . . .

Pár nap előtt letörték az olajfák ágait, kiterítették előtte a gúnyáikat, s ma kiáltják: — feszítsd meg! . . . Ez az ember, aki tudja magáról, hogy ártatlan, hadd tudja meg, hogy a karokat, melyek ölelésre teremtvék, eresztékeiből kicsavarják s az a szív ne verhessen úgy, ahogy verni akar ...

Végigkísértetek az Úr Jézust eddig a mai stációig. Erről már nincs fokozás. Ez a pont, hol ma oda van pályvázva a lelkünk, ez a Krisztus és az emberiség tragikumának csúcspontja. Meg nem értetni, hallani a hivatott bírót ajkáról csengő megnyilatkozásként: — semmiféle okot nem találok benne, s akkor jönni azzal, amit a pokol termel: az aljassággal, dühöngő ellenkezéssel: — mit énnekem, ha nincs ok!.. . Nézd a végletekig fölizgatott embert, az álnokságtól megejtett vérszomját, melyet megpihentetnie már nincs mód, nem törődve azzal, hogy «az ő vére rajtunk, s a mi fiainkon», egy lemoshatatlan átok, kimondja az ítéletet: — feszítsd meg! . . .

Krisztus lelki tragédiája: látni az emberiséget ebben a borzalmas halálugrásban, mely amikor ítéletet olvas másra, ítéletet mond önmagára . . .

Krisztus lelkének fájdalma az, mikor ezt a lelkületet látja, melyről tudja, hogy ez nem éri el a túlsó partot, hanem ott lenn áll meg ama mélységben, melynek neve kárhozat. E mellett azzal a méltósággal megállni, belenézni ennek az elfajzott tempónak irányába, s aztán menni azokkal a lépésekkel, melyekkel az Üdvözítő továbblejt fájdalmainak útján, az az, ami előtt imáddal borul le az ember . . .

Uram, van szív, van akarat, mely föleri, megsejti, ami veled történt? Az Üdvözítő azt mondja: — van, mert jönnek heloták, s fölvonulnak előtte a későbbi századok. Vannak megértők, mert a föld hátán fogékonyak lesznek a lelkek a szenvedés iránt! . . .

Ama nagy szenvedés gondolati nemessége, melytől úgy futott az ember, valahogy rokonszenvet váltott ki, melyet táplált az a vérpatak, mely az Üdvözítő szívéből végigcsurog. S ott alázódik meg az emberiség, mikor a szenvedés elfogadására, elvállalására kényszeríti magát. Az emberiség megkínózta Krisztust alaposan, érzi, nem tagadhatja. Fantáziája, mely felhők rongyain nyargal, érzi, hogy nem lehet elvonatkozni és meghajtja fejét, lekonyítja lelkét, s az áldozatkészség hódolatával átveszi a Krisztus tragikumát, s magára olvassa: — feszítsd meg de nem őt, hanem önmagad! . . .

Nem a keresztfa, hanem az azt megelőző ítélet az, mely a szituációkhoz, melyekbe belelök az élet, oda-süvölti az ítéletet: — feszítsd meg magad! Ez a kommandó: — feszítsd meg magad! Hogy kell, az világos, mert van mit és miért szenvedni; hogy hasznos, mert büszkeség, hogy keresztény módjára kitartson. A zsidó népítélet Krisztusra mondta. Nekünk nem kell a sokfejű ítélőszék. Menj be kamrádba, csukd be ajtaját és akkor mondd, azzal a kemény szigorral, mellyel a saját magával elégedetlen aszkéta ítéli meg magát: — feszítsd meg, feszítsd meg! . . .

c) Nagyböjti elmélkedések.²⁴

1.

Amire a hamu gondolat. . .

Elérkezett az az évenként visszatérő hét hosszú hét, amely alatt az ember magába tér. Mindig nagy esemény az, ha az ember befelé irányítja tekintetét, ha impresz-szióiból kibontakozva, az ő szentélyébe néz be. Az Anyaszentegyház 365 nap megfordulta után újra kezébe vette azt a hamut, mellyel ma egy éve hintette meg fejünket. Kezét szívünkre teszi figyelmeztetve, hogy elég volt a simogatásból s azokból az áldozatokból, amelyeket az ember jókedvében szokott meghozni, s figyelmeztet, hogy nemcsak ti az Istennel, s a világgal,

hanem az Isten veletek és a világgal sincs megelégedve. A régi középkori istenítélet próbájának egy tökéletesebb felfogásban fel kellett volna maradnia, mit nem a hatóság, hanem amit a magát törpének érző ember vet ki magára. Mert az ember megtalálja azt a hiányt, melynél fogva az emberek ellenszenvesek lesznek előtte, de nem fedezi föl *magában* a hiányt. A valódi penitenciához alázatban megtörött szív kell. Ezt nem lehet megcsinálni érzelgősséggel. Ide áldozatkészség kell, mellyel az ember önmagából letöri azokat a tényezőket, melyek azt a lelket tönkretették. Az embernek a bünbánat érzelmében meg kell önmagát törnie alázatban. Az a hamu a fenhéjázó embernek egy gondolat-rögzítésére való: — «Emlékezzél meg, hogy por vagy!» Figyelmeztetés az emlékezetben annyira gyöngé emberhez, hogy nem lehet, nem szabad elfelejteni az emlékezést. Az a körülmény, hogy az ember időben évről-évre, hónapról-hónapra, napról-napra, óráról-órára, percről-percre él, visszamutat a múltba. Mivel a következmény az előzménnyel, a jelen a múlttal ölelkezik, logikátlanság volna a multat kikapcsolni az életünkből. Páratlan meggondolatlanság az, hogy a múltba való visszanyúlás nélkül él az ember, aki sibillai jóslattal a jövőt szeretné keresztülfúrní. Elfelejtí, hogy a ma a tegnapon nyugszik, s az egész élet csak egy pont, csak hamu, amit elfúj a szél, ah, nem is az, hanem — én magam! Erre lefoszlik az emberről a brokát és a selyem, az odafestett vagy a természetadta rózsa és fölhangzik Salamon szava: — hiúság és minden csak hiúság! . . .

Az a hamu azt hirdeti, hogy az embernek mindene, má-ja és tegnappa, minden érvényesülése, az egyéni differenciák, mind-mind elmúlnak. Ezek fölött «sír kinyílik, sír bezárul...»

A mi szájunk számára, mely csókot oszt és szavakat oszt, nem marad semmi. Húsz-harminc évig a temető földjén egy hepe-hupás hant, aztán egy pár csont, mit már nem kétlovas szekéren visznek, hanem üzleti használatra a spódiumgyárba. Hányan felejtkeznek meg erről, míg a fejükre nem hull ez a hamu . . .

Emlékezni, bár néha kínos, bár sokszor förtelmes, elmélkedni kell, s ennek egyik leggyümölcsözőbb formájára az Egyház adja meg a lökést, mikor azt mondja: — emlékezzél! . . .

A hamut hova hintik? Tenyerünket nyújtjuk érte? Talán lépő, szaladó fűrgé lábainkra? Talán a szívre, ahol az a sok vágy, érzés tanyázik? Nem. Az ember nem a kezeire, lábaira kéri, nem a szívéről tépi le a ruhát, mondván: — erre a kohóra hintsd! Hanem az ember meghajlik. Az a büszke, az a nagyravágyó szép fej, a koronát hordozó, a babérkoszorú tartója! Meghajolnak azok a vasfejek és az ember fogadja az intést: — por vagy, s porrá leszesz! . . . Azzal a szenvedélyes gondolatterméssel szemben érdeket és célokat a saját dacosságában hol megakadályozó, hol szertebontó ésszel hajlik le, s az mondja: — por vagyok!

Az egyház rámutat, hogy minden emberi kultúrában ott szerepelt a hamu. Mikor a Szent Péter kupolája alatt felhangzik a gaudiumos ének, mert valakit a hármaskoronával, mint a világ fejedelmét ünnepelnek, akkor meggyújtanak egy csomó szénát és ott a bíbor közt fellobban a láng s egy marék hamu figyelmezteti az embert is, hogy te is csak hamu vagy! . . .

Ha fölkeresem a földön élő népek kultuszát, föl találok egy nagy tiszteletet a hamu, a por iránt. Miért? Oda megyünk vissza! Mi, akik tiportunk lábunkkal másokat, majd tipornak minket mások! Akik nem engedünk magunkon jární, majd járnak rajtunk! . . .

Amikor látom a hamut odaszórva felebarátom homlokára és érzem végighullani az én arcomon, akkor eszembe jut még egy gondolat: — hogy azt a nagy megalázódást még egy magasabb fokra kell csigáznom, s ez a bűnbánatos alázat, a cselekvő élet! . . .

Látom a nagy Ambrosiust, a milánói püspököt, amint felemeli a Teodózius fölött az ő büntető ostorát, s akinek hódolt egy fél világ, annak, nem Kanosszát, hanem penitenciát kell jární, meg kell futnía az elégtétel stádiumát! Ebben van valami, amit mi nem értünk, amitől fázunk, amitől rettegve borzadunk.

Eleget gondolni, eleget érezni, — azt hajlandók vagyunk, de eleget-tenni, ez ólom, ez teher, melytől mindenki irtózik...

Legyen valakinek nagy rágalmazási pöre. Mindenki, ügyész, bírák, közönség nem a sértett mellett, hanem egy satissensatio kifejezésre juttatása mellett az elégtétel leszerelésén dolgozik. Ez onnan van, mert az elégtételt a legbarátságtalanabb funkciónak tartjuk. De Istennel szemben erre nem létezik kibúvó! Van erre egy agyonsújtó argumentum Szent Pál szavaiból:

— Én pedig betöltöm testemben a Krisztus szenvedésének elmaradott részét! (Kolossz. 1, 24.) Betöltöm azt, amitől Krisztus nem akart engem mentesíteni. Ez az ember, akinek szeme belátott az Isten intelligenciájába, mondja, hogy cselekedetek kellene. Emlékezzél! — hangzik a hamvazkodás gyalázatát elviselő emberhez. Össze kell törnie az embernek magát addig, míg az eddiginél plasztikusabb típust lehet megcsinálnia.

Istennek nem kellene tömeg-, tucatemberek, neki egyedek, megistenedett emberek kellene! Ennek az ára: — meg kell úszni az önismeret, az ebből kialakuló önelégületlenség, s az ezt korrigáló érzés hullámain! Áldozatok árán kell megcsinálni a penitenciát! Azt a szívet, melynek nemcsak ketrece, hanem diadémmá avanszírozott külső szépsége van, — kalodába kell húzni, mert olyan sajnálatraméltó képét mutatja annak a nagyrahitott embernek! . . .

S megindul a szenzibilis és szenzációs ember az életnek. Kinyújtja a kezét az után, ami kell; a szükséges után. De mikor ez olyan exkluzív valami! Egy nyomtató ló kietlen képét mutatja! Azt mondja:

— szeressük azt, ami nekem jólesik, ami kényelmes, s az az ember, kinek első lépése a csodaember lépése volt, az — pottyan egyet. S hova pottyan? A kényelem, a komfort, az elpuhulás zsöllyeszékébe, s lesz abból a virtuózus emberből rút szibaritaváz . . . No, de jó, egy zsöllyeszék még nem sokat zavar az életben! A szükséges és a kényelmes még csak két pozíció, két

faktor! Három az igazság! Gyertünk beljebb! És megy az ember fölöslegbe! Beletéved, belesodródik, belegázol helyzetekbe, melyeket nem lehet igazolni azzal, hogy azért van benne, mert neki jól esik. Látja, érzi, hogy ez is, az is, amaz is sok neki. A fölösleg hány szívet, lelket tört össze! Hány embert tett semmivé! . . . Pszichológusok jertek ide és igazoljátok, hogy az embernek a szükségesen, kényelmesen túl való törekvése, tülekedése hányat tett tönkre időleg és végleg! De az ember kapaszkodik, mert benne van nemcsak az eredeti, hanem még az angyali bűnnek átka is! Meg nem áll a háromlevelű lucernájának szemléleténél, s keresi a négylevelút, s e helyett a maszlagos nadragulyára akad, mikor a szenvedély a bűnbe utazik bele egy Pacific-vonat gyorsaságával. . .

Itt a négy fokozat! Ha nem igazat mondtam, álljon elő az az ember és pofozzon le innen a szószékről!..

Először a szükséges, másodszor a kényelmes, harmadszor a fölösleges, negyedszer a bűn . . . Ide viszi bele az embert az érvényesülés vágya! A szükségből átmenve a feleslegesbe, észre lehet venni a szű-pontot, a vétkek csiráját ez szüli meg. A szükségesben a fegyelmettség, a fölöslegesben a vétkezés, a vétkezésben a kárhózat motívumai játszanak bele . . .

Vétkek nélküliek nincsenek, de szükségesek a megjavítható emberek! Akkor csak elő! Értsék meg a Jóel próféta szövegét, hogy nem egy morális dekoltázst kell rendezni, hanem a szívet kell megtépni, kitépni a vétkest! Veszedelemes bennhagyni a fölösleges kultuszát, s a puhaság felé hajló kényelemszeretetet. Ha darabosnak látszik is, ha a modern embernek csikorog is bele a fizikuma és az esze, kimondom, hogy még a szükségesben is kell egy kis megszorítás! Ennek az örökké vinnyogó, szüntelen nyávogó, örökösen panaszkodó és síró ének olvassunk egy kemény leckét, vágjuk az arcába az egyetlen argumentumot, mely méltó az emberhez: — kemény dolgokra határoztam el magam! . . . Amen.

Az önfegyelmzés kapuja.

Az Úr szolgájának, Illésnek, beteg volt a szíve, nyomott a lelke . . . Az, aki hosszú időn át az Úr harcait harcolta, felemeli szemét az égre, s aggódván az önnön lelkén, mivel nem lett jobb, — halni kívánt . . .

Mi volt az Illés gondja?

Hogy nem volt jobb!

Mi aggasztotta lelkét?

Hogy nem lett jobb!

Ambíciózus embernek ez több, mint gond. Úgy érzi magára nehezedni, mint valami ítéletet, mint átkot, s azt mondja: — Uram, vigyél el engem! . . . S ebben a tülekedésben lekonyul és elalszik. Ám az Úr angyalának illetésére felébred. A gyalogfenyő mellett hamuba sült pogácsát és egy korsó vizet talál. Mi ez? Jel vagy kísértés? Jel, hogy egyél, igyál . . . Illés megint elpihen, s mikor újraébred, jön a mandátum, hogy egyél, igyál! . . . S fölkel a halni készülő ember és ennek az ételnek és itálnak erejével megy negyven napig, míg a Hőreb hegyére ér . . . (v. ö. III. Kir. 19. fejj.)

Szimbolizmus ez? Parabolizmus ez? Történet ez? Igazság ez? Lecke ez? — kérdi a tünődő ember . . .

Nem szabad azt gondolni, hogy ez szimbolizmus, hogy ez parabolizmus, hogy ez mese! Ez valóság! . . .

Valóság az, hogy az ember, akinek a feje lekonyul a lelki harc után, annak az igénytelen ételnek vétele után tovább megy. Azért, hogy néhány ügyefogyott lépés után a testi halál ölelje át? Nem! Amit törekeny, züllő lelke nem tudott megsejteni, azt a szent hangulattal ízesített étellel el tudta érni: — az Isten hegyét! . . . Ez nem szimbolizmus! Ez impozáns, markáns lecke azoknak, kiknek nem lekonyult, de százfélé konyult a lelke; kik a «sich ausleben!» mondás milliányi férgevel, mikrobáival vannak megfertőzve, s azért azt hiszik, hogy nincs erejük talpraállni . . . Elfelejtik,

hogy a Krisztus által inspirált önfegyelmezés útján talpra lehet állni! Legalább arra a pontra, hogy azt mondja: előbb nem bírtam magamban, most már igen; most taksálom magamat, mellém nőtt az én akaratom ereje, s lett egy pár a subjektumból s az alanyból táplálkozó akaratból! . . .

Ennek az önfegyelmezésnek a kapuját akarom kinyitni előttetek. Ha nem is rokonszenvesse, de legalább érthetővé akarom tenni a böjtöt, az önmegtartóztatást!

Ami a törvényben betű szerint parancsolva van, sokak részéről merev vagy politikai visszautasításban részesül. A böjt alt, wie katholikum; olyan katolikus specialitás! Erre némelyek azt mondják: — köszönjük ezt a specialitást! Pedig az, akarat fejlesztése, szempontjából rendkívül fontos!

Mi indította az Egyházat, hogy a böjtöt beleillesztette a keresztény ember törvényei közé?

A pszichológia! Az egyház felüti a Szentírást, amelynek lelegején olvasható: — a jó és a gonosz tudás fájáról ne egyél! Valaki azt mondja, hogy ez szimbolikus valami. Nem! Ez parancs az Istentől a szépnek, jónak, igaznak látszó ember, a romlatlan, a kegyelem embere felé! . . .

Aztán felütöm az Egyház törvénykönyvét, s ott találok: — Bizonyos napokon a parancsolt böjtöt megtartsad! ... Ez sem más, mint törvény az ember, a hívó felé attól az Egyháztól, amelynek hivatása az embert tanítani. Egy figyelmeztetés az idegrángatózó, a piszkos emberhez, hogy próbálj ember lenni, tudj a sarkadra állni! . . .

Menjünk vissza a Szentíráshoz. Az idézett sorok után olvasom: — arcodnak verejtékével keresed meg kenyered! . . . Úgy képezem, hogy az ember nyögve, sírva, jajgatva, húsát tépve ment ki a paradicsomból, mert ez a büntetés, ez az ige és iga nehezedett rá . . . A babiloniak, a zsidók is érezték még . . . aztán az emberiség lassan kibillent ennek az emlékezetéből. . .

Az Egyház föllépteti a böjt fogalmát, s a parancsot,

mely visszamutatás az első ballépésre. S odaállít bennünket mint egy kialakító erő mellé ezzel: — vezekelni! . . . Ne mondd, hogy nem vagy hazaáruló, sem házasságtörő, s nem lopsz! Hisz aki ebben vétkes, arra régen, a szigorúbb Egyházban azt mondták: — anathema sit! ki vele! . . . De ezenkívül még annyi a lelki defektus, mely mint a vörheny ellepi a lelkedet! . . . S azt kihajtani onnan, — kötelesség és érdek, mert a szépségek nélkül való ember, torzó nem idevaló! Érdek is; mert ha a kiközösítést az emberi társadalom nem meri megcsinálni, megcsinálja az Isten, mivelhogy a theizmus fogalmából következik, hogy az Isten csak isteni embert akar; az Úristenre az igazság, szépség, s erkölcs törvényei szerint nyomorult emberi típusokat rámontírozni nem lehet. . .

Ezt a nagy gondolatot, mint cölöpöt verem le, hogy hozzákössem az imbolygó lelkeket!

A böjti törvénynek a legkisebb mértéke előtt elsiklani ügyefogyottság. Aki a *többi* törvény megtartásában büszkélkedik, annak eszébe hozom Jakab apostol szavait: Ha valaki az egész törvényt megtartja, de egyben vétkezik, mindenikben vétkes lett. (2, 10.) Aki az Anyaszentegyházat fölszereltnek tudja a Krisztus tekintélyével, az nem vonhatja ki magát az illogikátlanság vádjá nélkül a törvények komplexuma alól, mert ezzel szemfedőt, gyászfátyolt terítene az Egyház tekintélyére. Az Egyház vagy tudja, miért rendeli a böjtöt, vagy nem tudja. Ha ezt nem tudja, akkor nem tud semmit! Aki nem gyűjt az önmehtagadás fájáról nemcsak üres kórót, száraz ágat, hanem ízes gyümölcsöt, az nem számít az Egyház hú tagjai közé . . .

Valaki talán azt mondja: — embereknek, akik sportolnak, akik társadalmi életet élnek, tehát hol nappaloznak, hol éjjeleznek, — tűrhetetlen a böjt! Ámde aki annyira el van foglalva, annak ott a dispenzáció! Ha meg nem tarthatod a törvény betűjét, tartsd meg a szellemét! ... Az Egyház mondja: — jöjj hozzám, én segítek rajtad, mint az emberiség dajkája! . . .

Igenis az Egyház az emberiség dajkája, aki akkor, amikor felkarolt téged, még nem tudta, hogy mi lesz belőled: kívánatos ember-e vagy sem?! . . . Vagy ha a dajka szó ellen tiltakozol, hogy az neked nem kell, jól van, mondjuk, az Egyház olyan melletted, mint egy vöröskeresztes ápolónő, aki benned azt a rouént felkarolja . . .

A tett lélek nélkül, az aktus átélés nélkül értéktelen. Ha még a bűnözés mellé is kell pozitív akarat, akkor ott, ahol a lelketet parfümírózó cselekedetről van szó, mennyivel inkább kell! Hogy szoktunk emberi tetteket nézni? Úgy, mint a vásárló, aki még a pattogatott kukoricába is belenyúl. . . Értékeljük a dolgokat, sőt az embereket is, éspedig cselekedeteik után, sőt a cselekedeteik motívuma után. A szolgállelkűségtől nincs meghatva senki. Szétszedjük a tettek idegzetét és megkeressük benne — mit? — a szívet! Szent Pál szerint is a jókedvű adakozót szereti az Isten . . . Azokra, akik azt, amit egy kézzel adnak, a másikkal visszavenni akarják, ráolvas Niceai Gergely: — utálattal és unalommal közelednek ahhoz a szigorú asztalhoz, morognak a főzelékek és zöldségek ellen, s ezek a zöld vetemények valóságos gyűlöletet váltanak ki belőlük, s rajtuk a böjt szomorú vonása! . . .

A hipokritizmust ki kell irtani, mert a keresztény önfegyelmzés megköveteli a rokonszenvet, az áldozatkészséget, azt a lelki hiúságot, mely tudva, hogy jót tesz, szeretne még többet tenni. . .

Ki kell terjeszteni azt az önmagunkat maceráló böjtöt, mely nem sokat ér alamizsna nélkül. De kétféle alamizsna van. Egyik a lelki. Ez tördeli a lelki jóságot mások számára. Es a testi, mely Illés pogácsáját tördeli . . . Én a Krisztustól ellesett, lekópiázott vonások után a szigorú böjtölésem mellé odaillesztem az irgalmasság lelki-testi cselekedeteit, mint virágágyat. Ez farag belőlem egy második Illést. Ez emel ki a lekonyulás óráiban, útra késztet és küldetéssel ruház fel. . .

Hová?

Az Isten hegyéig! Amen.

III.

Az Isten nagysága.

Azt szokás mondani, hogy a történelem megismétli önmagát, s bár messze évszázadok választanak el egymástól történeteket, ezek a végletek találkoznak . . .

Hány ezer éve annak, hogy Mardocheus, ez a talpig szív-ember abból a nagy fájdalomérzetből kifolyólag elsírta imáját úgy, hogy a saját és nemzetének törpe volta elvonult szeme előtt?! . . .

Hány esztendő porlódott le az idő homokóráján, mikor egyszerre a nagy gloire kellő közepén, a napkirály jelenlétében a meaux-i püspök Bossuet rávág pásztorbotjával egy koporsóra, melyben egy nagy úr várta a temetés szertartását, s kiáltja: — Senki sem nagy, csak az Isten! . . . Szinte halljuk, mekkorát koppan a koporsó ércén Bossuet pásztorbotja, s hogyan adja meg a keretet az Isten nagyságához az a mély zöngé . . . S a Louis XIV. és fényes udvara, milyen markáns keret ehhez a nagy mondáshoz! . . .

Valóban, a történelem megismétlődik! Mindegy, vajjon Mardocheus mondja-e istentiszteleti daktylusokban vagy évezredekkel később a meauxi püspök mondja a halott királynak koporsója mellett: — Nagy csak az Isten! . . . Mindegy, vajjon mi, a XX. század emberei itt, ezen a helyen hangoztatjuk-e újra beismérszerűleg és vallomásilag, hogy — nagy az Isten! Nem kínálja-e magamagát nekünk böjti megfontolásra ez az igazság, kik keressük az Istent úgy, hogy megállítjuk magunkat és próbáljuk felmagasztalni magunkat hozzámóndván: — megyek és fölkerelkedek a Magaságbeli székéhez!

Az Isten nagyságának megfontolása két igen egészséges gondolatot kelt bennünk: az Isten nagysága kiemeli a mi egyéni semmiségünket, de ennek az isteni nagyságnak megnyilatkozása ugyanakkor egy fontos bizonyíték arra is, hogy az ember növekedésre van szánva . . .

MenjeteK, sokasodjatok és fejlődjeteK nagyságban! Az ember programjában egy nem delejes, de föltétlen humánus, emberi inklinációt jelent az Isten nagysága . . . Miáltal válik tapasztalttá az isteni nagyság? Azáltal, ami a létben egyedül számít: - - tények által, melyeket a szüntelen akcióképességnek egy gyökeréről való szerteágazása mutat be . . . Itt érzi az ember, hogy ő, aki minden eseménynek, fordulatlaknak gyökeréig kutatja a dolgot, s már várja a következendöket, vajúdik attól a lelki koncepciótól, mely azt hirdeti, hogy meg. fognak lenni a dolgok nélküle . . . Hívnak bennünet a létesítendő dolgok silhouettjei! . . . Micsoda erő görgeti öket? Micsoda erő az, mely ront és bomlaszt, hogy építsen? A kérdés mellett ott a dicsének: Grosser Gott, wir loben dich! A dicséret Istennek szöl, kinek eszmeszökkenése hozza rezgésbe az erkölcsi világot; kinek egy ilyen meggondolás jelent nincstelenségek helyén építkezést, melyre nem teszünk keresztet, sem más fémjelzési pontot, mert rajta az Isten pecsétje . . .

Az ember érzi, hogy fut ez elöl a jelenség elöl: — Mindenható! Akárkire akarnók ráakasztani ezt a királyi palástot, nem találunk hozzávalót! . . .

A mindenhatóságon túl áll egy más momentum is!

Néhány hónappal ezelött, a sejtelmes várakozás napjaiban így énekelt az Egyház: O Sapientia! Nagyra látásában valamiféle bölcsesség után vágyott az ember. Irányítás után, hogy vakon, szemlecsukva is tudja követni azt az ösvényt, amelyen mennie kell. Mert menni kell, menni szükséges, menni jó, s a megállás — halál.

S mennyien keresik, s mennyien mutatják?!

S csak az az egy igaz, az az egy, rövid, tiszta megnyilatkozás: — Én a kezdet és a vég! ... Ez reámutat arra, hogy ebben a bizonytalanságban valaki megtalálta a hangot, melyen az emberhez szölni kell . . . De ez a megnyilatkozás nem a közbensökre figyelmeztet, mert ezeket az embernek kell megcsinálnia: a kezdet, a kiindulás, a hovatarozás önérzetét, valamint a célrajtás bizonyosságát fel kell ébresztenie, s akkor nem

lesz pesszimista az ember. Ezt az állandó érettség tapasztalatával látja és a kérdésre a feleletet az Istennél találja meg . . .

Még egy másban is kidomborodik az az isteni nagyság, s ez az ő jósága, mely legjobban a megváltásban nyilvánkozik elő. A megváltás tényét mi már birtokoljuk, mások még várják. A morális csőd tisztességes kibontakozást csak az isteni megváltásban talál. Ez az embert reményteli várakozás központjába állítja, abból a lump, erkölcsileg tönkrement típusból kiemeli és nagy jövő elé sorakoztatja . . . Nagyszerű isteni mű! . . .

Az ember csak azt ismeri, hogy valamije volt, s az elfogyott; az meg hogy valamije van, — már emészti . . .

Az isteni jóság puhává teszi az isteni nagyság képét, mert nem olyan messze nézem az Istent, hanem magam elé állítom; nem a Sión hegyének ködös fényében, hanem idelent az élet küzdőterén, csataterén, az élet műhelyeiben, az élet parkettjein, az élet ledőlt fenyvesei közt, a mi milieunkben. És mit látok akkor? A nagyságot, de a törődés aktivitásában! . . . S ha valakin a törődő, a közelítő, a tanácsot osztogató, a fegyelmező bavatkozást veszem észre, az megmozgatja az érzéseket bennem. Nem is lehet Isten, ha nem törődik az emberével. Az isteni nagyságnak szükségképen] megcsinálója az az egy tapasztalati tény, hogy — törődő hatalom. Ebből lehet megismerni az Istent . . .

Az Isten nagyságán meditálva felismerem a saját magam nagyságát is. Az embert sem szabad kisszerűnek elképzelni. Előttünk az állandó magasratörésnek a jeligéje, mely szerint ad majora, ad aeterna, a nagyobakra, az örökkévalókra születtünk . . . Vannak emberek, akik törekvéseikben nagy koncepcióval, poétikus lángadozással, lelkes lélekkel élnek és vannak, akik közönyösségekben élnek, állnak és fáradtak . . . Vannak, akik nem fáradt invalidusok, de akik rosszak, kiken a lelki elferdülések ülnek orgiát... S mindezen típusokkal szemben egyformán viselkedik az Isten. A mindennapi kenyér-tördelésnél a lelkes törekvők, s a maliciózus

gonosztevők ott találják a megszenteléssel állandóan készségesen foglalkozó Istent, a megváltás gyakorlati alkalmazásában, mikor minden nap egy vérfolyamat indít végig a világon ...: — Ez az én vérem, amely kiontatik érettetek! Kiért? Nem mondta, de sokan lehetnek, mert állandóan kell unduláltatni azt a vér-folyamatot, mely tisztít a világ végéig . . .

Mekkora koncepció, mely nem számol az idővel!...

Igaza van a Bossuetnak! Hová gyűrődik és töpö-rődik itt össze minden nagyság!? Látnivaló! És hová illeszkedik az ember panasza? A végtelenségbe!

Ó, ha tudná az ember ezt az igazságot valahogyan a szíve tájára fagyasztani, s kormányrúd gyanánt a maga gerincébe illeszteni! . . .

Mi lenne a következmény? Egy gondolat. Ez ni; — nincsenek előttem magaslatok, melyeken nem az Isten járna előttem; így én mindenütt csak Isten után járhatok, s nincs magaslat, melyen énnekem nem kell járnom, mert ott jár Ő is és hív ... S ez a gondolat egy kétkarú emeltyű, mely az embert fölemeli önmaga fölé! Ez a gondolat ikerpár: — előttem az Isten, utána megyek; előttem az Isten, csak utána mehetek! . . .

Sikert, nagyságot Isten nélkül nem lehet csinálni; itatást, etetést igen, de végleges megoldást, finálét nem ... Az emberi lélek muzsikája abszolút koncert-darab, s annak isteni hangszereléssel megcsinált finálé kell! Életünk végére oda kell tenni a pontot, egy harmonikus akkorddal kell azt lezárni tudni! ... Ehhez kell az Isten, aki azt mondta magáról: — én vagyok a kezdet és a vég!

De csak egy címen lehet Ő a vég számunkra:

— ha Ő nagy, s érezzük, hogy az. S mert érezzük, tudjuk is és feléje törtetünk. . .

Ahol ekkora vágy tör elő az emberiség lelkéből, ott megvan az argumentum az Isten nagyságára és ezt érezni, — boldogság! Amen.

IV. A léleküdvösség kérdése.

Loyolai Szent Ignác egy kitűnő könyvet írt; a Lelkigyakorlatok könyvét. Ebben a legtartalmasabb és az emberi lélek ügyét ékes megvilágításba helyező leírás a két zászlóról szóló rész.

Két zászló; tehát két ellentétes fél, két szembeállított hatalom. Az egyik hadsereg Babylon széles mezején helyezkedik el, a másik Jozafát völgyében. Az egyik hadsereg a tomboló, az izgága, a félrevezetett, a nyugtalan elem egyesülése, a másik a fegyelmezett, a kipróbált harcosok tömege. Az egyik minden ellen antagonizmust mutat, ami szent, a másik hűséges ragaszkodást tüntet föl az iránt, amit átélt. Az egyik a pokol gyülevész hada, a másik Krisztus gyermekeinek egyesülése. Az előbbi, a renegátok, a hűtlenek, a cserbenhagyók, a zászlót megtagadók serege, mely rohan a semmibe; a másik az elvek szikláján mindvégig tartó, Krisztus szeretetében egybeforrott sereg. Ott az egymást gaztettekre biztató, igazságtól, jogtól, szépségtől idegen vad horda; itt a kegyelem ihletésin fakadt, magukat hőökké kiképző, egymást bátorító jóknak egyesülése . . .

Ez a kép gyönyörű bepillantást enged abba a példátlan nagy konfliktusba, amelybe az emberiség különféle elemei az Istennel, mint az emberi lélek föltétlen urával szembehelyezkedő harcosok vonulnak föl. Onnan fölülről, ahonnan az ember pályájára kiindul, egyre hangzik a figyelmeztető szózat: — vissza Hozzám! Itt lenn megoszlik a visszhang. Az egyik rész azt kiáltja: — soha! A másik rész: — minél gyorsabban és biztosabban! Ez a nagy hangegyveleg, amelybe belerúg a mindent letagadó negációnak elviselhetetlen tiltakozása, s a másik oldalon a kegyelemből fakadt megkívánás, amely a saját keserves tapasztalatain okulva mondja: mily szennyes ez a merő földiesség! . . .

Ebből a nagy, kietlen harcból alakul ki a lélek-

üdvösség szorgoskodása körüli nagy kérdés, mely feladatot, ha az ember szívének vérével, agyának-gerincének velejével megvalósít, megold, akkor nem az aposztata Julián szava: — győztél Galilei! szakad le ajkáról, hanem: — győztem Veled, Benced, Általad édes Jézusom! . . .

A léleküdvösség körüli teendő aggság a vele törődő ember számára. Egy jellemző tulajdonság foglalkoztat e munkával, s ez az elkerülhetetlenség. Minél jobban iparkodnak erre a kérdésre az elsötétítés fátyolát borítani, annál inkább zúg fel a lélek mélyéből a kérdés, mikor ez az élet összeomlik, mikor az embernek le kell számolnia mindennel. Azok alól a hantok alól előkívánkozik ez a kérdés: — mi lesz velem? A felelet egy: — a léleküdvösség munkálásának gondjával kell végigjárnod az élet utait! Ez tetemrehívásszerű törvény. Ember eleget tettél-e? Mert eleget kell tenned! Gondold meg, hogy neked a léleküdvösség kérdésével foglalkozni föltétlen szükséges, mert neked boldogulást semmi más nem nyújt. Nézz bele terveid labirintjába, nézd azokat az embereket, kik hivatásszerűleg vagy kötelességszerűleg akár akarat, affectio vagy szenzáció révén, akár sejtések és beavatkozások révén eléd állottak, s nyújtottak neked valamit: lett légyen az szeretet, odaadás, vonzódás, hűség vagy bármi egyéb! Ó, ezekből a tenyerekből hamar kifogyott az, amit tartalomnak neveznek.

Láttad, hogy minden körülötted, ami emberi, ami nagy alkotás, ami megigézett, ami lefoglalt, — az mind elveszett. Az ígéretekből valami időleges bevált, de az idő szalad, s vele kopik az ember. S te itt maradtál mint ágait vesztett söprű. Érzed, hogy jól kellene lenned, de mikép kellene jól lenned, azt nem mutatja semmi, . . . Itt egy vörös cédula figyelmeztet, hogy itt ragály van. Itt egy felírás: — óvakodjatok a zsebtolvajoktól. Itt egy lámpa vas, rajta a cédula: — festve! A város külső részén az intó tábla: — vigyázz, ha jön a vonat. Ott lebecsájtják a sorompót. Mindenütt ennyi íróeszköz, intó, hátráltató figyelmeztetője ennek az ideiglenes életnek! . . .

Mit gondoltok, vannak-e lelki kincsek? Vannak-e a lélek mélységei számára katasztrófák? Se szeri, se száma! S ezekkel szemben ne legyen figyelmeztetője az embernek, hogy a lélek üdvét semmiért sem szabad kockára tenni. Van! S ez csak az Isten képe, aki az emberen önmagát akarja felismerni, s aki szüntelen arra figyelmeztet: — ide Hozzám, minél gyorsabban, minél biztosabban! . . .

Ehhez kellett egy isteni meg-, ki- és lenyilatkoztatás. Meg kellett állapítani, mit kell az embernek tennie, hogy ember legyen és maradjon. S ezt az eszmét tartja benne a lélek üdvössége körüli szorgoskodás, amelyiken ha egyszer végigszalad, mint a Balaton jegén a rianás, akkor ez a veszteség pótolhatatlan.

Az evangélium szól az öt okos és öt oktalan szűzről, kik várták a vőlegényt. Bármikor készen kellett lenniök. De mikor a vőlegény jött, ötnök volt olaja, ötnök pedig nem. Ezek bizakodtak abban, hogy majd szereznek. Nem sikerült, s az ajtó bezárult előttük. Az üdvösség körül vannak végzetes nehézségek, mélységek, melyekből nincs kiemelkedés. Ennek a vége az a szörnyű összehúzózkodás jó és rossz között, a kárhozatba süllyedésnek folyton sebesedő mozgása . . .

Van egy jellegzetes görög ige: elvégeztetett velem, fölöttem minden! Itt akció többé nincs, itt egy szörnyű pauza, egy nagy űr van. A lélek üdvössége körüli szorgoskodás szükségességét még megállapítja az, hogy ezzel a tétellel nem lehet érzés szerint foglalkozni. Ez egy ügy, melynek egyéni megoldása alól nincs mentesség, nincs kiváltság, ez egy megjegecesedett állapot, melybe bele van fagyasztva az individuum léte, vagy nem léte. Az élet olyan, hogy mikor kötelességről és munkáról van szó, az egyik viseli a titulust, a másik húzza az ígát. Minél jobban kiáll az egyik, annál inkább el kell bújnia a másinak. Minél jobban ágál az egyik, annál jobban őrlődik a másik. Itt nem úgy van. Itt nincs ilyen megoldás. Itt nincs felcicomázott paripa. Itt mindenki igavonó. Itt nincs mímelő. Itt mindenkinek szerepe, hivatása van. Hiába jön az értelmi szerző, s mondja: — én

vagyok a csábító, ő a megrontott! A lélek üdvössége körüli szorgoskodás arra hivatkozik, hogy van-e mentesség a felelőség alól?! Lehet-e, hogy analfabéta módjára lépett el mellette valaki? Nem lehet! Apellálok, ha nem is keresztség! fogadásra, mikor még babusgattak, hanem a fogadalom megújítására az első áldozás lélekrázó eseménye alkalmával, mikor kötelezettséget vállaltál. Mikor, mint fiú égő gyertyával a kezében, melyet nem azért tartott, hogy játszék és gyújtson, hanem mely öntudatos hitének volt a kifejezése, melyből kifolyólag erre esküdt: — ellene mondok a sátánnak! . . .

És hol van az evangélium délszínében járó ember számára a mentesség, mikor rásütjük az emberre a gonoszság bélyegét? Mentesség nincs, csak kötelesség van! Mentesség nincs, csak felelőség van! Mentesség nincs, csak szükségszerű figyelmeztetés: — ember, ha mindenről megfeledekszel, a lelkedről nem feledkezhetsz meg! Mert ha lefoszlik rólad minden, a körmöd, fogad, hajad, elhomályosodik a szemed, gyengül a hallásod, — a lelked megmarad! Ezt vinned kell. Ez visz téged! . . .

Miért kell a lelkünk ügyét annyira szemmel tartani? Mert az életben, minden viszonylatban és helyzetben meg lehet csinálni az egyenleget, helyre lehet állítani az egyensúlyt. Egy harc, egy háború végződhet úgy, hogy a veszteséget ellensúlyozza a nyereség. Egy nagy pör keresztül tud suhanni azon a vékony fonalon, melyet megegyezésnek, kiegyezésnek hívnak, csak a léleküdvösség ügye nem megy ilyen kiegyenlítéssel. Itt vagy a jó, vagy a rossz teremt egy helyzetet, melyben a szégyenérzet hasítja a lelket, mely azt sikoltja: — itt már nincs remény!, vagy a kérés hangzik onnan messze Kínából a XIX. században a boxerlázadás idejében egy kedves testvér ajkáról: — Inkább elpusztulni azonnal, semmint beszennyeződni! . . .

Itt az ügyet győzelemre kell vinni! . . .

Még egy érv a lélek üdvösségkörüli szorgoskodás kérdése mellé az a nagy, súlyos fogalom, amelyben minden emberi beleszorul: — az idő fogalma. Akkor tisztán áll előttem a léleküdvösség halaszthatatlan ügye.

Utalok megint a Loyolai Ignác babiloni mezejére, melyen a nyomorult ember egyetlen vigasza a magához hasonló nyomorultról tudni, s ha ilyen nincs, akkor csinál ilyet. S addig marcangolja szegény áldozatát, míg az nem kiáltja: — elég! Olyan nyomorult vagyok már, mint te, vagy még nyomorultabb! . . . Ez a vészes hatalom a kísértés! Honnan tör elő? Jól tudja a gonosz lélek. Nincs idő halasztani a megtérést, mert valaki nagyon jól bánik az idővel, tudják, akik megejtettek, vagy megejtenek, vagy megejteni akarnak. Egy nagy, igazán zum Christus gewachsen ellenfél: a gonosz ott settenkedik, s ki az, akinek nyugtot hagy? Kinek homlokát végig nem simította? Ki az, kinek szempilláit le nem csukta? Kinek fülébe ujjait nem bocsájtotta, de nem azzal, hogy: effeta, hanem hogy duguljon be?! S ki az, kinek vérén, testén keresztül nem vibrált? Állj elő vén Márkus! Intakt-e, meg nem fertőzött-e a véred? Az ördög keresi a bukott ember típusát és talál, mindig talál, talál a világ végéig. A mérleg velem is meg fog telni? Én is a tönkrementek kórusában jajgató, mindent átkozó exisztencia leszek? Vagy a léleküdvösség kérdésével fogok-e foglalkozni? . . .

Itt a könyv, forgassátok! Ez a ti dolgotok. Én csak megmutattam nektek.

V.

Az ige befogadása.

Vegyétek fületekbe és halljátok az én szómat, figyelmezzetek és halljátok beszédemet. (íz. 28, 23.)

Nincsen-e ennek az ószövetségi felhívásnak evangéliumi folytatása? Vajjon csak ott, hol az Ígéretek örökzöld levelei hintegettek el a boldogulást kereső embernek, van a «kit kell hallgatni?» kérdésre a felelet? Az újszövetség folytatása az ószövetségnek. Ha az ószövetség díszét képezi a zsoltáros költészet, ha testében benne van a szív, mely figyelmeztet, ha az ótvörvény szívében undulál az a jóság, mely az utat is mutatja,

akkor az újszövetségben, mely az ószövetséghez nem idegen, hanem annak édes testvére, ne lenne meg?! Megvan. Ott a Jordán vize, s a Tábor hegye, egy mélység és egy magasság. Mind a két helyen az Isten mondja: — Ez az én szerelmes Fiam, kiben nekem kedvem telik, őt hallgassátok! (Mt. 3, 17.) Ami onnan hangzik a Jordán környékéről, s onnan a Tábor hegyéről, ugyanaz hangzik Izaiás reszkető szavából. Miként térhetnénk ki a lelki megújulás e megszenteli estéjén e kérdés elől, mikor az Egyház elénk állítja, hogy: — emberek, kiknek van készségeitek mindenre, kik magatokat olyan elrejtett, dehogyan: félreállított univerzál zseniknek tartjátok, akiknek horizontja tág, perspektívája nagy, emberek, hallgassatok meg! Sőt hozzáteszi: — hallgassatok meg jó szívvel! Miért hallgassatok így? Ha arról van szó, s erre okokat keres valaki — s ha keres, jól teszi, láthatlanba ne cselekedjék ember fia! — megmondom.

Az Úr igéjének hallgatását úgy kívánja, hogy a szóban, mely az evangéliumból ered, ne a levegőt verdeső embert lássuk, hanem egy magasabb tényezőt. Elvégre minden akcióban az ember ne a felszínes megcsinálást, hanem a dolgozó, motiváló elmét s minden érzelmi megnyilatkozásban, mely szeretet, rokonszenv, ne nézzük, hogy úgy mondjam, a pikkelyt, hanem azt, ami az egészséget indítja: a szívet.

Mi indít meg? Nem egy szótag, nem egy gesztus, nem egy lesütött vagy fölemelt szempilla, hanem ami azok alatt mélyen tanyázik: — a szív.

Midőn igéről van szó, melyen végigömlik az ihletkenet, mely végiggördül az emberiség tömegén, mely mindig hirdettetett és hirdettetik, az a parfüm, mely az egyház tradicionálizmusából árad felénk, mely bemutatja a régi keresztények áldozatos nagy életét, s amely ige a maga körülhatároltságában mindig a múltból emelkedik, amelyben egy merevnek látszó becsületes ragaszkodás mutatkozik, mikor ezt az ígét hallja megcsendülni, itt értse meg, hogy itt az asszisztáló Úristennek kemény, vitát nem tűrő beavatkozása nyilatkozik meg. Föltehető-e az, hogy holmi emberkéek, hol sok, hol

kevés, hol bőségesen megjelenő, hol változatosan megjelenő emberfej, e két exponens, — az egyik egyed, a másik tömeg — közt létrejöhetne értelmi kapcsolat, ha ezek az emberkéek itt egyrészt azoknak a lelki szükségleteknek megsejtése nélkül, s a folytonos, megisméltődő isteni beavatkozás nélkül ideálnának, szólnának hozzatok. Ha szólok mint egy ember, ki az utcáról jött, s idehozom az utcát, létrejöhet-e köztünk egy történetet csináló beavatkozás? Pedig többé-kevésbé vagyunk a szónak emberei, de akkor mégis menekülni kellene innen a bolygó zsidó szenvedélyességével, s végigmérni a világot, mert ez a gondolat: — hogyan férjek bele egy meghasonlott lélekbe, — üzne-üzne . . .

Ha vannak nagy tragédiák, ha vannak végletek, melyek egymást ütik, akkor ennél nagyobbat nem tudok képzelni. Ha itt mégis szólunk, azért tesszük, mert itt az erkölcsi támasz: — az írás. Mennyi szó hangzott már el a világban, s az mind elveszett! . . .

Ha a vulkánok dobbanása, a tengerrengések csapkodása mind egybeférne, nem tudná megadni egyvelegét annak a temérdek szónak, mely már elhangzott. Ez az egész múlt, szó, egy nagy temetést jelent. De ha azt mondom: — írás, akkor egy állandó, óriási erkölcsi tartalommal bíró mementó áll az ember előtt. A szó mind a dekadenciára, az írás mind a magaslatra vezet. Ahány excelsior van, annak emeltyűje az írás, s e mellett az ő törvényeivel, figyelmeztető mentor-szavával ott az Egyház és e mellett annak az Egyháznak marionettjei, silhouettjei: — emberek, kik jók voltak, s a maguk jóságában egy-egy felkiáltójel az írás mellett. Emberek, akiket nem szó, akiket az írás lelkesít. így szól az Úr: — jóakarattal hallgassatok engem! Életképes, patinás régi gondolat. Ami ezekről a szószékekről elhangzik, az magyarázatát ebben bírja: az Úr nevében mondjuk azt. Szent Pál, aki önmaga ellen védelmezi magát legjobban, mert tudta, hogy önmaga a legnagyobb ellensége, azt mondja: — Ha én beszélek, nem az én dicsőségem, mert nekem szólnom kell, de ha nem fogom az evangéliumot hirdetni, jaj nekem. (v. ö. 1. Kor. 9, 16.) Jaj, három-

szoros jaj annak, aki szól, s aki hallgat, ha ige, nem ige. De mi Istenről, Istenért, Istennek mondjuk. A zsidó őrizte a könyveket. Ő olvasta és nem azt olvasta ki belőle, ami benne van. Mást olvasott, s ennek az echója:

— Crucifige, crucifige, feszítsd meg-kiáltás. A pogány az írás könyvével kezében érten-érteni akar, mert az a meggyőződése, hogy nem lehet élni, s boldogulni értés nélkül. Mit ér, ha érti, hogy egy meg egy, az kettő; ha érti, hogy van; ha érti, hogy egyik ez, a másik az, mikor ezeken túl van még valami, ami szintén egy, de olyan csodálatosan, hogy ebből gördül szerte ^yminden?! Ezt az egyet megtalálni, hozzáférni oly igény, amely keblét tépi, s melytől menekülni akar, de nem tud . . .

Az egyik téved, a másik nem akar tévedni, érteni akar, de nem tud, a harmadik azt mondja: hallgasdátok jóakarattal engem, s a föld legjavát fogjátok bírni! Erre az elérhetetlen magaslatok lankássá, s megjárható magaslatok lesznek. Ha az isteni asszisztencia, a felvilágosítás kegyelme odaszegődik az ember mellé, akkor mik esnek le az ember szeméről? Halpikkelyek, s az ember érez, lát, ért, s kitör az Assisi pátriárka lelkében fakadt nagy konfesszió: — Istenem és mindenem! Ennek folytatása egy kérdés, melyre csak az ember öntudata tud felelni: — ki vagy Te és ki vagyok én, a Te igénytelen szolgád? . . .

Mikor az embert öntudatos alázat hatja át, akkor érzi, hogy itt, minél gyarlóbb az ember, aki szól, annál inkább velünk az Isten asszisztálása. Áronnal mondjuk:

— Uram, gyermek vagyok, csacsogó, nem tudok szólni. Az Úr feleli: — amint akarom, el fogsz menni! Ugyanez összeköti, összeforrasztja a ti lelketeket, annak lelkével, ki hozzátok szól, s kit ti hallgattok. Hallgatni, hallgatni, hallgatni, — ez egy nagy tény, nagy cselekedet, mert hallgatni annyiféleképen lehet. Hallgatni olyan hidegen, hallgatni olyan közönyösen lehet! Hallgatni a teljesen idegen, sőt a süket fülű arckifejezésével is lehet. A hallgatás mezeje oly tág, s a hallgatás aktusa oly nyújtható és tágítható, hogy abba belefér minden, amit az ember érzelmeiben produkálni képes.

De itt Isten igéjének hallgatásáról van szó, s azt csak istenes hallgatással lehet. Ha karakterizálni akarom az Isten igéjének a hallgatását, akkor azt mondom: az Isten igéjét istenesen kell hallgatni, nem istentelenül nem kritícizmussal; nem parciális érzést kiemelni óhajtó szívvel, hanem jó szívvel kell hallgatni. Az Isten igéje istenes hallgatásának ismertető tulajdonságai: először, hogy a pozitív kisajátításra való törekvéssel, vagyis az Úr igéje elé úgy menjen, hogy azt le akarja foglalni magának, mint aki azt nem hajlandó elbocsátani, mint aki azzal minden körülmény közt foglalkozni akar. Ezt a mindenkép nyerni akaró szellemet kell az Isten igéje elé vinnünk. A második tulajdonság a buzgóság lelkülete, melynél fogva azt a lefoglalt gondolat-szilánkot, mely nekem szól, engem érint, azt a megvalósítás stádiumába kell elindítani, ha nem ma, a legközelebbi alkalommal. De nem tesszük félre, ha majd öregebb leszek, vagy ha ez a bennünket domináló helyzet megszűnik, hanem kezdjük most, itt, ma vagy holnap. A harmadik tulajdonság, hogy nem innen, ebből az emberből (t. i. a szónokból) várja, keresi és nyúzza ki az eredményeket, hanem az én-ből. Tehát a reflexió, az önmagamba térő, önmagamat meggyúró lelkület, mely nem itt (t. i. a szónokban) öl, gyúr és semmisít meg, hanem maga hun; amely nem fél az isteni ige pengéjétől, hanem a Szent Ágoston szavait veszi ajkára: — itt szúrj, itt vágj, itt égess, csak az örökkévalóságban kegyelmezz! ... Az a lelkület kell az ige hallgatásához, mely nem fél az igazságtól. Ez az a jó szív, melyről Izaiás azt mondja: — hallgassatok engem jó szívvel, s akkor, s akkor. . . Krisztusnak azt mondja az Atya: — Ez az én szerelmes Fiam, kiben nekem kedvem telik, de mi lesz az emberekből, mi lehet belőlünk, mi ezek kilátása?

Teljék bennem kedve az Istennek, amint érzem, hogy egy önmegreformálás által tetszem önmagamnak, bízom magamban. Aki ezeket az utakat futja meg, lehetetlen, hogy arra vonatkozzék az a szó, amit hallani

nem akarunk: Távozzatok tőlem, átkozottak!
 Kiknek modellje Krisztus-arc, utolsó és legerősebb
 alfája és ómegája az a célbaérés: — kell hogy az Istennek
 kedves gyermeke legyek! . . .

VI.

Az eskü tilalma.

1912 őszén történt a mátészalkai járásbírószágon egy jelentőségében és külsőségében is megrázó esemény. Ott volt a vádló és a vádlott. Tanúk hiányában a vádló megesküdtött vádja mellett. Erre felugrik a vádlott és önmagából kikelve kiáltja: — hazudtál, kutya, büntessen meg az Isten! . . .

Alig hangzott el a szó, az ajak, mely az imént mondta az esküt, félrehúzódott s a vádló összeesett, szívszélhűdés érte.

Kutassuk ezt az esetet? Állapítsuk meg, hogy itt a pusztá véletlen dolgozott? Mondjuk, hogy a tárgyalás, a perveszteség vagy pernyerés izgalmai hevítették föl annyira a vádlót, hogy a szívszélhűdés leterítette, avagy fordítsunk egyet, s mondjuk Mózes szavait: — be ne szennyezd ajkad hamis esküvel! A földi igazságszolgáltatás épp akkor készül neki-igazságot mérni, mikor közbeszól Isten: — fin vagyok az Úr, én ítélek, vizsgálván a szívet!

Ez a jelenet egy nagy figyelmeztetés az ember számára, hogy az isteni törvény, mely megállapítja, hogy ezt a nevet tanúbizonyságnak hívni nem lehet kockázat nélkül. Ez mélyen belenyúl az emberiség tanítást igénylő lelki világába. A társadalmi életet élő ember nagy kötelességei mellé odaállítja az esküt. Fontos, figyelmet igénylő, az ember egész jóra hajló készségét provokálja ez a figyelmeztetés, hogy az Isten nevének használatával nem lehet visszaélni. Ahol az Isten neve a törvénykönyvek lapján szerepel, ott azt kell feltételezni, hogy az a szent szó, súlyánál fogva mindenképpen lelkiismeretéből, mint perdöntő szöveget, tiszteletet, hódolatot vált ki. Ez minden kétséget kizáró hivatkozás az

Istenre kit magam fölött Úrnak, s Teremtőnek ismerek el mikor pedig gonosz, álnok szívvel esküszik valaki, — az annyi, mint semmibe vevése az Istennek. Az esküvel kiszúrhatom a szemét a hitvesnek, az Egyháznak, az államhatalomnak. Az Isten nevére szentül való hivatkozás gyönyörű rámutatás arra, hogy él bennünk a hit. . .

Hányszor esik el az Isten szava hiába! Eltekintve attól a csicsergő csacsogástól, hányszor halljuk emlegetni olyanféle összeállításában a mondatoknak, melyek pellengérré teszik, hányszor halljuk a legsilányabb, legolcsóbb tréfákba beleilleszkedve! . . . Hányszor halljuk az Isten nevének fogalmi tartalmával való visszaélést! Hányszor halljuk beleilleszkedve azokba a káromkodásokba, melyektől erőrekapást, vagy megkönnyebbülést vár az ember! Hányszor halljuk ott a házasságkötés alkalmával a «holtomig és holtáig»-ígéretnél; mikor beállnak a nagy díszes állásokba, hányszor morzsolódik el az emberek ajkán, mikor egy tény kiderítésére mondja: — Isten engem úgy segítjen . . . Vannak tragikus benyomást keltő visszaélései a társadalomnak. Vannak a megútáltság érzetét keltő események. A talpig karakter-embernek az szenvedés, kín, mikor az Isten segítségül hívása helyett az Isten nevének megbecsmlését látja minden vonalon, nemcsak formákban, de emberekben, ha nem is mindenki mindenben, de mindenki valamiben! . . . Gondoljunk csak a sok ígéretre, fogadalomra! Ki áll oda? Azok a hivatkozások mintha kiszaladtak volna a lélekből. Talán a társadalmi élet érdekében szükséges, hogy egy érv se legyen, hogy ez a nagy suhanc meg ne futamodjék, mikor itt az idő, hogy áldozatot kell hozni. Azt mondják: — nem kell sopánkodni! Hagyjuk lenni az Istent! Jó. Csak egyet ismerjenek el: — hogy az embernek kell valami, ami neki perspektívát nyújtson arra nézve, hogy csináljon magából valamit. Az nem lehet kiindulási pont, hogy az erős férfi a nádszál-asszonyt megfegyelmezi. Az ember nem meri a fegyelmezést gyakorolni embertársával, mert, amit önmaga-

ban lát, az bátortalanná teszi. Pedig Káin szava neki szól: neki testvére Örzőjének kell lennie! Kiknek céljuk egy, útjaik parallel haladnak! Kell az embernek valami, ami fegyelmezi. Mi lesz a jelszó? Az igaz? De ez elromlott. A jó? Az meg elferdült. A szép? Az eltorzult. Egyedül az Isten! Az embernek minta, vonzerő kell, mely felemeli. Mutassátok meg nekem a merő természet-embert, amint emeli önmagát. A merő-naturembert, aki emeli önmagát, másokat, sokakat, nemzetet, társadalmat, emberiséget! Ennek tarthatatlansága mellett szól a történet. Az erkölcsi feslettségét csak az Isten állíthatja meg! Istennek nem érdeke, hogy az embert eltapossa; nem akarja, hogy az ember parányok paránya legyen, s ha a zsojtáros néha ilyenféle hangulatnak ad kifejezést, az nem azt jelenti, hogy az embert porba kell sújtani, hanem az csak önvallomás. A hamis eskü, az Isten nevével való tréfák az erkölcsi dekadenciát mutatják. Isten nevére hivatkozni lehet, szabad, kell, de csak szent célzattal, az Ő dicsőségére! . . .

d) Nagyböjti szerdák.²⁵

1. Krisztus töviskoszorús feje.

Ó, értetlen galaták! Ki ígézett meg titeket, hogy ne engedelmeskedjete az igazságnak? Kiknek úgy szemeitek elé íratott Jézus Krisztus, mintha köztetek feszítette volna meg? (Gal. 3, 1.)

Mikor a nagyböjt elején megjelenik a szokott, rendszer képtől, benyomástól elütően templomaink szentélyében az a magasba rögzített kép, amelyik a szenvedő, a keresztfeszített Üdvözítőt jeleníti meg a lelkek elé, eszembe jutnak és kell, hogy másnak is eszébe jussanak az idézett szavak: — értelmetlen emberek, ugyan mi hatott rátok, mi ígézett meg benneteket? Ti, akiknek annyiszor és úgy a szemetek elé

íratott a Krisztus, mintha csak ti köztetek feszítettet volna meg . . .

Ki az Egyházzal él és annak lelkéből él, nem mondhatja, sohase is tagadhatja, hogy az Üdvözítő megváltó szenvedésének megannyi jelene, úgy az egységes kép, mint egyes töredékei plasztikusan, színben, behatásokban dúsan, meleg, emberi benyomásokkal a lelkébe be ne edződnek. Hisz mindaz, ami a hitélet terén bennünk végbemegy, mindaz logikus kapcsolat révén az Üdvözítő szenvedésének teljesítményéhez kapcsolódik. Ami a lelkünkön végig-vibrál, ami alanyi, lelki életjelenség bennünk a kegyelemnek indítása révén, az mind az Üdvözítő szenvedéséhez fűződik hozzá.

Oportet exaltari filii hominis! Ki kell emelkednie az ember Fiának a többi emberek közül; az Ő életének más milyenné kell lennie, mint azt eddig vagy eddigi folyamatok mutatják. Názáret, Júdea, Galilea keretein kívül kell emelkednie! Fel kell magasztaltatnia, és pedig egy olyan sajátlagos, egyéni és különleges erőlködéssel, amelyik mikor vérbe borítja a földet, ugyanakkor átfúrja az eget és összeköti a kettőt egymással. . .

A nyomorúság és szégyen, az egyéni és tömegbukások színhelyét összeköti az áhított békesség, a megkívánt dicsőség hónával. Ezt a lendületet, kapcsolatot eszközli az Üdvözítő szenvedése, ez a vérbe és sárba meghempergetett nagy túrés.

Nem mondhatja senki, hogy az Egyház rendszere lelkeket és embereket megszentelő rendszere elkapcsolódnék, elvonatkoznék a Krisztus szenvedésétől. Hisz ez a nagybőjti idő olyan zátony, oszlop, kőszirt, amelyik a hamvazás mementójában és a nagypéntek gyászbaborult csendjével arra a hálára kényszerít, mellyel adózni kell a Krisztus felé. És mégis, mégis ránk illik Szent Pál szava: Ó, értetlenek, ki igézett meg titeket, hogy ne engedelmeskedjete az igazságnak! . . .

A szemrehányás, ismerjük el, hogy jogosult. Éle nemcsak a galaták lelkébe vág, hanem annak szűrő tövise, ennek a figyelmeztetésnek a mi lelkünkhez

irányzott kardhegye ki kell, hogy váltsa a felelősség érzetéből fakadó megszegyenülés érzetét, mint azokból . . . Hát épp azért, mert e szemrehányás nemcsak kétezer éves távolban dörög, villámlik meg, ezek az igazán lelkünkhez intézett intelmek, ezek a mának a gyermekeit is szíven és agyon találják...

Szent Pál nyomába lépek; mint legtökéletesebb, igénytelen, kicsi, elmaradott csatlósa, fullajtárja, a vele kapcsolatos szellemi egységben sietek felfrissíteni a szenvedő Krisztus képét, ki az igazság engedelmességébe hív meg mindnyájunkat, az üdvözülés munkájába állít bennünket nem mint bűnösöket, hanem mint olyanokat, akik Péterrel valljuk: Uram, kihez mennénk, hiszen az élet igéi nálad vannak?! (Ján. 6, 69.)

Igen, ezeknek az estéknek a tárgyát azok a — mondanám! — Krisztus szenvedésének történeti múzeumából elővett momentumok fogják alkotni, melyekhez a szenvedéstörténet legjellegzetesebb, a mi lelkünk sorsára döntően ható benyomások fűződnek. És amikor ennek a muzeális szemléletnek az Üdvözítő szenvedése történeti tényezőinek a szemléletébe belebocsátkozunk, akkor megállapítok egy helyet, honnan tovább mozdulni egy tapodtat sem tudok.

Megállok egy jelenetnél, amelynél gyökeret vernek a lábaim. János nyomán nem hallok, hanem látok egy eseményt, benne eszközt és ez alatt szemlélem a nagy krisztusi szenvedést. Az én halló érzékemben vibráló hangok látást váltanak ki: — És a vitézek koronát fonván töviséből, az Ő fejére tevék. (Ján. 19, 2.) Mit látok? Egy töviskoszorúzott fejet!

Mennyi halánték, fej, agy dolgozott, ütött, vert az izgalom, a tépelődés, a kín, a kéj, az indulat, az öröm, a meghatottság, a vágy, az akarat hullámlásában, mióta ember járt, élt a világban! Tengere, őserdeje a fejeknek! És különös, hogy ez a fej, amelyet én most a János nyomán látok, ez a csodálatos, megmíntázhatatlan, festő ecsetjével ki nem alakítható fej, ez az egyetlen, amelyiken a gond plasztikája, a kín, a sejtések, a tudások, a meglátások, az ítéletek, elítélések, kárhozzátások,

a nagy akarat, a minősíthetetlen energiának és mérhetetlen fájdalomnak plasztikája beszél, világol. . .

Egyetlen fej! Nincsen több más: — a Krisztus feie! Szeretnék megállni és azt mondani: — nézzetek oda a messze távolba, abba a csodálatos időbe, a történelem távlatába, nézzetek oda a sok elbeszélés, fel-frissítés, megidézés megannyi energiájával annyszor élénk állított miliőbe! De jól nézzetek bele és lássátok ezt a fejet!.. . Látjátok? . . . Lehajtotta η, fehérre sápadtan, véraláfutottan, meggyalázottan, lábzan égve, halódásra hidegedve. Az emberi boldogulás műhelyét, a kitartás, a végig való elégtétel szenvedélyes akaratában mintegy önmagát megmásítva és lecsuklottan, életvesztetten, de mindenek felett — tövisekkel koronázottan.

Ugye, hogy nincs több és más ilyen fő? i

Ő, értetlen galaták, ki igézett meg titeket, hogy ne engedelmesskedjétek az igazságnak, kiknek úgy szemeitek elé íratott Jézus Krisztus, mintha köztetek feszítettett volna meg. (Gal. 3, 1.)

Ugye, hogy nincs több és más ilyen fő?!

Nézd ezt a főt és szédülj bele ebbe a nézésbe. Álljon meg a te dolgozó, kutató tekinteted és ismerd meg ebben a töviskoszorúban, melyet egy arra hívatlan, teljesen idegen, lélek nélküli eszközölt, ismerd fel abban a te munkádat! Hisz a Krisztus fején nem is az a tövis a teher. Nem annak a szűrőkái keménysége a fájdalmat okozó, meggyötrő hatás, hanem ami a mögött meghúzódott: — a nagy gond, az emberiség gondja, a lelki romlás gondja, hogy ebben a testvériségben, amelynek Ő az egyetlen vezérmunkása, melyet Ő együttesnek szánt, hogy ebben egy áthidalhatatlannak látszó hiátus, szörnyű örvény tátong, a szépnek, nemesnek, isteni minőségre hivatott embernek az eltévelyedése a nagy tervezőtől, Istentől, ki semmit sem akar, ami undok és csúnya, ki semmit sem szeret, csak, ami szeretetreméltó. . .

És mekkora az undokságok tengere és mennyi a szeretetre nem méltók száma! . . . Vegyétek észre, hogy

a tövist mi adja? Látjátok ennek az egyetlen főnek, ennek a kifejezésteljes arcnak árnyékát képző tövis összetevőit? Azokat az együttthatókat, amelyek mind megkínzásra, megszegyenyítésre dolgoznak a gonoszság csodálatos összefogásában? Ebben az összhangban, mely egy nagy összhangtalanság, egy nagy együttes, mikor minden és mindenki az ellen a gondolkodó és megtervező fő ellen cselekszik, ha nem kimondottan, a lázadás arcátlanságával, a semmibe vevés frivolitásával, hát akkor az értetlen embernek a felületességével, a galatának, a kereszténynek, a magyarnak, a budapestinek azzal a sajátlagos énjévé vált közönyével, mellyel a rávonatkozó isteni gondolatnak és jobbra lendítő természetfeletti akaratnak vonzó, meghívó serkentése mellett elmennek, mint lejárt és kopott pimaszok, kik a jobbat és szebbet, mert nagyon szép és jó és mert az nem belőlük termelődött ki, elmennek mellette: — nem ingem és nem gallérom, nem fáradok érte, ha annak az Istennek gondja vagyok, hát ha annak a Krisztusnak én valamiféle érték vagyok, hát tegyen, izzadjon, fáradjon, szakadjon meg benne, nyúljon le utánam, — én majd kivárom! . . .

Hát én úgy gondolom, meg kellene szűnni a világon minden eszmei áramlatnak, minden magasabb és értékesebb gondolatnak, fel kellene szívódnia vagy ivakodnia a világtenger Szaharájának homokjába minden eszményi törekvésnek, ha az emberiség csak a kívánásnak, csak a kényelmes halogatásnak hintaszékébe vetné magát és ennek-annak az öreg, kopott közmondásnak sült galambját várná időtlen időkig. Nem úgy van!

Az eszmei indítások, a szellemi megtermékenyítés, a gondolatok, tervek feltételezik azt, hogy ennek megértője, megsejtője, megkedvelője, rezonáló kiegészítője legyen észben, értelemben, szívben és akaratban! Lám az emberiség mégis, — kereszténységen belül is! — úgy áll ezzel a nagy kezdeményező, megnevelő, megsejtő krisztusi fejjel, ezzel az örök gondolkodóval, tépelődővel, kínlódóval, örökké emberi sorsért vajúdoval szemben, mint a blazírt roué, aki kiélten, tagja-petyhüden

tűnődik; úgy áll, mint a kretén csallóközi golyvás, kinek a gondolat- és eszmekeőre vajmi kicsinyre zsugorodik össze . . .

És nézem ezt a krisztusi főt, az Olajfák hegyén szorongó főt, a vérverítéket kiizadó ábrázatot, a vékonybe borult szemeket, a tövissel bekerített és megárnýékolt homlokot és elkérdezem: Uram, hát látod ezt a világot, nézed és szánod? Belelopod a te gondodat? Uram, ne törődj velünk! Kíméld a te szentséges tekintetedet! A te fejed, ez a csodálatos műhely, szűnjön meg fáradni értem, nem érdemlem azt az árnyékot, amelyet a tépelődés kínja arra von . . .

Keresztény Testvérem, látod, szemléled ezt a fejet, körülötte a tövis árnyékát és mozdulatlan maradsz? És nem okoz neked szégyent, kínt, fájdalmat, megalázódást az a tudat, hogy annyi könnyelmű, ügyeidre, érdekeidre, fájdalmadra ügyet nem vető fő közül ez az egy veled törődő, a te rokonszenvednek, a te gyöngéd megnyilatkozásodnak záloga nélkül szenved? Miattad szenved, érted szenved, sőt tetőled szenved! És milyen az ő szenvedése? Aktuális! Nem a tegnap, a történelmi távlat, elmúlt idők szenvedése, de valami abból, amit a ma ténye, életjelensége, életednek mai vetülete vált ki belőle . . .

Ez a fej, az a csodálatosan utolérhetetlen, egyetlen! Minden életjelenség benne végigzajló vitalitás. Utolérhetetlen finomsággal mindent végig-él, végig-gondol és visszatüköröz ez a fej, ez az arc, ez az ábrázat. Tudjátok, hogy milyen messzeségben van? A ma messzeségében.

Mikor exiliumot készítek, valami eltávolítást való-sítok meg a Krisztus feje és saját magam lelke között, ebben a távolságban is a Krisztus feje, mint mansvetus, szelídnék tűnik föl. Abban a távolságban, mely a Krisztus szenvedő, tűnődő, tépelődő, gondülte, megviselt ábrázata és én köztem van, mikor az elvonatkozások szennye űzi el minél messzebb tőlem, akkor erre az arca a lelkek gondja rajzolja ki a gondok arabeszkjeit... akkor az Ő kedélyhullámozása valami a zsongásból, abból a csendes, füllel nem hallható mansvetudo, nem is

tudom visszaadni! - a visszaautasításra, a nagy méltánytalanságra felelő megadásteljes szentség . . . Még ezt is elviseli, elfogadja tőlem! . . .

Azt mondom, nézzetek jól rá erre az ábrázatra, erre a Krisztus-arcra! Hát nem nekünk szól a Szent Pál kérdése? Nem minket fog meg az ő figyelmeztetése? Ó, értetlen galaták, ki ígézett meg titeket, hogy ne engedelmességetek az igazságnak, kiknek úgy szeméitek elé Íratott Jézus Krisztus, mintha köztetek feszített volna meg! Micsoda csáb, hatalom, végzet, hogy ti nem engedelmességetek annyi csalóka behatással szemben ennek az igazságnak?! Hisz nézzétek, köztetek feszítették meg! Köztetek vált ilyen gondúzotté! Látjátok-e? Álljatok meg előtte azzal az esengő tekintettel, amelyik kérlel, engesztel! Simuljatok hozzá azzal a selyemmé, bársonnyá finomodott kézzel, amelyik mikor nagyon alázatos, bízó: — hol egy könnyet, hol egy vércseppet töröl le erről a krisztusi ábrázatról ... a gond, a tépelődés egy-egy árnyékát simítja le róla azzal az akarati ténnyel: — Uram, vonj magadhoz, emelkedni akarok hozzád, lelkem értékét, üdvösségem becsét, a te szenvedésed súlyával mérem, s mikor mérem, érzem, hogy ennek a súlya az én megkönnyebbülésem, tisztulásom záloga . . . Uram, add, hogy lássak! Azt az arcot, a Te ábrázatodat szemléljem, hogy annyi mindenféle egyéb benyomás közt, szépség közt járva-keelve Téged, a Te érettem törődő és velem vesződő és rám tekintő szent arcodba, szemed világába fúrjam bele magamat és így csináljam azt a lelki egységet, amelyet nem találtál meg még a te tanítványaidban sem . . . mikor Péter és Jakab és János is aludtak amaz éjjelen . . ., mikor a te szemed először fült vérbe, s az agónia vérverítéke ütközött ki rajtad, — ők aludtak . . . Uram, én éber akarok lenni! Látó akarok lenni! Távolba-látást akarok! Ennek a tárgya a te szemed tüze, célpontja a te aggódó, töprengő, kínlódó agyad munkája . . . Uram, akarom látni a te ábrázatodat, tövissel koronázottan ugyan, de az én lelkem selymével megtörülve . . . Veronika módján és stílusában ... Mi a magunk lelkének selymét, fehérre

vált selymét borítjuk erre az ábrázatra, hogy az énünk-
énjébe vessük bele ezt a képet: — és a vitézek koronát
fonván tövisekből, az Ő fejére tevék. (Mk. 15, 17.)

S őrizni akarom ezt a képet! Álmodni akarok ezzel!
De nem! Látni akarom ezt, nem álmodni az álmoknak
bizonytalanságával, tovasuhanó, röpke eltűnésével, ha-
nem állandósuló, megértéssel, méltánylással akarok a
szenedő Krisztus ábrázatához rögzített lélek lenni! . . .
És ha vannak benyomások, híven megőrzött képek, ó
ezek legyenek mind illúziók, szertefoszló felhők, ellen-
ben a kép, a Krisztus arca, az érettem kínlódo, mellettem
vajúdo, érettem szenedő Krisztus arca éljen bennem,
nehogy az apostol szava még egyszer, talán a követ-
kező év nagybőjtjén megint a jogos szemrehányásnak
kemény dörgedelmeivel csapódjak a lelkembe: ... hát
mi ígézett meg titeket, hogy úgy el tudtátok felejteni,
holott, olyan élettellenesen láttátok, mintha csak előt-
tek feszítettet volna meg! . . .

Ennek a látomásnak a behatása alatt most imád-
kozzunk egy pozitív céllal. Nem új áhítatnak holmi
érzelmes gügyögésével, érzelemjátékának apró kis gyűrű-
zésével, hanem a krisztusi ábrázatot nagy alázattal méltá-
nyoló keresztény embernek alázatosságával. Azzal a
célgondolattal, hogy ezt a nagy benyomást, melyet
érettem, miattam tőlem szenedett Üdvözítőm feje,
arca bennem ébreszt, hogy azt onnan semmi ígézetes,
elbűvölő, megejtő, csalóka, földiekkel játszó, értéktelen
impresszió soha ki ne, soha el ne mossza. Amen.

2. A kínzó szegek és lándzsa.

. . . Egy a vitézek közül lándzsá-
val megnyitá az ő oldalát és abból
legottan vér és víz jöve ki. (Ján.
19, 34.)

Nem furcsa dolog és előfordul, hogy néhanapján
egyszer-másszor, rendezgetés közben a régi emlékeink
közül tűnik elő valami valahonnan a látás fenekéről.
Először csak nézzük, mi lehet benne, találgatjuk, majd

szerte szedjük a régi holmit ... s ilyenkor régi emlékek szállanak és idéződnek föl és az ember hol örül, hol elszomorodik, hol megborrad, hol berzenkedik. Szóval végigéli azt, sokszorosán lefokozott sugártörésben, amit valamikor egész kinnal vagy egész örömmel végigcsinált, mire azok a sárgult levelek, azok a képek vagy más tárgyak figyelmeztetik őt. . .

Ilyen valamit tesz az Egyház. Mikor így nagybőjt idején lelki, szellemi pórázon felelevít emlékeket, dolgokat és helyes, céltudatos munkával, élénken, színdúsan, kifejezően szemünk elé hozza, felmutatja a Krisztus szenvedéseinek eszközeit és amikor a mélységekből egy-egy gyöngyöt, egy-egy ragyogó gyémántot, a hála gyöngyét, az emlékezés gyémántját, amelyet odaejtünk az Üdvözítő megnyílt oldaléba és bezárjuk azt, hogy az oda beszivárgott hála, köszönetteljes emlékezés ki ne essék abból a szent Szívből. . .

Emlékeztek, hogy ma egy hete ennek a felelevenítésnek a kapcsán, szemünk távlatába akadt az a csodálatos, párja nélkül való töviskoszorú, amelyikkel az isteni Mester fejét, szentséges homlokát fontuk körül egyenként és összesen a mi kezünkkel, mikor rátettük a lélek gondját, a szabadítás, az üdvözítés terhét.

Ma megint nyiladoznak kezeink a régi emlékek között. Akarok keresni és találni valamit azok között, amik egy önmagamban megtorpanó öntudatnak, de a hálás lekötelezettségnek érzetével viharzanak végig a lelken, mikor a kezem ügyébe akadt egynémely véres, rozsdás szeg, egy ütött-kopott, vérrel és rozsdával megtarkított lándzsa, amelyikkel a merő kötelességet és szolgálatot teljesítő római tiszt megnyitotta az Úr oldalát, hogy abból vér és víz folyjon elő . . . Azok a szegek, amelyekkel kezét, lábát a nehéz kereszthez szegezték . . .

Lándzsa és szegek! Régi eszközök. Kínzó eszközök. Véres eszközök. Nem az enyém, nem én dolgoztam velük és mégis úgy érzem, mintha valami oksági kapcsolat, akaratlan rokonság, kényszerű összetartozás volna közöttük és közöttem . . .

Régi időben az volt a szokás, hogy a gonosztevőket a gonosztett elkövetésének eszközével kezükben vagy nyakukon tették kalodába, kötötték a szegyenfához, állították pellengérré, hogy mindenki lássa ki és mivel cselekedett rosszat. Úgy érzem, hogy ezek az összeszedett eszközei a Krisztus kínszenvedésének: — a szegek, melyek jótevő kezeket, melyek mások jó voltáért elkoptatott lábakat rögzítettek a kereszthez, egy lándzsa, amelyikre valamikor egy nagy birodalom hatalma támaszkodott, mely az adott esetben a kötelesség alatt a legborzasztóbb gyilkossággal összekapcsolt tevékenység egyik velejárója lett... Ezek az eszközök nem idegen dolgok! Nem merőben muzeális tárgyak. Nem az útszélen heverő és talán felszedett tárgyak. Nem. Nem. Kimutatható az oksági kapcsolat, mely ezen eszközök és köztem adódik. Valami kényszerű összetartozás, amelyik onnan van, hogy az üdvözítő isteni Mester szenvedésének okozói közt, az előidézői közt, a részesei közt ott vagyunk mi, valamennyien, kivétel nélkül. Emberek, akik voltak; emberek, akik vannak és lesznek még. Míg születik ember, míg új élet fakad és a régi letűnt életek felelőssége él, mindaddig ahányan vagyunk a bűnrészességnek a keserves és gyalázatos együvértartozásnak azzal a kegyetlen törvényével állunk ezek előtt a szenvedési eszközök előtt. . .

Egy pár szeg és egy lándzsa! A szegek kezeket és lábakat fúrtak át. A lándzsa szívet nyitott meg, a lankadó élet lendítő hatalmát rögzítette a halál tehetetlenségébe. A lándzsa a gondolkodó és akaró egyéniségnek, az érző szív emberek iránt kiapadhatatlan melegnek forrásába dőft bele és megállította azt a patakot, mely ha megáll, nem pótolhatja óceánja vérnek.

Olyan közönséges a szeg és a lándzsa. Az ember figyelmét, értelmét le nem kötő kép. Azt hiszem, a legteljesebb érdektelenséggel mennénk el mindnyájan mellettük. És az adott esetben mégis térdelő alázatossággal, lemélyülő, az örvények fenekéig lehajló lelki megszegyenüléssel kell megállnunk és a mellett, hogy a jól ismert mea culpával mellünket verjük, hogy az

agyunk elboruljon és a szívünk verése megálljon, hogy a rémület meredezzen bennünk és a szégyen könnyei fakadozzanak a szemünkből, a helyett sokkal illőbb, méltányosabb, hogy azt a néhány szeget kezünkbe vesszük, sokkal igazabb, helyzetet és dolgot, jelentőséget kifejezőbb, hogy azt a lándzsát kezembe vegyem, amelyikkel szívet nyitottam valamikor. Szégyen! Kegyetlenek és dísztelenek, némák és nem beszélnek; melyeknek nincsen szavuk, csak hasítani tudnak és vért fakasztani kézből, lábból, élő húsból. . . És? Kellett ezeknek a szegeknek keresztülhajszolódniok egy kézen, egy tenyéren, amelyik kenyeret tört az embereknek; amelyik megfogta Jairus leányát és azt eszközölte, hogy ismét éljen; megérintette a vak szemét és látó lett az ...; a többi apostollal és a Júdás kezével egyszerre találkozott a táiban? . . .

Vajjon miért? — Feleletet kérek ... Az ember hallgat . . . Nem meri az okot elmondani, csak érzi, sejti, tudja, fájlalja, hogy ennek a kéznek, amelyik olyan messziről áld, igaz, hogy néha ver is, de ha ver, tudjuk, hogy miért; ennek a kéznek, amelyik még ma is tör kenyeret az Oltáriszentség asztalán, amelyiknek suhintása mellett; elhangzik a szó: — menj és többé ne vétkezzél! . . .

Ennek a kéznek megtörő keresztüllüggatói, meggyalázói között ott állunk mi és minél hallgatagabban állunk, annál több befelé való beismeréssel állunk és ha nem vagyunk Montefeltrói Klárák, kinek kezén és szívében a nagy kontenipláció, a befelé gondolkodás tűnődés, ivakodás szuggesztíója alatt kiült a szenvedési eszközök rajza, — nem baj! — csak éljen bennünk a kegyelet emlékezetének tudata és hangulata . . . Igen, ácsoltam én is, te is keresztet. Nehéz ütésekkel én is szegeztem valamikor egy kezet, ki máskülönben gyengéd, érzékeny finomult ember vagyok, hogy se kint, se szenvedést látni, se vért megpillantani, részvét, kín vagy rosszullét nélkül megnézni nem tudok . . . Jöjjenek tisztába velem, hogy mégis én kifutok és iszonyodom a hangtól, melyet kivált a szenvedésből a kín, hogy a

három keserves szeg, mely a Krisztus kezét és lábát az én részességgemmel keresztülfúrta, ennek a vádjától meg vagyok terhelve és ez a vád a tetemre hívással önszívemig ér, ez a pecsét váddal érinti az én lelkemet... Másik az a hosszú dorong, melyekre egy hegyes acél van erősítve, amelyik oldalsebet nyitott a megfeszített, a végsóhaját elsőhajtotta, a megváltás művét végigcsinálta Üdvözítő oldalán. Ez a másik fegyver, amely szerepel. Ez a fegyver idegen, elfekvő gondolat és fogalom tőlem? Evvel nincsen kapcsolatom, ezzel nem állok valami oksági összefüggésben? . . . Felelet: — egy kéz forgatta a lándzsát és sok szív tehet róla, — mint mindenütt az életben és vonatkozásaiban! — A sok emberi szív, lélek, emberi értelem, gondolat, eszme, tűnődés, vágy egymásra zúdulása, tornyosulása kiütözik egy cselekményben vagy egy cselekménysorozatban, melynek hegyén, élén nyargal valaki. Küldetés-szerűleg, helyzetszerűen, izgalom, szerencse révén. Mindegy. Ember az, ki vagy önmagát üldözi, vagy akit a többi sodor az élre. S az az egy cselekszik jót vagy rosszat, felemelőt vagy megköszönésre érdemest.

Egy kar emelkedett és egy kéz cselekedett itt és egy ösztönös lendület, egy tudatos akarat, egy a fejelemi követelés imperatívusza alatt nekilendült bilentés a lándzsával. Mindegy! Ember tette! De nem mint elvonatkozott, különálló egyed, hanem ember, aki a sok helyett és előtte odasodródott, de a többi lelkével, nyűgével, és terhével és szennyével. Azzal az átokkal, mely már egyszer belehasított a teremtet isteni kárpitjába, amelyik belehasított abba a műhelybe, melyből a lélekalakulás művészi alakulatai törnek elő . . . evangéliumi tanításban és életrekeztésében a léleknek, amelyikről az isteni Üdvözítő ajkai oly csodás szépséggel és befejezettséggel beszéltek.

Nem veszitek észre, hogy ez a hasítás ezzel a lándzsával, ugyanaz az emberi cselekedet, amelyekkel már mívelkedett és a boldogságot, üdvösséget, szépséget, istenesülést, egységet, a Teremtő gondolatát összekuszálta . . .

Nem ilyen kínna, szégyennel, kifogyottan, leszáradtan, annyi megviseltséggel, panasszal, kínlódással ajkain, nem azzal vergődik-e most is az ember? . . . Igen, mert az a döfés, amelyikkel Ádám parancsot szegett, amelyikkel a pogány katona kezét és lábát szegeztet és szívet nyitott, ugyanaz a rosszban vájkáló kéz, nyughatatlan akarat, minden prostituáló szenvedély, amelyikkel rohamozunk Isten, teremtés, gondviselés és minden ellen, ami több és más, mint emberi... ugyanaz a rohamozó, döfködő energia ma is, most is, benned is egyformán szüntelenül, pihenés nélkül, megállás nélkül, lefokozás nélkül, megfegyverezések nélkül dolgozik, véstesen pusztít. . .

Erre jó megállni a lándzsa előtt, jó megelmélni azt az attakot, melyet intézett az emberi kéz, támadó akarat az isteni szív jósága és melege ellen. Megállani és elmélni! Nem csinálom-e én ugyanazt? ... És ha megállapítom, hogy igen, akkor nézem, hogy az a vér és víz, amelyik abból kiömlik, amelyikben eddig fürdött és mosakodott az Egyház megannyi hívő lelke: — ha már fakadt, hát tisztíts, akkor ez a vér velem is felejtessen, egyensúlyozza azt, ami szenvedély ... Ez a vér ömlött belőle! . . . Reasszumáld tehát, vedd magadra és ha egy nagy világorganizáció, egy megépített Fegyház odaborult ez elé, mert már kiontatott és nem akadályozhatta meg, hát te is ott tarts szünetet, ott pihenj meg, te is arra a lándzsára támaszkodjál, de ne azért, hogy újra szakíts, zúzz, hanem hogy annak a támasztó ereje mellett, a kiontott vér szemléletében és önmagadra vételésében értsd meg jól, hogy az élet és halál, ideiglenes és örök, múlt és jövő a te jeleneddal együtt mind e vér körül telepszik le, párazatából telíti magát állandóságra, kitartásra, sikerre.

A hálás keresztény kegyeletnek, de meg a Krisztus szenvedéséhez odasimuló részvétnek a tapintat finomságával, gyermekded szívvel függesszük tekintetünket a három szegre és lándzsára, melyektől az Úr szenvedett, amelyek őt megkínózták, amelynek hitéből fakadjon a mi lelkünk számára üdvösség. Amen.

3. A gyolcs és a temetés . . .

József pedig gyolcsot vásárolván és levévén őt, gyolcsba takará es betevé őt a sírba, mely a kösziklában volt kivágva és követ hengerítte a sír ajtajára. (Mk. 15, 46.)

Ma, ebben az órában meg fogunk emlékezni egy temetésről, amelyik szokatlanul kifejezésteljes tiszteletadás azoknak a kihűlt tetemeknek, melyeket a megtisztult kegyelet és a nemesült értékelés kiutal annak, akiről egyébként akkoriban az egész világ elfelejtkezni látszott. Tévedek. Nem az emlékezetből való kiesés, nem a meg nem emlékezés síri csendje kísérte a Názáreti Jézust abba a sziklaüregbe, mely az ő dicsőséges sírja lett; nem a megfélemezés, hanem ellenkezőleg egy sajátlagosan kettős, egymást kiegészítő, bár teljesen ellentétes lelkekben kialakult hangulat: — egyik ágazata ennek a hangulatnak a féltékenysége, a kín-szenvedettnék földi tevékenységét megtépázó bosszúállásé, a másik pedig valami nagy, példátlan szilencium, ellentétben azokkal az egyébként megnyilatkozó, emberekben annyira szokványos lelki rianásokkal, melyek a veszteség nagyságát artikulátlan hangokban kitörő sírással szokták kifejezésre juttatni, avval a síránkozással, amelyik majdnem a kegyetlenség látszatát kelti. Ellentétben ezzel egy nagy csendet mutat a Pietának, Magdolnának, Jánosnak, Arimatei Józsefnek és Nikodémusnak egyesített gyásza, amelyiknek valamiféle nyilvánulása, utolsó hullámverése a szétszéledt, gyávaságukban eltorzult apostolok némaságába fulladt lelkület . . .

Ez az üdvözítő Jézus temetésének hangulata. Egyik oldalon tanakodó, ötleteskedő, tanácskozó szanhedrin, zsidók, farizeusok, ószövetségi papok, előlj árságbeli emberek, kik valami diadalmámborban ringatózva a holt tetem mellett tépik a Üdvözítőnek az emberi lelkek és testek gyógyítása körül kifejtett munkássága babérkoszorúját; a zsvaj, a judeus zsvaj, a piaci zaj,

a szemtelen, perfid rágalmak, komisz, aljas megállapítások zaja. Ezzel ellentétben a nagy csend, a mélységes, csodálatos csend, az elmélyedések csendje, az önmagunkba borulásoknak némasága, hangtalansága, az igazán kibontakozó kereszténységünknek, krisztusi mivoltunknak az első csendes hullámzása . . .

Jaj, de értelmetlen, sekélylelkű embernek kell lennie annak az embernek nevezett, test és gondolkozó szellemből eggyé rótt létezőnek, aki e mellett a jelenség mellett, az odavetett pillanatnak könnyelműségével, napirendre térésével rohan csak el! Nem lát az események mögé ..., a történések jelentőségébe . . . Nem érti meg azt, hogy ez a temetés kezdet! Nem érti az Üdvözítő valamikor hasonlatban elmondott figyelmeztető szavát, ki mikor a földre elvetett magról szól, megemlíti azt, hogy annak az ép, szépen fejlett, keményre érett magnak a feloszlás menetén át kell esnie, hogy az erjedés megtermékenyítése alatt megerjedve ezerszeres termést hozzon . . .

Erre a temetésre, a Krisztus temetésére egy részről nagy zajjal körülözönlött, másik részről szordinói művellettel letompított csendben végbement temetésre a lelki megéledés tekintetéből menthetetlenül szükség volt ... Ez az oka annak, hogy mi is megállunk e mellett a temetés mellett. Eme szükségesség belátása és megértése az ok, hogy megállunk és térdre borulunk ez előtt a gyolcs lepel előtt, amelyik Krisztus halálának néma, hangtalan, érzéketlen észlelője. Megcsodáljuk a sarkát, a csücskét és kiszórjuk belőle a mi lelki elteltetésünk okából mindazt a rejtett hangtalanságot, a nagy equilibriumot, egyensúlybahelyeződést, amelyet ez az eset, ez a temetés jelent. . .

Meghalt, kiszenvedett az Üdvözítő, ki azt hirdette magáról, hogy út, melyen járni kell; igazság, melyiket követni élet, melyiket önmagunkra alkalmazni kell. Ez a szózatos valaki, ez az ilyen nagy kijelentéseket és ráeszméltetést hangoztató egyetlen mesteri, mása nélküli Tanító meghal. Elnémul a szava. Lehanyatlik jót és csak jót cselekvő karja. Tekintete, amelyik ébresz-

tett; szemefénye, amelyik gyújtott; ajkai szózata, amelyik összetört; szavainak zenéje, melyre szomorúságból vígságra emelt és az élet vidámságából és kacajából a penitencia töredelmébe hajtott . . . ezek mind elhaltak. Csend lett . . . Azaz hogy nem lett csend . . . Az egyik oldalon, hol az övéi álltak, ott csend lett. A másik oldalon, hol ellenfelei sorakoztak, a felszabadulás zshivaja, a titkolhatatlan öröm dévajsága tört ki el nem fojtható és le nem csillapítható crescendóval . . .

Van-e e fölött elgondolkozni való? Valami említésre való rejlik-e itt ebben az eseményben, az események egymásra törésében? Van-e itt valami tanulság? Rejlik-e itt valami kincs? Adódik-e valami motívum az önmagát élni, és önmagában kereszténységet és krisztusi tanokat átélni akaró ember számára?

Van!

És mi az, ami itt mint tanulság rejlik, lelki valónk számára kínálkozó motívum megbújik ezek alatt a külsőségek alatt?

A Szentírás egy szava. Egy minősítő jelzője. Egy embert karakterizáló ecsetvonása. Egy olyan mesterien alkalmazott ecsetvonás, mivel csak az ihletett írás tud jellemezni, mikor a túloldal féktelenségben, kárörömben viharzó bosszúvágyával és megbélyegzésre törekvő fegyelmezetlenségével ellentétben a csendben cselekvő, a temetés körül eljáró Arimatei Józsefet, ki Krisztus mellett volt a halál és a temetés órájában, — ezzel a szóval jellemzi: — Justus et timoratus, igaz és istenfélő.

Mikor a krisztusi teljesítmény, a megváltás munkája azzal a beteljesedett szóval fejcsuklásban, mely a léleknek felszabadulását kísérte, valósult; mikor a krisztusi teljesítmény, a megváltás, a megválthatóságnak, a megváltási menetnek, folyamatnak, ennek a megindulásnak, áramnak bekapcsolására csatolódtott által; mikor beállott a pillanat, a lehetőség; az, amelyen az első mozzanat, hogy az ember számára a felszabadulás, az adamita bűn szennye alól való megtisztulás lehetősége adva van nemcsak a kezdő számára,

nemcsak a szerencsés körülálló számára, nemcsak a kiválasztott, az Arimatei József számára, hanem minden messze, az idők során és peremén hátul, ki tudja hol, bolyongó, vágyódó, akaró ember és emberek számára, — akkor ehhez a megváltáshoz, az üdvösség eszközésére való felvetődéshez, ehhez a lendülethez, mellyel én újra magasba kívánok lépni és fölemelkedni, ehhez egy lelkület vált szükségessé, egy minőség kívánatos és azt olyan nélkülözhetetlen valamivé tette az Üdvözítő akarata, mint amilyen végzetszerű volt az elbukó emberben az elbukáshoz nélkülözhetetlenné vált lelkület: — a gőg és az ezzel párosult kíváncsi engedetlenség lelkülete. Ezzel ellentétben látom az üdvözülés előfeltételeit: — az igazságban és az istenfélő mivoltunkban.

Mert ne felejsük azt, hogy szabadulni attól, ami emberi nyomor, a megvert, megátkozott, meggyalázott, a degenerálttá, fajtalanná vált, faji mivoltából kivetkőzött emberi természet megnevelésére, megneveléséhez — kell valami. Kell egy fok a létrán, egy fokozat a lépcsőn, egy sóhaj a mellben, egy tekintet, egy sugár a szemben, egy szózat az ajkon, egy kapaszkodni bíró energia az ujjakban és körömben, kell nizus, kell valami ihlet: — az Isten félelme. Nem az, amelyik összeüti a térdét, tördeli a kezét, amelyik előtt sötét a világ és kietlen az élet, hanem amelyiknek beszéde így szól, megnyilatkozása az, sóhaja ekként tör ki: — Uram, Istenem! . . .

Még a halottá vált Istenember mellé sem közelíthet más, csak az, kiben az Úr félelme van. Kiben az Isten félelmének emberi kézzel, emberi szívvel nem jellemezhető finomsága hacsak megbúvik is, hacsak szunyadóban is, mint Nikodémusban, de mégis meg van . . . Lelkileg kiégettek, kietlenek, az Úr félelme nélkül tengődök még ott sem állhatnak meg a halottá vált Isten kihűlt tetemei mellett. Mennyivel inkább nem, nem ott, ahol azzal az Istennel kell szemben állni, hol az élő Isten kezét, ujj mutatását kell eltérni, elviselni, tekintetét kell kiállani, aki a lélekbe néz és

a kézre tekint; a lélekbe, amelyik gondol és a kézre, amelyik gonoszt cselekszik . . .

Ez a temetés, mikor az Urat temetik, mikor az Isten Fiának sírba vágyó testét takarják fehér gyolcsba, lepelbe és viszik a sötét, esti csendben, viszik némán és hangtalanul el a felé az üreg felé, amelyekben az Ő három napig tartó síri álmát alusssza, mert így akarta..., ez a temetés nagy mementó. Azt jelenti a mi számunkra, hogy mindaz, amiért az Úr véres szenvedései történtek, akár a múltba visszamenőleg, akár a jelen, akár az eljövendőkre elnyúlólag, mindaz, amiért ez a csodálatos áldozatkészségnek világot előzőnlő és felemelő munkája történt, mindaz ezen az egy sínpáron képes csak az üdvözülés feltételeihez alkalmazkodni: — *Iustus et timoratus, igaz és istenfélő* . . .

Kell a lélekbe valami igazságérzet, valami ösztönös kegyelmi sajátság, valami egyéni könyörületből egybe-disponálódó alkalmasság, valami készség, megdolgozottság, valami érettség és beérlelődési stádium, amelyik engem, az igazságot valóban megkívánó és valóban szomjúhozó embert mint az igazságot eszközlő, önmagában megtestesítő Istennek félelméből, megbecsüléséből, szeretetéből kialakult vágy alkalmassá tesz arra, hogy felvegyem magamra a Krisztus lehulló vércseppjeit. . . engedjem magamra özönleni azt a forrását a jóságos törődésnek, annak a lelki dajkálásnak, amelyik engem, az alantjárót, de felfelé vágyót, a közönségest, de a nemesülés vágyától elkapott falevelet kiragad a megszokott végzetszerűségéből, az én múltamnak és sokak múltjának az őserdejéből valahová abba az Uránusba, firmamentumba, csodálatos mennyországos, szabadabb világba, amelyiknek nem a bűn és szenny, emberi piszok és elvetemültség, gyalázatos és aljas, konok és nemtelen emberi vonás az összetevői, hanem amelyik maga az Isten örök egyszerűségének és végtelenségének az igazsága . . .

így állunk meg e mellett a temetés mellett egy nagyon hálás lelkülettel, a kegyelet gyöngéd érzésével, sok és kifogyhatatlan hálaért megérett lelki világgal!

Mikor halljuk ebben a nagy csendben a túlsó oldalon az ellentétjét a Justus et timoratus fogalmának, s az igazság és istenfélelem ellenérveit látjuk vele szembeállni, a támadás ősi szellemét, a megsokasodott Lucifereket, az emberi gőg képviselőit, a legbizarrabb ellentéteit a szent hagyományokba öltözött méltóság-nak főpapi díszben, mikor látjuk társulni a legundokabb emberi szenvedélyt a féltékenységből fakadó gyűlölettel . . . Amennyire az a csendes és néma kép az üdvözülés módszerének ábrázolása, annyira ez a másik a kigyógyíthatatlan romlottság színjátéka . . .

És itt eszembe jut az, amit próféta ihlettel hallatott a sok esztendő Simeonnak mondása. Kicsi volt a Jézuska, mikor mondta. S mikor nagy lett, mikor legnagyobb lett, mikor olyan nagy lett, mint a keresztes és mikor túlnőtte még a kereszteset is és karjával átkulcsolta a jelen és jövő és múlt világát, kimondta, hogy: beteljesedett! Tétetett ez sokak feltámadásra és sokak romlására! (Lk. 2, 32.)

Feltámadás itt az igazság és istenfélelem útjain, s romlás ott a féltékenységekbe ojtott gyűlölködésnek útján . . .

Nézzétek a temetést. Nekünk szól-e, az Arimatei József lelkületével járóknak-e, vagy a féltékenységekbe ojtott gyűlölet pórázán szaladgáló vérszopóknak és uszítóknak? Nézzétek a temetést, az Üdvözítőét! A csend körülfogja Őt. A zshivaj átkiabál Hozzá. A csend fohászkodik és imádkozik körülötte, kegyelmet, eszmét, elnézést, felvételt kér; a zshivaj, a féltékenységekben gyűlölködő, átkot kiált és kiirtja nevét a nép fiai közül, törli, áthúzza emlékezetét nemzetének az evangélium lapjairól . . .

Kinek szól ez a temetés és miféle figyelmeztetéssel? Mi a mi lelkünk alaphangulata? Befűtta az életet a hó? Felszínes lelkület alatt meghúzódó istenfélelmet és igazságot mutat-e vagy pedig nem, hanem olyanok vagyunk, olyanná lettünk, keményedtünk és olyanok niaradunk-e, mint azok, akik az első perctől kezdve, hogy megcsendült az Isten szava, az utolsóig, sőt

szava elmúlásán túl is mindig ellentétbe helyezkedtek vele?

Azt szokták mondani, hogy a halál kiegyenlít; hogy a koporsó mellett elnémulnak a gyűlöletek; hogy amennyire kidomborulnak a sírok, olyan mély szakadék, a feledés szakadéka nyiladozik a lélekben . . .

Nem igaz, százszor is nem igaz! Az ember csak mondja, hogy ő felejt, hogy ő megbocsát. Hogy a példám igaz, nézzétek végig a jeruzsálemi szanhedrin hajbókoló nagyságain, a vallás hagyományainak erőin felhágtott, vagy Isten-adta tehetségük lendítő kerekén magasra emelkedettek, a hallgatag tekintélyeken, a száj hős nagyságokon. Ezeknek a sír nem jelent kiegyenlítődést, megbocsátást, mert emberek és mivelhogy emberek, hát undokok és aljasak . . .

Mondják, hogy a halál kiegyenlít, a földi elmúlás ellentéteknek és szélsőségeknek összekombináló ereje. Csak látszik! A nagy ellentétek dúlnak tovább. A Krisztussal szemben fenekedő lelkületek nem békülnek, nem váltódnak meg. Megváltódní, megbékülni csak justí et timorati, csak az igazak és istenfélők tudnak, kik a lelkük mélyén még tévelygésük között is az igazság vágyával és az Isten félelmével járnak.

Fiat applicatio! Alkalmazás következék! De ez már nem az én dolgom. Ez már kié-kié egyénileg, a lelkiismeret csendes, a tücsök ciripelésénél is halkabb munkája. A lelkiismeret csendjében «könnyeimmel áztattam ágyam», miközben gondolkoztam a lelkemről, az életemről, a jelenvalóról és az örökkévalóról. . . . Történjék meg az alkalmazás, az utánanézés. Keresétek meg a lelketek mélyén az előfeltételét a boldogulhatásnak, a krisztusi munka eredményébe való bekapcsolódásnak! Ott él-e az lelketekben? Az igazság vágya és az Úr félelme? Amen.

4. Az öt szent seb.

Ő pedig megsebesítettett a mi gonoszságainkért, megroncsoltatott bűneinkért. (Iz. 53, 5.)

Sebekről, roncsokról, foszlányokról szól hozzánk az ihletett beszéd. Ez a beszéd, amelyik nem emberi észnek, megállapításnak az eredménye, mivel az emberi ész és megállapítás nem sietett sem akkor, sem utóbb azok között a véres-kínos gyötrelmek között és mindnyájukat leteperő lelki nyomorúság között összefüggést keresni. . .

Úgy tudjuk, az evangélium történelme úgy mutatja, hogy a Krisztuson tátongó sebek, hogy az órbla leömlő vérpatak valamilyen idegen, egyéb okból forrásozik. Legalább azok, akik körülállják, akiknek a szeme rajta megnyugszik, sivár pillantása valami módfeletti gyönyörűséget, valami bestiális kielégülést keres a szenvedő Krisztus alakjáról, egészen egyébről zajongnak. Hiszen ez a sok kéz, sziszegő ajak, temérdek kaján indulat, amelyik mind ott sűrög-forog egy vészes együttesben az egymagára maradt szenvedő körül, ez mind jogosnak, méltányosnak, indokoltnak minősíti a fájdalmat, azt a szégyent, szenvedést, amelyik az Üdvözítőről lerí és bosszúért kiált. Azt mondják, hogy káromkodik. Úgy mondják, hogy meggyalázta az Istent, az hírlík róla, hogy ellensége a törvényes felsőbbiségnek. Mind olyan vád, amelyikért a római és zsidó törvények is, ha igazak, rázúdítják a halált. De nem arról van szó, hogy a halált zúdítják rá, nem azon akad fenn a mi simogató tekintetünk, mikor onnan az idők távlatából odasuhan a szenvedő Krisztus mellé, nem a halál, hanem a halál előzményei, a dicstelenség, a mása nélküli megaláztatás, a kínok periodikus fokozottsága, azok az emelkedő, mindinkább magasba hágó hullámai a meggyötörtetésnek, röviden a fokozatos megsebzések, amelyeken át az Üdvözítő eljut a halálíg, a kibékítő, elsimitó, a nagy munka befejezését jelentő halálíg. Ez a megtett út, a

fájdalomnak útja, a sebesülések útja az, ami belőlünk kiváltja a kételkedést azokkal a megállapításokkal szemben, melyet az ítélkező zsidóság és a római hatalom, mint tekintély szava és megállapításával szembe-szegezünk ... És az Izaiás nekünk ad igazat, mivel nem az Isten-megtagadás, nem a tekintély ócsárlása, hanem egyéb az oka annak, amiért az Úr szenved . . .

Mi vagyunk azok, akik az ő kéksége árán gyógyultunk meg, ha meggyógyultunk; akár múlt időben mondjam, akár a jelen folyamatosságában alkalmazzam, valahogy feltételesen merem csak mondani: — meggyógyultunk vagy meggyógyulunk . . .

Nem hiszünk a zsidóknak, az ő szavaiknak, meri érezzük saját magunkban az emberiség lelkiismeretének mélyén, a sokezeréves belső lelki kínlódás mutatja, hogy végzetes tévedés és egy egészen elhibázott diagnosztika dadogtatja azt, hogy itt sérelmekről van szó, hogy itt a főhatalom meggyalázójának, a hibás lázadónak lelki-ségét kell kisimítani a büntető hatalom lesújtásával. Teljesen elhibázott kitapogatása az oknak. Ó, az mélyeb-ben fekszik, az nem hallatszik, nem ver hangot és nem ad kifejezést...! Azok az okok mélyebben fekszenek... Azok az okok dehogyis egynek, egyetlen szívnek, agynak, léleknek megnyilatkozási eredményei! . . . Szó sincs róla! Ezek meghúzódnak, elbújnak, elkendőződnek a kárpitok, függönyök, felhők mögé; elbújnak, elretesz-elődnek emberek, szívek rejtekének mélységeibe; meg-bújnak az emberi agy csavarulataiban; azok az emberi-ség megbukott moralitásában, hitelt vesztett erkölcsi-ségében bírják alapjukat. Azoknak háttérében egy más motívum húzódik meg: a felelősség, mely Ádám óta minden teremtett ember lelkiismeretére odanehezedik, odatapad, mintegy lemoshatatlan átok, amelyik el-sik-kasztásával egy egész őszövetségi emberiség minden igyekezete dolgozóit és szorgoskodott. E felelősségnek eltüntetésében — Uram! — mennyi vér előmlött! Bakok, tulkok, kosok, bárányok vére, mely az őszövet-ség áldozat-formájában kiömlött és nem hozott az embereknek enyhületet, csak narkózist. Valami pilla-

natnyi megkönnyebbulést, valami autósuggeszióval, valami kényszermagyarázattal valami ideiglenes kikapcsolódást a bűntudat szörnyű súlya alól igen, de nem voltak megoldás, felszabadulás, kibontakozás; az emberiség elcsúszott moralitása tovább is ott nyögött az önmaga csinálta bilincseknek, kalodáknak feloldhatatlanságában mindaddig, míg az Izaiás jövendölésében előrevetett, előre megrajzolt egyetlen, páratlan nagy Elegettevő el nem jött, aki «megsebesítettett a mi gonoszságainkért, megroncsoltattott a mi bűneinkért».

Bár meggyógyultunk volna, bár meggyógyulnánk!

Mikor megnézem a megtépett Üdvözítőt, mikor a csodálatosan, mert isteni esztétikával megépített emberi szervezetnek, a Krisztus személyiségének tökéletességét agyontiporva látom, mikor a saját maga előre mondotta kínoknak kellő közepében szemlélem az isteni Mestert, megkérdem önmagamtól: — micsoda tényező, miféle erő, milyen hatóknak összeütközése ez a véres ki- és elválasztódás? Mik borulnak itt egymásba? Mik tépik és szakítják egymást? A feleletet megtalálom, mert ráeszmélek: — a *szenvedés és szeretet viaskodása ez!* . . .

Két borzalmas, ellentétes fogalom ez. A szenvedése, amely pusztulást, és a szereteté, amely életet jelent. A szenvedése, amely destrukció önmagában is, mikor szenved valaki és akkor is, mikor szenvedtetek valakit. Leromlás egyénileg, összeomlás fokozatilag. Ezzel ellentétben a szeretet életfolyamat, jelen és jövő, valami végtelen felé való törekvés; folytonosság, amelyik nem akar kifogyni sem akkor, mikor ad, sem mikor kap; özőn, áram, tenger, amelyiknek nincsen határa és nem tűri a határt, se kezdetet nem akar ismerni, se végről nem akar tudni. Ezzel ellentétben a szenvedés valami szabadulásra való hajlamosságot, a végpontra való érkezés vágyát, a megnyugvást, a megpihenést jelenti. A szenvedtetés, a leromlás is azt keresi, hogy vége legyen, hogy vesszen el ő is, emléke is és mindenki, aki hozzá húz és vele van.

Veszítek észre ezt az ütközést, ezt a viaskodást, a szeretet és szenvedés egymásra dülésében valamiféle

világ-véget jelentő nagy összeroppanást? És mégis úgy van az hogy ez a konfliktus jellemzi, adja meg a karakterét az Üdvözítő öt szent sebhelye keletkezésének. Azon a két pecséten, mely kezén van; azon a két véres folton, mely lábán látszik; azon a pirosuló íráson, mely az oldalát ékteleníti, nyugszik, mint pilléreken, mint mélységekbe rögzített talapatokon nyugszik, pihen, azokból szokellik ki ez a nagy összeütközés: — a szenvedés és szeretet viaskodása. A szenvedése, amely Őt kínozza, tépi, és a szereteté, amelyik Őt megnyugtatja, serkenti, mint az Olajfák hegye csendjében felháborodott lélek csendesítője . . ., amelyik mintegy olajáram úgy ömlik el azon a véres viharzáson, ami az Ő szenvedése, testének és lelkének kínja . . .

Ne fussunk el ettől az öt, tiszteletre s csókjainkra, imádásunkra méltó öt szent seb tekintetétől! Ne kössük le szemünket! Ne meneküljünk el ezek elől a véres benyomások elől! Fúródjék tekintetünk ezekben a kapukba és keressük meg mindegyikükben ezeket a viaskodó hatalmakat! Annak a jobbkéznek a sebhelyébe, amelyik a Jairus leányát felültette a halálos ágyán; amelyik Júdással együtt belemártott a tálba az utolsó vacsora asztalán; nézzünk csak bele annak a szent balkéznek nyilva-nyiladozó sebhelyébe, amelyik ugye, hogy rajta pihen azoknak a kisdedeknek a fején áldólag és megszentelőleg, akiknek lelkületét a nagyok számára, akik az élet tapasztalataitól bölcsek, de kísértéseitől nyomorultak és szennyesek, kívánja, kiknek a lelki kvalitásaira rámutat, hogy olyanoknak keli lenniök, mint a kisdedek . . .

Ne húzzuk el tekintetünket annak a két szorgosan lépő, az emberiség üdve mesgyéjén megannyi lépést járó, hosszú felvilágosító utakat tett lábának sebérol, melyek a törvény teljesítése útját Jeruzsálembe tették meg, s végigjárták Júdeát, Galileát, és felfelé haladtak a fájdalmas úton egészen a Kálvária magasáig; melyekhez az ártatlan és üdvünkért dolgozó isteni Mesternek három évi munkateljesítménye fűződik és minden korok, idők, rangok emberéhez közel, mind közelebb, agyakhoz és

szívekhez egyaránt, lett légyen az az ember akár szamariai asszony, akár Nikodémus, akár egy hét ördögtől megszállott gonosztevő, akár a saját maga bűneinek tisztító tűzében megtisztult Magdolna, — mindegy! — az üdvösség igéi, a szabadulás varázslatos szava, az Üdvözítő szent lábain közelítették meg őket . . .

És ne vonjuk el tekintetünket a szent oldalsebektől, amelyiket akkor ütött rajta az emberiség, ez az aljas, ronda emberiség, mikor már kilehelte lelkét, amelynek az Isten, a Jóság, a Szabadító még akkor is pokróc, amelyikhez a lábát törli, szennyes lelkét törli, mikor az igazság miatt, előtte mondhatatlanul megszenvedett.

Ezekben a sebekben ugye, hogy viaskodik ez a két tényező, hatalom? A szenvedése, amelyik egyrészt önkéntes, de másrészt kényszerű és a szereteté, amelyik csak önkéntes, mert a szeretet más nem lehet. A szenvedésnek van törvénye, az Isten elegettevő ítélete. A szeretetnek nincs törvénye, annak csak immanens, önmagából fakadt élete van és ha nem megmaradó és mindent meghaladó, akkor nem szeretet, akkor játék, ötlet, érzés, szenvedély, de nem szeretet a maga kiadós, megcsonkíthatatlan mivoltában . . .

És az a szenvedés, amelyik önkéntes, mikor a Krisztus vállalja, amelyik kényszerű, mikor az Atya igazsága elfogadja a vállalkozást és beteljesíti rajta mindazt, amit vállalt, ez a szenvedés olyan meg nem szakított, eldisputálhatatlan, mint amilyenek az Üdvözítő maga is jelezte, mikor az ő lelki harcainak vibrálásában apostolai elé odamutatja ennek a szenvedésnek fájdmát, természetét. Rajta az igazság dübörög végig és az igazság súlya alatt tönkre kell mennie nem a világnak (fiat justitia pereat mundus!), hanem az önszántából elégtételre vállalkozott Isten Fiának is. Nincsen hatalom, amelyik ezt megakadályozza. Mikor ez végigdübörög, mikor az igazság nyomában kisarjadt szenvedés egészen hatalmába veszi Krisztus szent emberiségét és benne az emberi természet tiltakozik ezekben a nyögésekben, fakadozó fohászokban: — Atyám, múltjék el tőlem e pohár . . . akkor ezekben a fohászok-

ban egy emberi fülnek ismeretlen hang, egy emberi szívből ki nem termelődő nagyszerű megnyugvás ráteríti a leplet: — nem, sohasem múljék el Atyám, legyen meg az, amit te akarsz! . . . Akard, hogy szenvedjek, hogy eleget tegyek, hogy az emberek elsejévé legyek, hogy én legyek az élő, elpusztíthatlan lehetőség, a valóság sora végén az egyetlen lehetséges elviselhető jóságod, szentséged számára megnyugvó pontot jelentő?... íme, jövök, mert van valami, amit szeretek; amiért élek; az én egész végtelen isteni éltémnek az egyetlen földre tapadt és szakadt, emberekbe beleoltott, emberekben besározódott, de a felszabadulás vágyára, ígéretere mindenha megérett tényező: — a lélek; van valami, amit szeretek úgy, mint senki az emberek közül: — a lélek, általában, a mindenségben, az időtlenségben, az emberekben, amit ők nem látnak, tudni nem akarnak, maguktól eldisputálnak, nem létezőnek mondanak, letagadnak: — a lélek ...; ami ellen vagdalkoznak; amit önmagukban megátkoznak: — én ezt szeretem, és ezért a lélekért lelkesülök és ha szenvedek, vérezek, verejtékezek, és ajtókat, kapukat, réseket vágnak rajtam, hát legyen, talán ezeken a nyílásokon hozzám, lelkemig férkőzik az ő megtagadott, félreismert, félve-félt, tőlük idegen lelkük.

Íme, az ütközés! Hol? Ezekben a sebhelyekben, ahol és amelyekben az élet folytonossága megszakad, a rétegek együvé tartozása szétfoszlik, pedig ez a Krisztus élő, életre hivatott; foszlik, szakad, emberek szakítják, lelküket tagadók, félők, irtózok tépik . . . Nem baj! Csak fájdalom, nem veszedelem! Csak kín, nem végzet! Csak gyötrődés és vergődés! De mikor vergődni, kínlódni és elhasználódni olyan jó, isteni, egyetlen valami, mert abban az elhasználódásban, mikor elhangzik a szó, elhallgatnak a modulációi az életnek, akkor egyet lüktet: vibrál, ki- és felgyúl, ég a szeretet . . .

Íme, a konfliktus!

Értetek?

Az egész meditáció odakötődött és jutott, velem, dehog: előttem, át vagytok hatva inkább, mint én,

ennek a lelki témának szemlélésétől, ennek a nagy igazságnak átható erejétől ti is és előttem és jobban, mint én? . . . Megbujtok ezekben a sebhelyekben? Már nem félek, mégha magatok vágátok is, mert meggyőződéssé kell válnék bennetek, hogy ezeknek a sebeknek a szakadása, a feltépődése az élet nagy antagonizmusa az összeomlás tényezőivel szabadulást jelent, ahogy az írás Izaiás szerint mondja: — az ő kékségével gyógyultunk meg. (íz. 53, 5.)

Csak most azt szeretném tudni, hogy vajjon meggyógyultunk vagy meggyógyulunk-e? Érezzük-e magunkban a múlt, a befejeződött folyamatban megnyugtató hatást? Ennek a jelennek kifejezhetetlen, szavakba nem önthető, emberi hanggal ki nem fejezhető tanítását, mely bennünk végbemegy akkor, amikor ezekből a sebekből cseppen egy-egy vércsepp arra az agyvelőre, amelyik csak gonoszságra gondol, arra a szívre, amelyikről az Isten mondja, hogy kora ifjúságától végzetesen hajlamos a rosszra; azokra a kezekre, melyekre mi és ki tapad? Érzitek-e a gyógyulásnak azt a szavakkal ki nem fejezhető értelmét? Agyak, kezek, szívek, melyek a mieink, érzitek-e a beneficium Christit? . . .

És ha nem, de azt érzik, az a sejtésük, abban vajúdnak, hogy azt érezniök kellene, mert már minden egyebet éreztek, csak ezt nem, s élnek, mint a Végtelent keresők, mint meg nem nyugodott tépelődők, hogy ahhoz a sokhoz, amiből nem gyűszűnyit végigélveztünk, amelyiknek mindnek a lüktetése, kínja, üdvözítő pokla, mámora, végigélveze, s ez után még valamit akar, s ez a még valami a kibékülés, a megnyugvás, a megcsendesülés, elzsongulása a felajzott, sokban kárt vallott énünknek, a kibékülés magunkkal és azokkal, akik kívülünk vannak. Ez a valami az a nyugalom, mely a kikristályosodásnak előfeltétele. Ez a nyugalom kell ezekből a sebekből, ezekből a kékségekből, s akkor majd érezzük a gyógyulást..

Folyik-e, végbement-e, tökéletesedik-e, kikezdését éri-e ez a gyógyulás vagy ott álltok olthatatlan szomjjal a gyógyulás lehetősége mellett? Hát ugye, azt várjátok,

hogy ezekből a sebekből ez az egyetlen, eddig még nem élvezett fogalom, a kibékült lélek fogalma ömölnék rátok ez szívja föl egész valótokat és takarja be a ti világjárásban megtépett éneteket?! . . .

És ez a nagy jelenítés, rögzítés, az öt szent seb, mely Krisztusról hol mosolyog, hol lesír mint fájdalom: — ó, ti mindnyájan, kik átmentek az úton, figyelmezzetek és lássátok, ha vagyon-e fájdalom, mint az én fájdalmam? (Jer. siralm. I, 12.) De ez a fájdalom, ez a leutánozhatatlan, ez az én szeretetem viaskodása azért, amit ti vagy nem ismertek, vagy ha ismertek, félreismertek, megtagadtok, ami miatt féltek, aminek a végezete izgat: — a ti lelketek! . . .

Az öt szent sebhelyről ez igénytelen elmélkedésnek a kéréje! Legyetek szerencsésebbek, mint én és kössetek még nagyobb kéréket és szedjetek még nagyobb érzelemcsóvákat és birtokoljátok azokat boldogan önmagatokra olvasott imperatívuszban: — meggyógyultunk vagy meggyógyulunk vagy meg akarunk gyógyulni! Amen.

5. A drágalátos isteni vér.

És lón az ő verítéke, mint a földre folyó vérnek csöppjei. (Lk. 22, 44.)

A magyar géniusz egyik büszkesége, az ő egyik páratlanul szép költeményében, a Rachel siralmában ír így:

Azt a kis patakot, mely a szívet hajtja.
Ha egyszer elapadt, ki nem pótolhatja
Óceánja vérnek.

(Arany.)

Lehet akármennyi, lehet tengernyi, lehet annyi, hogy az ismert világ minden szomjas földje ázik tőle, mégis kevés, jelentéktelen, semmitmondó, mert az emberi szív nem a nagy és kiapadhatatlan és túlradó vérből él, hanem az élő organizmusban hajtóerő gyanánt

elhelyezkedett szív csak abban a vérben dolgozik, amelyik azé a személyiségé, akinek a szíve . . .

Dolgozó, lüktető, sejtő, akaró és szándékkal és tervekkel teli szív!

Aranyunknak, a mi drága Aranyunknak e fényesen ragyogó sorai, örök igazságot kifejezésre juttató szavai jutnak eszembe, mikor az Úr szenvedésének egynéhány fokozatán magunkat felküzdve, eljutottunk az ötödik állomáshoz. Ahhoz a stációhoz, amelyik az eddigieknél némább, de amelyik színesebb, kifejezettebb. Jézus szent Szívének és az ő megkínzott személyiségének vére fog ezen az estén hullámszerűen lelkünk előtt; az a vér, amelyik az emberiség átkát mossa. Az a vér fog patakzani előttünk, amelyik a mi szégyenünket elfödi.⁴ Az a hullámverés, amelyik azóta, hogy kicsordult, körülzsongja a lelkek világát.

Erre az estére eme gondolatok vannak szánva. Ilyen elmélyedésekre akarom disponálni a lelkeket.

Ez az elmékedési stáció, úgy érzem, azért színesebb, mert véresebbnek látom. Egy kettősen felhangzó, egymást ostorozó, dühödten kergető, perlekedő, bele-tolakodó hang, két ú. n. lelki tónus echója verődik vissza a mi lelkünkben. Az egyik a mienk és csodálatosképen a másik is a mienk. Különös, szinte érthetetlen jelenség a felszínes gondolkodás számára. Paradoxon, hogy egy lélek ilyen ellentéteket termeljen ki magából és főképpen a meg nem értés tűnődését keltő egybevetés, a két hang, szózat, kiáltás egymásradóléséből kialakult nagy ellentét főleg akkor érthetetlen, ha mi kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy itt nem egy valakinek, nem egy embernek a tragédiája, a sorsa, a meghasonulása jut kifejezésre, hanem itt a tömegek, az emberiség tragikumája jelentkezik abban a két ellentétet jelentő, kifejező szóban, mikor az egyik érzés és gondolat egy meghasonlott embernek ajkairól szakad le fáradtan és kíséri egy gesztus, amelyikhez hasonló azóta sem volt: a fáradt hangot kíséri a legizgalmasabb, leglüktetőbb gesztus, a Júdásé: — vétkeztem, elárulván az igaz

vért! (Mt. 27, 4.) A vezeték, amelyiken ez a vallomás kifejezésre jut, egy torok — a Judásé. De még be sem fejeződik, még az utolsó hangrezgés lelkünkön át sem vibrált, már jön mint ár a másik kiáltás és nem egy kéz mozdul meg, hanem sokak torka üvölti és megannyi kéz lóbálva emelkedik az ég felé, némelyik toporzékol, mellkasát veri, fogát csattogtatja, tajtékzik a szája, mikor az előbbi beismeréssel szemben a nagy, örök tetemrehívás szörnyű átka hangzik föl ilyenformán: — az ő vére rajtunk és fiainkon! . . . (Mt. 27, 25.)

Veszíték-e észre, szemlélik-e, halljátok-e e borzalmas ellentétet? Látjátok-e a nagy antagonizmust?

Az egyik megállapítja, hogy vétkezett a vér ellen, amelyiket igaznak mond, a másik vétkezik az ellen a vér ellen, amelyikkel elborítva, beszennyezve akarja tudni önmagát... És mert az ember örületében mindig kiszámíthatatlan, szenvedélyében fêket és határt soha nem ismerô, — minden átokkal, szégyennel, gyalázzattal, mellyel megveri önmagát, veri a többit is, aki utána jön. Az apák vétke, az anyák bûne az ivadékokban tized- és századízigen meg fog látszani... S ez a sár és szenny, gyalázat és végzet, bûn és lelki mocsok a törvényszerûség megállapított szükségszerûsége gyánánt sohasem kisebbedhet, hanem mindig csak nagyobbodik . . .

S ez mind ott kavargó, ott gyûrûzik a körül a véresre vert, szenvedésre indított, megaláztatások poklára ítélt Üdvözítô személye körül!

Vér, vér, vér! Csak úgy ömlik.

Milyen vér? Az Övé. A romlatlan, a tiszta, a meg nem fertôzött, nemes vér. Vér, amelyik két egymásba forrott erôtényezônek az eredménye. Az egyik az anya termôképessége, a másik a teremtô Isten megárménykôzô ereje. Vér ez, amelyikbe nem szôlt bele a szenvedély; amelyikhez nem keverte a maga sarát a vágy és kívánság; amelyiket nem a férfi ágyéka sûrített, hanem amely a szûzi anya tiltakozása dacára fakadt fel benne,

mint új, páratlan, megszentelő élet . . . Mikor annyi szennyes karakter: Pilátus, Annás, Kaifás, zsoldosok, pénzzel megfizetett szolgák, kicsiny, alacsony és kufár lelkek, tudálékos és a gőg hajtó erejétől a hazugság sarában meghempergetett alakok hivalkodnak, — akkor kell a legszentebb, legtisztább vérnek kiömlenie!

Ennek a vérömlésnek hat állomása van. Ezt tudnotok kell!

Az első az *Ő* élete legkezdetén omlott belőle. Aztán jött egy nagy intermezzo, miközben a majd egyszeri vérontás vágya és készsége egyaránt felszűrődött szívében. S jött a folytatás. Az agóniában, mikor az *Ő* lelki szorongása kínjában vér serkent ki homlokán, mikor az *Ő* szemei borultak vérbe . . . Azok a végtelen becsületes szemek! Mikor az emberiség szennyességét kellett neki egy halálküzdelem előérzetében végignézni; mikor látnia kellett engem és téged és mindenkit, akik lesznek, akikben apák bűne és anyák vétke, nemzedékek lelki megterheltsége, fertője vonult el az *Ő* lelki szemei előtt. . . Mikor mindezt nemcsak látta, de néznie kellett! Néznie kinnal, a ráítélt-ség, az oda kötöttség és kényszerültség kínjával! Néznie kellett egy magunk fajta embernek lelkét, belső életét! . . .

S a szegény, a csodálatosan készséges Üdvözítő látott és nézett bennünket! . . . És az *Ő* arcára kiült verejték helyett a vér és az *Ő* szemében könnyek helyett megjelentek a vércseppek, miközben lelke fohászkodott, ha lehetséges . . . múlték el tőle a pohár ... És nem múlt el tőle . . . mikor engem látott és látott téged, a te életedet, gondolkozásodat, mindazt látta, ami az ember, ami sok ember, ami minden ember! . . . Látnia kellett és néznie kellett és nem múlt el tőle a pohár, a szenvedés kelyhe ... És *Ő* látta, nézte ... és — kiömlött a vére! . . .

De tovább is van!

Úgy tudjuk, az evangélium elbeszélése nyomán, hogy poroszlók, zsoldosok, fizetettek és meg nem

fizetettek, arcul csapdosták és nádszállal verték és mert ez is kevés volt és gyöngédnek tetszett, hát Pilátus kezdeményezésére kivezették, oszlophoz kötötték és megfegyelmezték, megverték . . . Pilátus azt mondja, azért, hogy szájalomra indítson vele. A zsidók pedig azért, mert megérdemelte, hiszen az ő észjárásuk szerint: káromkodott... Megostorozták azt a testet, amelyiket a Szentlélek megárnnyékozó hatalma fektetett bele egy szűzi bölcsőbe; amelyiket a betlehemi barlang kietlen éjtszakáján hitvány, kicsi pólya takart, s amelyik félénken nyugodott meg a Szent Szűz ölében ott az egyiptomi menekülés útján; amelyiket a názareti kicsi ház diszciplínája keretezett körül harminc éven át; amelyikről tudjuk, hogy szüntelen fárad-sággal járt. . .

Megostorozták azt a Krisztust, aki felébresztette Jairus leányát a halálból; aki sárral érintette a vak szemét és látóvá tette azt. . . Megkorbácsolták azt a kezét, amelyik egy egész emberiség számára megáldotta a kenyeret egy áldással, amely áldásnál nincs több és el nem gondolható nagyobb . . . Hát ezeket a kezeket törték össze! Ezeket az izmokat tették tönkre! Ebből a testből hasítottak cafatokat! . . . , Hogy csorgott belőle a vér! . . .

És mert még ez is kevés volt és volt még rajta ép hely, hol nem vérzett eléggé, . . . hát fejére tették azt a bizonyos töviskoronát, amelyikről tudjuk, hogy volt és ahonnan még nem buggyant ki vér addig, kisarjadt azután ... S hogy a térdei se legyenek épen és hogy a vállán is tépett legyen, hát vállaira keresztet raktak: — gyí, hadd vgye azt! . . .

Tetőől talpig nincs benne épség! (Iz. 1, 6.) Beteljesedett. Azaz, hogy mégis van benne még valami épség, érintetlen hely, ahova egy katona lándzsát döfhet, ahol e lándzsa feje, hegye elfér még, hát nyíljék meg az is, hadd folyjon ki a vér belőle. Az a vér és víz, amelyikről azt tartja a hagyomány, hogy az Egyház ebben született meg, mert ezzel igazán odaadta Krisztus mindenét. . .

Az a bizonyos «beteljesedett!», mikor a feje le-
hanyaglott, az ő művének ámenje volt. Azután a pon-
tot, a felkiáltójelet maga az emberiség tette, mikor
ennek az oldalnak még egyszer kívánta a vérét! . . .
Vérszomjas és vérszopó párdúc és oroszlán, vérszívó
vámpir! Hát hol van egy vére éhesebb-szomjasabb
elgondolható és képzelhető lény, mint az ember, az
emberiség a maga odaállított képviselőjével, mikor már
minden befejezve, mikor már élet sincs benne és a halál
is bizonykodik, . . . még akkor is vért keres!?. . . Hát
ezt is odaadta neki! Ezt sem sajnálta tőle! Mert
amire magát késznek ítélte, amire sorsát, mint vissza-
vonhatatlan áldozatot adta, abból nem engedett semmit
sem! Szólt, hogy jön, s jött, mert akart és akart, mert
úgy érezte, hogy ennek a szerencsétlen embernek kell
az, hogy jöjjön; úgy érezte, hogy az emberiségnek kell
az ő vére engesztelésül. . . Mert az emberiségnek nem
volt elég, hogy az Isten teremtett és egy világot terem-
tett ... Nem elég neki, hogy vannak rajta hegyek,
völgyek, tengerek, mélységek, nagyságok, hangok,
színek, ötletek stb ... Ez mind nem elég, az emberiség-
nek más kell, . . . neki vér kell. . . Nem veríték, nem
kérés, nem ígéret, nem zokszó, nem panasz, nem könny,
nem csók, nem lelkesülés, nem zálog ... Ez mind kevés
és az egész világ is kevés, neki az eleget tevő Istentől
is vér kell... Ő másnak, egyébnek nem hisz, csak a
vérenek! . . . Megkapja ezt is!.. .

Megérted most kérlek, hogy miért nagy, miért
páratlan és csodálatosan nagy, s az emberiség lelkéhez
szabott, az emberi észhez mért, szívhez ítelt, az a
krisztusi elégtétel?

Egészen az ember számára van szabva! És hogy
az legyen, hogy az emberiség számára megfelelő legyen,
amelyik belőle kiváltson valamit, ami rokonszenv,
méltánylás, megértés, — vérnek kell ömlenie, az Eleget-
tevő vérenek csak azért, hogy ne legyen kétség az iránt,
hogy ez a vér, mikor már elapadóban volt, utolsó meg-
nyilatkozásképpen nehezen, ki-kihagyóan, egy-egy csep-
pet ráejtett az emberiség asszú lelkére ...

Vannak emberek, vannak lelkek, kik az ő tételődéseikben, melyet a bűn okoz bennük, tünődéseikben, melyekben saját maguk elferdült lelki útjait, vigasztalanságát szemlélik, elemzik, végigkínlódják, e mellett a vérvád mellett tudnak csak megpihenni, feleszmélni... Ez egy másfajta típus! Az, amelyik ezek között a zajongó tömegek között húzódik meg és a maga saját kínjától, bűnétől, tévedésétől ennek a vérnek a gőzével akar megtisztulni. Krisztus véreben mosdanak, mossák a lelküket, egész gondolkozásmódjukat, érzésüket és szenvedély-világukat, mindazt, ami pozitívum és negatívum bennük ...

Itt találkozik önmagával csodálatosképen ebben a speciálisan emberi sorsban, végzetben az ember. Az az ember, aki vért akar, vért igényel, vérből él. Ugyanaz az ember, aki azt hangoztatja, hogy nem akar vért látni, hogy fél a vértől, — az Istentől vért követel, amelyikben sok önmeghasonlás után fáradt vándormadár módjára megpihen, valami sziklán zümmögi önmagának, hogy Krisztus vére az egyetlen reménysége ... Ez a vér, amelyiknek árán jött a szabadulás, a megnyugvás, amelyiknek hatóerejével megtisztulás adatik ... Ez a ráeszmélés erőadó, ez a ráismerés ad akaratot! . . .

Igaz ugyan, hogy vérre volt szükség és baj, hogy a vér miért kellett... De ha már kiömlött az elegettevő vér, hát mi legyünk, akik felszedeketik, akik kincsükké teszik, hogy azt senki el ne ragadhassa tőlünk, mert ha ennek apadna el a patakja és nem lenne elixírünk, s nem undulálna bennünk, nem éltetne minket, hát ezt igazán nem pótolná óceánja sem a vérnek ...

Krisztus vére árán szabadultunk meg, váltattunk meg. Véres kezűek vagyunk. Agyunk és érzéseink egyképpen vérben fürödtek, de legalább a szabadulás, az élni akarás ösztöne, ennek a vérfelvételnek, ennek a szent vérnek önmagunkba való átömlesztése, feldolgozása legyen a mi életprogrammunk, mert ez esetben nyugodt szemmel nézünk jelenünkbe és jövőnkbe ... Ha Krisz-

tus vérenek jótékony hatását érezzük végigzsongani egész egyéniségünkön, akkor a jövőbe azzal a tekintettel néz a mi szemünk, amelyik majd rólunk is megállapítani kívánja az Apokalipszis (7, 14.) szavaival: — íme, ezek azok — vajha egy se hiányoznék közülünk! —, akik megmosták az ő ruhájukat a Bárány vérében . . . a Bárány vérében, aki Krisztus és akik most jönnek végeszakadatlan hosszú sorban. Elismerjük, hogy az Ur megváltott, megmentett bennünket, hogy az Isten Báránya megszabadított bennünket. Amen.

TRIDUUMOK.

a) Szent Antal-triduum.²⁶

I.

Szent Antal, a mi vezetőnk.

«Készítsétek az Úr útját!» (Iz. 40, 3.) — Ez a felszólítás hangzott el, Kedves Testvéreim, közel kétezer évvel ezelőtt a Jordán partján. Az Úr jön! — És az emberek siettek a Jordán partjára, hogy meghallgassák az Úr előhírnökének, Keresztelő Szent Jánosnak szavát, az isteni kiküldött szavát, és hogy bűnbánatot tartván lelküket méltóképen előkészítsék a nagy Messiás eljövetelére.

«Készítsétek az Úr útját!» Kedves Testvéreim, így hangzik most Magyarországon is a felszólítás a rádióban, a sajtóban, szószékekről, előadásokon, gyűléseken. Az Úr jön — ismétlem testvéreim — mihozzánk, ünnepet akar itt köztünk, hívő magyar emberek közt ülni. Ennek megelőzésére és előkészülésére eucharisztikus évet hirdet a püspöki kar. — Az Úr jön — Kedves Testvéreim! — hangzik a mi szívünkben és lelkünkben is. Mi is idegyűltünk és akarjuk hallani valakinek a szavát, mint ahogy hallgatták Keresztelő Jánost a Krisztust váró izraeliták; tehát mi is Isten hangját akarjuk hallani, Isten szavát, isteni kiküldöttnek a szavát, egy olyan valakinek a szavát, aki megtanít minket az előkészítés ihletett napjaiban Istennek ismeretére, aki fölgerjeszti szívünkben Istennek a szeretetét és közbenjárásával megszerzi nekünk az Eucharisztianak a főséges kegyelmét.

Ki legyen az a lélek, akit vezetőül kiválaszthatunk? Ki legyen az a kiváló egyéniség, aki minket oktatni tud, értünk közbenjárni tud a szent napokon, az egész eucharisztikus esztendő alatt?

E napokban nem hallgathatunk senki másra, nem kereshetünk méltóbb tanítót és közbenjárót, mint a mi kedves szentünket, Szent Antalt. Ő az az eucharisztikus lélek, aki minket meg fog tanítani a szent napokon az élő Isten ismeretére, szeretetére és aki közbenjár értünk az egész esztendő alatt, hogy mind közelebb jussunk ahhoz az isteni Üdvözítőhöz, Aki itt van már közöttünk a kenyér és bor színe alatt.

Kedves Testvéreim! Mi ünnepelni akarunk, de nemcsak a magyar nép külsőséges vendégszeretetével, hanem mi ünnepelni akarunk benső szent meggyőződéssel is. Azt akarjuk, hogy a mi hitünknek diadala legyen a jövő esztendő, hogy méltóképpen tudjuk ünnepelni, méltóképpen szeretni, méltóképpen imádni és hálát adni az Üdvözítőnek. Akarjuk őt egy éven át még jobban megismerni, még inkább megszeretni és az Eucharisziának főséges áldásában még jobban részesülni.

Ezért kérjük Szent Antal testvért, hogy e három nap alatt tanítson meg minket minden szükségesre, amit az Eucharisziáról tudnunk kell. Az 6 példája, az ő életbölcseége álljon előttünk és az ő közbenjárása legyen meg mindazok számára, akiket talán eddig még nem mozdított meg az isteni szeretetnek főséges ténye, hogy ők is bekapcsolódjanak az Eucharisziának főséges légkörébe, és ők is minél több áldást vigyenek innen haza, maguknak és hozzátartozóiknak.

Alighieri Dante, a híres olasz költő, mint a «Divina Comediájában», az Isteni színjátékában olvasom, látomásai során végigjárta a purgatoriumot, mégpedig a híres római pogány költő, Vergilius vezetésével. És amint olvasom nála, mikor eljutott a menyország kapujába, ott találkozott az ő ideáljával, Beatricevel, aki aztán átvette az Isten országában való vezetést (Beatrice a kinyilatkoztatásnak az inkarnációja!) a hét szférán keresztül, amíg csak el nem jutnak a hatalmas Istennek trónusa elé.

Nekünk is egy ilyen kalauzra, vezetőre, Beatricére

van szükségünk, aki megfogja a mi kezünket és vezet előre, vezet lépésről-lépésre Isten tiszteletében, embertársaink szeretetében, visz előre Isten végtelensége és az ő szeretetének főséges záloga, az Eucharisztia felé.

Ez a mi vezetőnk, ez a mi kalauzunk, ez a mi Beatricénk legyen Páduai Szent Antal! Vezetőről van szó; de csak olyan vezetőt választhatunk magunknak az Isten megismerésének útján, aki maga is ismerte, maga is tudja, maga is végigjárta ezt az utat. Olyan vezetőt kell választanunk az Eucharisztia megszerzésére, aki maga is eucharisztikus lélek volt. Nos ilyen volt az Istent imádó, s az adoráció magasztos óráiban a szeretet tüze által illetett Szent Antal, aki áldozatos életére való képességeit valójában az Eucharisztianak főséges szeretetéből szívta magába. — Azt olvasom az ószövetségi könyvekben és a szent prófétáknál:²⁷ «jártak az Isten előtt»; s ha Szent Antalra hozzá méltó jelzőt akarok mondani, ugyancsak azt mondhatom: ő az Isten színe előtt járt. Lehet-e főségesebb példát elképzelni, lehet-e nagyszerűbb életideált, életprogramot megvalósítani, mint: — Isten színe előtt járni?

Mi Szent Antalnak akarván követői lenni, megpróbáljuk az ő életideálját megvalósítani. Igyekezünk az Isten színe előtt járni! Legyen a mi életünk szintén Isten előtt való élet; mindennapi életünk a legméltóságosabb Oltáriszentségnek tisztelete; alázatos szívvel leborulva az adoráció fenséges pillanataiban szívhatunk magunkba bátorítást az élet küzdelmes utain; itt kapjuk az igazi vigasztalást.

Testvéreim! Mi is járjunk az Isten színe elé minél gyakrabban. Ezt bizonyítsa minden cselekedetünk, nemcsak itt az Isten házában, hanem az utcán, otthon, munka közben, hivatalunkban is, bármerre visz, sodor az élet, — mindig Istennek színe előtt járjunk!

Isten előtt járni, Isten gondolatai szerint igazítani be az életet! . . .

Mennyire különböznek, mint ég és föld, Isten gondolatai az emberek gondolataitól! Testvéreim, ha mi is eucharisztikus lelkek akarunk lenni, minekünk is

le kell vetköznünk a földi gondolatokat, félre kell tennünk az emberi törekvéseket, minékünk is fel kell emelkednünk a magasságba, a tökéletesség felé, hogy jobban megvalósíthassuk a fölséges Istennek a gondolatait.

Isten terveit valósítjuk meg imádkozás és jócselekedetek által. Testvéreim, az a baj, hogy mi keveset imádkozunk és a jócselekedetek gyakorlásában sokszor annyira, de annyira lassúak és késedelmesek vagyunk. Ha Isten előtt akarunk járni, ha Isten gondolatait, terveit akarjuk megvalósítani, akkor szívjuk magunkba imádkozással az Eucharisztia fönséges kegyelmét, szórjuk szét embertársaink között jócselekedeteinket.

«Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok az» (Mt. 5, 48.) — mondotta Üdvözítőnk. Szent Antal ezt nemcsak hallgatta, olvasta, de saját életében jócselekedeteivel meg is valósította. Nemcsak imádkozta mindennap, hogy: «jöjjön el a Te országod!», de munkálkodott is Isten országának eljövetelén! És valóban eredményesen munkálkodott, mert szavai és cselekedetei nyomában tényleg terjedt Isten országa.

Mikor az isteni Üdvözítőnek életét röviden vázolni akarta, Lukács evangélista az Apostolok Cselekedeteiben (10, 38.) így jellemezte a Mesternek életét: «Végigjárt jót cselekedvén ...» Ez jellemző a mi kedves Antal testvérünkre is: járt és mindenütt jót cselekedett. Antal testvér nem volt méltatlan tanítványa az isteni Üdvözítőnek!

Nem hivatásom Szent Antal életét elmondani, nem kívánom az ő csodás cselekedeteit és halála után történt fönséges csodákat magyarázni; ismeritek ti mindezeket. Ha végignézünk jócselekedeteinek, imameghallgatásainak, közbenjárásainak és csodás eseményeinek sorozatán, kevés emberről mondhatjuk el, hogy úgy valósította meg az isteni Üdvözítő életprogramját (hogy végigjárt az emberek között jót cselekedve!) — mint Szent Antal.

Egész élete a jócselekedetek láncolata. Nemcsak,

hogy lemond mindenről, ami földi dicsőség és kolostorba vonul, de jócselekedetei állandóan ösztönzik, hogy segítsen a nyomorultakon, tanítson és vértanúhalált haljon. Jócselekedetek indítják őt, hogy az Alázatos Testvérek²⁸ közé álljon be. A jócselekedetek lelkesítik őt, mikor prédikálja az eretnekeknek, a tévelygőknek az Isten igéjét. Jócselekedetek s az isteni Üdvözítőnek példája ihlette, mikor szavai nyomában csodák, imameghallgatások és a jó Isten irgalmának jelei bőségben virágoztak ki. Testvéreim, ő valóban megvalósította az isteni Üdvözítő életprogramját: minél több jót tenni embertársaival!

Miért? Mert Istenhez kapcsolódott élet volt!

Miért? Mert Istenből táplálkozott!

Miért? Mert Istennek a gondolatai voltak az ő gondolatai is!

Miért? Mert közötté és az Eucharisztia között, főnséges szent egyesülés állt fenn, ami minden keresztényre, minden katolikusra kötelező volna!

Testvéreim, nézzük most meg, hogyan tisztelhetjük Szent Antalt méltóképen, ha mi nem járunk a jócselekedetek iskolájába, ha abból a főnséges áldozatból mi magunk nem vesszük ki részünket?

Látjuk az életnek szenvedéseit, az életnek hajótöréseit, az életnek kellemetlenségeit, tragédiáit, és el kell ismernünk, be kell látnunk, hogy az emberek okozzák egymásnak a legtöbb bajt. Ó, lakoznék csak több emberszeretet bennünk, mennyivel szebb és boldogabb volna ez a világ! . . .

Necsak csodáljátok Szent Antalt, de próbáljátok utánozni is! Ha elvonnók egymás elől azt a szalmaszálat, ha nem keserítünk egymás életét, ha kevesebb volna a mi szívünkben a harag és a bosszú, több az imádság Szent Antalhoz, akkor mi is közelebb lennénk az Eucharisztianak tiszteletéhez!

«Boldogabb, jobb adni, mint kapni!» (Ap. cs. 20, 35.) — ebben is az isteni Üdvözítőnek volt hűséges tanítványa Szent Antal. Be akarom bizonyítani, hogy az Ő lelkét hordozta magában: magának nem tartott meg

semmit mindent másnak adott át, minden tudását, minden vagyonát. Mindent, amit kapott, csak azért vette el hogy vele máson segíthessen. Rövid földi életében (nagyon jól tudjuk, a harminchatodik évében halt meg!) az Üdvözítőhöz hasonlóan ő maga is a jósnak, alázatos szeretetnek, a bőkezűségnek, szinte romolhatatlan szimbóluma volt. Még halála után sem szűnt meg a lelkéből fakadó jószág; az ő közbenjárása nyomán érezzük ma is állandóan az Isten irgalmasságának bőségét.

Mit kapott az isteni Üdvözítő az ő jószágáért? Félreismerést, gyűlöletet, haragot, ostorcsapást, keresztet! És mit kapott Szent Antal, a mi kedves védőszentünk az ő sok-sok jószágáért? Félreismerést, meg nem hallgatást. Megalázták sokszor még azok is, akiknek a legjobban kellett volna őt szeretniök. Csak halála után kapta meg azt, ami őt megillette! Hasonló volt az isteni Üdvözítőhöz életében, jócselekedeteiben és az emberek hálátlansága tekintetében.

Mit kap máma kedves Szent Antalunk? Valahányszor ígérünk neki valamit az ő közbenjárásáért Istennél és nem felejtjük el, és beváltjuk szavunkat, mindannyiszor azoknak a javát szolgáljuk, akik mégjobban rászorulnak az ő segítségére. A neki szánt adományok által könnyet töröl le, kétségbeesést szüntet meg, nyomorúságot, szerencsétlenséget távolít el az ő végtelen köztünk maradt szeretetével.

Isten kinek adja meg az imameghallgatást? Kinek a közbenjárása kedves Előtte? Annak, aki méltó arra; annak, aki maga is irgalmasszívú volt.

Pártfogóul, közbenjáróul, jóakaróul nem olyant szoktunk kérni, kinek szava kevés! Az is, hogy Szent Antalt meghallgatja az Isten; hogy Szent Antal közbenjárásához annyi csoda fűződik; hogy Szent Antal imádkozására a jó Isten annyi nehéz helyzetet megoldott; mind azt mutatja, hogy Istennel egyesült lélek, Istennel együttélő lélek, eucharisztikus lélek volt a mi Szent Antalunk. Méltó tehát és igazságos, hogy a mi eucharisztikus évünkben az ő tanítását meghallgas-

suk, példáját kövessük, és közbenjárását mindnyájan kérjük.

Azt olvastam egyik életrajzában, hogy sok-sok ember hallgatta őt és az összegyűlt nép között volt mindenféle műveltségű, mindenféle tájszólású ember. És, mikoron hallgatták őt, azért mégis megértették. Szinte valahogy újra beteljesedett a pünkösdi csodája, hogy hallották a szavát és mindenki úgy érezte, hogy az ő lelkéhez szól és neki meg kell azt fogadnia. Nemcsak az emberek, hanem Istennek más teremtményei is fölfigyeltek Szent Antalnak a szavára, akárcsak Assisi Szent Ferencére. Vajha arra is kiterjedne a mi imádkozásunk és könyörgésünk, hogy az én gyöngé, de jóakaratóból származó, Szent Antalt köszöntő, Istent dicsőítő beszédeim az ittlevő emberek szívébe, lelkébe behatoljanak, vajha beszédeim meghoznák, fölgerjesztenék az Istennek szeretetét s az Eucharisztiaának az imáadását! Szent Antalnak közbenjárásával vegyünk részt valamennyien Isten fönséges munkájában!

Szent Antal tiszteletére a közbenjárásért neki hálás lelkek a szegényeknek adományokat juttatnak. Régi jó szokás ez Kedves Testvéreim! Már régen, Szent Antal korában és még jóval előtte is kifejlődött volt a szokás, hogy gabonát vagy kenyeret és alamizsnát adtak a hívők az imameghallgatás után. Szent Antal ezeket az adományokat aztán megint a szegények javára fordította. Mikor ma is megvan még a szép szokás, hogy azt, amit a jó lelkek hoznak, azzal Szent Antal enyhítse egy kevésbé a földi szegények testi éhségét, akkor, kedves testvéreim, az eucharisztikus szent év alatt minékünk is, lelki szegényeknek, Krisztusra vágyó lelkeknek, nekünk is kenyeret kell kérnünk Szent Antaltól, az Ő nagy, hatalmas közbenjárása által, hogy amint a szegényeket táplálta és táplálja az ő csodálatos buzgó-sága által földi kenyérrel, a mi lelkünket is táplálja lelki kenyérrel. Adja meg nekünk a mindennapi lelki kenyeret, hogy az eucharisztikus szent év alatt mindnyájan elmélyüljünk az Oltáriszentség szeretetében, mindnyájan keressük a gyakori szentáldozást, és mind-

nyájunknak számára legyen Krisztus teste élő és éltető kenyér legyen Krisztus vére bűnt eltörlő ital. Szent Antal közbenjárása által legyen a mi földi életünk egy örökéletre való átváltozás méltó előkészítése. Amen.

II.

Szent Antal, a hit példája.

Kedves Testvéreim!

Dániel prófétánál olvasom, aki jövendölésének utolsó részében leírja az örök feltámadást, az örök dicsőséget nyugalomával, fönségével együtt. Ott írja ez a nagy próféta: (12, 3) *az értelmesekek pedig tündökölni fognak ott, Isten országában, mint az égboltozaton a fény; akik másokat tanítottak az igazságra. A mi életünkben is vannak ragyogó csillagok, amelyek előttünk tündökölnék, a mi fönséges védszenteink, akik szavukkal és egész életükkel oktatnak, vezérelnek bennünket az igazságra. Különösképpen azokat nevezhetjük legkiválóbb csillagainknak, akik szavaikkal, oktatásukkal, fönséges irataikkal, prédikációikkal sok-sok emberi lelket odavonzottak Isten közelébe. Mi is tekintsünk a mai napon a mi főoktatónkra, vezetőnkre, tanítónkra, a mi fényes csillagunkra, Szent Antalra és kérjük őt, hogy tanítson meg bennünket ma az Eucharisztia, a legméltóságosabb Oltáriszentség megismerésére.*

Isten kiválasztott magának egy tüneményes lelket, elhalmozta őt kegyelmével és olyan értelmet és emlékezetet adott neki, amivel kevés ember dicsekedhetik. Valószínűleg Szent Antalunk is hallotta az Istenbe vetett nagy bizalmat, hite által, már gyermekkorában azt a szót, amit Sámuel, aki mikor hallotta Istennek szavát, így szólt: — «Szólj Uram, mert hallja a te szolgád». (1. Kir. 3, 9.) Gyermekkorában hallotta már az Isten szavát, és már mint gyermek készült a tökéletes életre. A hite képesítette arra, hogy elhagyja a szülői házat és belépjen az ágostonrendi szerzetesek tagjai közé. Miután nagyobb tökéletességre vágyott, még

szigorúbb életmódra törekedett, levetette magáról ennek a fényesebb rendnek a díszes ruháját, nem sokat gondolkodott, hanem belépett a legszerényebb rendbe. Hite szólította, meg volt győződve arról, hogy Isten hívja őt, hogy legyen igazán tökéletes, «mint a mi mennyei Atyánk is tökéletes». (Mt. 5, 48.) Hite szólítja őt és képesíti arra, hogy elmenjen a vértanúság vágyával szívében.

Igen, Szent Antal, mint fényes szép csillag tündöklök az Anyaszentegyház egén.

Olvasom: «... az igaz ember hitből élh. (Róm. 1, 17.) Szent Antal valójában hitből élt. Hite adott neki vigaszt, akkor, amikor sanyarúbb, az önmegtartóztatóbb életet választotta; mikor az volt a szíve vágya, hogy a vértanúság pálmáját megszerezze magának, akkor éppen a hite adta meg neki a vigaszt, a lelki erősséget, hogy: «legyen meg az Isten akarata!» Amikor elmegy Assisibe, igenis a hite tartotta benne az életet: — Isten engem ide hívott; itt kell teljesítenem kötelességemet!...

Íme, az Isten gondoskodott róla, hogy a mi piciny testvérünkben nagy testvér és az egész Rendnek tündöklő csillaga legyen. Ó, bár hinni tudnék! — így kiált fel máma az ember az életnek nyomorúsága, bajai, a kétségbeesés örvényei között. Ó, bár én is így tudnék hinni! ... És igaza van! Ha így tudnánk mindannyian hinni, akkor kevesebbet panaszkodnánk! Jobban megértenénk a szenvedésekben is Istennek akaratát! Ha olyan volna a mi hitünk, hogy hegyeket mozgatna meg, nem volna olyan nehéz az élet, több volna a vigasztalás, több volna már itt a földön is Istennek országa! Nézzétek Szent Antalt, tőle kérjétek, hogy oktasson titeket mindezekre!

Testvéreim, mi is a hit kegyelméből élünk. Ezért imádkozunk a mai napon is, hogy ez a nagy hit és szeretet szívünkben és lelkünkben minél jobban megerősödjék, vagy ha kiveszett volna, ismételten kifejlődjék. Gondoljunk gyermekkorunkra, gondoljunk első áldozásunkra, gondoljunk bérálásunkra, vagy más ilyen szép, lélekiemelő dolgokra — micsoda más volt a mi lelkünk,

amikor égett benne az isteni tűz, és hinni tudtunk minden főnntartás nélkül, és bíztunk Istenben és az ő szent akaratában! Gondoljunk arra a jelenetre, mikor Krisztus a tengeren járt és Péter is, az ő nagy hitével a tengerre lépett. És amikor kételkedik, kezd süllyedni és akkor hallja Krisztus szavát: «Kicsinyhitű, miért kételkedtél?» (Mt. 14, 31.)

Testvéreim! Ha mi is odairányítjuk tekintetünket a köztünk lakozó Úr Jézus Krisztusra, akkor mi mindig a főlshízen fogunk járni, még ha minden oldalról környékeznak is minket a földnek a szenvedései, a bűn, a kétségbeesés, az emberi gonoszság. Egy pillanatra se kételkedjünk, mert akkor kicsinyhitű Péterként mi is süllyedni kezdünk! Jobban és gyakrabban áldozzunk!

Vagy tekintsünk arra a másik képre, amikor a Genezáret taván a tanítványok leborulnak az Üdvözítő elé. Nagy vihar tombol, recseg-ropog az árboc, szétszakad a vitorla, és a tanítványok, így kiáltanak föl: «Uram, ments meg minket, mert elveszünk!» (Mt. 8, 25.) Mi is boruljunk le az isteni Üdvözítő lábai elé, s mikor recseg-ropog a mi lelki életünk vitorlájája, ha a nagy megpróbáltatások özöne borít el minket, a földnek minden szenvedése, s ha azt hisszük, hogy most már mindennek vége van, akkor mi is kérjük: «Uram, ments meg!» és fogjuk hallani azt a szót, amit a felébredt isteni Üdvözítő mondott az ő tanítványainak: — Kicsinyhitűek, mit féltetek? Veletek vagyok!»

Nézzünk a szívünkbe és érezzük át, hogy igenis itt az Úr! És miértünk van itt az Úr! Nem azért van itt közöttünk az isteni Üdvözítő a legméltóságosabb Oltáriszentségben, hogy gyönyörködjék a mi szenvedéseinkben, hanem éppen azért van itt, hogy enyhítse bajunkat. Az isteni Üdvözítő, ha meg is engedi a szenvedéseket és bajokat, ad nekünk mindig elegendő erőt, talán éppen a legutolsó percben a nehézségek legyőzésére. A nagy veszélyek idején ott áll mellettünk, mint mondotta: «Én veletek vagyok mindennap a világ végezetéig!» (Mt. 28, 20.)

Ez a gondolat éltette Szent Antalt is és képesítette

öt nemcsak arra, hogy nagy-nagy, Istenhez ragaszkodó hitben éljen, de a hitből folyó cselekedeteket végre is hajtsa. Olvasom, hogy Milanóban meg akarták mérgezni. A tévtanítók, amikor szellemi fölényével nem tudtak megbirkózni, másként legyőzni nem tudták őt, mérgezett ételt és italt adtak neki, és amikor ő isteni megnyilatkoztatás útján megtudta, hogy élete veszélyben forog és vissza akarta utasítani az ármányt, így beszéltek hozzá: «Hisz te olyan nagy hitű vagy. A szentírásban benne van, hogy az istenfélőnek nem árt a mérég, íme edd meg ezt és mi hiszünk neked». Erre Szent Antal azonnal, Istenben bízva, nem azért, hogy vakmerő legyen, hogy Istent kísértse, hanem hogy az igazságot megtartsa és azokat az eretnekeket megmentse Krisztusnak, keresztet vetett és elfogyasztotta az ételt és italt. . .

Testvéreim, micsoda hit képesítette őt erre? Az a hit, amely nekimegy a tűznek; az a hit, amely nem fél a tenger fölött járni; az a hit, amelyik azt a fönséges gondolatot kölcsönözi a mi szívünknek és lelkünknek: «Ha Isten velünk, ki ellenünk?» (Róm. 8, 31.) És ezzel a bátor hittel odamegy Veronába a híres zsarnok elé és szemére hányja az ő gonoszságát. Azt hiszik, hogy életének vége, de Szent Antal, kiből Isten szólt, a zsarnok kemény szívét megpuhította; szavai nem hangzottak hiába, megfordították a zsarnok életét.

«Veled leszek» (1. Móz. 26, 3) — mondotta Mózesnek az Úr. Antal testvér, a mi szentünk szintén nem járt egyedül: Isten volt vele, ő szólt ajkairól, az ő keygelme áradt ki tanítása által az emberekre.

Szent Antal nemcsak egyedül az eucharisztikus hit által képesítette magát ily cselekedetekre, hanem ő tanulmányozta, magába is szívta azt a tudományt, amely Isten szeretetére vezet, *a hitnek a tudományát*. Ezt a tudományt minékünk sem szabad csak úgy Isten ajándékaként várnunk, Ő ugyan megadhatja így is nekünk, de minékünk is dolgoznunk kell érte.

Szent Antalt sokféleképen ábrázolják, így sokszor könyvvel a kezében. A könyv a tudomány jelképe.

Nyolc évig tanulmányozta a szentírást és a szent-atvákat és igen nagy felkészültséget tanúsított. De nem fitogtatta az ő tudományát, mindenütt csak Isten dicsőségére munkálkodott. Nemcsak kifelé prédikált, hanem üres óráiban és perceiben mindig szívta magába az Eucharisztikának fölvilágosító kegyelmét. Megtett mindent. Imádsággal, tanítással, olvasással képesítette magát annak a főséges hitnek a letéteményesévé lenni, amit Krisztus adott neki.

Mikor tehát kérjük az Istent és tőle a hitnek az adományát akarjuk kikönyörögni éppen szent Antalnak közbenjárása által, kérdezzük meg önmagunktól, Kedves Testvéreim, hogy teszünk-e valamit mi, hogy azt a hitet, amit gyermekkorunkban magunkbaszívunk, azt meg most is megőrizzük és ébrentartsuk? . . .

Minden elfelejthető! Még a legegyszerűbb hétköznapi dolgokat, még a szorzást és az összeadást is el lehet felejteni, ha valaki nem gyakorolja azt. A Miatyánkot is elfelejtjük, ha nem imádkozzuk. Nem is szólok a tízparancsolatról, a katekizmus főséges igazságairól! Csodálkozunk sokszor, hogy imádkozó emberek, sokszor tudós férfiak, művelt emberek, olykeveset tudnak a hitről. Szorgalmasan dolgoznak saját szakukban és munkájukban, de megfélelkeznek hitük ápolásáról.

Pedig ha a virágot nem öntözöm, akármilyen szép az a virág, el fog hervadni. Vajjon mi is azt a hitet, amelyet az anyatejjel szívunk magunkba és édesanyánk és jó szüleink példája által, az iskolában szedtünk föl, vajjon azt az élet küzdelmeiben nem feledjük-e el? Előveszünk-e, — nem sajtópredikációt akarok mondani! — valami vallásos lapot (mert nem elég a hitünk táplálására egy úgynevezett keresztény lapot olvasni!), egy vallásos folyóiratot, amely egyenesen hitbeli dolgokat tárgyal? Könyvtárainkban csak regények vannak-e, vagy akad-e ottan Szentírás, Kempis Tamás, vagy más hasonló, szívet-lelket tápláló olvasmány? Ha van, nem nagyon poros-e annak a külső része, jelezvén, hogy nem szokták azt nyitogatni, s csak egyszer, takarítás alkalmával kézbe fogni? Hallgatunk-e

prédikációt? Igaz, hogy sokszor unalmas, mondják az emberek, és ebben igazuk is van, hiszen nem mindenki szólhat az apostolok nyelvén és Prohászka Ottokár tudományával! ... És tovább! Imádkozunk-e a hitnek a kegyelméért? Hogy akarunk mi hinni, hogyan akarjuk mi Isten tudományát, ha csak járunk a világban, de sohasem közeledünk az Eucharisztia felé, ha azzal elemelkedések által komolyan nem foglalkozunk?

Szent Antal könyvvel járkált, és a könyv nemcsak szimbólum volt az ő kezében, ő tényleg használta is könyvét. Kérjük az ő közbenjárását, hogy nekünk is minél több tudományunk legyen Isten igéjét hallgatni, dolgainkat úgy rendezni, hogy bármi tervünk is van, Isten számára és hitünk számára is maradjon naponta egy pár perc, és vasárnap egy félóráska Isten igéjének meghallgatására.

Szent Antal, mondom, nemcsak hitből élt, hanem e hitből való élet készítette őt hősiecs cselekedetek végrehajtására; nemcsak tanulmányozta a szent hitet, hanem prédikálta is. Első beszéde után, mikor felfedezték, hogy kiváló szónok, és szavai nyomán bőséggel terjed Isten országa, kinevezték hitszónokká és megbízták a rendi fiatalság tanításával, teológiai tanárrá teszik. Végigjárta Észak-Olaszország városait, különösen azokat a helyeket, ahol az eretnekek hirdették tévtanaikat. Az Eucharishtiából magábaszívott kegyelem folytán különösképen a köztünk lakó isteni Üdvözítőnek szeretetét ültette az emberek szívébe. Bologna és Dél-Franciaország városai mennyit tudnának beszélni az ő csodálatos prédikációiról! Isten megáldotta az ő szavát! Nemcsak hirdette az ígét, hanem csodálatos cselekedeteivel meg is testesítette azt. Mikor elhangzott a szó, a keményszívűek megnyerésére csodákkal bizonyította be az ő szavainak igazságát. Mikor nem akarták őt meghallgatni az eretnekek ott a tenger partján, — csodák-csodája! — a halak elhagyták a tengert és hallgatták az isteni szózatot, íme, szava nem hiába hangzott el, mert Isten teremtményei fölfigyeltek rá.

És megerősítette az Oltáriszentségben való hitet a burgosi csoda által. Mikor a tévtanító eretnekek nem akartak semmi módon meggyőződni Szent Antalnak igazságáról, nem akarták elhinni Krisztus jelenlétét a legméltóságosabb Oltáriszentségben, fogadást ajánlott az egyik főember. Ha öszvére, melyet két napig éhez-tettek és szénát raktak eléje, nem nyúl a szénához, hanem leborul az Oltáriszentség előtt, melyet Szent Antal fog vinni és megadja Istennek a tiszteletet, mielőtt éhségét csillapítaná, — hinni fog. És az Istenben bízó, a tudását nem fitogtatni akaró Antal testvér belemegy a fogadásba. Megjelenik két nap múlva a templom kapuja előtt az Oltáriszentséggel a kezében. Hozzák azt az öszvért és eléje teszik a szénát. És az állat felejtven természete károsodását, elsősorban adja meg a hódolatot, dacára, hogy nincsen értelme, Istennek, s csak utána fog a lakmározáshoz, hogy éhségét is kielégítse.

Testvéreim! Nem akarok párhuzamot vonni, de gondoljuk el, hányan próbáljuk elsősorban a világ örömeivel csillapítani éhségünket, nem keressük elsősorban az isteni kegyelem örök forrásánál az enyhülést, lelkünk bátorítását és vigasztalását. . .

Szent Antalt úgy tisztelik, mint az elveszett dolgoknak megtalálóját. Ma talán már túlságba is viszik ezt. Az emberek, ha valamijük elveszett, ígérenk valamit és úgy hiszik, hogy az a jó Szent Antal majd megkeresi nekik az elveszett tárgyat. Hát igen! Mi is, nagyon sokan, elvesztettünk valamit: — *a hitet*. Ezt kérjük Szent Antaltól. Kérjük, hogy az elveszett dolgok megtalálója imádkozzék értünk az eucharisztikus Krisztusnál, hogy mi is megtaláljuk, ismételten visszanyerjük azt a hitet, amely az Istenben való rendíthetetlen hit, a köztünk lakó isteni Üdvözítő iránti nagy-nagy, mindent átölelő bizalom. Ezért kérjük Szent Antalt, hogyha megfogyatkoztunk hitünkben, éppen az eucharisztikus szent év alatt erősödjék bennünk Istennek szeretete, az ő végtelen jóságából köztünk lakó Fölségeshez való ragaszkodás.

Kérjük Szent Antalt és dolgozzunk magunk is azon, hogy éppen az eucharisztikus év alatt erősödjék a mi hitünk Istenben és az Oltáriszentségben. Mi is megkapjuk majd azt a fönséges ígéretet, amelyet Tamás kapott, mikor kételkedett, de meggyőzötve leborult az isteni Üdvözítő előtt és mondta: «Én Uram, én Istenem!» (Ján. 20, 29.) Mikor is Krisztus Urunk így szólt: «Boldog vagy Tamás, mert láttál és hittél». De mindazok, és te is, Kedves Testvérem, és én is higgyük el Krisztus szavait, hogy boldogok legyünk, mert nem láttuk és mégis hiszünk! Amen.

III.

Szent Antal szeretete.

Egyszer egy törvénytudó megkérdezte Jézust: — Mester, melyik a főparancsolat? (Mt. 22, 36.) Az isteni Üdvözítő a maga fönségével és határozottságával így felelt: — Szeresd a te Uradat Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes elmédből, minden erődből. (Mt. 22, 37.) Itt áll a mi kedves szentünk, aki tegnap minket az Isten tiszteletére, az Eucharisziára, az Oltáriszentségbe vetett mélységes hitre és hódolatra tanított, ma pedig arra figyelmeztet, hogy ha igazán tökéletesek akarunk lenni, ne csak figyeljünk az Úrra, hanem szeressük őt teljes szívből, teljes lélekből, minden erőből. Kérjük a mi védőszentünket, pártfogónkat, hogy neveljen minket példájával, szavával az Eucharisztia mélységes szeretetére.

Látom azt a kis gyermeket, akit szülei megtalálnak az ő rejtett zugában, amint összetett kezekkel, vagy kitárt karokkal imádkozik a közeli templom felé fordulva. A gyermek lelke megérzi már az Istennek a közelségét, az Eucharisziának fölséges vonzóerejét, szíve, lelke leborul a lelkek Királya előtt, odajár imádságaival szent táplálékért. Kézenfogja a gyereket édesanyja, aki maga is hívő lélek, mondhatjuk: eucharisztikus lélek volt, ki nemcsak a vasárnapi és ünnepi kötelességeinek tett eleget, de hétköznapiakon, szabad óráiban is oda-

sietett az Istennek oltára elé mélységes imádással, hálás adorációval. A gyermek együttmegy édesanyjával és jó példája belevésődik lelkébe és már igen kicsiny korától fogva szereti az Urat. Micsoda főséges szó volt számára szülőinek templombahívó szava! Olyan főséges szónak kellene a mi számunkra is lennie annak a szülői szónak, annak a jóbaráti szónak, hitvestársi szónak, mely arra buzdít, hogy menjünk az Isten házába.

De nemcsak az édesanyjával megy a templomba a kis gyermek, aki később Antal lesz (mert a rendbe való belépéskor mindenki egy új nevet kap!), de egyedül is még mint gyermek, és serdültebb korában is a kolostori iskolába menet gyakran betér szabad idejében a székes-egyházba és ott alázatos imába merülve Istennek mélységes hódolatot ad. Mert megkönyékezte szívét-lelkét a kísértő, a világ szeretete. Mint életírásában olvasom, mikor a kísértő vissza akarja rettenteni az Isten imádatától, az Eucharisztia hódolatától, a kis gyermek egy nagy keresztet rajzol az oltár lépcsőjére és a gonosz hátrálni volt kénytelen. Ez a kereszt, amit az a kis gyermek rajzolt, még ma is ott van a lisszaboni katedrálisban.

Már mint kis gyermek szeret az Isten szolgálatába sietni. Érzi, tudja, micsoda fenséges dolog ott állni az oltár mellett, a pap mellett, beletekinteni a hit mélységébe, szívvel-lélekkel előkészülni a legszentebb áldozatra, Krisztus királlyal, a mi legnagyobb, legdrágább kincsünkkel, a világ Üdvözítőjével való egyesülésre.

Az Eucharisztia szeretete elviszi őt hazulról, el Istennek szolgálatára. Mikor a kolostori iskolából kikerül, szülei loagnak akarják nevelni, gondolván, hogy a fényes családnak új hírnevet fog szerezni. De ő leteszi a kardot és kezébe veszi a keresztet. Leteszi a törst, amely öl és fölveszi a keresztet, amely éltet. Leteszi a törst, amely sebez és fölveszi a keresztet, amely vigasztal. Nem a hatalomnak, a fegyvernek erejével akar másokat térdrekényszeríteni, hanem a szeretet főséges hatalmával akarja odavonzani az embereket az Eucharisztiahoz.

Már ott van az ágostonrendi kanonokok között. A szabály előírja, hogy korán reggel imádkozva végighallgassa a szentmisét. S ő nem elégszik meg a reggelenkénti áhitattal, arra vágyódik, hogy többször is együtt lehessen az isteni Üdvözítőjével. De nem lehet, mert a szabály mást ír elő, a kötelesség másfelé szólítja őt, bár a szíve és a lelke odahúzná a templomba. Lelke odamenne az oltárhoz, de a kötelesség szava nagyobb. Mégis mikor megkondul az úrfelmutatást jelző harangszó és ő távol a templomtól, talán a kertben, a házon kívül végzi munkáját, törődik kötelességével, íme, eltávozik előle minden munka és távol az isteni Üdvözítő templomának falaitól, szent látomásban, elragadtatásban látja az úrfelmutatást, a közöttünk levő isteni Üdvözítőt. Micsoda fönséges szent ragaszkodás nyilvánul meg a gyermekben, az ifjában, a hívő kanonokban az Eucharisztia után!

Vajjon mi viszünk-e másvalakit is az Istennek házába? Dicsőségnek tartjuk-e azt, ha gyermekeink ministrálni sietnek, hogy szent szolgálatot teljesítsenek? Vajjon szívesen hozzuk-e gyermekeinket vagy édesanyánkat, édesapánkat ide az Isten házába, kikből eucharisztikus, Krisztust szerető lelkeket akarunk nevelni? Vajjon alázatos imádással leborulunk-e családkkal, gyermekeinkkel együtt az oltái előtt akár egy röpke adorációra, akár egy közös szentáldozásra? Vajjon mikor halljuk a harang szavát mi is, szívünkkel-lelkünkkel odakíváncozunk-e a templomba? Vajjon, mikor elmegyünk az Istennek szentegyháza előtt, sok ügyesbajos dolgaink között, nagy sietségünkben van-e egy kis időnk egy percre a templomban köszönteni az itt lakó Üdvözítőt?

Szent Antal minden egyes adorációjából, minden egyes Krisztus-köszöntéséből új erőt merített magának. Mint a pogány mondákban olvasom, hogy Anteusz valahányszor a földhöz csapták, mindannyiszor új erőre kapott. Minket sem fog megfogni a gonosz lélek, a kísértő minden hatalmassága mellett sem, ha mindannyiszor valahányszor kísértésbe esünk, szenvedések, nyomorú-

ságok, kétségbeesések szorongatnak, kínozzák szívünket és lelkünket, leborulunk az Oltáriszentség elé. Ismételten talpra fog állítani, ismételten erőt önt belénk, kegyelemmel tölt el minket. Testvéreim, mi is siessünk ide gyakran, jöjjünk ide adoráló, Krisztust imádó lelkeként, kegyelemre vágyódó lelkeként, hogy ismételten erőre kapva, Krisztus szeretete által fölbátorítva menjünk újra az élet küzdelmeibe, újult harcba . . .

És látom, mint vezette Szent Antalt az ő nagy-nagy hite, istenszeretete, ragaszkodása a Krisztushoz. Minden szava, minden prédikációja át volt hatva Krisztus szeretetétől. Mindazonáltal Szent Antalunk lelkét nem érintette az ambíció, az emberi tetszésvágy, hízalgés, az embereknek a hódolata. Nem; nem lett volna szavainak annyi sikere, annyi meghallgatása, szavai nyomában Isten kegyelmének a kiáradása, ha őt nem az Isten igazi szeretete, Krisztussal való fenséges kapcsolódása és az Eucharisztjának állandó kegyelme nem lelkesítette volna.

Eucharisztikus léleknek mondják Szent Antalt. És ha mi is, valami módon hasonlítani akarunk hozzá, az ő istentiszteletével, szeretetével kell előrehaladnunk. Necsak kérjünk tőle, de kövessük is példáját, járjunk az ő érényeinek útján. Nekünk is az eucharisztikus lelkületet kell jobban kidolgoznunk szívünkben!

Mikor nyolc éves buzgó tanulmányozás után a legfenségesebb tudományban való kiváló előmenetelről tanúságot tett és az Ágoston-rendben korán fölszentelték, nem volt nap, hogy a szentmiseáldozat bemutatását elmulasztotta volna. Valójában elmondhatta ő is magáról: «Élek, de már nem én, hanem Krisztus él énbennem!» (Gal. 2, 20.) Nekünk is ezt ajánlja figyelmünkbe. Csak úgy lehet az ő nyomdokaiban járnunk, ha mi is így ragaszkodunk Krisztushoz; nemcsak könyörgő adoráció-adással, hanem a Krisztussal való szent életközösség-megvalósításával. Akkor is részt kell vennünk a szentmisén, amikor más dolgunk is van, amikor talán az, — különösen így a nyári napokban! — nem nagyon kellemes, hanem áldozatba kerül: — legyen számunkra

a szentmise tényleg egy szent áldozat. Érezzük kötelességnek a Krisztussal való szent életközösség ápolását. Érezzük át Krisztus szavainak fontosságát, hogy: «Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, annak örök élete vagyon». (Ján. 6, 55.)

Ugye, mindent megteszünk testvéreim annak, aki biztosítja egészségünket. Milyen áldozatokat hozunk sokszor életbiztosításra! És ugyanakkor nem akarjuk Krisztusnak azt a fönséges ajánlatát elfogadni, hogy együk az ő testét és így számunkra az örök élet biztosítsák! . . . Testvéreim! Ide siettetek most Istent imádni, de nyitva vannak a gyóntatószékek is máma! Vigyük oda mi is a mi fáradt lelkünket, oda a gyóntatószék elé, Krisztus helyettese elé, hallgatva a krisztusi szóra, hogy: «Jöjjetek énhozzám mind, kivétel nélkül, kicsinyek és nagyok, és jöjjetek hozzám necsak, hogy itten valaifü módon elábrádozzatok, vagy valami kis sovány vigasztalást, lelki fölüdülést kapjatok, hanem: Jöjjetek énhozzám, akik fáradtak és terheltek vagytok és én megenyhítlek titeket». (Mt. 11, 28.) Nem azt mondja az Üdvözítő, hogy elveszem rólatok a keresztet! Ne azt reméljük Istentől, hogy mindnyájunk számára máról-holnapra elmúlnak a szenvedések, s nem lesznek gondjaink a földön, hanem azt, hogy egykor az örök mennyei boldogságot fogjuk élvezni. Jöjjünk azért, hogy az isteni Üdvözítő mellénk álljon az ő szent kegyelmével és bátorítson minket, hogy el ne csüggedjünk az élet nehéz napjaiban.

Legyen ez a három nap, melyet Szent Antal példája szerint az Oltáriszentség szeretetében való megerősödére fordítottunk, számunkra nagy biztatás, hogy minékünk is gyakrabban kell magunkhoz ölelni azt a Krisztust, gyakrabban kell Vele összekapcsolódnunk, hogy Tőle soha el ne váljunk.

Szent Antalt a kis Jézussal szokták ábrázolni. Azt olvasom élettörténetében, hogy egyszer egy gróf látta vendégül éjtszakára. S mikor a szent vendég szobájából csodálatos fény áradt ki, a vendéglátó gazda, nem illik ugyan, de a kíváncsiság odavonzotta a kulcslyukhoz,

melyen keresztül látta, hogy a mi szentünkkel, Antal testvénel egy gyönyörű kis gyermek, a kis Jézus társalog hosszú időn át. Már életében kitüntette Antalt, a mi kedves szentünket az Isten az ő megjelenésével. Már, az életben megadta neki az ő színről-színre-látásának fontos ajándékát. Bár az eset életében nem került nyilvánosságra, szentünk halála után a gróf eskü alatt vallotta, hogy saját szemével látta a dolgot. Már az életben méltatta Isten a mi kedves szentünket arra, hogy gyerekalkban megmutassa magát neki az ő dicsőségében, és így adjon jutalmazást a Krisztushoz való nagy-nagy ragaszkodásáért s hamarabb részesüljön a földi élet után való Krisztus-látás örök boldogságában.

A földi élet folyamán siralomvölgyben járunk, mint Istennek prófétája, Illés járt, és sokszor mi is elfáradunk és elkeseredünk és úgy érezzük, hogy tovább már nem bírjuk, úgy járunk majd, mint a próféta, kinek Isten az angyal által küldött égből hozott ételt és italt, az Eucharisztia előképét, és e tápláléktól erőre kapva negyven nap és negyven éjjel vándorolt. Kérjük Szent Antalt, hogy ezekben a szent napokban a mi számunkra is esdjen ki az Istentől sok-sok Istenhez való szeretetet és ragaszkodást, az Eucharisztia, a legméltóságosabb Oltáriszentség szeretetében való megnövekedést, hogy mi is a gyakran magunkhoz vett égi étel és ital által fölüdülve vándoroljunk a földi életnek talán nagyon sivár, tuskés-bokros, kemény, szívet-lelket cserző útjain, míg egyszer csak eljutunk az örök Isten szent színe elé. Nekünk feladatunk nemcsak szóval dicsérni, hanem cselekedetekkel is szeretni Istent! Mit ér, ha mi istenszeretetet hirdetünk, és a törvények megtartását, de egész életünkre Isten nem nyomja rá az ő szeretetének fontos bélyegét.

1231 június 13-án betegen hozzák egy rozszant taligán Pádva felé. Mikor odaérnek a város határához, a 36 éves haldokló már nem bírja tovább. Fölveszi a szentségeket, szeméit az égre emeli és az oltár tűzében egyesül lelke azzal a Krisztussal, akit a földön a kenyér színe alatt imádott és szeretett az Eucharisziában.

Földi szemei megnyílnak az örök dicsőség látására. Utolsó szavai ezek: «Látom az Urat!». . .

Testvéreim, mi is úgy vagyunk, mint azok a jerikói vakok: mi is úgy ülünk szenvedéssel teli életünk örvényei szélén. Í Mi sem látjuk sokszor Istennek az útjait! Mi is forduljunk a kereszthordozó, de előttünk-járó Krisztushoz és kiáltsunk mi is azokkal a jerikói vakokkal az istenlátásnak főséges vágyódásában: «Add, Uram, hogy lássunk!» Add meg mindnyájunknak, éppen a mi kedves szentünknek közbenjárása által, hogy már itt a földön megláthassuk szent személyedet, az örökkévalóságban pedig dicsőséged látásával örvendeztessél meg minket! Amen.

b) Szent Antal-triduumvázlat.

Assisi Szent Ferenc és Pádovai Szent Antal lélek-párhuzama.²⁹

(1936.)

A beszédsorozat kerete: Pádovai Antal a ferences családi eszmény szolgája. A Ferenc testvért kópiázó közvetlen szellemi utód, aki amit Atyjától kapott, szeplőtelen érintetlenségben megőrizte, fejlesztette. Ezek a megfontolások szabják meg a négy egymásra következő estén esedékes megbeszélések irányát-útját.

A sorozat jeligéje: «Mindenben Atyjának útján jára és arról le nem téré és azt cselekvé, ami igaz az Úr színe előtt». (Kir. III. 22.)

I. beszéd.

Franciscus vir catholicus. (Ferenc, a katolikus férfiú.)

Katolikus, tehát egyházas lélek. Lépteit az Egyház ütemességéhez méri. Tani jelentőségű kérdésekben csakúgy, mint erkölcsi elvekben. Szemében az Egyház egyféle és egységes igazság oszlopa. Páratlanul expanzív

egyénsége meghúzódik az Egyház tanította igazság verőfényében. Ferenc, korának reformere, de ő a belső értéket, az időközben elfeledett tanításokat hozta felszínre. Az Egyházra mutatott, s akit a személyének varázsa megkapott, mind magával és maga után az Egyházhoz vezetett. Szimbóluma ennek a lelkületnek az asszisi püspök palástja alatt megbúvó ruhátlan Ferenc. Ferenc mint igehirdető sem más, mint az evangélium harsonása.

Antal Ferenc nyomdokain indult el, ezekbe lépett akkor is, amikor a Montepaolo-i remeteségben az előtte még ismeretlen későbbi hivatásra készítgette elő a lelkét, — akkor is, amikor a hittudományos katedrán ülve a növendékeknek, értsd rendi testvéreinek az írást magyarázza Ferenc testvér e tárgyban hozzá intézett levelének szellemében, mely szerint «ez a tudomány ki ne oltsa bennük a szent imádság és ájtatosság lelkét, miként azt a szabály előírja»; — végül akkor is, midőn mind szélesebb körre terjed ki hittérítői működésének actio-radiusa. Utóbbiban kiváltképp két tevékenység lép előtérbe: egyik a Dél-Franciaországi működés 1224-27-ig. Montpellier, Bourges, Limoges, Saint Junien és Brive főállomásai az albigenzek ellen folytatott hitvédelmi harcának, melyet Toulouseben, illetve Puy en Velayben zárt le. A másik már Itália földjén folyik a katarok és patarénok eretneksége ellen. Ennek színhelye az észak-olaszországi Romagna. Hiába lépett fel velük szemben Szent Wildebrand fossonbronei püspök 1220-ban. Antal testvérnek kellett jönnie, aki Riminiben lezajlott, a halaknak tartott csodálatos prédikációja után nyilvános vitatkozásokat kezdett velük Szent Pál és a zsidók, Szent Ágoston és a manicheusok esete szerint.

Így lett az eretnekek kalapácsa, helyesebben pörcölve. Mindig, bárhol és bárkivel szemben a katolikus Egyházért, a Krisztus tanításának érvényesítéséért emelte föl szavát. Ő is VIR CATHOLICUS.

II. beszéd.

A ferences zsolozsmás-könyv Ferenc testvér lelki fotográfiáját, második róla készült felvételben imígy vetíti elénk:

Vir totus apostolicus. (Az egészen apostoli férfiú).

Apostoli egyéniség, apostol. Ennek a lelkületnek első ismertető jegye az eszmény meglátása, — az ennek nyomán keletkezett lelkesülés, — a lelkesülés gyökerén kivirágzott, mellétekinteteket nem ismerő kizárólagos érdeklődés, — az ebből önzetlen munkakészséggé, önfeláldozássá felfokozott buzgóság. Ferenc küldetése úgy szól, hogy építse föl az Úr roskadozó házát. Intézményekben és egyedekben. Felépíteni az oltárokat, beépíteni a templomokat, öntudatra kelteni az embereket, hogy ők Isten képere és hasonlatosságára formált tükörképei az Örök Atyának. Felgújtani a világot, mely meghidegült és kihült, felrázni a tespedőket. Építeni mindent San Damianótól kezdve mindent, ami romokban hever. Tenni Istenért, s az egyházért; égni, elfogyni a magam és mások bűneinek megsiratásában egészen a megvakulásig: ime a fölismert eszmény szolgálatában elpazarolt, elaprózott élet-apostolkodás.

Kongeniális-e mindezekben Antal testvér? Ágostonrendi életének vázolója. Az őt, Marokkóba induló ferences hithirdető ajkáról hallott újszerű tanítás. Az időközben vértanúkká lett őt ferences holttestének diadalmenete, amelynek nyomán kigyúl lelkében a vértanúság vágya. Ez kergeti, űzi ki onnan el az oiiváresi remeteségig, onnan Marokkóba. Ott leveri a láz, őli a kényszerű tétlenség. Viharzó tengeren át Szicíliába, majd 1221-ben a porciumkulai gyékényes káptalanra. Ott látja a legendás Ferenc testvért, de annak szava sincs hozzá. Következik Montepaolo magánya, hogy ott megérlelődjék kilenc esztendőre terjedő apostoli munkásságára, amelyet 36 éves korában megszakít a halál. Verejtékes lélekmentés, mely a vértanúság vízióiban

termékenyült meg. Az apostoli lelkület másik ismertető jegye az igénytelenség, amely szerves következménye az önzetlenségnek. Aki nagy és fönséges eszményekért küzd, annak nincs ideje magára gondolni, önmagával vesződni. Nem űzhet önkultuszt. Non quaerit, quae sua sunt.³⁰ Az ügy lebeg előtte, amelynek szolgálatában áll, következésképpen függetleníti magát mindattól, ami gátolásul szolgálhatna. Hogy lelkileg-testileg hajlékony legyen, miként a damaszkuszi acélpenge, megy: sine baculo, sine pera, sine calceamentis, nemini per viam salutando.³¹ Nem azt vigyázza, ki látja, nézi. Megy, — viszi a szimat. Se lát, se hall. A XIII. században és a XX-ban egyförmán. Ragadja Ferencet, Antalt, s a berlini aszfalt-apostolt, Sonnenschein Károlyt. Csak a célt nézi, annak a mániákusa, ahhoz méri az eszközöket. Ferenc előtt Madonna Poverta lebegett, Antalt a korabeli eretnekségek feltartóztatásának szent ambíciója sarkallta, Sonnenscheint a társadalmi egyenlőtlenségben fuldokló embertestvéri szolidaritás felébresztésének szenvedélye ragadta. Tántorognak rajongó elgondolásokban, egy Ferenc, — verejtékeznek céltudatos előretörésben, egy Antal, — szétdarabolják magukat 1930-ban mechanizált, gépesített világunkban, egy Sonnenschein Károly.

Padovai Antal igenis kongeniális szülötte Szent Ferencnek, mert az ő mécsese is ellobbant a nélkül, hogy az élet napsütötte térfelén csak rövidke kellemességeket könyvelhetett volna el részére a sors.

III. beszéd.

Vir eucharisticus. (Az Eucharisztia embere.)

Mikor Ferenc atya és Antal testvér lelkületének azonos vonásait keressük, hogy egyrészt megvédjük a Padovai Szentet Paul Sabbatiernek ezt a kongenialitást tagadó vádjától, másrészt rámutassunk arra, hogy Isten választottai az alapvető tételek igazságában kivétel nélkül, összeforrt teljes egységet mutatnak felénk,

eszünkbe jut Szent Ágoston szállóigévé vált híres mondása, mellyel az Oltáriszentséget aposztrofálta: O Eucharistia, sacramentum pietatis, centrum unitatis, vinculum charitatis! A titokzatosan közöttünk élő Krisztusnak ezt a létmódját az áhítat szentségének, az egység zárókövének, a szeretet kötelékének nevezi. S akik boldog lelkek már üdvözültek, nemkülönben az étellel még viaskodók, fölértették ésszel, hogy a kereszten függő Krisztus összefogta a feszület két karjával a megváltott emberiséget, de ugyanezt az oltárról irányítja és kormányozza. A keresztről istenemeri erő, az oltárról gyöngéd törődés és gondoskodó szeretet sugárzik szerteszét.

Ezek a vonatkozások mind Ferenc, mind Antal életében megtalálhatók. Bár nem vitás, hogy Ferenc nem ama szentek közül való, akik idejük legnagyobb részét az oltár királyi sátora előtt töltötték, s hogy őt a lelkek üdvözítésének szomja a szemlélődés csendjéből az aratás napszámjába hajtotta: mégis mindenkor úgy történt ez, hogy a hite, a hitvallása a szentségi Jézus iránt kifejezésre juthatott hódolat, feléje _küldött köszöntés volt, valahányszor egy-egy templomtornyot megpillantott, amelyik Annak ottani személyes jelenlétét juttatta eszébe, aki megváltotta e világot.

De hitén túl munkás volt szeretete az oltárok, a szent edények iránt. Még a rajongásig szeretett szent szegénységet is háttérbe tudta szorítani és küldötte fiait, hogy siessenek felszerelni az ilyenekben hiányt szenvedő templomokat.

Az Oltáriszentséggel szoros kötelékben álló papi személyek egyéni télszégeit, sőt bűneit se vette észre, mert az ő szavukra száll le Krisztus a szentségi színek alatt a földre; az ő kezeiken keresztül tér be a lelki táplálékot esengő emberek lelkébe. A papokban az ige hirdetőin kívül és előtt az Igének szolgálattevőit szemlélte. Ezzel az értékeléssel összeforrt a lelkeket az Oltáriszentséghez terelő buzgósága: «Lábatokat megcsókolni készen és minden tőlem telhető szeretettel kérlek mindnyájakat, hogy a szeretet legmagasabb

fokát sugárzó tiszteletet tanúsítatok a mi Urunk Jézus Krisztus szent Teste és Vére iránt, mint amiket Ő vett magára, hogy kibékítse és egymással kiengesztelje a mennyet és a földet».

És Antal testvér eucharisztikus lélek volt-e abban a mértékben, mint azt Ferenc Atyánál látjuk? Az ő élete is a tevékenység, s nem a szemlélődés felé formálódott. Aki az evangélium vértanúja akart lenni, attól nem várhatni a tabernákulum előtt vállalt örállásokat. De hogy a lelkében tengelyként meredezett a szent-ágostoni megnyilatkozás, arról kisdedkorának eseményei is tanúskodnak. A lissaboni székesegyházzal szemben állott szüleinek a háza. A kisfiút akárhányszor ott találták meg az oltár lépcsőjén, az örökmécses társaságában üdvözölve a szeretet isteni Rabját. Erről bizonykodnak az Ágoston-rendi múlt eseményei is, amelyek közül az egyikről szó kell essék. Persze, itt nem az észelviség szikkadt talaján ágáló kételkedők sivársága, hanem a nagyok és hívők életében kivirágzott rendkívüliséget megértő alázatos lelkület irányít el bennünket. Kötelességei miatt nem lehetett jelen a karban a konventmisén. Az Úrfelmutatást jelző harangszóra leborul s imádja lélekben az Urat. A falak, melyek őt a földreszállt, szentségi színek alá rejtőzött Úr Jézustól elválasztották, kettényílnak, s ő egy-egy pillanatig szemlélhette, mint emeli föl a miséző pap keze a fehér Ostyát, s a gyertyák fényében tündöklő kehelyben a legszentebb Vért.

A második a bourgesi csoda. Nagy erővel hirdeti a szószékről a reális praesentia igazságát. Egy megkeményedettszívű eretnek nem fogadja el a kenyér és bor színe alatt jelenlévő Krisztust. Sajnálta ezt a veszendőbe indult lelkét. Megkérdezi, hinne-e, ha hátaslova leborulva imádná az Oltáriszentséget? «Két napig koplaltatom a lovat, harmadnapon kihozom a piacra, s ha nem a részére elkészített abrakhoz siet, hanem a te Istenedet imádja, magam is szájjal és szívvel megvallom a Sacramentum igazságát.» A csoda megtörtént. A szabadjára engedett állat leborult a Szentség előtt

és fel sem kelt addig, míg Antal testvér arra fel nem szólította.

Mekkora hitnek kellett szívében élnie, mint kellett a szentségi Jézusban bíznia, hogy kockára merete tenni addig szerzett tekintélyét, sikereit, eddigi munkásságának gyümölcseit.

Agoston, Ferenc, Antal egy lineában hirdetői a Sacramentum pietatis ténylegességének.

IV. beszéd.

Mariophilus. (A Mária-barát.)

A Megváltó oldalán áll a legbájosabb női egyéniség. Tőle vett emberi testet; belőle élt; élvezte anyai szeretetének melegét és mikor tragikusra fordult a sorsa, Mária akkor is közelében volt. A kereszt tudományához a lelkek az Anya fájdalmain és áldozatain keresztül jutnak el.

Ferencsel sem történt másképen, bár nem volt a Szent Bernát-féle emberek közül való, kinek ajkáról szüntelen folydogált a Szent Szűz iránt érzett rajongó szeretet méze. Tudjuk, hogy néha egy-egy mondat, az embernek egyetlen ténye jobban jellemzi őt, mint a zsiliptelen bőbeszédűség. A legenda Ferenc születésekor hallani vélte angyali karok énekét a kised Porziunkula körül, amelyik utóbb oly nagy szerephez jutott Ferenc életében. A San Damianó-i templomnál kezdi, de lelkének tépelődései között megtalálja az utat a Porziunkulához, ahol a Szűz lábainál érlelte ki a nagy indításokat, a lelkében zsongó terveket. Celano bizonyítja, a templomok és szentélyek nagy szeretője, Ferenc, mind között ehhez ragaszkodott legjobban. Ide csoportosította össze az embereket, hogy amikor a maguk javát szolgálják a lélektisztulás által, tiszteljék a Szűzet a hódolat megnyilvánulásaival.

Innen ment el az apostoli hév által üzetve Toscanába, ahol Orlandó gróftól ajándéku kapja Verna hegyét, az Istenbe elmerülés főnséges munkahelyét.

De nem nyughat. Hiányzik neki a Porziunkula. Álmában tudja meg, hogy itt is építenek kápolnát Angyalos Boldogasszony tiszteletére. Egyik barát ebéd alatt a Szűz szegénységéről beszél, aki rongyokba kényszerült takarni egyszülött gyermekét. Ez elég neki, hogy menten a földre ülve fogyassza el szegényes ebédjét.

Miért szereti annyira a Szüzet? Mert testvérünk ké tette a dicsőség Istenét.

Antal életében is szuggesztív jelenség az égi Szűzanya. Gyermekkorának édes emlékei a Madonna köré fonódnak. Szónoklatai közben — a déliek szokása szerint az első rész befejezése, illetve letárgyalása után megáll, s hol hallgatóságát jutalmazandó, egyedül az ő lelki gyönyörködtetésükre elénekli nekik az O Gloriosa Domina — «Ó, dicsőséges Szűz Anya» kezdetű himnuszt, — hol velük együtt dalolja.

Előadásának hangja, mely egyébként a hittételek ismertetésében tárgyilagosan hűvös, mikor Máriáról, erényeiről, kiváltságairól, anyai pártfogásáról, nevének jelentőségéről beszél, — szárnyalóvá lesz, szinte dallamos. Ezzel is mintegy szemlélteti a Szűz megfoghatatlan lelkis szépségét.

Híres karácsonyi beszédében a tavaszhoz hasonlítja, máskor ismét a patak partján virágzó, illatozó liliomhoz. Különösen szereti magyarázni, hogy Mária szüzességének a szegénység, s az alázat a díszei. Isten templomát szemléli benne. Második Eszternek nevezi, akit úgy fogad királynőjeként a mennyország, mint ahogyan Assvérus palotájában fogadták Izrael leányainak legkiválóbbjai. Mennyek kapuja, gyönyörúségek kertje, soha el nem enyésző illatok forrása, szívárvány, — ezek a hasonlatok, amelyekkel Mária természetfölötti szépségét és értékét ábrázolja.

Szeplőtelenességét úgy bizonyítja, hogy megidézi mind a szenteket, s felteszi a kérdést nekik: mondhatják-e, hogy büntelenek? Ezek Szent Jánossal beismerni kénytelenek, hogy ha netán állítanak, hogy nincs bűnük, önmagukat csalják meg, s az igazság ellenében hazudnának. Antalunk erőteljesen hang-

súlyozza, hogy Mária mindenféle szempontból legyőzte a bűnt, nemcsak a személyes bűnt, hanem az áteredőt is. Az ilyen, Szűz Máriával bensős, megértő kapcsolatban ehöltött élet nem is végződhetett másképp, mint az «O Gloriosa Domina» végakkordjával, mellyel átringatta lelkét az örökkévalóságba.

Szent István-triduum.³²

1. A tekintély elve.

Természetszerűen kapcsolódik, amit hozzátok intézni akarok, ama délelőtti igékhez, melyeket a pünkösdi utáni tizedik vasárnap evangéliumából merítettem. Emlékezzetek csak vissza, melyik volt az az ekevas, amellyel ma szántottuk, barázdáltuk a lelkünket! Az emlékezet hozzáragasztja a mi értelmünket ahhoz a könnyen elröppenő, de most feltétlenül minden erőlködés árán is rögzítendő nagy eszméhez: a kereszténység és a magyarság nagy eszméjéhez. Es a kereszténységet, a mi krisztusi voltunkat és az ebben felolvadó — ha úgy tetszik, vagy kikristályosodó, ha így jobban esik! — magyarságunkat is az Istenhez felszálló hálának a pórázatába fogjuk fel.

Nos hát ide! Mi ezzel a mai nappal, mely első lépés Szent Istvánnak, a nagy dicsőséges magyar szentnek lélekkel való megünnepléséhez, a mi keresztény magyar voltunk hálás átérzését akarjuk munkálni. De ebből a hálás átérzésből, mely a mi krisztusi mivoltunk illata, virága, bája, szépsége, foghatóvá is akarunk tenni valamit, valami lenyűgöző, az érzelmi szálaknál többet nyújtó erőt és irányt szabó elvet. S amikor ezt keresem és erre rámutatni kívánok, akkor megelevenedik előttem a krisztusi tannak alapja, az a nagyszerű, példátlan és köztünk emberek között szokatlan vonása az Üdvözítő Mester nagy egyéniségének, mikor látom az Istent magát, aki szuverén módon vájja, metszi az utat a régi hagyományok alfái és ómegái között a saját maga mennyei tanítása számára. És látom, hogy ő

ássa a gödröket, melyekbe palántákat helyez el, hogy azokat elássa, körülvegye minden szükségessel. Látom a Jézust járni, kelni, tenni, venni itt a lelkek világában, s ekkor valami szokatlan jelenséget észlelek: — egy stílusos, egy egészen a jézusi lendülethez mért és ezzel összhangos, mélységes tiszteletet, egy imáadásig menő meghódolást a tekintély, az Atya előtt.

Ez az a valami, ami szokatlan az ember előtt. A tekintélynek olyantól és olyan módon való megbecsülése, aminő és amint azt Krisztus teszi.

Ha a ti tekintetek belemélyed az evangélium tanításába és ha ti a magatok krisztusi leszármazását úgy veszitek, mint szükségszerű készséget, hajlamot, illetem mindazzal, amit az Üdvözítő hozott az embereknek és hagyott az emberiség számára, akkor bele kell kapcsolódnotok értelmes eszetek révén a határozott, a csavarmenteket, a kikapcsolásokat nem ismerő határozottságba, amelynél fogva az Üdvözítő bármennyire is támaszkodják a saját maga erejére, sohase teszi ezt úgy — soha! — hogy elfelejtené, mellőzné, eltagadná emberi modor és módszer szerint, szembehelyezkedne a felettevalónak, aki vele egy, az Atyának mindenkifelelti tekintélyével.

Keresztény Testvéreim! Ne szaladjon, ne iramodjék keresztül e fölött a nagy igazság fölött a mi tekintetünk! Ez nemcsak valami személyes gyöngédség az Üdvözítőnél, nemcsak szokásos, az ő egyéniségével összeforrt ízléses eljárás. Nem. Túl van ezen! Minden ténye, minden de minden megnyilatkozásai lényegiek, nem esetlegesek. Mikor jön irányt jelölni, szükségesnek látja a súlyos kijelentést, hogy nem múlik egy vessző vagy pont se, mígnem minden be nem teljesedik.

Nem jött Ő elrámolni, félretenni mindazt, mit az isteni tekintély a legalitás erejével beleillesztett az emberi lelkekbe, hanem jött azt betetőzni, megaranyozni, saját véréből és a föld salakjából összegyúrni a morális világnak azokat a recsegő eresztékeit.

A krisztianitás, a krisztusi igazságok, tanítások, elvek, szempontok keretei közé kegyelmi erővel bevont,

arra disponált és önakaratunkból elhelyezkedő emberek, mi, kell, szükségképen kell, hogy ezt a diagnosztizálást elvégezzük magunkon. Ezt a legelső krisztusi vonást, ezt a mindenütt homloktérben álló krisztusi jelleget a saját létmódunkon, egyéniségükön, mint anyajegyet keresi bennünk az Úr. Mert ne felejtjük, hogy valamiféle szerelmes, illatos, gyöngéd kapcsolatokat keresni és fenntartani Krisztus és a saját lelkünk között a nélkül, hogy a legszemélyibb integránsait az ő egyéniségének megszerezni törekednénk, annyit jelentene, mint egészen hitvány, teljesen vásári jellegű kópiákat, mondanám: papírmassé-figurákat cipelni magunkon és magunkban, benső hasonulás nélkül.

Az Üdvözítő iskolájából az akkora sikerrel működő és erővel és rátermettséggel nem megáldott, de magamagát erős munka árán, teljes egyéni átgúrás árán Saulból Pállá átalakított apostol dehogy hagyja ezt figyelmen kívül. Ugyanezt és mindenek felett ezt a momentumot! Körülnéz a világban, végigjártatja tekintetét a judaizmuson, mikor látja az ósdiságot, a theokrátiát, mikor megnézi, mert rajta tapad a tekintete, a római impériumot, amely akkor még hatalmas volt, s melynek ő teljes jogú polgára, az ő átfogó tekintete és nézése megállapítja, felfedezi a kapcsoló erőt, mikor így szól (Róm. 13, 1): — non est potestas nisi a Deo I Hatalom, igazi; hatalom, amely életképes, nem félszeg, erős, de erején túl biztos, — nincsen, nem lehet mástól, csak Istentől! És ha van ilyen biztos, melyet eső és vér nem mos el, hát ez Istentől van!

Természetszerű, hogy ennek a hatalomnak, a tekintélynek a példája nem ködpára, nem úszó felhő, nem cikázó villám a hatása, hanem a lelkekben, az emberekben, az emberi tényekben, egyedekben és tömegekben megnyilatkozó azonosság, egyöntetűség, mely nem kommandóra, nem dobszóra vagy kürtjelzésre vagy riadóra figyel, hanem a conscientia Christiana, a keresztyén lelkiismeret inspirációjára adódik nem nyögve, nem verítékezve, nem sírva, nem tiltakozva, nem átkozódva, nem fakadozva, nem fogát

csikorgatva, hanem összhangosan, együttesen abban a biztos tudatban, hogy abroncsok, keretek kellene az életbe mert különben széthull és szertefoszlik minden, úgy az egyéni hatalom, mint a fizikai energia, úgy a szellemi erő, mint az izmoknak méterkilogrammokban kifejtett munkája . . .

Revocare omnia ad unitatem! Beparancsolni mindent az egységbe, amelynek tengelye, s rögzítő ereje, egybefoglaló, centripetal ereje, a legvégsőkből leeredeztetett, szerzteágazó tekintély elve.

Ennek a romjain, csúcsain, kadáverén keresztül bukdácsolunk mi. Mióta? Régen. Mert a tekintély elvének már régóta ássák a sírját, s ennek voltak tudatos sírásói és mint mindenütt a világon e temetésnek öntudatlan siratójai is: — az a funerátor közönség, mely minden temetésnél ott szokott lenni szokásból, ösztönösségből többé-kevésbé . . .

A tekintély elvének sírásói közül sokan, — sereg a nevük! — tudatosan, kieszelten, ravaszul, alamuszian, de mindig a végletekig felcsigázott leleményességgel ásták a gödröt ennek a vén, rothadt — úgy mondták! — hullának a számára. És mert ennek a tekintély elvének megannyi szenvedő — úgy gondoltuk! — alanyai voltunk mi is, siettünk ott, ahol egy fuvallom, huzat belenyúlt ebbe a párás, nehéz világba, ez önfegyelmezett, a törvények, korlátok között elhelyezkedett életbe; mert ennek a verítékező alanyai voltunk és átsüvített a tendencia: — tágítani, lazítani! — hát ha nem engedték a körülmények, a formák, a keretek, hogy beálljunk kubikusoknak a sírásók mellé, de beálltunk publikumnak e mellé a sírásás mellé és beálltunk siratóknak ehhez a temetéshez . . .

Ó, azok a siratok, még nem támasztottak fel jajgatásukkal egy halottat sem! . . .

És ásták a sírt mind mélyebbre, számosabbat és számosabban a legalitás, a törvényszerűség, a becsület, a tisztesség, a történelmi folytonosság, tehát az élet számára . . . Hát jól megásták! De itt kezdődik a látványosság: — jól körülállták a sírt egy csomó,

sereg, törött derékkal, megroggyant térdekkel össze-
verődött tömeg és nézte, hogy ki is az, akit temetnek.
És az eltemetett nagy, szent, igaz eszme, az idők, a
világ, a lét, a történelmi események legalitása, — a
tekintély vala . . .

És így eltemették, annyira megsiratták, hogy a
szegény halott a siratok vijjogására sem támadt volna
fel, ha abban a legalitásban nem gyökerezik benne a
divinum elementum, valami isteni tényező!

És ha ez a legalitás ezen a mi földünkön feltámad,
ha még egyszer lesz tekintély olyan, amely isteni, amely
nem szennyes, amely nem véres, amelynek az arca nem
medúzafő, hanem az, amelyikre Krisztus maga tekintett
volt föl: — az Atyáé, a Teremtőé, akkor rá fogtok
eszmélni arra, hogy a tekintély elve az, amely itt a
földön minden rend és harmónia bázisa; akkor majd
kialakul a lelketekben az, aminek a romjain tűnődtek
és értékét felismerni csak akkor tudtátok, amikor el-
veszítettétek, amikor saját magatok testén-lelkén, érté-
keiteken, melyek tönkrementek, vettétek észre, hogy
összeomlott minden, ami volt, amit a keresztény magyar
múlt csinált és tartott fenn.

A tekintély elvét, annak igazságát, jogosságát,
Istentől leeredezett, életünkön keresztül húzódó na-
gyobb, igazabb, szolidabb, megállapodottabb belá-
tását, még keménységek árán is szabályozó fegyelmét,
e kötelekeket, hagyományokat kell nektek külön-
külön, saját magatokban és mindenkinek hatáskörén
belül új életre kelteni, mert ezek elormótlanodtak,
megfertőztettek, arabeszkjei hogy hogyan megöreged-
tek, márványozásai hogyan hullottak le, arra nézve
idézek nektek egy aberráns vagy divatos (?), kimon-
dom: tendenciózusan gonosz írásból egynéhány sort,
amit az én régi járású fejembe nem tudtam bevenni,
mert az eszem idegen tőle, borzad, irtózik az ilyen
szemtelen kigúnyolása ellen mindannak, amit szentnek
tudok. Megírta egy valaki, — nomina sunt odiosa! —
a Tizenegyedik ige c. költeményt: —

. . . Halált vonítottak már első szemrebbenéskor

és azóta folyvást... a butaságba ágyazták, a televény-
föld biztonságát megingatták alattam . . .

(A poézis csimborasszója!)

Hát dögölj meg első tanítóm,
aki mondottad: kenyérral dobjad vissza! . . .
(De a poéták klimaxokban írnak, hegynek mennek!)
— ... Dögölj meg apám, aki mondottad:
Fulladj te is, hisz én is fulladoztam! . . .
(De van még valaki, aki még közelebb áll hozzánk!)
. . . Dögölj meg anyám, aki mondtad
Az én életem a zúzott szüzességed köszönése . . .
Új tereket keresünk, ahol a szabad
levegővel pányvázatlanul összetársulhassunk.
Minden megváltás kárhozottjai elhivatnak végre,
és visszaütni, akár apánkat, anyánkat gyilkolni,
vérünket vérrel hegeszteni
könyörtelenül! . . .

Hol tanulja az ember az életet? . . . Hogy az ember
ne fenevad módjára éljen, ne gázoljon mindent, ami a
tekintéllyel ellenkezik? . . . Csupán és egyedül az egyéni
megművelődésben!

Nem állhat fönn rend, csak a tekintély alapelvére
építetten!

Nekünk gondjaink, tépelődéseink, aggodalmaink
vannak! Nem igaz?

Hogy ezeknek homlokkerében, ezeknek kellős kö-
zépén ott áll ez a satanicum quid, ez a torzonborz torzó,
a minden tekintélyt tagadó, sárba taposó, gázoló
szabadosság!

Ezért aggódnunk kell! Mehet-e ez így tovább?
Lehet-e így lét a keresztény, magyar glóbuson? Lehet-e
intonálni ezt a pokoli indulót, undokságot, hogy meg ne
szédüljenek, hogy meg ne örüljenek a lelkek? . . .

TűnődjeteK és gondolkodjatek! Ennek a vége, mi
szokott lenni? Tett! Hát legyen: — reformatio in
capite et in membris, megújhódás főben és tagokban
mindenütt! Amen.

2. Világnézetünk mellett!

Amikor a tegnap délelőtti gondolatnak, a mi keresztény, krisztusi voltunknak és ezzel kapcsolatos magyar voltunknak kimélyítésén, ennek a kimérésén magamban tépelődtem, tűnődtem, ráötlött a tekintetem a Salamon példabeszédeinek egy röpke, de súlyos mondására: — Van olyan út, amelyik helyesnek tetszik az emberek előtt és mégis a végén pusztulásba visz! (Példab. 14, 12.)

Bölcs férfiú mondja, ihlet alatt írta, mások agyához szállott, mikor világgá sikította ezt az ébresztőt. Nem kell sokat töprengenem, megállapíthatom könnyen, hogy az emberiségnek régtől-régen szabad, korlátozatlán, autonóm érvényesülés után követelőző és kellemetlenkedő része, teljesen jogosultnak, igaznak, tévmentesnek tartotta, vallotta, csinálta, élte azt az elméletet, amelyből íziben nem késett gyakorlatot csinálni, mely fülébe harsogta neki, mely a lábát nem is lépésre, de rohamra igazította, mely példázta a tételt, mely sok tapasztalaton felépült és beigazolódott következtetésben nyerte végre igazolását, hogy a szabadság, melyből az ember szabadosságot csinált, csak rövid ideig erő, kifejlődés, siker, öröm, önérték, üdeség, aztán pedig pusztulás, lehanyaglás, enyészet.

Volt, tehát van a magyarnak egy klasszikusan tömör és tömören súlyos, egy súlyosan okos és okosan élő, hívő nagy költője. Írt egy sort és ez a sor, mintha gyászleplet vonna köröskörül a nemzet életképesnek induló, magát érző, de azért valami módon a maga történelmi piedesztáljáról lecsúszott életére. Rég írta, azóta már más századot írunk, hogy:

Minden ország talpköve a tiszta erkölcs . . .

Tiszteletreméltó Berzsenyi Dániel vallásos, törvénytisztelő, erős és mély lelke emelte ki ezt a tételt önmagából és örök időkre odatűzte nagyra hivatott nemzete meditáló tekintete elé . . .

És ez a prófétai szó találkozik a salamoni bölcseséggel, mely az emberiség véérébe, lelkébe mártott tollal

íródott. Van olyan út, amelyik helyesnek tetszik az emberek előtt és mégis a végén pusztulásba visz! Vajon mi a helyesség, melyet az emberiség a saját maga után a fejlődés medrében elgondol, ha az, amit az egyik így, a másik amúgy, a harmadik emígy spekulál ki de valamennyi azt cselekszi, amit óhajt, kíván, ami őt kívántatja, s így ösztönzi, sarkallja? A függetlenség; a legteljesebb, minden néven nevezendő, korlátoktól ment szabadság, mely nem ismeri a felelősséget. Olyan szabadság, mely távol áll minden ellenőrzéstől, sőt ennek még a lehetőségétől is. A szabad kezdeményezés, a feltétlen alkalmazása minden tényezőnek, úgy ahogy azt én, csak én gondolom, — nem! — már akarom; hiszen az értelem felett ott cikázik, ott portyázik, amit megkívánások, a vágyak, az ösztönök, az el- és lefoglalások, a ki- és elsajátítások, — sajnos! — emberrel egykorú energiáinak nevezünk.

Ez elé a minden meredélyt átszökellő emberi akarat elé az emberinél magasabb bölcsesség egy mementőt, egy figyelmeztetőt állított. Tilalomfáját az emberi lélekutaknak, amelyiken súlyos, de egyszerű és épp azért biztos rovású vétő lángol kiirthatatlan betűkkel és ez annak a teremtő, világot, létet kombináló és kiszabó Istennek hatalma, aki felemeli a maga tiltakozását az ember ellen, mint aki nem autonóm, mint aki az okság függvénye, mint aki a kauzalitás kapcsolatában áll vele . . .

És ez a mementó, ez a tekintély nem a fizikának, nem a mechanikának erőműtani dübörgésével állít meg bennünket, állította meg apáinkat és akarja a jövő nemzedéket, hanem a mózesi két kőtáblára vésett és a szívbe belenyúló határozottsággal, mely egyszer kelt, másszor serkent, ismét másszor irányít, szabályoz, lecsillapít, tilt. . .

Az embertípusok, mint ilyenek saját magukat teljes szabadságban kiélni lendítő és lendülő akaratát normális keretek közé illesztette az Isten. És ezek, amennyiben respektáltak, amennyiben egyetlenegy embernek se váltak se szégyenére, se vesztére, se becstelen-

ségére. Egy ember se lett még a két kótáblára rótt, isteni parancsoknak, rendszernek megegyéniesítése révén minusz-ember. Egy értelmes, érzelmes és karakteres ember se lett az isteni irányításoknak, megnevelésnek, beavatkozásnak mellette, nem lett és nem lehetett, s nem fog lenni kevésbé-ember . . .

És mégis ezek ellen a körülhatárolások ellen mutatkozott mindenha több-kevesebb akaratossággal vagy mondjuk: kevélységgel, vagy mondjuk: merészséggel, provokáló vakmerőséggel az egyéni próbálkozók akciója! És jellemző, — s ez rámutat a valami módon koordinált embertípusra! — hogy ezek sohasem egyedül magukat sodorták vesztükbe. Mert hiszen az elbukott embertípus, már a paradicsom fái alatt is sietett megnyomorítani a másikat is. Ádám, az ősi Ádám, az a meglett, tagbaszakadt férfi: — Az asszony, kit társul adtál nekem, adott nekem a fáról és ettem. (I. Móz. 3, 12.) És Éva, minden élők anyja, akire rászórt az Isten keze minden bájt és szépséget, még lejjebb megy: — A kígyó csalt meg engem és ettem. (I. Móz. 3, 13.) Ugyanez az embertípus az erkölcsi korlátokon hol itt, hol ott szökell keresztül, hol itt mar össze, hol ott rág át, hol itt szakít, hol ott repeszt és — sose egyedül! ... Ne hidd! . . . Aki nem akar lenni az Istennel, annak kell a nyomorúságában, a szennyben, az elvetemültségben, az alávalóságban komplex, bűntárs, sorsos, osztályos, részes, akire ha ránéz, azzal vigasztalhasa magát, hogy ez tán még nála is rosszabb ... Számára nincsenek a régi erkölcsi kereteknek korlátai, nincs, ami őt a jellem fegyelmességében megállíthatná, ami ilyenén módon szólna hozzá, a lelkéhez: — ember, eszmélj magadra, ébredj fajodra, célodra, idődre, túlra, az örökkévalóságra! ..

Keresztény Testvéreim! Nem kell tán mondanom, hogy azokat az erkölcsi kereteket, melyek között az emberiség elkezdte és folytatta életét, mely határoltágok már ott voltak kritikus támadásoknak kitéve, amikor keletkeztek, minden nép és faj megrágni, kikezdeni és megmarni kísérletezett, de mivel ezen erkölcsi keretek lélekből és igazságból lettek, épp azért legyőzték

a támadásokat. Fennállásukat, formutózását, folytonos színrehozását és színentartását a vallás, mint ilyen, a theista eszme, az istenes gondolat eszközölte.

És ezzel az eszmével, ezzel a vallási irányzattal szemben és ellenében folynak kemény, küzdelmes, kínos, gyötrelmes csaták! Nem nagyítok, ha ezeket az előttünk lezajlott, történelemlépeként elhalványuló, borzalmas mérkőzések összecsapásaihoz hasonlítom, mely alatt Európa térképén vérfolyamok és hullahegyek váltották egymást. A hívő és a nem hívő világnézetek ütköznek egymással. A világon most egy óriási csata van, nem is csata, de a csaták egész sorozata. Minden konfliktus, akár fizikai összeütközés, akár szellemi, akár nemzetközi formák között, akár egyénien folyjon le, mind csak példái ennek a két, a theista és az atheista gondolat háborújának ...

Ennek a konfliktusnak a keresztüzében kínlódnak mi, ennek a döntő vagy nem döntő (— úgy gondolom, itt minden döntő! —) perceit éljük mi. Bizonyosságul a mérkőzés döntő voltának (— nem szoktam rekrimálni! a ráolvasás, a bűnlisták aláfestése kisszerűek karakterisztikuma! —) csak megállapítom, hogy ennek a konfliktusnak a letárolásában a történelem providenciája, a história Gondviselése csalhatatlan bizonyítékokkal szolgált itt a közelmúltban nekünk . . .

Mi hát a következtetés? Minek kell bennünk leszűrődnie?

Semmi másnak, mint annak, ami az egyéni meditációnak is gyümölcse kell legyen (— mert mindenkinek kell elmélkedő, filozofáló, eszével adózó léleknek lennie, aki ezt a kérdést, ezt a nagy ügyet görcső alá veszi és úgy állapítja meg, hogy együtt kell akarni a jellemben, a becsületben is! —): megállni a világnézet mellett! Hiszen minden krisztusi, minden evangéliumi tan, minden isteni irányítás azzá tett, amik vagyunk, amelyeknek tiszteletben tartása folytán azok maradtunk, akik vagyunk és nem lettünk olyanok, mint amilyenekké lehettünk volna . . .

A világnézetek harca, a hit és a hitetlenség, a vallás

és a vallástalanság nagy küzdelmei között felhívlak benneteket egyre: — a keresztségi fogadalmatokra, amelyben lekötöttétek magatokat az isteneszmének, Krisztusnak, az evangéliumnak, egy oly életberendezésre szántátok rá magatokat, melyben nemcsak emberi, hanem eszményi, isteni tényező is van, amelyik az életnek formát, az élet energiáinak utakat, a boldogulásra, az értelmi és érzelmi megnyugvásra lehetőségeket nyújt.

Nem mondom, hogy aki ezt a lekötést felbontja, jellemtelen. Hisz neki is van lelkiismerete! Bujkáló, alkudozó, az igaz, de annak is van és lesz napja, ennek is! És adja Isten, hogy az a nap ne tetemrehívó legyen, hanem adjon igazolást, s a te theista eszményi világnézetednek, győzelemre törésednek erő- és fémpróbája legyen ...!

Hogyan is mondta a bölcs? Van olyan út, mely helyesnek tetszik az emberek előtt és mégis a végén pusztulásba visz. Nem ez a mi utunk, hanem ez: — *credo in Deum!* Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek Teremtőjében és a Jézus Krisztusban, a világ, az emberiség Megváltójában! Tudom az életet most az időben és hiszem az örökkévalóságban, mert tudom, amit hiszek, s hiszem a végtelenséget és nem szakítom el a mátt az örökkévalótól, az Istentől. Amen.

3. Keresztény, magyar egységet!

Boldog a férfiú, ki a kísértést kiállja, mert ha hűnek találhatik, elnyeri az élet koronáját, melyet Isten az őt szeretőknek ígért. (Jak. 1, 12.)

Az apostol megállapít egy tény, mely ott settenkedik minden ember agya és szíve körül, s ennek a ténynek a neve: — kísértés. Megállapítja az apostol azt is, hogy amint ez a keserves és letagadhatatlan pusztító energia ott áll mindegyikünk mögött, akik az életben

helyet foglalunk, a leszámolás, az elintézés, melyet az ember ezzel a vészes és sötét hatalommal szemben teljesít, foganatosít, keresztülhajszol, a jellemnek és akaratnak az a szuverenitása, mely boldogságot jelent. Boldogságot. Nemcsak egyoldalút, nemcsak abban az értelemben, amelyet az önérzet és öntudat boldogságának nevezünk; nemcsak olyat, melyet a tisztességes embertársak elismerése jelent; nemcsak olyat, melyet jól és nemesen inaugurált társadalmi közmunkánk úgy az egyén, mint a többi részes és részesedő számára termelt gyümölcsök nyújtanak, hanem abban az értelemben is, amelynek természetfölötti boldogság a neve, s melyet az apostol így rögzít: ... elnyeri az élet koronáját! Ha kitartónak bizonyult, elnyeri az élet koronáját, melyet Isten megígért mindazoknak, akik őt szeretik . . .

Keresztény Testvéreim! Hol nagyobb a kísértés, mint az élet két végletében? Hol nagyobb a lélek katasztrófája, mint a magasságokban és a mélységekben? Az a jellem és az az ember, akit főségek ragyogása meg nem téveszt és az, akit a kényszer, a nyomor, a helyzet, az élet lesodort, odateremtett, odaillesztett a mélységekbe, az örvénybe, a kloakákba és aki ott is férfi, ott is jellem! . . .

Ha a jellemeket keressük, s az egyéniségeket kutadjuk, meg kell állapítanunk, hogy a két szélső pont között, a hatalom túltengése és az abszolút nyomor odúi között játszódik le, mozog, emelkedik és esik az a nagy hullámvérés, sűrög-forog az a nagy Golf-áramlat, melyet az emberek morális élete sodrának nevezünk. S úgy van, hogy amikor ezt a nagy végletet, óriási távolságot egymással összekötő fonalat, medret, sodrot, örvényt ússzuk, akkor, hogy az embereknek a karakter-ereje megmozdíthatatlan legyen, s a tájékozódás életképességgé fejlődjék, a két végső pont felé nézünk és keressük, vajjon a mélységekbe ágyazott élet is szép-e, a sötétség, az elfelejtettség, az elmellőzés, az elvetettség útvesztőiben tapogatózó életek is életek-e, s ott csak mocsári gólyahír terem-e vagy a lelkek nászvirága is pom-

pázik? ...Se két végső pont között az ember a tekintetét felfelé is irányítja, hol néha Isten kegyelméből való privilégizáltság, néha a tömegek applauzusa révén valami felséges magaslatban magunk fölé magasztalt, erőben, jogkörben, joggal a kezében valóban nagy-e, igaz-e? Igaz marad-e az, aki ott elhelyezkedett? Testvér maradt-e a mi számunkra és ember-e, olyan, akivel együtt állunk majd a minden idők és minden korok, helyzetek, köteleességek bírója, az Isten előtt? . . .

Az erkölcsi világ ugyanis azzal a nagy követeléssel áll az ember elé, az erkölcsi világ eszméje, gondolata, célgondolata azt igényli minden embertől, az összetevők energiamentiségét nyújtó, morális együttest adó tömegek mindegyikétől, hogy az ítéletre-szállás, a kvalifikálódás nagy kommunizmusában jellem, nagyság, erény és szeplő, hiba, hűtlenség ne álljanak egymás mellett. Mert ez a közösség jogos; ez igazi, régi, mint a világ; eltagadhatatlan, elpusztíthatatlan. Effelé sodortában mindenkinek ebbe a nagy szellemi közösségbe, az értelem és érzelem, a szeretet és egyensúlyozódás, az intellektus és az akaratnak nagy intaktségával vagy korrigáltságával kell beleállnia és odaállnia.

Ebben a beállításban tűnik fel előttem a magyar nemzet keresztényi apostolának, Vajknak, a Vajkból lett Istvánnak fennkölt, ezer évet túlélő történelmi alakja.

Mi István, Szent István nagysága?

Az, hogy túlélte az élet legborzasztóbb kísértését. Felmagasztaltatott az ő nemzete fölé, vezetője volt annak mindenben. Nemcsak a nyers húson nyargaló magyar vitézeknek, nemcsak a dárdát, lándzsát, kelevézt és buzogányt forgató Árpád-ivadékoknak, hanem vezetője volt nemzete gondolkodásának is, érzelmi és értelmi nagy világának is. S ebben a nagy felelősséget jelentő, kötelmekkel dübörgő felemeltségnek, elhívottságnak minden gerincet megolvasztó, minden agyvelőt kiszívó tevékenységében Istvánnak egyetlen tulajdonsággá jegecesedett az egyénisége: — megmaradt annak, akinek indult. Megmaradt annak, amivé magát megter-

vezte. Megmaradt annak, amivé őt nemzete eléhívta. Megmaradt abban a fenkölt szerepben, melynek a, mondanám fénye, illata, de minden esetre ereje, tartalma, tűz- és' fémpróbája az, hogy elhelyezte ezt a népet és megerősítette ezt a nemzetet a hármás bérc és a négy folyam határai között; megadta neki az ideiglenes boldogsághoz az értelem és az akarat equilibriumát, s megtette azt azon természetfeletti asztalterítéssel, mely az Isten országába való utat is biztos határozottsággal mutatta meg.

Teljes Szent István erkölcsi nagysága. Tökéletes és kiegészítésre nem szoruló az ő emberi alakja, fenköltsége. Aki önmagát és nemzetét vitte az élet, az erkölcsi világ útján keresztül. Aki értelmes, céltudatos, becsületes, irányt jelző és mutató egyéniség. Aki soha meg nem szédült és másokat sem szédített meg. Aki soha el nem csábult és másokat sem csábított el. Akinek nem volt oka félni sem önmagától (hisz oda- és megkötötte magát időben és az örökkévalóságban, időben a magyarhoz, örökkévalóságban az Istenhez; időben a Tátra csúcsához, örökkévalóságban a Golgota keresztjéhez!) se másától, mert semmit nem ígért, amit meg nem adhatott; semmit nem mondott, amit később le kellett volna tagadnia; ellenben adott a törvényekkel, az élet előfeltételeivel létmódot, államformát nemzetének és belevezette a végleges boldogulásnak azt a mértékét, amelyiket azóta sem sikerült elmosnia innen, ebből a földből, s az itt termett és kitermelődött lelkekből ezer ezstendő viszontagságainak és sátánjainak . . .

Mert állapítsunk meg egyet: — a magyar nemzeti lélek körül nemcsak az idő és a történelem fergetegjei viharoztak! Százszor táncot járt körülötte a Béliái fiainak egész serege; a pokolból, az elkárhozásból felszabadult sötét, dühöngő erők! . . . De amit István belefektetett a naturaliter christianává vált anima Hungaricaba, nem sikerült abból az ő plántálta életelveket, irányeszmeket, kötelességtudatot kiemelni, tönkretenni, kipusztítani.

Álljunk meg ennél a ténynél!

Ha nem sikerült kipusztítani, miért nem? Kibírja a kutató kérdést, azt a diagnózist, amelyet a magyar lélek agnoszkálásáról alkotok most magamnak? Kibírj a-e a diogenészi lámpa rá világítását? Ha igen, az ő érdeme-e egyedül? Ha nem, legalább nagyobb részt? Vagy kié a nagyobb rész? És az a kicsi karéj, amely még megmarad, amelyen a magyar lélek vaja helyezkedik el, mint fönntartó erő, elég-e ahhoz, hogy ezekben a vészes percekben a szentistváni hagyományokat megőrizze? . . .

Van a magyar nép tömeglelkének elvitathatatlan érdeme a szentistváni hagyományok fenntartásában? Van? Hát hol csúcsosodik ki inkább a mezők és fálvak, vagy a városok lakóiban keringő öntudatban-e? Ne bántsuk, mert ki tudja, alighanem ezeknek a kőváraknak lakói saját magukat volnának kénytelenek hátrább állítani a puszták fiainál. . .

De van ereje a magyar népléleknek, mely e hagyományokat őrzi, a szerelmet a földhöz, a fanatizmust a bérchez, a csókos ragaszkodást a Duna és a Tisza szőke hullámaihoz! Van ereje a magyar népléleknek, amely mint egy nagyszerű örvény — sajnos! — csak a puszták királyának, a ritkán, sőt csak nagy vészek idején büszke, bozontos fejét mozgató oroszláznak öserejéhez hasonlít, amely nyugodtan szemléli maga körül az apró férgek huncut játékát. Mint egy hozzáférhetetlen óriás nyugodt akkor, amikor a sakálok és hiénák üvöltésében azok éhsége nyilatkozik meg körülötte. Csak néha, de akkor aztán felemeli hatalmas, karmos tappancsait és leüt vele, de ahová üt, ott velő és vér sarjad; megrázva bozontos homlokát, hatalmas fejét és elkiáltja magát, s ez a vészkiáltás a halált jelzi, mely nyomában jár . . .

Hát van a magyar népi élemben a szentistváni hagyományok megőrzésére, fönntartására természeteség, őserő, csak nagyon királyi, csak nagyon fenséges! Pedig minden fenség mellett a katasztrófák árnyékai ijesztenek! Ennek az őserőnek mellette is nyiladoznak veszélyek! Az élet kegyetlenül tragikus néha és elnyeli, elsöpri és letaszítja a fenségest is a magasból...

Azért félős, aggságos, hogy a néplélek ragaszkodó hűsége is elmosódhat még! Eddig még nem mosódott el, hála az égnek, de a jövőben elmosódhat, elfakulhat, mert a katasztrófák mélysége, mint a fenségesnek veszedelme megnyílt előtte. S azért kemény gerincre, biztos tájékozást nyújtó főre van szüksége, hogy bele ne szédüljön. Mert a mélység főséges látványa a magasságból szemlélve, de veszedelmes, mert szédít, mert a mélység csábít, a mélység hív, és híz, a magasban a mélység valami új, ami kívántatja magát és jön egy fordulat, s a főség eltűnt, megszűnt, volt. . .

Keresztény Testvéreim! A magyar néplélekben fel kell ébreszteni ezt a szunnyadó ősi erőt azzal, hogy a szentistváni hagyományok konzerválása, megkóstolása, időszerűségének megállapítása, — ember, magyar, hazafi, honleány, ifjú és aggastyán! — neked époly kötelességed, mint minden előtted lezajlott nemzedéké volt, melybe ezt beleillesztette az, akinek emlékét ma tisztelettel és hódoló ragaszkodással övezed, az a minden magyarnál nagyobb és minden nagy magyarnál keresztényibb, egészen krisztusi ember: — Szent István.

Erre kell ébrednünk! Magad körül meg kell gyűrűznöd testvér és meg kell építened a szentistváni hagyományok várait, védőtöltéseket, futóárkokat — lelki értelemben! — kell létesítened a saját magad és tieid keresztényi és magyar lelkületének, hagyományaidnak megvédelmezésére! . . .

De atyám, kérded, mi a módja ennek az ügynek?!

Amint István Árpád nemzetével az Isten kegyelmének hatása alatt a kereszténység egységét teremtette meg az ő nemzete fiai között, s a hét vezér fiainak szétnyúló törzseit a keresztény magyar államiság keretébe forrasztotta egybe, úgy kell ma minden magyarnak a kereszténység centrumában egymásra találnia, mert különben fenséges szép vagy én nemzetem, nagy vagy, szobrász vésőjére, festő ecsetjére való vagy szegény szenvedő, ezeréves múltú magyar nemzetem, de — elér téged is a katasztrófa! . . . Nagy meredély áll elő és te lebukhatsz! ... Ez a bukás a szellemi, az

erkölcsi dekadenciáé! Lebukol talán darabokban, előbb legjobbjaid, azután lassan magad is, lekerülnek törzseid, a széjjelhúzó, soha össze nem fogó magyarok ... És lesz itt egy nagy temető, amelyikről írt a költő, amelyikben sírnak majd, — úgy mint az inkáknak megmaradt néhány epigonjai sírnak! — a megmaradt magyarok, ha ... még lesznek! ...

Erre a konzerváló lelki egységre, szellemi közöiségre, egymást támogató abszolút bizalomra int ma a magyar nemzet apostola! Egymást felkaroló szellemi, lelki, erkölcsi, faji közösséget alátámogató bizalmat! De mert a bizalomhoz szív kell, hogy buta ne legyen és mert a bizalomhoz ész kell, hogy megbízhatatlan ne legyen, inkonzekvens volta miatt a bizalomhoz gerinc kell, hát ez nem lehet más a közeljövő napjaiban, mikor a szentistváni hagyományok sorsa meg- és el fog dőlni, ez a gerinc nem lehet más, mint az egység.

Egység az egymásraismerésben! Ezt kívánja, ezt sürgeti, ezt kéri a szent király ma minden magyar szívtől ugyanazon lendülettel, mint aminővel feléje közelítünk: — legyetek egyek a hitben, egyek az erőben, az erélyben, az ideiglenes és földöntúli haza boldogításában!

Mikor lesz biztos, mikor lesz elmoshatatlan ez a nemzet?

Ha a még megmaradó maroknyi földjén a szentistváni hagyományok kincsét őrzi!

Mikor? Ha mi egymáshoz hűtlenek nem leszünk, ha mi egymás között mélységeket nem támasztunk, ha kikapcsolódásokat, szellemi differenciálódást nem ismerünk; ha mi a szentistváni hagyományok örökösei, családtagjai vagyunk!

Az Úr Jézus mondta egykoron nagyszerűen, mikor azzal jöttek, férköztek hozzá, hogy rokonai kinn állanak és keresik Őt...: Ki az én anyám és kik az én atyámfiai? . . . Aki Atyám akaratát cselekszi, ki menyekben vagyon, az az én atyámfia és húgom és anyám! . . . (Mt. 12, 47-50.)

S ezt úgy kell a magunk esetében értenünk, hogy

egyformán közel van hozzánk mindenki, minden ember és nem lehet és nem engedhető közöttünk semmi különbség, ha annak a nagy akaratnak, a szentistváni hagyományoknak megőrzésében, a kereszténységben és a magyarságban, a keresztény magyarságban és a magyar kereszténységben, ennek a szemléletében, appercipiálásában, ennek a megézésében, ennek az aktualizálásában egyenlő velünk! . . .

Tudom, hogy erre a hangulat megvan. Tudom, hogy erre a készség a kirobbanásig is kész volna, de ez nem jól van így! . . .

A magyarnak mindig a temperamentuma volt az átka és a keresztény magyar vajmi sokszor elvágta magát abban a lendületben, amellyel egy pörölycsapásra piederstált akart vágni a bércekből vagy szempillantásra megakart semmisíteni idegen, hatalmas erőket. . .

Ebből a temperamentumból nem kérünk! Erre én egy szavamat sem vesztegettem volna, ennek az ébresztésére én itt nem akcióznék. Hogy spektakulomot csináljunk, azért én nem izgulnék és nem izgatnék; ehhez én kikiáltónak kapható nem vagyok, ezért egy veritékcseppet sem pazarolnék! . . . Hanem az én célom csak az, hogy egy alázatos, legkisebb szolgálóhoz illő módon körülírjam a Szent István személyében kifejeződött apostoli szót: — Boldog ember, ki a kísértést kiállja, mert ha hűnek találta, elnyeri az élet koronáját, melyet Isten az őt szeretőknek ígért. (Jak. 1, 12.)

Én a szellemi kompaktságot keresem, s ezt szeretném megvalósulva, ténylegesítve látni! A kimozdíthatatlan hitet és akaratot, a magyar hitet és a magyar akaratot, a keresztény hitet és a keresztény akaratot, annak a kibillenthetetlenségét! És erre apellálok és ezt kívánom az aktualitás egységében, közösségében, azonosságában! Mivel? íme az eszköz: — türelemmel! Hát nem temperamentummal? Nem! Türelemmel, amellyel először kicizellárod, kitisztogatod saját magadon a magyarságnak és a kereszténységnek elrozsdásodott, bepárasodott ércét egy kemény, kivételt

nem ismerő, az elveket leszűrő munkával! Ez a türelem lassan, nem temperamentumosán, a keresztény és magyar felebarát felé nyújtja a kezét és keresi azt a másik magyar kezét és fogja azt a másik magyar kezét és kéri belőle azt, hogy az is magyar és keresztény, kéri és el nem bocsátja . . .

Egyébre nincsen szükség! Hangtalanul kell egymáshoz kerülnünk! Tudjátok, hogy a nagy eredményeket mi szokta megelőzni? Nagy szilencium! Kezdetben az Isten lelke lebegett vala a vizek felett. . . Mit gondoltok, hogyan? Riogatva, sikogatva? Nem. Hanem mélységes, nagy, zavartalan, csodálatos csendben. S mikor ott lenn a föld mélységeiben évezredeken át állandó transformizmus eredményeként az állati és növényi testekből fekete gyémánttá, kőszénné érlelődik, válik a kalória, mit gondoltok, hogyan történik ez? Riogatással? Nem. Csendben. S mikor ember születik a világra, az anya fájdalma kiabáló-e? Nem. Csendes, szilenciumos, megosztódik az élet és a halál sejtelme között. . .

Hogy kitermelődjék a jövőért az erő, mely követeli, hogy ezután is legyenek szentistváni hagyományok és hogy ennek őrzésében egy legyen a magyar és keresztény, annak a megmunkáló ereje az egymásra találó és egységre törekvő türelem.

S ha valaki közületek azt kérdezi, hogy mikor kezdődik ez a türelmi lecke, mindjárt azt válaszolom neki, hogy: — most, ebben a percben, itt és innen! . . .

Ezután kössük le a temperamentumot; hagyjuk a lángoló és fellángoló eszeveszett izgalmakat és nyissuk ki az ész zsilipjeit, hogy lássák, hogy még a keresztény magyarnak is van esze és letéve a hevületet, amely ront, kezdjünk szívvel, a keresztény magyart megértő szívvel dolgozni és a legegyszerűbb matematikával az erőket, az energiákat csoportosítsuk és kombináljuk . . .

Ehhez a fanatizmus kevés! Ezért dalolva imádkozunk: — Atyánk, Szent István király-atyánk, ezt csókold belénk, ezt kérd, ezt rimánkodd ki számunkra! Amen.

d) Szent Erzsébet-triduum. (Vázlat.)

I. Szent Erzsébet útja a földi élet magaslatai felé.

Ki az, ki feljő a pusztából, mintha füstoszlop lenne? Illatozva mirrhától, tömjéntől. Virág vagyok én a mezőn és lilium a völgyben. (Ének. én. 3.)

1. A megtiszteltetések határozott visszautasításában: «A szent Szűz Mária kezét kell megcsókolni, asszonyom!». . .

2. Leendő anyósa részéről tapasztalt szeretetlenség idején Istenhez való bizalmas felpillantásban: «Jó Istenem, szeress engem!». . .

3. A mulandóságot szemlélő emlékezésben: — Nézzétek a szegény halottakat! Valamikor ők is olyanok voltak, mint mi. S egyszer majd mi is olyanok leszünk, mint ők!». . .

4. Isten szolgálatában tanúsított s másoktól is megkövetelt vidámságban: «Ne rémítsd az Istent! Add jó szívvel, amid van». . .

II. Szent Erzsébet útja a földi élet mélységei felé.

Ne mondd: megfizetek az igazságtalanságokért; az Úrban bízzál, Ő majd megsegít! (Példab. 20.)

1. Férjétől szent célokért áldozatot hozó elszakadásban: «Ha nem lenne Isten ellen való cselekedet, maradj velem. De menj Isten nevében, az Ő parancsa ellenére nem akarlak visszatartani». . .

2. A rokon hűség megbízhatatlansága fölött érzett keserves csalódottságban: «Két hazám volt, s most mind a kettőt elvesztettem». . .

3. A hálára kötelezettől méltatlanul szenvedett bánatom természetfölötti értelmezésében: «Ez a jutalom az ékességekért, amiket viseltem». . .

4. A nemeslelkű megbocsátásra beidegzett szpon-

taneitásban: «Isten bocsásson meg mindnyájunknak!». . .

5. Jézus végső és szégyenletes szegénységét értékelő öntudatosságban: «Hálát adok neked, édes Üdvözítő, hogy hasonlónak tette magadhoz! Te is mezítelen letél, úgy feszítettek keresztre!». . .

III. Szent Erzsébet útja a földi magasságokon, s a földi mélységeken át az örökkévaló dicsőség felé.

Örök alapzat kemény sziklán,
ilyenek Isten parancsai a jámbor
szívében. (Sirák 26.)

1. Tanítvánná akart lenni, a törvényt kívánta betölteni. Ebben a törekvésben *egyik jellemzője az Istenre hagyatkozás, másik az önmagát kifosztó jót-cselekvés*. Az első nem malmozó bárgyúság, önmagán segíteni nem tudó eltompultság; a második sem a hangoskodók köpenyében tetszelgő forradalmi viselkedés. A kettőt egybeabroncsolja a szelíd önuralom, mert amíg Jób rezignáltságával imádkozik, ugyanakkor a megsegítés művét véges-végig a sajátjából eszközi lázítás, uszítás nélkül; a toursi Mártonok nőiessé lágyult ismétlődése.

a) *Az Istenre feledkezés* a befelé irányult lelkület vezérszólam. Halkszavú, senkinek útjába nem álló, nyugodt, csöndes egyéniség, amelyik belegyökerezett az ószövetségi sarkigazságba: Én vagyok a te Urad, Istened, idegen isteneid ne legyenek én előttem, faragott képet ne csinálj magadnak, hogy azt imádjad. Aki előtt Isten jár, mindig és mindenütt, aki az ajándékul kapott élet feladatával vállain és szívében Isten után indul, megy, mellette kitart, — az végső levezetésben nem más, mint Isten akaratát észlelő, tanulmányozó és benne teljesen felolvadt tanítvány: evangéliumi Mária, Szent János apostol, Szent Pál, Erzsébet. Az ilyen nem utál betegesen mindent, nem az örvénybe veti magát kárvallottsága láttán, hanem az Istenatya ölelésében

búvik meg, felolvad az Ő gondviselő szeretetében. Lehet-e érdemes-e élni annyira másképpen, mint tegnap és tegnapelőtt? — kérdik a mostani idők megviseltjei. Szent Erzsébet életútja, abban az ószövetségi fogalmazásban, hogy az örök alapzat kemény sziklán az Isten parancsa, — azt hangoztatja, hogy igenis lehet, de még inkább azt, hogy kell! . . .

b) *A felebaráti szeretet* Krisztustól fémjelzett jelgével rengeteg visszaélés történt és történik. Azok részéről is, akik gyakorolni vélik, illetve gyakorolni látszanak, és azokéról is, akik a társadalom élősdiéül képezték és képzik ki magukat a jótevés vámszedői. Szent Erzsébet a karitás gyakorlásában nem kereste a népszerűséget. Jobb keze nem tudta, mit cselekszik a bal. Mikor a bajt meglátta, a szenvedő embert azonnal behelyettesítette a nélkülöző, minden nyomorúságunkat magára öltött Krisztussal. Jócselekedeteiben azért volt mindenkor királyian egyszerű és közvetlen, mert eltűnt szemei elől a jósága révén megsegített ember, s a maga személyes méltósága között örvénylő különbség, s feltűnt előtte a jótéteményt számontartó Isten fönsége és a maga személyének jelentéktelensége között tátongó szakadék, melyet az Üdvözítő a második főparancsnak kinevezett tétellel hidalt át: — Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat. Szent Erzsébet bélpoklost fektetett férje nyoszolyájába és — Krisztust ápolta helyette; kenyeret vitt kötényében és helyükben rózsák illatoztak. Szent Erzsébet nem passziózott a karitással, nem hősnőt szenvelegve ereszkedett le a mások bajaihoz; ő Isten parancsát testesítette meg jócselekedeteiben és azok fényét sugározta ki az Úrban testvéreire. Vajha az erkölcsi világban is érvényesülne az anyagi lét óriásméretű folyamata, a sejtek oszlása, hogy a meglátott és felértékelt jó, a példa, a beindított oszlás, a sokszorozódás erejével járná át a lelkeket szenterzsébeti motiváltságában: — tedd a jót a jóért, a legfőbb Jóért, Istenért! . . .

Évzáró triduum 1915-ben.³³

I.

Elbizakodottság és bizalomvesztettség.

Az Úrnak irgalmassága miszerint meg nem emésztettünk, mivelhogy meg nem fogyatkozik az ő könyörületessége.» (Jer. sir. 3, 22.)

Keresztény Testvéreim! Naptár szerint december 29-ét éljük; rövid pár nap múlva el kell búcsúznunk egy évtől, amely a világtörténelem egyik legnagyobb, legsúlyosabb esztendeje és át kell lépnünk, úgyszólván automatikusan átvitetnünk az új esztendőbe, amelyiktől a csend, a nyugalom és a békesség távol áll.

Úrrá lesz felettünk ezekben az utolsó napokban az ősztetendőnek emez utolsó óráiban, kimondhatatlan számú hangulat és érzés; megannyi fájó emlék és diadalmi mámor váltja egymást a mi szívünkben. Tarkázza azokat sok-sok aggódó gond, de felvillanik közöttünk a jövőben nyiladozó békességnek reménye is, úgyhogy a szívünk szántásában, barázdájában szinte önkénytelenül kel ki, adódik önmagától a gondolat, majdnem kötelesség, hogy ezekben a napokban, amikor annyit átéltünk, megéltünk, keressük a kapcsolatot, az összeköttetést az Úristennel, a mi lelkünk végcéljával, a jövődőség Atyjával, minden idők és események Urával. Ez a körülmény, ez az alkalom hívott titeket az Úr megszentelt hajlékába. Ez a körülmény, ez az alkalom állít bennünket, az Anyaszentegyházban hivatott tanítókat ezekre a szószékekre, hogy együtt, egymással elmélyedjünk igazságokba, körülálljunk megállapításokat, boncolgassuk a történeteket, kapcsolódjunk bele ezekbe önmagunk, személyiségünkkel, egyéniségünkkel. Döntsük el lekiismeretünk ítélőszéke előtt a kérdést, hogy vajjon csak az idő viharzott-e felettünk, avagy az időben és a történésben bukdácsolt a magunk lelke; vajjon csak a történelem hibázik-e, vétkezik-e körülötünk, avagy a történelemben hibáztunk és vétkeztünk-e

mi magunk. Vajjon kívül, rajtunk kívül, távol, messze tényezők kezében-e a válság gordiusi csomója, avagy a veszedelem, a halál, az irtózat, a feloszlás tünetei itt bennünk, a mi saját egyéniségünk mélyén feküsznek-e, ott csiráznak-e, onnan ütik fel vészesen fejüket, kongatják azt a harangot, amelyiknek a neve kietlen az emberre nézve, idegen, bántó, síró, kínos, borzalmas, — a halál harangját a lélek tornyán?

Azt mondtam Keresztény Testvéreim, mikor Jeremiás próféta ajakáról elvettem az ihletett igéket, azt mondtam, hogy «az Úrnak irgalmassága, miszerint meg nem emésztettünk, mivelhogy meg nem fogyatkozik az ő könyörületességének mértéke». Igaz-e, vétkezett-e tehát az emberiség és vétkezett-e, vétkezik-e az egyén? Vajjon az a kívülünk, tőlünk messze álló mozgó, izgó sokadalom, vajjon egy vétkes, egy bűnös massa-e? Azt, avagy saját magunk felelősségét, saját magunk büntudatát kell-e megállapítanunk? És a felelet az lesz: hogy igen.

Ne a tömegek lélektanával foglalkozunk, hanem valahogy a saját magunk belső életéből kiindulva, keressünk kapcsolatot mindahhoz, ami történik és történt körülöttünk, idegenekkel, hozzátartozókkal, ami történik bennünk és velünk egyénileg.

Ha visszafordítok 365 nappal, vagy még többel, egészen a mostani nagy világégésnek a kezdő dátumáig, látom az egyedeket, látok többeket, látok sokakat, egymástól nyert valamelyes inspiratív, megbabonázó szugesztív hatás alatt. Látok egyeseket és sokakat, látom magamat és mindeneket, azt mondanám kétféle túlzásban, az extrémáknak egymástól idegen, de következményeiben véglegesen és finaliter összeérő, egymást kapcsoló szélsőségeiben: az egyik az örületig, a tobzódásnak a mámoráig, azt mondanám az örjögés külsőségéig menő elbizakodottság, a másik, — mert a világ fordul és az események peregnek! — valahogy a lehangoltság útvesztőiben az önmagát, lelkét, eszét, egész szellemi énjét dekomponáló, valahogyan legördítő, megsemmisítő hatásokban elmerülő bátortalanság, hülyeség.

vesztett önbizalom, Istenben való, Isten segítségével, asszisztenciájában való, az irgalmasságnak és a gondviselésnek csődjét hirdető, elsíró, megajjgató embernek a hülyesége.

A két nagy vétke, a verekedő és az asszisztáló emberiség két nagy vétke. Azok is, akik a kardot húzzák és hordozzák; azok is, akik a szüntelen elviselésnek energiáit kutatják és kiáltják a biztos győzelmet és a megdönthetetlen sikert, azok is, ezek körül a hadakozók körül asszisztálnak, mint egy front mögötti sor, amelyik szellemi és érzelmi kapcsolódása révén egy az előbbivel. Mind a kettő jeles abban a merőben felelőtlen felszabadosulásban, amelyekkel elbizakodik, amelyekbe okosabbat, öntudatosabbat, belátóbban, célirányosabban cselekvőt, lelkiileg, fizikailag kifejtettebbet maga felett nem ismer; amelyik kimondja, megállapítja, hogy itt az igazság, itt a jog, itt az erkölcs, itt az erő, itt a tekintély, itt maga az Isten. Amelyik tehát ennek a hitbeli aktusnak az Istenben való bizalomnak az érzéseit és az egész mechanizmusát, egész a vakmerőségig felfokozza.

Ebben fekszik az emberiség egyik nagy vétke. Verbelen mosakodnak, velőben gázolnak, könnyeket fakasztanak, gerinceket tördelnek, izléstelenségnek mondják, gyávának, futamodónak, tehetlennek, lélek- és esztelennek deklarálnak mindenkit, aki nem ők és ők, akik megállapítják, hogy ha az Isten igazságos és igaz, nem is állhat másutt az ő büntető pallosával, nem szegődhetik egyebüvé az ő igazságosságának jogarával. Itt mellettünk, nálunk és bennünk kell megtestesednie annak, amit sikernek, annak, amit erkölcsi, fizikai értéknek neveznek. Keresztény Testvéreim, illik így beszélni, illik így gondolkozni, illik így szónokolni, illik így emelni önmagunkat, illik így lerombolni mindent, ami kívülünk áll, illik így megalázni más törekvéseket, amelyekből egyedül a jóhízeműségeket kellene kutatni? Ezt megállapítani senki sem jogosult.

Konfliktusok mindig voltak és lesznek, az erőközvései sohasem fognak szünetelni. Ez a világ állásának nem teóriája, de praktikuma. Ezen belül el kell,

mechanikusan el kell helyezkednie az embernek és a helyhez és eszméhez kötöttségnek kötelességérzetével kell állnia a maga munkakörét, kell mérnie össze eszközt és fegyverét, izmait és eszét, karakterét és erkölcsét, azzal, aki velem szemben áll. Ha mindent leadtam, ha mindent megadtam, ha mindent megkínáltam, ha mindent végig-éltem és végig-dolgoztam, ha mindent kiáltottam, ha egy szentpáli megállapítással «vérgituskodtam», ha minden előfeltételét a végleges minősítésnek, az ítélet finalizálásának és kialakulásának megtettem, — ám akkor szóljon az Isten, ám akkor beszéljen az Úr, ám akkor nyilatkozzék meg és meg fog nyilatkozni, az erők és befektetések, az erkölcsi értékek és a jellemek intaktsága nyomán, az erő! És Keresztény Testvéreim, nem igaz-e, mikor azt mondom, hogy elvakultságnak, valami aprólékoskodó, böstörködő és kevés szellemi nívóval ékeskedő hangulatkeltésszerűségnek az eszközével dolgozzuk meg mi önmagunkat? Mikor beállottunk a templomokba, mikor ide álltunk pozitúrába az oltárok elé és elkezdtünk kényszerítő tónusokba, elkezdtünk rimánkodó hangzatokkal, elkezdtünk kezet tördelő jajongással, de mindenféleképpen presszionáló módozatokkal az Úristen mellett, illetőleg vele szemben, illetőleg nála, elkezdtük presszionálni, kihajszolni, megállapítani a magunk erejét, a magunk hatalmát, a magunk igazát. . .

Azt mondtuk, hogy ennek az Istennek le *kell* szállnia, ennek az Istennek fel *kell* lépnie, ennek az Istennek csodákat *kell* művelnie. Mi ez, ha nem az a bizonyos Szentlélek Úristen ellen való bűn? Mi ez, ha nem egy öncsinálta, falábakra való felemelése ennek az egyébként annyira roskatag és annyiszor ingatag morálisnak, amelyiket mindenki külön-külön személyesen megcsinál önmagában?

Ez az egyik oldala az éremnek, de van másik is, Mikor azok a Kárpátok, azok a kemény hegyek, azok a vasércből, gránitból összerótt sziklák, mikor azok a természetes védőbástyák elkezdtek ingadozni, mikor nemcsak a hó hömpölygött, hanem mikor az ember-lavina

dült reánk, mikor nemcsak a télnek, a zimankónak, a kínos, fagyasztó hidege, de a felszívódásnak, de az elpusztulásnak a réme ült rá a lelkünkre, mikor az fogta be a mi tisztán-látásra teremtett szemünket, mikor a zörej, mikor a fegyverropogás más valahol itt hallatszott, itt zúgott el a mi fülünk körül, akkor egy hihetetlen rosszakarató, egy ildomtalan, neveletlen átlen-dülés volt mindannyiunknak, tömegeknek, sokaknak, keveseknek, sokaknak, egyeseknek a lelkületében az az irány, amelyik mindennap minél többször itt is, ott is hallatta a hangját. És milyen formában és milyen tónusban szólalt meg? Abban, amelyik a kislelkű embernek az elégiája. Abban, amelyet a magyar író a maga gyönyörűséges nyelvén egy Bánk bánnak, a vesztes embernek ajakára adott: «Nincs a teremtésben több vesztes, csak én, és nincs több árva, csak az én gyermekem!». . . Elkezdődött a szellemi lealacsonyodás. Elkezdődött a morális, az erkölcsi dekomponálódás. Tágra nyitotta kapuját a bátortalanság, amelyik lépésről-lépésre kezdte feladni az ő előbbi nagy, dicsőséges nézetét. Amelyik elfeledkezett érdemeiről és sikereiről, amelyik nem nézte azt, hogy a kötelességteljesítés titáni tombolásában minden emberi és minden nemzeti erő felgyülemlik azokban a katlanokban és azokban a hágókban, ahol egy nagy érvényesülni akarás ütközött a mi csüggedésünkkel. . . Elveszett az emberek reménye önmagukban; de az a kisebb veszteség. Lelohadt az emberek reménye magában az Istenben, mert az előbbi, mert az a hónapokkal annak előtte mellettünk, győzelmünk és sikerünkről tanúságot tenni hivatott és ilyenné kiforszírozott Isten valahogyan nem gyürkőzött és nem kezdte a világot darabokra tördelni, a mi ellenségeinknek a fejéhez vagdalni! Mert az az Isten, aki az energiákat öröktől fogva indította meg és az energiák örök törvénye szerint való folytonos munkának az őre csak nem állította meg azt a mechanizmust, amelyiknek egy kellemtelen és reánk nézve kínos, mert fájó aktusa, egyiknek és másoknak, tíznek és száznak, ezernek és százezernek belemarkolt a szívébe. Mert még az emberi léleknél is

keményebb rögét a hazai földnek és sziklánál sziklább meredekeit a Kárpátoknak valahogyan megmozgatta, valahogyan megingatta erő, mert őserő, mert Istenből] kiinduló erő, nem kicsinyes satírozásban, nemárnyvonalak húzásával, nem merionettek és pieronettek kirajzolásával, de a nagy erők romboló hatásaiban dühöngött. Akkor azt lehetett tapasztalni, hogy valahogyan elsápad az emberek arca, elvértelenedik a járók és kelők, a beszélők ajka, eldugul a fülük minden biztató szó iránt és oktalannak és a körülményeket nem ismerőnek, kezelábatlan idealistának, gondolkozás és életrealitás jele nélkül valónak minősíti és tartja azt, aki nem kezdett panaszkodni, hanem aki túrt és akinek a jelszava az volt, ami kezdettől fogva az isteni jelszó: — kitartani és kiállni! . . . Mert az életet kitartani, mert az életet kiállni kell.

Keresztény Testvéreim! Íme, a második nagy bűne, elvitathatatlan vétke az 1915. történelmi esztendő emberiségének. Ezt a bűnt, ezt a vétket dehogy is ismerné el, épúgy nem, mint az előbbit. Hogy a gondviselés Istenének irgalmában megbicsaklott, hogy ő ezt a nagy isteni kitűnőséget kétségbevonta, hogy ő magát az isteni irgalmat, mint ilyent megtagadta, hogy ő az isteni gondviselést, mint egy olyan átszakított, keresztüldőftött papirosablakot csak, amelyiken átverődik és behat a külvilágnak a zimankója, amelyiken keresztülmehet az előbb még elmaszkírozott fénye, hogy ő ezt az isteni irgalmat csak egy ilyen papírablaknak minősíti, amelyiket egy fricskával át lehet tépni, — azt ő el nem ismeri. Ezért nem vezekel, ettől idegen.

Pedig Keresztény Testvéreim, ha vannak ennek a nemzetnek, ha vannak ezeknek az embereknek, ha vannak egyénenként nekünk nagy bűneink, hát akkor az kettő. Az egyik a kiindulások és az első sikerek túlzásáig felemelkedett elbizakodottság, amelyik rögzíti az Istent és megteszi azt zászlótartónak a magunk igaza mellett, — mivel hogy mi azt annak minősítjük; az az elbizakodottság, amelyik ha apellál is az Istenre, többet csap a saját kardjára, vagy ha abban nem eléggé bízik,

akkor az Istenre, a muszájnak, a kényszerítésnek a jelzavával hivatkozik. De mert fordul az orsó és változik a kép, mert vannak mások is, akik élni akarnak, mert vannak mások is, akik tenni akarnak, mert vannak mások is, akik úgy érzik, hogy jogos alapon és igazságos területen állanak, akik úgy vallják, hogy ők se az utolsó és mert ebből kiindulólág kialakul belőlük valamiféleképen a nagyobb aktivitás, — ami reánk zúdul, az első botlás, az első csapás, a második veszteség elégséges arra, hogy a «nembírok»-nak, a «nemtudok»-nak, a menthetetlenül elveszettnek, a teljesen reményvesztettnek prototípusa, a kislelkű ember, a bizalmatlan, az isten irgalmát valamiféleképen megvető, attól önmagát egy beképzelésben, attól önmagát egy kínos akarati tényben elszakító ember megjelenik a színen, s azt mondja: — hiába minden! Magam nem bírok, az Isten nem segít! Az én sorsom a vég, a veszedelem, a tönkremenés, a pusztulás!

Keresztény Testvéreim, nyugodt lelkiismerettel mondtam el azt, amit ma erre a szószékre felhoztam. Egész nyugodt lelkiismerettel állapítom meg, hogy a küszködő, az egymással versenyző nemzeteknek és országoknak a pszichológiája ebben a két végletben forgott a letűnt esztendő folyamán. Vétkeztek azok is, és vétkeztünk mi is és ezért a vétékért kell az év utolsó estéi egyikén vezekelnünk.

Kell nekünk önmagunk előtt megszegyenülnünk és a mindenségnek atyja, Urunk, Istenünk előtt vezekelni, bocsánatot kérni. Megvezekelni nem szégyen, elégtételt nyújtani becsületbeli kötelesség. Túlzásokat helyreigazítani, — amelyek a vakmerőségnek a túlzásai! — noblesse oblige. Azokért a szégyenletes, kicsinyes, aprólékos lelkihangulatokból származó böstörködésekért, amelyekkel egymást, amelyekkel testületek egymást, amelyekkel emberek a természetfeletti rendet, magát az Istent illették, neki és egymásnak elégtételt adni, — ez is azok közé a kötelességek közé tartozik, amelyek az egész embert adják. Ez vár reánk itt a mai estén!

Az elégtételnek ezt a formáját, a kiengesztelődés-

nek ezt a tartalmát várja tőlünk az Úr Jézus, aki előtt megjelenünk, aki előtt leborulunk. Ez a kettő az, amit tőle kérünk kell. Mert az újesztendő, amelyik előttünk áll nem más, mint az előbbi inaugurálásának kezdete, kapuja, első napja; épúgy maga felett lengeti azt a rongyos, azt a véres lobogót, mint akár az elmúlt évnek megelőző napjaiban. És hogy ez a szerencsétlen, ez az eléggé ócsárolható két lelki tünet, amelyikről említést tettem, bennünk megint fel ne üsse a fejét, hanem egyrészt az abszolút köteleességteljesítés, másrészt pedig a kitűrés, a kiválás és a mindent elviselő embernek a pszichológiája hasson és gyúrjon át. Ez a nagy intenció, amelyikkel meg kell a mi oltáraink előtt jelennünk és ha termel az agy gondolatot és ha fakad érzés a szívből, a gondolat is és az érzés is, csak ezt az egy eszmei tárgyat, ezt az egy momentumot rajzolhatja körül: — tenni és cselekedni mindig, mindenkor, mindenhol, mindenben; ugyanakkor elviselni, kitartani, kiállani, mindent, mindenkor, mindenhol, minden esetben.

Az egyik a nagy inspiráció, amelyik nem fajulhat vakmerőséggé, csak köteleességérzet és az Isten asszisztenciájába való bizalomtól áthatott lelkierősség. A másik az elviselés programja és jelszava, az a kemény gyökér, amelyikkel az ember igazolja azt, hogy mélyen nőtt bele az Isten nagyszerűnek indult, fenségesnek teremtett fizikai és szellemi világába. Mert abba a fizikai világba, amelyikbe engem embert az Isten belegondolt, nem egy ingadozó fűzfának, nem egy síró nyárfának, nem egy lombját vesztett, nem egy értékétől megrabolt, nem egy ózontól megfosztott élősdinek, de a hegyek, az ormok és a lapályok tülevelű fenyője örökzöldjének gondolt és abban az erkölcsi, abban a lelki, abban a szellemi világban, amelyikben nekem termelnem, amelyikben nekem gondolatot gondolatra halmoznom, érzést érzésből kiváltanom kell, ott is az egymást adó szellemi indítások tűzpontjának gondolt az Isten. Ezt pedig kislelkűséggel, bátortalansággal, kétségbeesés éjtszakájában megcsinálni, a lehetetlenségek közé tartozik!

Az ember céltáblája, amelyet a homlokán, amelyet

a szíven hordoz, az állandóságnak és az aktualitásnak betűivel van írva. Ebben kell kitűnnünk, ebben keli nagyra nevelődnünk, ebben kell önmagunkat Isten előtt és az Istent önmagunk előtt igazolnunk . . .

Keresztény Testvéreim, rövid pár perc múlva a mi Urunk Jézus Krisztus megjelenik itt szemmel láthatóan az oltáron. Kinyílik annak a tabernákulumnak az ajtaja. S Ő, akire annyiszor hivatkoztunk: Ő, aki mellett, annyiszor elsiklottunk; Ő, akinek a segítségével bízunk; Ő, akinek segítségével annyiszor eltekintettünk; Ū, akinek a neve valamikor, sokszor és annyiszor jelszó volt; Ő, akinek a neve a mi ajkunkon annyiszor az ijedség, a mamlaszság, a kétségbeesés pillanataiban, valami úgynevezett kicsúszott felfohászkodás volt, — az Úr megjelenik előttünk és várja, annak a jellemeztem két nagy bűnnek, két nagy véteknek a rektifikálását. Hát tessék. Van mód rá, van alkalom. Illik. Sőt kell, hogy ez a kiegyenlítődség közöttünk és közöttük megtörténjék.

A jóakarát ott nem hiányzik. Vajha a belátás a mi részünkről is megvolna! Tegyük fel, hogy megvan. Ám legyen! Akkor adjunk ennek a jóakarát, amelyiknek a bázisa a belátás, az alapja a megértés, az Ő szándékainak és a saját magunk mivoltának illő takálása, adjunk ennek érzelmi kifejezést akkor, mikor imádkozunk.

Imádkozunk megkéreléssel, de imádkozunk ön-felajánlással, imádkozunk azzal a jelszóval, hogy Uram felejtse, töröld el azt a szégyent, amelyiknek én voltam a kavarója, tekints el attól a gyarlóságtól, amelyik az én eddigi diszkvalifikálásomat jelenti és mikor így lépek eléd, ezzel a kiengesztelő, kiegyenlítő lelkülettel, ugyanakkor vedd magadhoz azt a lelket, azt az elmét, azt a szívet, amelyik szomjas, amelyik felvilágosítást, inspirációt igényel. Világosítsd meg, mert hiszen nálad vannak szent Péter tanúsága szerint az örök életnek igéi, azok az igék, amelyek örök igék, stabilis igék, igazságok, állandóságok, amelyeknek a koronája, amelyeknek a jegye, amelyeknek a csillaga,

mint a Nagy Konstantin keresztje ott a milviuszi csata éitszakáján: «In hoc signo vinces», «E jeleben győzni fogsz».

II.

Félre az önzéssel! Jelszó: — a lélek!

«Vétkeztünk, gonoszságot cselekedtünk, igazságtalanságot műveitünk.» (2. Krón. 6, 37.)

Keresztény Testvéreim! Szólássá vált, hozzáértők mondják, hangoztatták különféle tényezői és kevésbé tényezői a nagy társadalmi életnek azt a bizonyos erkölcsi megújhodást, azt az úgynevezett vallásos renezánszt, amit a most végbemenő világfelfordulás eszközölt az emberek lelkében.

Megállapították azt, hogy hónapokon keresztül, immár több mint egy éve a buzgóságnak ereje megkapta a lelkeket s akik közönyben, érzéketlenségben, vagy talán ami még egyénibb, nemtörődésben, az erkölcsi és vallási igazságoktól való öncsinálta distancírozásban siettették leperegni életük idejét, azok most odasodrótak a jó Isten trónja elé; azok siettek magukra öltetni eszméket, amelyektől eleddig idegenek voltak; azok berendezkedtek másképen, mint eleddig éltek. Szóval új emberek léptek föl, új típusok jelentek meg. Megújult a föld színe, mint ahogy minden nagy és meg-rázó esemény bekövetkeztekor szokott.

Hát engedjétek meg nekem, hogy egyszerűen tagadásba vegyem ezt a több-kevesebb hangulatszerűséggel, okoskodással és hozzá nem értéssel megfogalmazott megállapítást. Mielőtt álláspontomat végleg kifejténém, mielőtt azok kifejtéséből a következtetéseket levonnám, hozzáteszem, hogy nem a látszat szerint kívánok ítélni, nem tulajdonítok a külső jeleknek a felbukkanó magatartásoknak akkora eredményt, mint amilyen eredményt tulajdonítanak annak és azoknak ama bizonyos megállapítók, hozzászólók és majdnem szak-értők.

De a dolog természetéből folyólag egy magasabb szintről nézem a lelki elváltozásokat s az egyedeket és a sokakat, osztályokat és egyeseket, a vallási igazságok az erkölcsi törvények tisztítótűzében megtisztult egyéneket természetfeletti kapcsolatban kívánom látni Istennel, örökkévalósággal és lélekkel, nem pedig az alatt a kényszer alatt, ami a félelemnek vasvesszeje, nem pedig az alatt a megnyomórító hatás alatt, amely veszteségekből, kárvallásból, megszokott körülmények, bizonyos hagyományos, a tradicionalizmuson kialakult igényszerűséggel bírt helyzetekből való kiesésből áll elő. Igenis tekintem az egész nagy lelki procedúrát, ezt a menetét, ezt az elváltozást a lelkeknek abból a nézőpontból, ami az adott körülmények között az egyedül reális és legális, amelyik egyedül tárgyilagos és törvényszerű, amelyikben egyedül van meg az igazság, amelyikben sem az Isten, sem az ember nincs megcsalva.

Mert — és ez szolgáljon első rámutatásul! — ezekben az úgynevezett megtérésekben, amelyekben oly bő része volt a szemlélőnek, amelyikből annyian kivették a maguk részét, hol itthonmaradottak, hol hadbavonultak, ezekben a megtérésekben egy valamelyik zsoltárban s ha nem csalódom, a 118-ban lefektetett, századokon, évezredekben keresztül kicsontosodott, megrögződött emberi nézőpont jutott felszínre: — Uram, azt a szívet, amelyik eddig kemény volt, amelyik eddig merev volt, elkezdtem hajlítani és «ráhajlítottam az én szívemet a Te igazságodnak ösvényére: a jutalom reményében». . . . Mert kapok valamit, mert kitérom a két tenyeremet, mert szegény, nyomorult, szűkölködő, tehetetlen vagyok, mert dülnek össze az inaim, mert reszketek, én, a férfi, a kinőtt, a meglett, a nagy, az izmok embere; tehát ráhajtottam az én szívemet a Te igazságaidnak az ösvényére és ennek fejében majd meghallgatsz, ennek fejében majd megóvsz engemet. A fejemet, a szívemet, hol a jobb, hol a balkaromat, hol a tudómet, hol a kezemet; megóvsz engem, aki őszintén és becsületesen szólva — félek; és ráhajtottam az én szívemet a Te igazságaidnak az ösvényére és

cselekszem Uram a Te törvényeidet én anyja, én feleség, én testvér, én jegyes, én rokonszenvi kapcsolatban levő egyéniség, én jóbarát etc. propter retributionem, a juttalom reményében . . . Megint csak kérek és letérdelek, én keménynyakú ember a gyóntatószékbe, mert vélem és remélem és mondják és szuggerálják, hogy ez Istennek tetsző tény, hátha ennek fejében megóvjá az én uramat, — mijét az én uramnak? a fejét, a szívét, hogy a golyó ne járja; a lábát, hogy meg ne sántuljon; a karját, hogy el ne törjön; de mindig csak a fejét, csak a szívét, csak a karját!

S a lelkét? Ez egy kérdés, ez egy tétel, amelyiken nyugodt lelkiismerettel merek leülni akármelyikkel közületek a tanácskozás kellő komolyságának megóvása végett ahhoz a zöld posztóval leterített asztalhoz, amelyiknek az egyik oldalára ülsz te, a másakra én és most érveljünk egymással szemben és boncolgassuk ezeknek az embereknek, az imádkozóknak, a most imádkozóknak, az ad hoc imádkozóknak, az imádkozókká átlendülteknek és átvedletteknek az egész észjárását, az egész érzelmi skáláját és csináljuk meg becsületes lélekkel azokat a megállapításokat, amelyek elől azután se egyikünk, se másikunk, se én, se te ne retiráljunk, ne vonuljunk el, tárgyaljuk végig higgadtan ... És az eredmény? Az eredmény valljuk meg őszintén, hogy igen nagy százalékban, ne beszéljünk fix, kifejezett számokkal, de mondjuk úgy általánosságban, igen nagy százalékban a természetfeletti szemponttól, tehát a lélek és annak üdvössége kultuszától, nagyon, de nagyon eltávolodik . . .

Keresztény Testvéreim, a legtöbb emberben most a halálnak, a veszteségnek a két szempontja dominál. Vagy a halálé, a megnyomorodásé, amelyet személyesen élek át, vagy a veszteségé, amelyet valamely hozzám kapcsolt valakinek az elpusztulásával, vagy megnyomorodásával csinállok, élek végig. Tehát a veszteség és a halál, ez a két gondolat az a két iránytű, amelyik itt ebben a nagy lelki kavardásban, a vallásos felbuzdulásban dominál. . . Pedig — és nem szabad

ezt a tételt elsikkadni engedni! — nem ezeknek van joguk az embert erkölcsileg, vallásilag átalakítani. Mert amint ezek a szempontok lépnek előtérbe, akkor már megtestesítve jelenik meg az az ijesztő rém, amelyik mindezt a világfelfordulást, amit végigélünk és végigszenvedünk, voltaképen és gyökerében inszcenáriozta, — megjelenik a látóhatáron, dehogy, pontosan előttünk, megjelenik az egoizmus, az önzés, mint minden emberi cselekedeteknek rugója. Megjelenik az az önszeretet, amelyikről a teológia egyik mestere ugyan azt mondja, hogy jogosult és a jól rendezett szeretet önmagunkon kezdődik és szerepét, azt a kiadós, azt a nyomós szerepet mindjárt az énnel, az egyénnel kapcsolatban csinálja, de, de az egoizmus, az önszeretet, amelyik egyrészt kavarodásokat, összeütközéseket von a felszínre, másrészt ugyanabból önmagát és tartozékait kiemelni és ettől mentesíteni iparkodik. Az az önzés, amelyik először veszélyt és vihart vet, de annak a kellemetlenségeiből aratni nem akar és amelyik ezeknek a kellemetlenségeknek madárijesztőjévé odaállítja az Istent; amelyik ezeknek a sajátmaga inszcenálta borzalmaknak az elhárítására egyszerűen neveltséges tiltakozó formájában odaállítja az Urat, odaállítja az erkölcsi igazságok kultuszát, odaállítja önmagát az embert, mint valakit, aki elkezd szánnibánni, aki elkezd sírni és jajgatni, aki elkezd böjtölni és alamizsnálkodni, holott, holott könyökig és könyökön túl eltelt az ő élete az egoizmus rendetlenségében és fegyelmezetlenségében . . .

Keresztény Testvéreim, ezekben a megtérésekben, ezekben a tiltakozásokban, hogy: Uram, az én kardom, jelszava: «Für Gott und Vaterland», első vagy te Isten, azután jön a haza és a király és más egyebek; az én kardomnak a markolatán olvasó fityeg; a nyakamon a skapularé; a tárcámban a szent Szűz érme stb., stb., úgy érzem, hogy az ember egy odúba búj, törpeségbe töpörödött. És ez az odú az a bizonyos egoizmus, annak az önzésnek az odva, amelyikből kijönni, amelyikből nemesen, plasztikusan előlépni — igazán nem lehet. És

Keresztény Testvéreim, tegyük csak a kezünket a szívünkre, akár elmentek és vérzők, akár itthonmaradtok és könnyezők, akár itthonmaradt sőhajtozók, vajjon a természetfeletti szempont, tehát a lélek és a lélek veszendőbe menőségének a gondolata hozott-e ide titeket az imádságok zsámolyához? Ez váltotta-e ki belőletek azt a fennen hirdetett vallásos fellendülést? Ez lett-e útmutatója, ez a természetfelettség, mindazoknak az aberráló embereknek, akik közönyben, idegenkedésben, nemtörődésben, sőt magának Istennek és vallásos szempontoknak akárhányszor egyenes megvetésében töltöttek el éveket anélkül, hogy skrupulusuk lett volna, vagy a felelősség tudata és cselekedeteiknek hibás volta csak egy pillanatra is felöltött volna bennük?

Nem egyszer hallottuk azt a frázist, — mert annak kell neveznem, bár megnyilatkozásában őszinte volt! — megtérek, megjavulok, lélekben megtisztítkozom, hátha megóv az Isten . . . Kérem: mitől? Attól, amire előbb mutattam rá, — a fej vesztéstől, a szív átlukasztásától, a kar, a láb eltöréstől és ficamától, a borzalmas, a csúnya, a szokatlan tönkremenéstől.

Jövök és gyónok és áldozok, az uramért, a fiamért, abban a reményben, hogy egészségesen, abban a reményben, hogy sebesülten, vagy betegen, de visszajön és — sohasem esik szó, sohasem esik egy gondolat lélekről, akár az övéről, akár a magaméról!

Mindaz, amit a kultusz, Isten és a szentek tisztelete ezekben a napokban fokozottabb, sokszorozódottabb mértékben, azt mondhatnám élvez, valahogy magán viseli az emberi önzésnek, kicsinyes gondolkodásnak, aprólékos lélek és szívbéli méretnek a gyászos tulajdonságait . . .

Keresztény Testvéreim, azt mondtam tegnap, hogy ezeken az estéken, amelyeken mi az elbúcsúzó esztendőből válunk, és pedig meditativ, meggondoló és megfontoló módokon válunk, vádolni fogok. Tegnap két vádat említettem. A vakmerő elbizakodottságát, és az Isten irgalmasságában való kétségbeesés vádját. És igazoltam őket. Ma ezt a másik kettős vádat, amelyik

finalizálva eggyé merevedik, hozom és illesztem megint elétek: — elmenők és itthonmaradottak lelki sekélyességét, melynél fogva mindazt, amit a jobbnak és a nehezebbnek látszatával tettek, a mélységes lelki értékek kiaknázása nélkül tették. Nem ez volt a dirigens szempont, hogy: te éretted Istenem, hanem az irányadó, az egyedül kényszerítő, nyugtalanító szempont ez volt: ő érte, magamért, de mikor ő érte is tettem, voltaképpen akkor is magamért tettem, mert a fájdalmat félem, mert a nélkülözéstől rettegek, mert rossz érzés, amelyik a veszteséggel jár, az az én számomra kín és ezt a kínt, ezt a veszteséget, ezt a borzalmat, mindenáron parírozni akarom. És ezt nem annyira azért, akit elvesztek, hanem magamért, aki itt maradok . . .

Ez a sekélyessége a léleknek, amelyik az itthon imádkozók nagy sokasága iránt a sajnálatnak, a megszánásnak és valahogyan annak a kevesebb erkölcsi értéket kitapasztalónak az érzéseit kényszeríti ki a magasabb szempontból nézőben. Ebből kell nekünk kiemelkednünk! Ettől a szégyentől kell magunkat mentesíteni. Ne ragadjon, ne tapadjon hozzánk a vád, hogy minket csak az önszeretet vezet. Ne érintsen bennünket majd később, tisztultabb és nyugodtabb idők napjaiban az a kegyetlen, az a bántó érzés, hogy amikor a legnagyobb érdekek forogtak kockán, akkor a kicsinyes, a*töpörődött önzésnek a sínjén jártunk a mi egész gondolkozásunkkal. Mert ne felejtjük el azt, hogy a lélek értékét kell biztosítani és az egyéneknek üdvösség-ügye az, amiért ilyenkor rettegnünk kell. A magaméért, mert ismerem az én természetemnek, egész lelküzetemnek, egyéniségemnek impresszionizmusát, amelyik a veszteség, a kárvallás. Vagy pláne ismételt és többszörös veszteség és többszörös meg nem hallgatás esetén azt az előbb összekulcsolt kezét, vagy ökölbe szorítja, vagy fittyethányásra vezet; amelyik kész a következtetéssel, hogy mert az Istennek nem tetszett meghallgatni engem, mikor szóltam és beszéltem, mikor az én motívumaim önmagamból való kilépésre vezettek engem, hát én se hallgatok az Istenre, holott, holott Ő örökösen szól hozzám, holott az Isten

kezdettől és mindvégig apellál reám és figyelemmel kísérve az én lelkemnek igényeit majd itt, majd ott, majd ki nem számított, észre nem vett, tőlem számba nem vett helyeken és körülményekben és esetekben a külső és segítő malasztnak megannyi ösztönzésével talpraállított, valamibe belekapni, vinni akar engem . . .

És erre a veszélyre nem gondol senki. Pedig ez a veszély fekszik a legközelebb. Nyugodtan állapítom meg, hogy ebben a világégésben természetsszerűleg adódnak olyan fordulatok, akár tömegek, akár egyesek életében, amelyeket valamiképen nem főd akár az egyénnek, akár a tömegekkel kapcsolatba hozott valóságos felbuzdulások, gyakorlatok, cselekedetek, áldozatoknak az eredménye. Az az eseményhalmaz és fordulat, amelyik itt a körülmények, a folyamatok, a mechanizmusok logikájából adódik és amelynek révén X, Y, Z okvetlenül el fog pusztulni, — ez a nagy veszély az emberi lélekre nézve, 'a lélekre mint ilyenre, az örök üdvösségre hivatott lélekre, az Isten teremtette és istenülésre hivatott lélekre, az Isten örök látására hivatott lélekre nézve! . . .

Itt fekszik a veszély, hogy egy pillanatban, amelyik a csalódásé, a lélek a rátörő váratlan események impresszionizmusa révén a lelki, a szellemi dekomponálódásban kifárad, — vétót kiált az Isten ellen, a mennyország ellen, az öröklét ellen, minden ellen, amivel pedig egész valója a legszorosabb kapcsolatot tartja és az az összeredőlt kéz, az az imádkozó kar, az átoknak, a tiltakozásnak, Istent és örökkévalóságot, lelket és jövődöt megtagadásnak a mérföldjelzőjévé válik! . . .

És most felhívom a lelkeket bizonyágtétel végett. Ki fohászzkodott ezért és ki rimánkodott ezért? Akár az útrakeltek, akár az itthonmaradottak közül? Így: — Uram, lelket nekem! Uram, Uram, gondolatot és szívet nekem, amelyikkel mindent elviseljek, amelyikkel mindent elbírnak, amelyiknek a révén minden nehézséggel szembeszálljak! Adj rezisztenciát belém, amelyiket meg nem öröl sem fegyver, sem idő! Adj kitűrést, kiállást belém, amelyiket fel nem szív és el nem pusztít a

kárvallás férge! Uram, lelket és gondolkozásmódot adj, amelyik a maga pragmatizmusában, lépésről-lépésre továbbmenő logikájában idővel és történésekkel összeforr! Ilyen lelket adj nekem! Ehhez a lelki felépüléshez adj nekem kegyelmet és malasztot! . . .

Vajjon így fohászokdunk-e? Vajjon így rimáncodunk-e? Ez a gondolat élt-e bennünk, mikor ott a kínok, a nélkülözések mesgyéin meghúzódva vártuk azt a pillanatot, hogy nem a menykő csap belénk, hanem az emberek kezétől hajított és embereket .pusztító fegyver? Vajjon ez a gondolat égett-e bennünk, mikor messze a csatamezők zajától, itt ezekben a külső és belső formáinkban egy cseppet sem változott világvárosokban a templomok padjaiban térdeltünk, mikor az áldoztató rácsokhoz megfelelő pukedlivel odamentünk és másnap és harmadnap ugyanoda visszatértünk? Vajjon ez a lelkület, vajjon ez a gondolat csapott-e fel bennünk, mikor onnan eljöttünk és mikor innen az Úr megszentelt csarnokából otthonunkba hazatértünk?

Ez a kérdés!

Hát fogas kérdés, kellemetlen kérdés, elismerem. Nagyon egyenes kérdés, azt is hangoztatom, hogy szükséges kérdés, figyelmeztetés. Egészséges becsületes rányitás az embereknek a lelkére, amelyik rányitás után egyszerre tisztában vagyok azzal, hogy mit akartál, tisztában vagyok azzal, hogy mit kerestél és hallom a te beismerésedben, abban a nyögő, fohászokodó, szégyenkező és tehetetlen beismerésben, hallom dadogni, bizony a zsoltáros szavát — igen ráhajtottam az én szívemet az Úr igazságainak ösvényére, de bizony, de bizony a jutalom reményében, de bizony a meghallgatás reményében, de bizony abban a tudatban, amelyiknek a fele — nem átallom kimondani! — sőt több, mint a fele, háromnegyedrészre, egészen közönséges babona. Nekünk pedig nem babonák kellene. Nekünk nagy igazságok kellene! Nekünk nem az kell, hogy a lelkünk egy narkózisban meghemperegjen és aztán érzéketlenné váljon, és ezen a réven bevegyen mindent, ami kínos és rossz. Nekünk egy kell: — a valóság, a

realitás, a ténybeli kapcsolódás Istenhez, az emberi lélek végcéljához. Nekünk egy kell: — a logikus átlendülés ezekből a kínos, ezekből a nyomorúságos érzésekből, ezekből az antipatikus hatásokból, amelyekben vergődünk, valamibe, ami bizonyos, ami megnyugtató, ami felemelő, ami megszentelő, — és ez, ez, csak ez az egy igazság, ez csak ez az egy gondolat lehet, hogy amikor az én lelkemet, a halhatatlan lelkemet átkapcsoltam az Úrhoz és átvezettem mindezen az útvesztőkön, amelyekben itt bolygunk, amelyek alatt itt szenvedünk, megtettem azt az egyet, az egyetlen, amire az ember kötelezve van: — biztosítottam halhatatlan lelkem számára az üdvösségnek az útját.

Igazam van-e tehát, amikor azt mondtam: «Vétkedtünk, igaztalanul cselekedtünk, gonosztságot műveltünk?» Nincs nagyobb gonoszság és nincs nagyobb igazságtalanság, elvesz minden az emberek által nagy-nak mondott bűn e mellett az egy mellett, amikor valaki a saját lelkét nem gondolja. Mikor valaki önnönleke biztosításának, statikus állapotba való hozásának, ingadozásból és bizonytalanságból a teljes nyugalom rögzítésébe való hozásnak a kötelezettségétől eltekint akár mert önös, akár mert érzelgős. Ez bűn, és pedig nagy, csúnya és visszataszító! . . .

Ma is» úgy mint tegnap, kinyílik mindjárt a tabernákulum ajtaja, és az Úr Jézus elfogad titeket. Megengedi, hogy szóljatok hozzá, elfogadja a szót is, a gondolatot is, a szívet is.

Hát szóból, szívből és gondolatból fakadjon fel az a beismerés, amelyik ezt a nagy aberrációt, ezt a nagy eltévelyedést levezekli és érette megkérlel és fohászkodik.

Keresztény Testvéreim! Előbb mondtam, hogy lelket, hogy gondolkozást kérni, hogy egy rásegítésért fohászkodni, amelyekkel a sajátmagunk halhatatlan lelke veszélyeinek a kizárását, a jóféle való tendenciózus törekvésbe a rögzítést esdjük le az Úrtól. Ezt tegyük meg. Ez a kis negyedóra, amit még itt töltötök, amely alatt az Úr Jézus a lelketekkel társalog, a szíve-

tekkel beszél, amely alatt az eszetekhez hozzá, mellé kúszik, és abból a közvetlen érintkezésből, amellyel vele vagytok és lesztek, merítsétek magatokba azt az erőt, amelyikről ő maga beszélt, mikor gyógyított és ruhája szegélyének illetésétől erő, energia áradt ki belőle. Ez hasssa át a ti lelketeket is, hogy elmondhassátok ugyancsak annak az idézett zsoldárosnak a szavaival (118, 119): «anima mea in manibus meis semper», úgy megbecsülöm a lelkeket, úgy értékelem az én egyéni, emberi mivoltomat, úgy taksálom a halhatatlanságba átszűrődő, átkapcsolódó énemet, hogy azt mindig a tenyeremen, azt mindig a lelkeimen, azt mindig a szemeim előtt akarom hordozni, hogy kislelkűség és emberi érzések és benyomások iránt való fogékonyság, és pedig beteges fogékonyság, nyiszlet fogékonyság el ne veszítse a szemem elől ezt a lelket, ezt az értéket, amelyikért meghalt a Jézus Krisztus és amelyikért élnem és dolgoznom, amelyikért rimánkodnom és fohászokodnom, amelyiket nekem öntudatosan célhoz vezetnem kell. Amen.

III.

A feltétlen, következetes kötelesség.

«Keressétek először az Isten országát és az ő igazságát, a többiek mind hozzáadottnak nektek.» (Mt. 6, 33.)

Keresztény Testvéreim!

Immár harmadik este, hogy itt lelkiismeretvizsgálat folyik. Két előző estén egybegyűltünk már azért, hogy latra, mérlegre téve a mi lelkiismeretünket, valahogyan méltó befejezést adjunk ennek a «nagy esztendőnek» és ez a lelkiismeretvizsgálat, amelyik itt két este figyelmes szemlélődésben folyt, mondjuk, tegyük fel, hogy nem volt meddő. Megállapítást nyert sok gondolkodó ember kritikája előtt az az eltagadhatatlan igazság, hogy az emberiség, hogy az egyesek, hogy mi magunk külön-külön a vezeklés eme nagy esztendejét nem éltük át azzal a komolysággal, amelyik a történelmi időkhez

illik. Megállapítást nyert itt az előző két estén különösen két irányban való eltolódása a mi lelkünknek. Megállapítást nyert, hogy amikor reánk emberiségre és reám emberre dültek, zúdultak az események forrágai, amelyek a megszokott életvezetésnek a kereteiből kiemeltek bennünket, akkor is ott kísértett a mi lelkünk körül a keresztény katolikus Anyaszentegyház mélyeséges, gyakorlati pszichológiai érzéke révén megállapított nagy aberrációja mindnyájunknak: egyrészt az Isten irgalmasságában való vakmerő elbizakodottság, másrészt az Isten irgalmasságában való megingás, mondhatnám itt-ott a kétségbeesés.

De megállapítást nyert egy másik nagy tapasztalati tény is, amelyik szintén nem az erény szende, kedves képét, hanem megint csak a téveteg léleknek elrútt vonásait juttatta eszünkbe, állította szemlélő tekintetünk elé. A tegnapi estén tartott lelkiismeretvizsgálás alkalmával megállapítást nyert, hogy ez az egész nagy vallásos törtetés, amelyikre oly büszkén és valamiféleképpen megnyugodva hivatkoznak igen sokan, hogy íme, javul az emberiség, mert hisz' imádkozik, verekedő exponenseiben épűgy, mint a békés keretek között otthon meghúzódó, sírdogáló egeseiben és sokjaiban.

Megállapítást nyert, hogy ez az egész nagy vallásos lendület, az imának a kultusza, a szentségek körüli gyakorlatokban mutatkozó forgolódás, voltaképpen egy siklóra lépett, egy megcsuszamlott lelkület, amelyik ugyancsak annak a sokszor és egyébkor ismert és rokonszenvesnek éppen nem mondható egoizmusnak, az egyéni önzésnek a törébe került bele.

És ha ma, a lelkiismeretvizsgálat harmadik estéjén, amikor e mögé a szellemi munka mögé pontot akarunk tenni, hogy a lezáródó 1915. esztendővel végezve, a 16-ban nem új életet kezdjünk, de a jelent, a mostanit folytassuk, mindenesetre egy sikeresebb alakulásában, egy öntudatosabb formában, akkor vajjon a mai estére a lelkiismeretvizsgálatot tartó embernek, édes mindnyájunknak, akad-e témája, akad-e egy olyan megállapítás, amelyik előtt megint a beismerésnek őszinteségé-

vei, az elvitázhatatlan, reánk nehezedő igazságnak a törvényszerűségével fog felhangzani, amit az előző estén csendben mormogtunk, lelkünk öntudata mélyén élveztünk: igen, az én igen nagy vétkem?!

Hát marad még a mai estére is egy ilyen általános tünet, marad a mai estére is még egyedekben és emberekben felfedezhető nagy aberrációja az 1915. világtörténelmi esztendő átélt emberek nagy sokaságának. És ez: — szinte nehezemre esik kimondani, de mégis kimondom! — ez a *híváságok kultusza*. Holott azt mondja az Istentől ihletett zsoltáros, hogy az a boldog ember, akinek reménye az ő Ura nevében van, akinek a tekintete nem függ a híváságokon, a csalfa változandóságokon. És ha beletekintek a saját énembe, ha felnyitom ajtaját azoknak a titkos rekeszeknek, amelyekben egyénenkint és külön-külön, de mi valamennyien is a mi saj átlagosan emberi életünket éljük, Keresztény Testvéreim, ott húzódik végig egy árnyék, ott imbolyog valami módon egy fénytelenység, ott terjeng egy köd, ott feszül rá a lelkekre valamiféle szemfedő, amelyik minden komolysággal, minden öntudatossággal — értem a lélek öntudatosságát, értem a természetfelettibe átkapcsolódó természetes tendenciáját! —, ott terjeng a lelkek felett ez a sehogyse hozzánk illő, ilyen időkhöz legkevésbé méltó lelkület, a híváságok kultusza. Mintha bizony nem volna és nem lett volna az emberiségnek elég kemény és komoly témája ezekben a napokban. Mintha bizony nem kellett volna gondolkozni kérdések felett, amelyeket reánk dobott a megelőző idők és történéseknek a mechanikája. Mintha bizony nem állanának előttünk majdan a kibontakozások és az elhelyezkedések napjaiban — nem értem itt az európai konfigurációt, azt megcsinálják mások! Hanem értem itt azt az elhelyezkedést, amellyel mi emberek, az érdekek emberei, mi az érzetek emberei, mi az átélt történések emberei, a szubjektumok, mi a merőben alanyok, a túlalanyiasodott alanyok! — mikor mi keressük majd az új életformák, az új helyzetek, az új alakulások között magunkat és keressünk másokat, hozzánk illőket, velünkvalókat, együttérzőket,

egy dologra hivatottakat, ugyanazon tendenciák megértőit azokat, akiket szokáshoz, eddigi életvezetéshez híven, hivatás és szimpátia kell, hogy körénk gyűjtsön, és akikkel mindig meg kell találni — ez az életecessitáló! — meg kell találni az elhelyezkedés módjait.

Mikor így a nagy kérdések mind előttünk lebegnek, mikor úgy rajzanak körülöttünk, nem a levegőben, de, agyunkban és szívünkben, nem vesszük-e akkor észre, hogy a hívságok kultusza nem illik az emberhez? Tudom, hogy idéztem én itt már erről a szószelekről annak a nagy aszketikus írónak egyik sorát, amelyik teljesen fedí az az evangéliumi kiragadott szózatot, amelyikkel a mai megbeszélésünket kezdtem.

Szent Máté sokszáz esztendővel ezelőtt így írt: Keressétek először az Isten országát és az ő igazságát, a többi majd jön. A XIX. század derekán Corbara szigetén azt írja a száműzetésbe kergetett francia dominikánus Didon: szóról-szóra fordítva szavait: a kötelesség az Isten.

Minden ember lelkébe gyökeret vert, minden gondolkodó ember szívébe és érzésvilágába belebeszél, beleszugerált nagy fogalom a kötelesség, amely nélkül elképzelni egyedet és társadalmat nem lehet.

Kötelesség, amely egyenlő a világnak a fogalmával is, mert hiszen minden ami mozog, minden ami érez, minden ami érték, az a kötelesség irányába, a céltudatosság irányába löki, viszi magát, forszírozza önmagát előre. Ez a kötelesség felemelkedik egészen az istenieségnek fogalmáig. Attól a pici, alig mozgó paránytól kezdve, amelyik a maga öntudatlanságában kígyózik itt a földön, attól kezdve minden egy csigavonalban, a mindenség kapuján keresztül az örökkévaló Istenig ezzel az inspirációval emelkedik: — kötelesség.

Máté az ő egyszerű, az ő evangéliumi nyelvén azt mondja: Keressétek az Isten országát és az ő igazságát, a többi magától adódik.

A modern kor embere, majdnem azt mondanám inspirált írója, lelkünkbe ható, lelkünkbe belebeszélő hírnöke a nagy gondolatnak és nagy tudománynak, azt

mondja: keresitek az Istent? keresitek a legnagyobbat? akarjátok a legnagyobbat? ambicionáljátok a legnagyobbat? valahogyan az Isten magasságáig akartok érni? Lépjétek a kötelesség útjára. Ez az és nem más!

Keresztény Testvéreim! Két ilyen határkő, azt mondhatnám a mi szempontunkból nézve, a szélsőségeknek mérföldjelzői. Korok, amelyeket bepókhálózott a régiség; hiszen az apostoli és evangéliumi korok a mi felfogásunk szerint primitív epochák, amelyekben csodálatos módon a háló mellől elszólitott galileai atyafiak viszik a vezérszerepet. A másik mérföldjelző itt a mi szemünk előtt csinálódó kultúréletnek egyik szellemóriása, aki mert gondolkozott és élt és a gondolataiból élt és azoknak élt, nem tarthatta meg az ő rendes pozícióját, amelyben az értékes emberek társaik, kortársaik, megértőik előtt elmondhatják azt, amit gondolnak és éreznek, és mennie kellett és a számkivetés magányában termelni tovább az emberiséget ég felé emelő gondolatokat...

Ez a maga művelt nyelvén alany és állítmány közötti kapcsolatot létesít az Isten és a kötelesség fogalma között. A között a kötelesség között, amelyet az ember csinál, amelyben az ember él, amelyben az ember aktuálódik, amelynek révén az ember érték. Azt mondja, hiába kerestek ti egyéb nagy, impozáns dolgot, hiába akartok ti magatok alá egyébből építeni oszlopokat, amiken a ti egyéni felmagasztosulástok, a ti tekintélytek, a ti szereplésiek, a ti értéketek bebizonyosodják, — nem fog sikerülni!

Keresztény Testvéreim! Mikor így ránk szól a múltból egy apostol, a Máté, és azt mondja, hogy az Isten országát keressétek és az ő igazságát, a többi majd adódik, akkor a mi szívünkbe és a mi agyunkba beszélő és gondolkodó ember elibénk írja az egyedül Istenhez vezető utat, a kötelességteljesítés formájába szorítva. Nézzétek az embereket, vajjon abszolút ideál-e előttük a kötelességteljesítés és nézzétek az embereket, abszolút célravezető eszköz-e előttünk az Isten országának keresése? Az Isten országának keresése azzal a mélységes hitbeli meggyőződéssel, hogyha van ezenkívül még

valami ami kell az embernek, akkor az automatikusan adódik' ennek a feltételnek, ennek a kondíciónak a folyománya gyanánt. Igaz, hogy itt megáll és a maga szkepticizmusával, kételkedésével, valahogyan a legbizonytalanabb érzéseknek, valahogyan a kellemetlen visszaemlékezéseknek a hullámain hánykódik az ember és azt mondja: keresni az Isten országát? keresni az ő igazságát, a többi azután magától jön? Hát győzelem, hát siker, hát dicsőség, hát jólét, hát elismerés, hát méltánylás, hát egészség, hát találkozás a nagy szétválások után, az mind automatikusan adódik? Hát hiszen én imádkozom, hát hiszen én fohászok, hát hiszen én most valahogyan lendülök, de nem veszem észre mégse, hogy adódnék! Könyörgő körmenetek nyomában fakadnak sikerek? 17 hónapon keresztül vezetett esti fohászok és imaórák árkaiban és barázdájában sarjdzanak fel a nagy győzelmek? Nem látom, — mondja ő, — vajjon az én buzgóságomnak a melegágyából, amelyiket pedig ugyancsak iparkodtam hevíteni, vajjon ebből bontakoznak-e ki a maguk tropikus szépségében, bűbájosságában azok a sikerek, azok az elismerések, azok a dicsőségek, amelyek olyan jól esnek az embernek és amelyekért valahogyan érdemesnek látszik tenni valamit! Nem látom őket! Persze elfelejtesz egyet, hogy az apostoli szó úgy van mondva, ahogy gondolva van és úgy van gondolva, ahogy megcselekedve kellene lennie . . .

Keressétek először az Isten országát — nyomó-sítja! — és az ő igazságát. Talán így kell érteni az ő hebraizmusát, arkaisztikus formáját: — keressétek az Isten országát, de az ő igazságában, az ő valóságában, az ő nyers, adott voltában. Nem a ti emberi gondolkodástok, nem a ti alanyiaságtok által adott elferdítésben; — keressétek abban az abszolút tökéletességben, abban az intaktságban, abban a lenem esztergályozott, le nem alkudott, befejezett tökéletességében, amely a Krisztusegyéniségén, személyes cselekedetein verődik keresztül

Igen, ennek nyomában, az Isten országa illetén keresésének nyomában megmozdul a hegy, ennek a

keresésnek a nyomában adódik a többi. De mikor ti emberek mind rezervátával dolgoztok, mindent kondícióhoz, feltételekhez köttök, mindent rövid lejáratra kalkuláltok, — vélitek-e akkor, hogy az Isten országa és az ő igazsága, az Isten országa realitásban, elközeltett hozzátok? S ti, akik a XX. század mesgyéjén álltok, ti, akiket nagy, az emberiség jövőjének perspektívájába illeszkedő meglátások neveltek fel és nevelnek fel, sőt mind tovább emelnek hihetetlen magaslatokra, eddig még nem járt utakra és hágókra, — veszíték-e észre, hogy az Isten mint olyan, olyan magaslatokon áll feleltetek, amelyet a ti időszaki éltetekkel, amelyiknek a neve hangulat, amelyiknek a neve Ötlet, a neve sziporka, szellem, — nem lehet elérni?!

Magasabban van az Isten. A következetességek, a konzekvenciák típusa, a törvényszerűségek, a vaskényszerűségek, az igába hajtó, a felhasználó, a kiéltető hatalmaknak és energiáknak a gyűjtője. Ófeléje csak azzal a gesztussal lehet közeledni, amelyik valahogyan magyar poétának a lelkében is megfogamzott egyszer, amikor azt írta: «Szent hazánk, megfizettük mind, mivel csak tartozánk». . .

Ez a fogalom, a tartozás fogalma, ez a nagy lekötöttség, ez a nagy obligó, ez a nagy becsületügy, amelyik az ember vállaira, szívére, agyára nehezedik, Istennel szemben egy egészen kiaknázott, egy mélységig felhasznált életnek elfogadható formákban való prezentálása. Ez az Keresztény Testvéreim, amelyik előttünk áll, meredezik, mint egy nagyszerű, utolérhetetlenül fenséges hivatás, akkor amikor a kötelesség neve alatt említem őt.

Nézzétek, e között a két sorompó között özönlik most az emberiség. És ez nem megbántás akar lenni, de a velük érző és az értük aggódó testvérnek a megfigyelése, a diagnózisa, hogy ti, akik a kardotokra üttök, akik a zászlókat emelitek, ti, akik azokban a sáncokban a trogloditák életét élitek, a-tól z-ig, az első perctől az utolsóig, akár a diadal mámorában, akár a kietlen, lélekölő perceknek a sötétségében, egyformán ettől a gondolattól, ettől az érzülettől vagytok-e inspirálva: — kötelesség!?

És kérdezem, hogy ti, akik itthon velem együtt, és akik ennek a csendes, ennek a zajoktól, robbanásoktól, világfelfordulásoktól valahogyan eltávolított életnek a tompított formáit élitek, — vajjon ebben a gondolatban csontosodtok-e meg, hogy mi, akik nem az ellenséget keressük és derítjük, mi, akik nem a másik romboló ütegét akarjuk felfedezni, hogy elnémítsuk, mi, akik nem foglyokat, hanem eszméket, mi, akik nem holtakat és nyomorultakat, hanem fohászokat és annak nyomán sikereket áhítunk, — vajjon mi itt, ebben a csendesnek gondolt és gondolható életben, az Isten országa keresésében élünk-e 17 hónap óta, vagy pedig ennek a városnak a népe és ennek az országnak a leányai és fiai még mindig a felületességnek a sínjén, még mindig a léha életnek könnyelműségei között hánykódnak-e?!

Vajjon azoknál, akiken a gond ül és akiknek a karját fegyver díszíti, azoknál vajjon a kötelesség lelke, vagy pedig a fityegőknek a kutsza terjeszti-e szárnyait?

Vajjon azok, akik itthon a nem felhasznált, nem kiaknázott életnek, hanem akik a megspórolt életnek a fotójeiben ülnek, vajjon az Isten országa ideális keresésében, magunk és mások tegnap említettem lelke ügyének és üdvének a gondjától terhesen nyögünk-e?

Nem látom! Fényes még itt az élet; ki van csiszolva; esztergályozzák ép úgy, mint azelőtt. Hol van az Isten országának nagy keresése? Hol van a kötelesség abszolút értékű jeligéjének, sőt, eszményének a rendkívüli időkhöz mért szeretete?

Nem látom; és épp ezért vádlok; nem másokat, magamat is velük! Mintha a meg nem értés, mint hogy ha a lélek sántikálásának az idejét élnők, akikben a kialakult gondolatnak az igazsága valahogyan elrejtve, meghúzódva, szégyenkezve, — és ez a legnagyobb baj! — *tiltakozva* mutatkozik csak.

Keresztény Testvéreim, hagyjuk ezt a vádat. Minek emlegetni, mikor ezen az estén úgyis mindenki érzi? Mikor ebben a kemény és komoly pillanatokban valahogyan úgy fojtogat, hogy nem így gondoltam, nem így akartam, mikor először csaptam a kardomra, mikor

először töröltem ki azt a könnyet a szememből, azzal a kínzó, fájdalmas érzéssel, hogy leszakadt a szívemről valaki, elment az oldalam mellől valaki, hogy nélkülözők egyet és sokat, akik eddig az én életemnek a koronája, akik eddig az én életkedvemnek az inspirálói voltak. Nem így gondoltuk!

De hát hiszen kiben csalódik többet és többször az ember, mint önmagában? Azt szokták mondani, hogy csalatkoztunk ebben és abban és amabban. Azt szokták mondani, hogy nem lehet bízni. Azt hiszem, hogy ennek a vádnak is önmagunknál kellene kezdődnie! A csalódás órájának, óraművének a percmutatója önmagunktól indul ki és önmagunkhoz tér vissza. Épp ezért hagyjuk ezt a momentumot.

Hanem fogadjunk meg egy másikat. Azt, amelyiket minekutána az ember így az önismeretnek a poklát, vagy pedig annak a kényszerű vesszőfutásnak a kínjait végigélte, mindig valami lelkesedéssel ragad meg, és ez a tudat, hogy van kiegyenlítés, van elsimítás, van kibékülés, még ha a formái kegyetlenek is. De mégis csak van!

És minthogy mi mindig azt hallottuk, hogy az Isten végnélkül irgalmas és minthogy mi azt tanultuk, hogy az Úr hosszútűró és kegyelmes, minthogy nekünk a fülünkbe cseng az a szó: térjetek hozzám és én hozzatok térek (Zak. 1,3), — minthogy bennünk a hagyomány él, amely szerint az elrontott múlt után még mindig következhetik az eljövendő jobb jövő, csak azt a mesgyét kell átlépni, csak azon a gáton kell keresztül-löködni, csak egy nagy emelkedést kell provokálni a mi gondolat- és érzésvilágunkban, — hát jó, fogadjuk meg ezt a régi kipróbált eszközt, és hagyományos szokásszerűséggel, de tegyük hozzá: egy a besimerésből fakadt őszinteséggel és egy önmagunkat szükségszerűen korrigálni kényszerítő belátással, annak minden vaslogikájával, — menjünk, járuljunk ezen a mai estén az Úr elé és azt a két ígét, azt az apostoli szót, amely szerint az Isten országának a keresése előfeltétele annak, hogy a többi meg legyen, — vállaljuk;

és azt a másik, mai keletű igét, hogy a kötelességben pillantsuk meg és ismerjük fel az Istent.

Örüljünk ennek a nagyszerű mondásnak, amelyiknél azt hiszem, a most termettek közül kevés van — de talán egyetlen egy sincs —, amelyiket az emberiség nagyobb hálával fogadhat, de különösen most, amikor dominál ez a jelszó.

Nos hát, a jelszón túl az igazság ereje, a jelszón túl a meggyőződés heve, a jelszó esetlegességén túl annak a megállapodott szent törvénynek a glóriája övezze és körítse ezt a nagyszerű mondatot. Meg lehet látni az embernek az Istent; fel lehet fedezni saját maga életében, az emberi velleitásokon túl, meg lehet látni magamon az Istent kezeim munkáján, szívem lendületéből, agyam lázas lüktetéséből, ha ez mind kötelesség . . .

Keresztény Testvéreim! Ezt kérjük az Úristentől a mai estén. Ezt a lelket, ezt a kettős lelket, amelyik feltételek nélkül, végig való következetességgel keresi az Isten országát, és amelyik a maga következetes, szenvedélyes törekvésével a kötelességben akarja megtestesítve látni a sajátmaga nemesebb, istenibb mivoltát. Ahhoz pedig, hogy ennek a lelkiületnek, — amelyik mennyivel felette áll a mi hétköznapiasságunk felett! — meg legyen a bázisa a helyreállított, a kikorrigált múlt, hogy eltűnhessenek a hibák, a folt, a szégyen és gyalázat, — kérjük az Istent, hogy Ő, aki nagy, aki végtelen a gondoskodásban, aki kifogyhatatlan a szeretetben, aki utolérhetetlen a nagyságok megmutatásában, legyen ez esetben nekem, nekünk, mindnyájunknak kifogyhatatlan, kimeríthetetlen az elnézésben, az irgalomban, az elfelejtésben, — ezt az elhibázott esztendőt értem! — és mutassa meg nekünk azt az atyai arcot, amelyik a nyugalomnak, a békének, a csendnek, a szelidségnek a tekintete, s az ő terményeiről gondoskodó szeretetével, továbbirányító és tovavezető atyaiassággal tekintszen reánk, amelyekhez mi csak akkor merünk fohászzkodni, mikor a jövőtől félünk, — mert magunkat féltjük! — és ne vigy minket a kísértésbe, de szabadíts meg a gonosztól. Amen.

**BESZÉDSOROZAT
AZ IMÁDASRÓL ÉS
TISZTELETRŐL.³**

1.

Bevezetés. — Az imádás fogalma.

(Vázlat.)

Jertek, imádjuk leborulva őt,
Esedezzünk az Úr, a mi alkotónk
előtt,
Mert ő az Úr, a mi Istenünk,
Mi pedig az ő legelőjének népe,
S kezeinek juhai vagyunk.

(94. zsolt.)

Jöjjünk tisztába az imádás fogalmával. Az imádás a vallási tiszteletadás egyik, éspedig legelőkelőbb faja. A vallási tiszteletadás a hódoló tisztelet (cultus) körébe tartozik. Ez abban áll, hogy elméletben és gyakorlatban, vagyis ítéletünkkel és viselkedésünkkel elismerjük valakinek kiválóságát, magasabbrendűségét, felsőbbségét. Az a kiválóság, mely a vallási tiszteletet kiváltja, tehát a vallási tisztelet közvetlen indítéka vagy teremtetlen valóság és ekkor a tisztelet imádás, vagy pedig teremtett kiválóság (kegyelem, szentség) és ebben az esetben már csak egyszerű vallási tisztelet. E kettő: az imádás s a vallásos tisztelet mint két faj, lényegesen különbözik egymástól.

Tiszteletünk végelemzésben mindig személyre irányul. Csak személy válthatja ki azt az egészen sajátos, le nem vezethető, fel nem aprózható, elemeire nem bontható kegyeletes magatartást, melynek hódolat a neve. Ha a személy, akit tisztelünk és a kiválóság, amely iránta tiszteletre indít, egy önálló valóban létezik, akkor tiszteletünk feltétlen, abszolút. Ha az, akit vagy amit tisztelünk, csak erkölcsi egységet alkot a tiszteletünk indítékát képező kiválóság birtokosával (pl. egy tárgyat vagy valakit, aki tiszteletreméltó, vagy az a tárgy pl. ruha, könyv stb. fizikai érintkezésben volt az illetővel, avagy fönmaradt testrésze, karcsontja, koponyája)

akkor tiszteletünk viszonylagos csak, mert a tisztelet tárgya nem önmagában és önmagáért, hanem csak másvalakivel vagy valamivel fennálló összefüggése miatt tiszteletreméltó.

Nem tartozik e beszéd keretébe Isten létezésének bizonyítása. Mi hisszük, hogy Ő van. Ezért mondjuk: Örvendezzünk az Úr, a mi Alkotónk előtt, mert ő az Úr, a mi Istenünk. Mivel tehát e felől nem zavarosak érzelmeink s gondolataink, világos, hogy Isten föltétlen magátólvalósága, végtelen tökéletessége, Isten egyszerű szellemsége, világfölttisége, s mindaz, amit Istenről bizonyítani lehet, s ami keresztény katolikus hitünk tanítása szerint bizonyítva van, az imádás hódolatát követeli és váltja ki belőlünk. Éspedig a kizárólagos, a teremtetlen kiválóságnak járó föltétlen imádás adóját, amelyben a háromszemélyű Egyistenen kívül nem részesítünk senki teremtett lényt, annál kevésbé tárgyat, élettelen lényt. Erre nézve legkiötlőbb bizonyíték az Anyaszentegyház liturgiája, amely minden kérést, könyörgést Istenhez irányít a nagy Főpap, a második isteni Személy, Jézus Krisztus útján, azután a másod- és harmadrendű közbenjárók: a Szűzanya s az üdvözült mennylakók közvetítésével.

Az Egyház imadásában tehát nincsenek idegen motívumok. Hogy kebelbéli emberek elrontják, eltorzítják, — elég baj. De mit nem torzít el az ember, amihez hozzányúl? Legtalálhatóbb példa erre vonatkozólag a keresztény egység széthasadása óta nem tudom hányféle szektára szétszakadt kereszténység ...

II.

Az Oltáriszentség imádása nem bálványozás.

Én és az Atya egy vagyunk. (Jn 10, 30.)

Nem azért Öltött szolgálai alakot az Üdvözítő, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon; nem azért jött a földre, hogy ünnepeltesse magát, hanem hogy megalázódásban és áldozatban végbevigye a megváltás

művét. Nem is akarta sérteni a szigorú, merev egyistenimádásban nevelkedett zsidóság vallási érzékenységét, és ezért miként istensége nyilvánításában, úgy az őt illető tisztelet érvényesítésében is bölcs mérsékletet tanúsított. Ha mégis vallási tiszteletben részesült, nem utasította vissza. (Mt. 2, 11; Jn. 9, 38.) Igaz, ez a tisztelet még nem jelent imádást, hanem csak általában vallásos tiszteletet; csakhogy azt is megmondotta Jézus, hogy valaha az Atyával egynemű tiszteletben lesz része: «Mindnyájan tiszteljék a Fiút, amint tisztelik az Atyát». (Jn. 5, 23.) Mikor elbúcsúzott tanítványaitól, az imádkozás új rendjét vezette be: Fölszólította őket az ő nevében való imádkozásra. (Jn. 14, 13.) És *ugyanazok az apostolok*, akik látták őt földi életében, akik vele verejtékeztek, gyalogolva fáradtak, étkeztek s akik tanúi voltak szenvedésének és halálának is, mindjárt föltámadása után imádták (Mt. 28, 17; Lk. 24, 52; Jn. 20, 28) és számára imádást követeltek.

Az őskeresztény hagyomány kitaró Krisztus imádásában. Plinius római történétíró feljegyzi a keresztényekről, hogy himnuszokat zengtek Krisztusnak, mint Istenüknek. Római Szent Kelemen doxológiát alkalmaz Krisztusra. Ignác úgy beszél róla, miként Plinius tanúsítja. Polikárp vértanúsága élesen különböztet Krisztus imádása és a szentek tisztelete közt: «Krisztust mint Isten Fiát imádjuk; a vértanukat pedig mint az Úr tanítványait és utánczóit méltán szeretjük». Jusztinus a zsidókkal szemben, Origenesz Celzus ellenében, Athanázius Apollinárisz ellen (aki amannak híveit) (Anthropolatrai) emberimádó névvel illette, védelmükbe veszik a Krisztus-imádást a teremtményimádás ellen. így Athanázius: Teremtett valót nem imádjuk; ez a pogányok és áriánusok tévedése. De a teremtmények Urát, ki emberré lett, Isten Igéjét igenis imádjuk. Mert, ha a test a teremtés része is, mégis Isten testévé lön. Ezt a testet nem úgy imádjuk, hogy az Igétől elválasztjuk. Ha az Igét imádjuk, éppenséggel nem szándékunk őt a testtől elválasztani, hanem jól fölfogva e szót: És az Ige testté lön, pontosan a testben lakozó Igét ismerjük

el Istennek. S akadhatna balga, aki azt mondaná az Úrnak: «Hagyd el testedet, hogy imádhassalak?» Csattanósan szól Szent Ágoston: Krisztus, Isten Fia, imádkozzék érettünk, és imádkozzék bennünk, és imádtassék tőlünk. Imádkozik értünk mint főpapunk, imádkozik bennünk mint fejünk, imáadásban részesül tőlünk, mint Istenünk». (In Psalmum 85.)

Mindezt, s amit az előző megbeszélésünkben már is tudunk Isten imáadásáról, szem előtt tartva nem nehéz átlátunk, hogy Krisztust, aki az emberi testet magára öltött isteni Ige, egy tisztelet, mégpedig imáadás illeti. Tudjuk már, hogy minden tisztelet végelemzésben személynek szól, márpedig Krisztus személy, tehát egyféle tisztelet illeti meg. De mert ez a személy isteni, Krisztusnak isteni tisztelet jár. Nem változtat ezen, hogy ez az egy személy két természetet egyesít magában. Mert akár az emberi, akár az isteni természetre irányul tiszteletünk, az mindig az Ige személyébe torkollik bele. Az ember Krisztus nem másvalaki, mint az Isten Krisztus. Tehát ha mint emberhez közelítünk is, a vele személyes egységben levő istenség miatt imádjuk.

II. Mármost *az a Krisztus, aki Istennek vele egy-lényegű Fia, az emberré testesült örök Ige, megígérte, hogy tulajdon testét és véréát adja a hívőknek ételiül és italiul.* Halljuk, mit mond: «Én vagyok az élő kenyér, ki mennyből szállottam alá. Ha valaki e kenyérből eszik, örökké él; és a kenyér, melyet én adandó vagyok, az én testem a világ életéért. Bizony, bizony mondom nektek, ha nem eszitek az Emberfia testét és nem isszátok az ő véréát, nem leszén élet ti bennetek. Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, örök élete vagyon és én föltámasztom őt az utolsó napon. Mert az én testem bizonynyal étel, és az én vérem bizonynyal ital. Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, énbennem lakik, és én őbenne». (Jn. 6, 48. sk.) Bizonyos tehát, hogy Krisztus maga tulajdon testét és véréát helyezi kilátásba igazi eledeliül. Ez szavainak betűszerinti értelme, hisz ő maga mondja, hogy teste valósággal étel és vére valósággal ital. Állító és tagadó formában ismételten hangsúlyozza, hogy azt

enni és inni kell, sőt ezt oly erőteljes kifejezéssel teszi, mint a görög *τρῦγεῖν* ige = rágni. Ha e szavak tartalma nem volna annyira rendkívüli, bizonyára soha senkinek se jutott volna eszébe másképp értelmezni. Az Úr szavainak átvitt, képletes értelmezése kizárt dolog a szentírási nyelvhasználat szerint. Ugyanis valakinek testét enni annyit jelent, mint ádázul halálra üldözni. Képtelen gondolat, hogy Jézus az örök élet föltételéül az ő ádáz üldözését tűzte volna ki. S ha mégis, illet, meg kellett volna magyaráznia, betűszerinti értelemben veendő-e szavai, vagy pedig átvitt értelemben? A betűszerinti értelem mellett szól a hitetlenkedő zsidók vetekedése: Mikép adhatja ez nekünk az ő testét eledelül? Még az őt hallgató jóakaratók, a tanítványok között is akadtak, akik kemény beszédnek minősítették e rendkívüli kijelentést s az Üdvözítő, akinek módjában állott volna felvilágosítani őket arról, hogy szavait csak jelképes értelemben kell venni, hallgat.

De az Üdvözítő *az utolsó vacsorán meg is valósította* Szent János evangéliumából ismertettük *ígéretét: a kenyér és bor színe alatt valósággal testét és véréát adta tanítványainak eledelül.* Ezt bizonyítják szavai. Mert mielőtt a kenyeret átnyújtaná, azt mondja: Ez az én testem. Hasonlóképen cselekszik a kehely átnyújtásakor: Ez az én vérem. Megerősítik ezt az utolsó vacsorának fontos körülményei is. Az Üdvözítő ugyanis akkor, földi életének befejezésekor, végrendelkezett. Ámde végrendelkezéskor nem lehet, mert a végrendelet érvényét tekintve, föltöbb kockázatos, hasonlatokkal élni. Ezt bárgyúság és méltatlanság volna föltételeznünk az Örök Bölcsességről. De perdöntő a másik körülmény is, hogy t. i. az utolsó vacsora résztvevői, egyben az elrendelt cselekmény megbízott és fölhatalmazott jövőbeni végrehajtói, szószerint vették Jézus szavait s nem intéztek hozzá — más esetekhez hasonlóan — kérdést, mint értsék a mondottakat. Utóbb pedig mikor leírták az eseményt, szintúgy nem fűztek hozzá magyarázatot, nünt kelljen azt érteni. Minden más magyarázat csüörtörtököt mond. Már Luther fölpanaszolja 1527-ben

Wider die Schwerngeister c. könyvében, hogy ki ezt, ki azt a szót nyúzza az Üdvözítő kijelentésében és így bolondítja őket az ördög. Rasperger Keresztély tollából 1577-ben megjelent egy protestáns munka ily címen: Ducentae verborum: hoc est corpus meum interpretationes — magyarul: Kétszáz értelmezés erről a kifejezésről: Ez az én testem. A tévedés látnivalóan sokfejtű s ez mutat rá bizonyító erővel az igazság egységére.

Az *Üdvözítő* azonban azt is *akarta, hogy valahányszor* rendelkezése értelmében *az Eucharisziát ünneplik*, azaz Istent hálaadó imádásban részesítik, *mindannyiszor a kenyér és bor külseje alatt megjelenjék az Ő teste és vére*. Tehát nemcsak tanítványainak adta az utolsó vacsorán, hanem időtlen időkre összes követőinek szánta. Kifejezetten meghagyta: *Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre*. (Lk. 22, 19.) Új szövetséget kötött az emberiséggel, azt megpecsételte tulajdon teste és vére áldozatával. A szövetség örök időkre szól és a szövetségi áldozat bemutatása addig áll fenn, és az áldozat addig kerül bemutatásra, míg tart a szövetség. Megmondotta, hogy tulajdon testével és vérével akarja táplálni összes hívőit. Azt a kifogást, mely belekapaszkodva «Ezt cselekedjétek az én *emlékezetemre*» kifejezésbe, ellentmondást lát benne, mert aki valósággal jelen van, arról nem kell megemlékezni, akinek pedig emlékezetét üljük, az nincs jelen: könnyen elintézhetjük. Ugyanis természetszerű megemlékezni arról, aki *láthatatlanul* van jelen. Hisz' Istenről is megemlékezünk, sőt meg is kell emlékeznünk életünk során mindenkor, holott állandóan és mindenütt jelen van.

A keresztény hagyomány összetevőinek, az egyházatyáknak nyilatkozatai hiánytalan egyöntetűséggel vallják Krisztus valóságos jelenlétét az Oltáriszentségben. Ha sorainkból csak néhányat idézek, ez azért történik, mert egyszeri hallásra úgysem jegyezhető meg egészen pontosan sem neveik, sem szavaik. Tertullian szerint: a mi testünk Krisztus teste és vére által táplálatik, hogy a lélek is kövéredjék Isten által. Jeruzsálemi Szent Cirill kérdi: Mikor tehát ő maga mondotta a kenyérről:

Ez az én testem, ki mer habozni; és mikor ő maga biztosított: Ez az én vérem, ki mer kétkedni? — Magneziai Makárius: Az Oltáriszentség tehát nem testének és vérenek képe, mint némelyek ostoba fővel csacsogták, hanem valósággal az ő teste és vére. — Aranyházú Szent János: Be' sokan mondják mostanában: Szeretném látni alakját, arcát, ruháját, saruját. Őt magát látod, Őt magát érinted, Őt magát eszed. Összegezzük a megtárgyaltakat: Krisztust, az Atyával egylényegű Istent, teremtetlen kiválóságánál fogva imádás "illeti. Krisztus emberi természetének a vele egy valót képező istenségéből folyólag szintúgy imádás jár. Ez az imádásra jogosult Krisztus ígérte tulajdon testét ételül és italul. ígérte az utolsó vacsorán megvalósította s egyben elrendelte, hogy a kenyér s bor külseje alatt megjelenő testében és véreben követői az idők végeiglen részesüljenek. Ha tehát ugyanaz a Krisztus van jelen oltárainkon, akit imádás illet, kérdem tőletek és minden józaneszű s főleg jóindulatú embertől: bálványozás-e a katolikusok imádságában felolvadó lelki, és külsőségeiben is — minő a lebomlás és térdhajtás — megnyilvánuló hódolata az Oltáriszentségben közöttünk állandósult Istenember előtt? Nem és nem! Ha pedig nem az, minden kákan csomót kereső, nagyképű és akadékoskodó okoskodás ellenére se lehet nekünk más imádságunk, mint ez: Imádunk téged, leghölgtebb Úr Jézus Krisztus, itt és világszerte létező valamennyi templomodban, és áldunk téged, mert szent kereszted által megváltottad a világot (Szent Ferenc). Amen.

III.

A katolikusok Mária-tisztelete nem bálványozás.

«A Magasságbeli szájából jöttem én elő, mint elsőszülött valamennyi teremtmény előtt. (Sir. 24.)

Máriáról éneklí az egyház, hogy ő egymaga az összes eretnekségek diadalmas cáfolata s a katolikus igazság győzelmi zászlaja. Innen van, hogy az eretnek-

ségek az ebionita és nesztorianus tévtanok óta a protestantizmuson keresztül el egészen napjaink észlelvi törekvéseiig ösztönös következetességgel és ádáz vakbuzgósággal igyekeznek a Szűzanya tündöklő alakját elhomályosítani.

Kitűzött célunk, hogy alaposan kitisztázzuk fogalmainkat mindazokra a pontokra vonatkozólag, amelyekben minket a bálványozás vádjával szokás illetni. Mivel a katolikusok Mária-tisztelete is ebben a beállításban szerepel az ellenfelek kisajátította nagy nyilvánosság előtt, lássuk mai elmélkedésünkben, van-e oka egyetlen katolikus hívőnek is riadtan felfigyelni a nagy zenebonára? Megokolt-e, hogy a katolicizmus anyatejével kicsi korától magábaszított Mária-tiszteletben megtorpanjon, alábbhagyjon, attól esetleg teljesen eltávolodjék?

Tételünk így hangzik: mi Szűz Máriát nem imádjuk, nem imádkozhatjuk, mivel nem Isten, ellenben tiszteljük, mert szent. Más, teremtett kiválóságuk miatt tiszteletre érdemes nagyjainknál pedig kiadósabb tiszteletben részesítjük, mert szentsége amazokénál jelentékenyebb.

I. A szentség nemleges oldaláról tekintve büntelenség, tevőleges oldaláról szemlélve a malaszt és erények birtoka. Szűz Mária büntelenségének csúcspontja és gyökere az ő szeplőtelen fogantatása. Mivel pedig ez egyúttal tevőleges szentségének, malasztalteljességének is legbeszédesebb kifejezése, a szeplőtelen fogantatást a katolikus érzék úgy tekinti, mint Mária szentségének foglalatát és zálogát. *Szűz Mária valóban szeplőtelenül fogantatott, vagyis a mindenható Isten páratlan kegyelméből és kiváltságoló felségjogából Krisztus Jézusnak, az emberi nem Megváltójának érdemeire való tekintettel fogantatásának, tehát létezésének első pillanatában az eredeti bűnnek minden szennyétől óva maradt.* Mária tehát mentes a megszentelő kegyelemnek Ádámokozta bűnjellegű hiányától. Ment az eredeti bűnnek mintegy anyagi elemét alkotó rendetlen kívánságtól is. Mivel a mostani üdvrendben súlyos büntől való tisztulás nincs kegyelem nélkül, a szeplőtelen fogantatás azt is jelenti, hogy Mária létezésének első pillanatától rendel-

kezik a megszentelő malasztal és az annak kíséretét képező természetfölötti erényekkel.

Mária szeplőtelenége mindjárt létével veszi kezdetét. Minthogy az eredeti bűnnek s a kegyelemnek is székhelye a lélek, ez a szó *fogantatásának pillanatában* azt jelenti, hogy Mária szeplőtelen, mióta Isten teremtő tevékenysége megteremtette az ő lelkét és egyesítette testi szervezetével. Szűz Máriának e megóvása Isten különös kegyelme és oly kiváltság, melyben más teremtmény nem részesült. Létesítő oka a kiváltságoló Isten.

Érdemszerző oka az Úr Krisztus megváltói tevékenysége. Tehát Szűz Mária is Jézus Krisztus megváltói érdemeire való tekintettel mentesült az eredeti büntől, miként mi. Ő is a megváltottak közé tartozik mint mi, csak más módon.

A szeplőtelen fogantatás Istentől ki van nyilatkoztatva, tehát feltalálható a hit forrásaiban, legalább burkoltan.

Az ősevangélium szövege a közismert ellenkezésről a kígyó, az asszony, és az asszony ivadéka között messiási jövendölés és burkoltan tartalmazza a szeplőtelen fogantatást. A kígyó-verő ugyanis a megtestesült Ige, aki a sátánt legyőzte személyesen és elvben, jóllehet a sátán vele is megfizeteti a szenvedés és halál adóját. De mivel az asszonnak *egy ivadéka, egy meghatározott egyén az*, ki a teljes győzelmet kivívja a sátán fölött, és ez a Megváltó, ennek a diadalnak részese is *egy asszony, szintén egy meghatározott egyén*. Nos, a kígyó-tipró Megváltóval egészen sajátos kapcsolatban van Mária, s ez a kapcsolat alanyi és tárgyi ellentétet jelent a sátán s az asszony között. Vagyis kizár a kígyó-tiprónak anyjában minden bünt, mely a sátán diadala, tehát az eredeti bünt is, annyival inkább, mert Istennek az ősevangéliumból ismert szava az eredeti bűnnel kapcsolatban hangzott el.

További bizonyíték az angyal köszöntése: Malasztal teljes. A kifejezés s a helyzet is, amelyben elhangzott, arra utalnak, hogy az angyal Máriának az istenanyai méltóságra való kiválasztottságát hangsúlyozza. Csak-

hogy ez a méltóság olyan jellegű ám, hogy kegyelem és szentség nélkül el sem gondolható. Ezt világosan mutatja az angyali üdvözet folytatása: Az Úr van teveled, tehát közösséget tart vele a sátáni ellenkedéssel szemben. Aki malasztal teljes, s aki az Úrral közösségben él, — föltéve, hogy a bűn szennyje érintette volna — nem lenne korlátozástól mentes teljes kegyeiműnek, áldottnak mondható.

A szent hagyományból egyebeket mellőzve csak azt emeljük ki, hogy az egyházatyák felsőfokban beszélnek Mária szentségéről, úgyhogy az a bűnnek minden fajtájával összeférhetetlen: szentnek, legszentebbnek, feddhetetlennek, minden büntől és szeplőtől mentnek mondják. így például Szent Efrém: «Nincs tebenned Uram, szenny, sem szeplő nincs a te anyádban». Szent Ágoston a pelágiánusokhoz: «Minden ember bűnben van, kivéve azonban Szűz Máriát, akiről az Úr Krisztus tisztelete miatt egyáltalán hallani sem akarok, mikor bűnről van szó». (Natura et gratia.)

«A *fiak dicsősége anyjuk tisztessége*) — olvassuk a Példabeszédek könyvében. Nos Krisztus abszolút szentsége kívánja, hogy egészen szent legyen a tő is, melyen fakad a legszentebb sarj. Az Üdvözítőt kegyeletes fiúi lelkülete készíti, hogy megváltó erejét különösebb módon megmutassa szent anyján! — És nem illő-e, hogy a *második Éva* legalább is olyan szent legyen, mint volt az első, aki az áteredő bűn *szeplője nélkül* került Ádám oldalára? — És nem illik-e Krisztushoz, hogy mint *második Ádám*, miként az első, egészen szüzi talajból legyen alkotva? A hívő gondolkodás sose tudna abba beletörődni, hogy a Szentháromság választott hajléka, ha mégoly rövid ideig is, a sátán tanyája volt.

II. *De szent Szűz Mária azért is, mivel Isten különös kiváltságánál fogva élete egész folyamán ment volt minden súlyos és bocsánatos személyes büntől.* Az ősevangélium szerint az asszony és a sátán között teljes az ellentét, és az asszony maradéktalanul diadalt aratott fölötte. Ámde minden személyes bűn a sátántól szenvedett

személyes vereség is. Az újszövetség Szűz Máriát *malasztal teljesnek*, tehát szentnek állítja oda oly fokban, hogy azzal még az áteredő bűn sem egyeztethető össze, nemhogy a halálos személyes bűn. A személyes bűn erkölcsi gyalázat; ámde az anya gyalázata fiának is szégyene. Krisztussal kapcsolatban szabad-e ilyenre még gondolni is? Továbbá minthogy Mária egyrészt kegyelemmel teljes, másrészt ment a rendetlen kívánságtól, a vétkezés lelki forrásai nála egészen el vannak torlaszolva.

Hogy Mária egész élete folyamán ment volt a rendetlen kívánságtól, az a szeplőtelen fogantatás tételéből is következik, hiszen az *egyképen kizárja a személyes bűnre csábító gerjedelmet s a bűnös hajlamot*. Mit sem könnyebb bizonyítani, mint ezt az állítást. A rendetlen kívánság erkölcsi árnyékot vet a lélekre. Szűz Máriához, a Szentháromság hajlékához, a szentek szentjének anyjához illet, hogy a bűnnek árnyéka se férközzék. De az ősevangélium is bizonyítja, hogy ez így volt. Mária és a sátán között, a két ellenség között nem állhat fönn érdekközösség. Márpedig a rendetlen kívánság az ördög hatalmának és diadalának egy nyúl-ványa és serény pionírja, úttörője. De azért se lehet benne rendetlen kívánság, mert az következménye az áteredő bűnnek. Szűz Máriából hiányzik az ok: az áteredő bűn, tehát hiányzik a következmény, a rendetlen kívánság is.

III. *Mária tiszteletünk alapossága, indokoltsága mellett bizonyít az Ő pozitív szentsége is. Ezt a szentségét az angyal így jellemzi: malasztal teljes.* Ez a kegyelemmel teljesség, mely már az őskeresztény hagyományban az atyáknál és utóbb az egyház ajakán Szűz Mária állandó jelzője, *közvetlenül és gyökérszerűen Máriának az isten-anyaságra kiválasztottságát*, tehát Isten páratlan kegyét jelenti, de velejár a kegyes nagy hivatottsággal arányos belső ékesítés.

Miben áll Szűz Mária szentsége tartalmilag? Áll elsőbbit a megszentelő malaszt bőségében. A jelen üdvrendben a malaszt a természetfölötti szentség formai oka,

mely közlődés és bennmaradás útján szentté teszi a lelket nélküle a természetfölötti rendben nincs, nem létezik Isten előtti kedvesség. Amint Krisztusban megvolt a kegyelem az ő állagi szentsége mellett is, úgy nem lehet el nélküle szent anyja sem. — Mária szentsége tartalmilag *a megszentelő malasztot kísérő természetfölötti erényekben is áll*. Épp ezek hozzák őt annyira közel a hívők szívéhez és valláserkölcsei igyekezetéhez. A szentírás kiemeli hitét, az atyák által is ünnepeelt engedelmes-ségét (Éva engedetlenségével szemben), Isten iránti teljes odaadását, felebaráti szeretetét, alázatát, szemérmességet, szüzességét, lelki erősségét, reményét, magányszeretetét, a Szentlelket sóvárgó epedését, és a természetfölötti javakért való buzgóságát.

Miben áll Szűz Mária szentsége fokozatilag? Fokozatilag a kegyelmi gazdagságot a Szentírás útmutatása szerint (Ján. 1, 14; Csel. 2, 4, 6, 8) mindig annak a személynek mivoltához és kiválóságához kell mérni, akit illet. Mivel Mária a legnagyobbra van hivatva, mit teremtmény elérhet, joggal következtethetni, hogy már fogantatásakor bőségesebb kegyelmet nyert, mint bármely más személy. Ez a kegyelem élete folytán gyarapodott dologi teljesítmény következtében, különösen Krisztus Urunk fogantatásakor a Szentlélek egészen sajátos leereszkedése és az örök Ige megjelenése által. De gyarapodott személyes teljesítmény által is, mert Mária hozzánk hasonlóan a hit homályában járt, bár hitének életét a mennyei remény hajnalcillaga a miénknél jobban átvilágította.

Ezekután annak tudatában, hogy a vallási tisztelet egyenesen és közvetlenül személynek szól, és a személy méltóságához igazodik, vitás-e, kérdéses-e, hogy a teremtett személyek között legmagasabbra emelkedett lényt, tehát Máriát a legnagyobb tisztelet illeti meg? *Ezt meg is kapta* már az Üdvözítő fogantatásakor, mert az angyal malaszttal teljesnek üdvözölte. E mennyei üdvözlés földi visszhangja volt Erzsébet köszöntése Máriának nála tett látogatásakor, mikor is nagy szóval fölkinálta amaz és monda: «Áldott vagy te az asszonyok között,

és áldott a te méhednek gyümölcse! Honnét vagy on az nekem, hogy az én Uram anyja jöjjön hozzám?» (Luk. 2, 41-43.) Ezzel megjelöli a Mária-tisztelet jogi alapját is: Máriát Ura, azaz Istene anyjának mondja. De maga Szűz Mária is jövendöl a Szentlélek ihletében: «íme, mostantól boldognak hirdet engem minden nemzedék». (Luk. 2, 48.) Ezzel kimondja a keresztény istentiszteletnek egyik alaptörvényét, melyet a századok fényesen igazoltak.

Igaz, élete további folyamán nem olvasunk többet külső megtiszteltetésekről. Neki ugyanis mindenben szent Fia nyomdokain kellett járnia. Guidbert írja: «Amint szent fiában a dicsőséget megelőzte a megaláztatás állapota, úgy anyjában is az alázatot, mely reá Fiáról átszármazott, követte a fölmagasztalás». (De laude S. Mariae 2.) Ez a rejtettség és alázat folytatódott az első három század egyházi életében. Ebben az időben az atyák Szűz Mária iránti tiszteletüket *elméletileg* oly erősen juttatták kifejezésre, hogy a következő századok alig tettek túl rajtuk. De azokban a zivataros időkben az egyház kultusz-élete nem tudott nyugodtan kibontakozni. A kegyeletos emlékezés homlokterében a vértanúk állottak haláluk napjával és körülményeivel. Továbbá nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy Szűz Máriát a keresztények a Jézus Krisztussal való szoros kapcsolat miatt együtt ünnepelték szent Fiával, akár csak a betlehemi pásztorok s a napkeleti királyok is hódoltak az anya ölén pihenő kisednek. A második századból származó első Mária-képek, amelyeket a katakombák őriznek, szintén így ábrázolják Máriát. Ami tehát a hitben és lelki tiszteletben ily szorosan összetartozott, a külső vallásos tiszteletben természetesen csak lassan tudott különválni.

De amint nagy Konstantinnal az egyház felszabadult a százados nyomás alól, a külső Mária-tisztelet is hatalmasan nekilendült. A kollyridiánusok túlzásai bizonyosságot tesznek, mennyire gyökeret vert a nép lelkében. Epifánusz az eretnekek ellen történt felszólalásában a túlzást élesen elítéli, de a Mária-tiszteletet

kifejezetten megerősíti: «Mária egészen fölséges és szent s teljességgel tiszteletreméltó, bár nem egészen az imádásig!» Nazianzi Szent Gergely elsőnek tett tanúságot, hogy egy szüzességében veszélyeztetett nő segítségül hívta Máriát. Szent Efrém himnuszából és homiliáiból oly bensőséges Mária-tisztelet szól, melyet a középkor aligha haladott meg. Kr. u. 380 körül megjelenik az első Mária-ünnep és épülnek az első templomok tiszteletére. Hatalmas lendületet nyert a Mária-tisztelet az efezusi zsinaton, mely ünnepélyesen kimondotta a Mária-tisztelet jogcímét, az istenanyaságot. Az V. században megjelennek az első Máriát dicsőítő szentbeszéddek, a VI-ban a Mária-dalok. A középkor áhítatéletének közismert jellegzetes vonása a boldogságos Szűz lelkes tisztelete, mely a kultusz minden kifejező eszközét, az ünnepet, a templomot, szentképet, irodalmat, művészetet fölhasználja, hogy segítse valóra váltani a Magnificat fölséges jövendölését: «íme mostantól boldognak hirdet engem minden nemzedék». S ha a nép netán itt-ott túlzásokba esett, az egyház ezek ellen mindig sietett óvó szavát fölemelni. Így tett a trienti zsinat is.

Tudatlanság, mely nem különböztet a teremtetlen kiválóságnak járó vallásos tisztelet, vagyis az imádás s a teremtett kiválóságnak járó egyszerű vallásos tisztelet között, foghatja csak reánk, hogy Istenen kívül mást is imádunk. Igaz, hogy a katolikus tan szerint Szűz Máriát a szentekétől megkülönböztetett, kiválóbb vallási tisztelet, amely azonban mégsem imádás, illeti meg, de ennek épp elegendő okát ismerjük a most megtárgyalt kiváltságokban: a szeplőtelen fogantatásban s a Szent Szűz méltóságában. Botorul gondolkozik az olyan ember, aki abból, hogy én mélyebben emelem le a kalapomat valaki előtt, mint egy másik ember előtt, a tiszteletadás e külsőségéből a belső indíték lényegi különbségére merne következtetni.

Mária-tiszteletünk igenis jogosult. Nem haladja túl a teremtett kiválóságot megillető vallásos tiszteletadás kereteit, ellenben azokon belül kifejezésteljes, színes, bensőséges, hangulatos, — mindenképen hozzá-

illeszkedő ahhoz a személyhez, akire az egyház Sirák fia könyvének következő szavait alkalmazza: «Magasra nőttem, mint a cédrus a Libanonon, mint a ciprusfa Sión hegyén. Felnőttem, miként a pálma Kádesben, mint a rózsaliget Jerichóban, mint a díszes olajfa a síkságon; magasra nőttem, mint a platán a víz mellett. Illatozom, mint a fahéj és a fűszeres balzsam; jó illatot fakasztok én, mint a szőlőtő és virágból pompás, dús gyümölcs terem. Jertek hozzám mind, kik megkívántok engem, és teljetez el gyümölcsseimmal». (V. Ő. Sirák fia 24, 17-28.) Amen.

IV.

Az angyalok tisztelete nem bálványozás.

«Az Úr anyala az öt félok körül lakozik és megmenti őket.» (Zsolt. 33.)

A teremtett kiválóságokkal bíró létezők tisztelete során mai megbeszélésünkben elérkeztünk a testetlen lényekig, akiket angyalok néven ismerünk. Ez a szó a görög *ἄγγελος*-ból veszi eredetét s magyarul küldöttet jelent. De, mert hivatalt fejez ki s nem minőséget, jelenthet bárminő isteni küldöttet. Így jeleníti a Szentírásban Keresztelő Jánost, sőt az ószövetségi Malakiás prófétánál magával az Üdvözítővel is e néven találkozunk. Általában mégis ez az elnevezés az embernél különb szellemi valókat jellemző meghatározás, olyanokat, akik a mi tapasztalásunk számára hozzáférhetetlen világrendet alkotnak. A Szentírás őket gyakran Isten fiainak, sokszor mennyei seregeknek mondja.

Az angyalokról szóló katolikus tan nem könnyű feladat elé állítja a hittani tárgyalást. Teremtményekről van itt szó, aminők mi is vagyunk, de merő szellemi természetük a mi érzéki osztályozáshoz szokott gondolkodásunknak sok nehézséget szerez. Ezért nem csoda, hogy amilyen határozott a kinyilatkoztatás az angyalok létezését és természetfölötti helyzetét illetőleg, annyira tétova a hittudományos elmélődés, mikor mivoltunk

és a látható világhoz való viszonyuk pontosabb meghatározásáról van szó. Az idevaló vizsgálatok megindítója Pseudo Dionysius, a Mennyei sorrend című művével. Sok és értékes anyagot szolgáltat, mint annyi más kérdésben, Szent Ágoston. A többi egyházatyák közül különösen Nagy Szent Gergely és Damaszkuszi Szent János mutatkoznak az angyalokról szóló katolikus tan szakértőül.

Tételünk: az angyalok, Isten mindenható teremtő tevékenységével az időben semmiből létrehozott s az embernél tökéletesebb szellemi valók. Isten boldogító színe látására lévén hivatva, természetfölötti állapotuk véglegesülése előtt próbát kellett kiállniok. Akik a próbát kiáltották, nyomban Isten színe elé kerültek s Isten akaratából a végítéletig részt vesznek a világ kormányzásában, gondját viselik az embernek. Ezeket a jó angyalokat vallásos tisztelet illeti meg, mely a teremtett kiválóságok méltatásából származott vallásos tisztelet, tehát nem imádás, következésképpen nem is bálványozás.

I. *Vannak angyalok, vagyis az embernél tökéletesebb szellemi valók.* A zsidók közül tagadják a szadduceusok, akik «azt mondják, hogy nincs föltámadás, sem angyal, sem lélek». (Csel. 23, 8.) Tagadja az anyagelvű bölcséleti irány, mely általában nem akar tudni a szellemi világról. Tagadják az észelvű bölcselők, akik szerint a legkiválóbb teremtmény az ember. Tagadják végül a szabadelvű protestánsok is, akik az angyalok hitét az isteni gondviselő tevékenység költői szemléltetésének, továbbá emberi erények, illetve bűnök megszemélyesítésének, vagy pedig kölcsönvett vallási motívumnak tekintik.

Nagy Szent Gergely azt mondja: «Hogy angyalok vannak, a Szentírásnak majd minden lapja tanúsítja». (In evang. hom. 34.) S csakugyan: Kerubok őrzik az elveszett Paradicsomot. A pátriárkák történetébe döntő módon beleszövődik Isten angyala. Megjelenik Ábrahámnak, Hágárnak a pusztában, Eliezernek az idegenben. Jákob a mennyei lajtorján föl- és alászálló angyalok seregét látja. Angyalok szerepelnek Izrael nemzeti föl-szabadulásában, az Egyiptomból való menekülésben;

a próféták hívásában és működésében; a magánélet eseményeiben, mint azt Tóbiás története mutatja. Az Üdvözítő életét fogantatásától kinszenvedéséig és föl-támadásáig kísérik, és ott virrasztanak a születő egyház bölcsőjénél. Az Üdvözítő tanításaiban sűrűn emlegeti őket. Szent János evangéliumában ritkábban esik szó róluk, mint a többi három evangélistánál, de annál többször találkozunk velük a Jelenések Könyvében és Szent Pál apostolnál.

A hagyomány tanúságát ebben a kérdésben világosan megszólaltatja Origenes: «Ami az ördögöt és angyalait és a velük ellenlábás szellemeket illeti, az *egyházi* igehirdetés tanítja, hogy vannak; de hányadán és hogyan vannak, nem terjesztette elő világosan». S csakugyan az egyházatyáknak az angyalok létezését hirdető bizonyága egyöntetű.

A hittanilag fölkészült elme az erkölcsi bizonyosságot megközelítő valószínűséggel tudja bizonyítani az angyalok létezését. 1. *A teremtés rendjéből és tökéletességéből Aquinói Szent Tamás* így érvel: Isten a világot azért teremtette, hogy mint az ő tökéletességének utánzata, kiválóságának hirdetője és megtestesítője legyen. Ámde Isten léttartalmának végtelen tökéletességét a világ nem tudja kimerítően utánozni; megközelíteni csak azáltal képes, hogy a valóknak lehetőleg gazdag változatosságát termeli. S csakugyan azt látjuk, hogy a látható világ lényei az alaktalan anyagtól a kristályos anyagon keresztül a növények és állatok egyre tökéletesülő rendjein át az ember felé haladnak, aki már anyagi és szellemi való egyszerre. Ez a rangsor megmaradó következetességgel arra irányul, hogy betetőzését merőben szellemi valók alkossák. Bennük a teremtés, mely a *merő* anyagban legmesszebb eltávolodott létezésében az Istentől, ismét egészen közel jut alkotójához, aki tiszta szellem. — 2. A későbbi hittudósok ehhez egy *célszerűségi megfontolást* fűznek. A teremtés rendeltetését, Isten dicsőítését teljesen csak az eszes teremtményekben éri el, mert csak ezek képesek Istent formailag föl- és elismerni. Ha már most az ember az

egyetlen szellemi való a teremtett mindenségben, egyrészt nagyon szegényen van képviselve éppen a legkiválóbb teremtési eszme, a szellem; másrészt nem lesz, aki az ember előtt is rejtve maradt szépségek méltatása által dicsőíti majd Istent.

II. *Az angyalok teremtmények, azaz Isten mindenható teremtő tevékenységével semmiből hozta létre őket.* A Szentírás tanítása világos: «Benne teremtett minden az égben és a földön, a láthatók és a láthatatlanok, a trónusok, az uralmak, a fejedelemségek és a hatalmaságok egyaránt: Minden őáltala és őérette teremtett». (Kol. 1, 16.) A szentatyák élesen tiltakoznak a manikeusoknak ama fölfogása ellen, hogy szellemek eredhetnek Isten állagából. Ésszel is könnyű fölnéni, hogy az angyalok csak teremtés útján jöhetnek létre. Mint szellemi valók ugyanis egyszerűek; tehát nem származhatnak megosztódás útján, ami velejárója minden nemződésnek. Istentől azért nem szakadhatnak ki, mert Isten föltétlen egyszerűsége és változatlansága minden megoszlásnak még gondolatát is kizárja.

III. *Az angyalok az időben jöttek létre.* Ezt a hitigazságot a IV. lateráni zsinat imígy rögzíti: «Az idő kezdetén teremtette Isten az angyali világot». A szentatyák jórésze ezt kifejezve látja már a szentírás első versében: «Kezdetben teremté az Isten a mennyet és a földet», melyet általában úgy értelmeztek, hogy kezdetben teremtette Isten a látható és láthatatlan világot. Az apostoli hitvallás cikkelyét: Hiszek Istenben, mennynek és földnek teremtőjében, a Szent Atanáz-féle hitvallás így adja: az összes látható és láthatatlan valók teremtőjében.

IV. *Az angyalok az embernél kiválóbb szellemi valók* a IV. lateráni zsinat szerint is, mely ebben a rangsorban: Anyag, anyag-szellemi egység (az ember), szellem, az angyalokat teszi meg felsőfoknak. Ha az angyalok anyaghoz kötött szellemek volnának, nem képviselnének új fokot a teremtésben, hanem csak finomabb kiadásban megismételnék az ember-eszmében is kifejeződő teremtői gondolatot,

1. A szentírás állandóan szellemeknek nevezi az angyalokat. Ezzel tiszta szellemeknek akarja őket mondani, nem ugyan forma szerint, de igenis tartalmilag: *a)* Maga az Üdvözítő értelmezte hitelesen a szentírási szellem-fogalmat, midőn föltámadása után megjelent tanítványainak: «Tapintsatok meg és lássátok, mert a léleknek húsa és csontjai nincsenek, amint látjátok, hogy nekem vannak». — *b)* Az angyalokat tudatos ellentétben az emberrel nevezi szellemnek: «Mikor a tisztátalan lélek kimegyen az emberből». (Lk. 11, 24.) . . . «Nem a test és vér ellen kell tusakodnunk, hanem a fejedelemségek és hatalmasságok ellen . . . a gonosz lelkek ellen a levegőben.» (Ef. 6, 12.) Ha tehát az angyalok a szentírás előadása szerint testben jelennek meg, ez a testük csak látszatos, mint Rafael maga mondja Tóbiásnak: «Látszotam ugyan enni és inni veletek; de én láthatatlan étellel és olyan itallal élek, melyet az emberek nem láthatnak». (Tób. 12, 19.) — Ami a hagyományt illeti, a szentatyák tekintélyes része kifejezetten szellemiséget tulajdonít az angyaloknak. Igen határozottan ebben az értelemben foglal állást Szent Tamás is és vele a középkori hittudósok túlnyomó többsége.

2. Az angyalok mint szellemi valók értelemmel és akarattal rendelkeznek, és mint a világba tényezőkként beállított valóknak van *tetterejük és hatalmuk*, *a)* Értelmük az emberénél sokkal kiválóbb. Ez a szentírás biztos tanítása, mely az angyali kiválóságot általában, és az angyali tudást külön, eszmény- és mértékként állítja oda az ember számára. A zsoltáros általánosságban mondja: «Kevéssel tetted őt (az embert) kisebbé az angyalnál». (8, 4.) Azután a tudást illetőleg: «Te pedig, Uram, királyom, bölcs vagy, mint bölcsessége van Isten angyalának, hogy érts a földön mindeneket». (Kir. II. 14, 20.) Az Üdvözítő szerint az ítélet napját senki sem tudja, «még az ég angyalai sem». (Márk 13, 32.) Ha tehát az ég angyalai *sem*, ez a kizárásos hivatkozás rámutatás az angyalok magasabb szellemi képességeire. — *b)* Hogy van személyes szabadakaratuk, következik

szellemisségükből. A szentírás kifejezetten is tanúsítja, mikor erkölcsi magatartást tulajdonít nekik: «Áldjátok az Urat, angyalai mind, ti erős hősök, kik teljesítitek szavát, mihelyt meghalljátok parancsának hangját». (Zsolt. 103, 20.) Az angyalok próbája, és közülük sokaknak bukása csak a szabadakarat föltevése mellett lehetséges. — Minthogy az angyalok értelme áthatóbb az emberénél, nevezetesen tisztábban látják a célokat, kivált a végcélt s a kínálkozó eszközök alkalmasságát vagy alkalmatlanságát, s mivel a test és anyagvilág kísértései nem vetnek gáncot célirányos törekvéseiknek: akaratum az embernél sokkal nagyobb erővel, állhatatossággal és következetességgel irányul a jóra.

V. *Az angyalok mind Isten boldogító színe látására voltak hívva.* A szentírás a jó angyalokról gyakran mondja, hogy Istennél vannak, Istent látják: «Vigyázzatok, hogy meg ne vessetek egyet a kicsinyek közül — mondja az Úr Jézus —, mert mondom nektek, hogy azok angyalai az égben mindenkor látják atyám orcáját». (Máté 18, 10.) De a bukott angyalokról is azt tanítja az írás, hogy nem álltak meg az igazságban, és nem tartották meg méltóságukat. Valamennyit Jób Isten fiainak nevezi és Szent Pál úgy mutatja be, mint ugyanannak a természetfölötti országnak polgárait, melynek az emberek is tagjai. — Ez a szentatyáknak is meggyőződése. Szent Ágoston azt mondja: «Isten egyszerre hozta létre természetüket és adta kegyelmüket». A keleti atyák szerint az angyalok a Szentlélektől kapták ugyanazt a szentséget, mellyel ő természet szerint rendelkezik. Széltében tanítják azt is, hogy az ember teremtése csak a bukott angyalok okozta hézagok kitöltése végett történt. — A hittani megfontolás megállapítja, hogy az angyalok 1. a természetfölötti hivatásra rátermettek. Hiszen szellemek; és a szellem fogékony arra, hogy a legbensőbb Isten-közösségbe emeltessék. De viszont bármennyire kiváló lények is, természettől nincs mégsem képességük és jogcímük erre a közvetlen benső Isten-közösségre. Még a legjelesebb teremtmény is mérhetetlen távolban van Istentől. — 2. Az angyalok

tényleges természetfölötti hivatása eleve valószínű. Ha egyszer van természetfölötti rend, akkor abból nem lehetnek kirekesztve a legkiválóbb teremtmények. Ha az ember természetfölötti életre van hivatva, akkor nyilván a nála annnyival kiválóbb angyal is.

VI. *Természetfölötti állapotuk véglegesülése előtt az angyaloknak próbát kellett állniok*, vagyis szabad állásfoglalással tanúságot kellett tenniük Isten iránti hódoló odaadásukról. A bukott angyalokra nézve ez biztos hittani következtetés. A bukott angyalok ugyanis saját vétkükből lettek gonoszakká és estek ki természetfölötti állapotukból. Ez azonban csak úgy lehetséges, ha oly erkölcsi feladat elé voltak állítva, melytől természetfölötti állapotukban való megmaradásuk függött, vagyis ha próbán mentek keresztül. Amit Isten a szabad teremtményeknek ajándékol szánt, arranézve azt akarja, hogy megdolgozzanak érte, hogy kiérdemeljék azt.

VII. *Azok az angyalok, akik a próbát kiáltották, nyomban Isten boldogító színe látására jutottak.* Ezt a szentírás mindama helyei bizonyítják, hol az angyalokat mint Isten trónállóit, sőt kifejezetten Isten-látókat említi. A szentatyák a boldog angyalok közösségét mennyei Jeruzsálemnek ünneplik; benne látják a diadalmas egyház őselemét, mely a küzdő egyház mintaképe, anyja és reá váró vendéglátója. Boldogságukat a jó angyalok természetesen nem vesztik el többé; az Isten látásával összeférhetetlen a tényleges bűnözés.

VIII. *A végítéletig a jó angyalok Isten akaratából részt vesznek a világ kormányzásában.* A szentírás ugyanis a jó angyaloknak kétféle szerepet tulajdonít: a trónállást és a szolgálást. Szolgálatuk azonban nem gátolja a trónállói tisztjüket, és tiszta boldogságukat nem homályosítja el a szolgálat gondjai s a velejáró szomorú tapasztalatok. Az angyalok világkormányzati tevékenységének főbb mozzanatai a kinyilatkoztatás szerint a következők: tudtul adják az embernek Isten szántakat: «Áldjátok az Urat, minden őrangyalai, hatalmas fejűek, az ő igéjének cselekvői mihelyt beszéde hangját

halljátok». (Zsolt. 102.) Végrehajtják Isten üdvözítő és büntető akaratát. Isten elé terjesztik a jámborok imádságait. Lelkileg érdekelve vannak Isten országa ügyeiben: örülnek a bűnös megtérésén és az egyház gyarapodásán. Végítéletkor segídeknek a világbíró Üdvözítőnek.

IX. *A jó angyalok gondját viselik az embernek.*
A szentírás számtalanszor megismétli a zsoltáros gondolatát: «Angyalainak parancsolt felöled, hogy megőrizzenek téged minden utadban; kezükben hordoznak téged, netalán kőbe üssed lábadat». (Zsolt. 90.) Erkölcslileg bizonyos, hogy egyáltalán minden embernek van őrzőangyala. Az egyháznak erre vonatkozó hite elég világosan kifejezésre jut az őrangyalokhoz intézett imádságokban, a nekik szentelt oltárookban és ünnepekben. Mikor a börtönből csodásan kiszabadult Péter váratlanul megjelent a hívők előtt, első meglepetésükben fölkiáltottak: «Az ő angyala». (Csel. 12.)

X. *A jó angyalokat vallásos tisztelet illeti meg.*
A szentírás tanúsága szerint az emberek közt megjelenő angyalokat, akikhez küldettek, mélységes vallási hódolattal fogadták. Sőt a szentszerzőknek az angyaltisztelet némely túlzásai ellen is állást kellett foglalniuk, így Szent Pál is a kolosszeiekhez írt levelében felszólal e visszaélés ellen. Már a legrégebb egyházi írók ebben az értelemben nyilatkoznak: «A jó angyalok seregét mélységes vallási tisztelettel illetjük» — mondja Jusztinus. Az egyház egyetemes hitét kifejezi egyetemes régi liturgiája és az angyalok (különösen Szent Mihály főangyal) tiszteletére emelt templomok már a Krisztus utáni IV. században. Már a kegyeletes lelkület természet szerű igénye, hogy kivált az őrzőangyal vezetését megfelelően viszonzza. Tiszteletet a jelenléteért, odaadást a jóakarataért, bizalmat az őrsegeért. (Szt. Bernát.)

V.

A szentek tisztelete nem bálványozás.

«Hiszem a szentek egységét!»

Gondos nevelőnk, a katolikus egyház szent, ezért nevezzük anyaszentegyháznak. Szent ez a mi Krisztus alapította egyházunk a szentségi eszmény kitűzésében és megóvásában. A történelem tanúsága szerint külső beszüremkezésekkel és belső lefokozási kísérletekkel szemben mindig megóvta a katolikus erkölcsi eszménynek fönntartás nélkül Istenhez és az ő szentségéhez igazodó jellegét; az egyoldalú aszketizmus és az eretnek katharrizmus ellenében védelmébe vette ennek az erkölcsi eszménynek emberiségét és minden embernek szánt egyetemességét.

A katolikus egyház birtokában van a *szentségre nevelő hatékony eszközöknek*, a) Mindenekelőtt a hét szentségben, melyeknek fényes egységét a protestantizmus megbontotta. Az egész életet átfogó, a legegyszerűbb lelkek képességeihez is alkalmazott nevelő iskolája van, melytől az aklonkívül állók sem tagadják meg bámulatukat és elismerésüket. — b) Egyházunk hitéletében és fegyelmi rendelkezéseivel olyan intézményeket teremtett, melyek a kinyilatkoztatás adta eszközök mellett a legeredményesebb nevelő tényezőknek bizonyultak a nagy tömegek számára a folyton lefelé és visszafelé húzó renyhe természettel szemben is. — c) Emez eszközök használata révén erkölcsileg megtisztult és felmagasztosult s a halhatatlanságba átköltözött emberek, *az egyház szentjei*, mint megannyi csillag megvesztegethetetlenül mutatják a szentség eszményét és útjait minden rendű és rangú ember számára, minden elgondolható helyzetben. A magukban elvont és általános kinyilatkoztatott igazságokat és eszményeket lángelméi valló bámulatos ihletettséggel, fogyhatatlan leleményességgel és érzékkel alkalmazzzák a gyakorlati élet viszonyaira és mintegy szemléltető oktatást adnak a legnehezebb tudományból, az

önmegszentelődés tudományából. Az életszerűség és valóság erejével állandóan odakiáltják a küzködőknek a biztatást: Ha megtehették azok és ezek, miért ne tudnád megvalósítani te is?!

A katolikus egyházban a keresztény vallás-erkölcsi életeszmény 1. *a közönséges fokon* minden korban és minden népnél oly méretben valósult meg, hogy a másik gyülekezetekkel való méltányos összehasonlítás e ponton is igazolta felsőbbiségét. Már a II. századbéli hitvédőknek ez volt leghatékonyabb érvük: Amit néhány pogány bölcsész mint eszményt megálmodott, de sem személyesen, sem tanítványaiban meg nem valósított, azt ezer meg ezer esetben megvalósulva láthatta az ámuló világ nem a nagytehetségű entellektuelleknél, hanem a legegyszerűbb kézművesben, légionáriusokban, sőt rabszolgákban. — 2. De nemcsak közönséges fokon, hanem *hősi fokban is gyakorolták a szentséget az egyház hívei*. Nagyszámban minden népnél, minden foglalkozási ágban és a legkülönbözőbb életkorokban. Kezdetől fogva mindmáig óriási a számuk azoknak, akik az evangéliumi tanácsok szerint igazítják életüket. Mindig nagy számmal voltak és vannak, kik *oly nyilván élnek hősiességben*, hogy a szenttéavatási perek ügyvitele soha el nem apad. Ezek a szentek az egyházban a történet tanúsága szerint mindig gondviselészerű vezérszerepet töltöttek be. Szentek és vértanúk ültették és öntözték az evangélium fáját vad népek között; szentek vetettek gátat az eretnek és szakadár mozgalmaknak; ők újjították meg az idők jártában ellanyhult egyházi fegyelmet és színesítették a kifakult vallási életet. Ha gyümölcseről ismerzik meg a fa, akkor a katolikus Anyaszentegyházról bizvást elmondhatni, hogy jó fa, mert bőven termi a Szentlélek termését.

De a katolikus egyház szentségének az is nagy bizonyossága, hogy *minden időben komolyan vette a szentek egységéről szóló hitigazságot*. És ennek értelmében a Krisztusban megszentelt és teljes erkölcsi szentségre hivatott földi vándorokat mindig eleven közösségbe kapcsolta a szentség eszményének magaslatára már föl-

jutott és benne véglegesült diadalmas szentekkel. Ennek bizonyossága és kivirágzása a szentek tisztelete. Az erre vonatkozó katolikus igazságot tételünkben imígy állapítjuk meg: *A megdicsőült szentek, kik Istennél érettiünk közbenjárnak s ezért megengedett és üdvös dolog őket segítségül hívni, — vallási tiszteletre méltók.*

1. *A megdicsőült szentek, az üdvözültek, vallási tiszteletre méltók.* Tehát elsősorban Szűz Mária, azután a próbát kiáltott jó angyalok; nemkülönben azok az emberek, akiket az egyház tévedhetetlen ítélete szentekké avatott. A vallási tisztelet, melyet érdemelnek, nem imádás, hanem ettől lényegesen különböző, a teremtett kiválóságot illető vallási hódolat, mely őket megilleti hűséges szentségükért és immár véglegesült istenbarátságukért. A szenteket végelemzésben azért tiszteljük, mert Isten szentsége ragyog át rajtuk. Ebben az értelemben *viszonylagos a tiszteletük.* Egy pillanatig se tanítja a katolikus egyház, hogy a szentek tiszteletét, mint üdvösségre vezető nélkülözhetetlen eszközt igénybe is kell venni. Viszont bizonyos, hogy a szentek tiszteletreméltó voltát tagadni nagy kegyetlenségre mutatna, és nekiszabadult vakmerőséget jelentene. Egy percig sem vitás, hogy értékes kegyelmektől fosztja meg magát, aki a megszentelődés e hatékony eszközét kicsinylően megveti. A szentek tiszteletreméltó voltát egy Vigilanciusz nevű gall szerzetes tagadta; a protestánsok szemében is állandó szálla, s lépten-nyomon olvasható és hallható megnyilatkozások szerint mint bálványozást vagdossák szegény fejünkhöz. A trienti szent zsinat a szentek tiszteletének védelmében leszegezi, hogy istentelenül gondolkozik az, aki állítja, hogy a szentek katolikus módon gyakorolt tisztelete ostobaság. (Trid. 25. De invoc.)

Az angyalok tiszteletéről nyolcnap előtt elhangzott megbeszélésünkben hallottuk idézve a Krisztus ajakáról ellesett szózatot, mely szerint az angyalok tiszteletreméltók, mert azok mindig látják a mennyei Atya arcát. Ez az ok azonban főnnforog az üdvözülteknél, vagyis a szenteknél is. Már az ószövetség is nagy tiszteletben

részesíti a pátriárkákat, folyton hivatkozik rájuk. Maga Isten is tisztességgel koronázza őket. Sirák Fia könyvében olvassuk: «Hadd dicsérjük a híres férfiakat, a mi őseinket nemzedékeik sorában. Sok dicsőséget juttatott nekik az Úr. Testüket békében eltemették, de nevük él nemzedékről nemzedékre. Hénok tetszett Istennek, ezért a Paradicsomba vitették. Feddhetetlen igaz volt Noé s a harag idején engesztelésül szolgált». (40, 4.) — Az Üdvözítő nagy tisztelettel említi Mózeszt, Dávidot s Ábrahámot, Izsákot és Jákobot, a három törzsatyát. «Mondom nektek — emelte föl szavát az Úr Jézus —, hogy sokan jönnek majd napkeletről és napnyugatról és letelepednek Ábrahámmal és Izsákkal és Jákobbal a mennyek országában.» (Mt. 8, 11.) Máskor ismét az ószövetségből idéz: «Én vagyok Ábrahám Istene és Izsák Istene és Jákob Istene. Nem a holtat Istene, hanem az élőké». (Mt. 23, 32.) Egy példabeszéd keretében pedig ily megtisztelően hivatkozik: «Történt pedig, hogy meghala a koldus és az angyalok Ábrahám kebelébe vivék». (Lk. 16, 22.) — Az aposioloik is példaként állítják a hívek elé Ábrahámot, Noét, Jóbot.

A szenthagyomány beszél már az ősi szent Polikárp-féle mártíriumról, Kr. u. 154-ből való hiteles iratról, mely erélyesen és nagy hittani szabatosággal utasítja vissza a szmirnai zsidóknak azt a gyanúsítását, mintha a hívek azért akartak volna vértanú püspökük tetemének birtokába jutni, hogy a fölfeszített Krisztus helyett tiszteljék: «Krisztust mint Isten Fiát imádjuk; a vértanukat ellenben mint az Úr tanítványait és utánzóit méltán szeretjük a Király és Tanító iránt táplált odaadásukért». Egyben kifejezést is adnak a hívek ama szándékuknak, hogy vértanú püspökük halálának évfordulóját állandóan megünneplik. Tertullian és Ciprián bizonyosságot tesznek, hogy az ő korukban már szélében-hosszában szokásban volt már vértanuk emlékének megünneplése is. A Kr. u. III. században szokásba jön a szentek segítségül hívása, mit sok, a katakombákban található fölirat bizonyít; a IV. században ezt a tiszteletet már kiterjesztik a keresztény életeszmény olyan

megvalósítóira is, akik nem szenvedtek vértanú halált. A laodiceai zsinat védelmébe veszi a szentek tiszteletét, de meg is bélyegzi az e téren mutatkozó visszaéléseket. Mikor pedig a hivatkoztuk Vigilanciusz Aëriusz és Eunomiusz nyomán a keletiek visszaéléseivel együtt magát az egyházi gyakorlatot is támadta, Szent Jeromos a maga határozott módján leszámolt vele.

A hívő elme is úgy találja, hogy mélységes és nemes emberi vonás a kiválóság elismerése. De ha minden közösség büszke kiváló tagjaira s kitünteti őket életükben és megbecsüli emléküket haláluk után, illő, hogy Isten házanépe és a szentek polgártársai is örüljenek Isten országa nagy hőseinek, és mindenképen tanúsítsák irántuk érzett hódolatukat. Ez a tisztelet nem kisebbíti Istennek és az ő Krisztusának tiszteletét, mert mi a szentekben Istent és az Úr Krisztust tiszteljük, akinek kegyelmi kiválasztása tette őket szentekké. Bennük mint egy képeskönyvben, arcképcsarnokban, művészi gyűjteményben élénk táruul a természetfölötti világ valósága, és mintegy megszólalnak titokzatos erői és törvényei. Erre vonatkozik Szent Pálnak a zsidókhöz intézett leveléből ez az idézet: «Mózes így szólt: Sión hegyéhez járulhatok, és az élő Isten városához, a mennyei Jeruzsálemhez, és a sokezernyi angyalok seregéhez, és az elsőszülöttek egyházához, kik össze vannak írva a mennyben». (Zsid. 13, 22-23.) A szentek tisztelete abban áll, hogy gyakorlatilag elismerjük szentségüket, kivált ünnepeik megülvése által; nem resteljük utánozni, amit szívesen ünneplünk; és hogy bizalommal segítségül hívjuk őket.

II. Ezzel el is érkeztünk tételünk második részének bizonyításához: *a szentek Istennél közbenjárnak érettünk s ezért megengedett és üdvös dolog őket segítségül hívni.*

Az ószövetség tanú rá, hogy Isten hallgatott szentjeinek közbenjárására, míg a földön időztek: meghallgatta Ábrahámnak Sodomáért, Mózesnek Izraelért, Jóbnek barátaiért való közbenjárását. «Ábrahám az Úr elé járula és monda: Hát elpusztítysz igazat, gonoszt egyaránt? Ha ötven igaz van abban a városban, azok is

elpusztulnak s nem kegyelmez el nekem az egész helynek». Az alkudozást folytatta ábrahám mindaddig, míg az Úr végre is azt mondta: «Nem törölöm el tégedért». (Móz. I, 18.) «Kérlelte Mózes az Urat, Istenét mondván: Miért gerjedne fel, Uram, haragod néped ellen, melyet kihoztál Egyiptom földjéről nagy erővel és hatalmas kézzel? Emlékezzél meg Ábrahámról, Izsákról és Izraelről. Megengesztelődék erre az Úr». (Móz. II. 32, 11. sk.) «Menjete Jób szolgálomhoz és mutassatok be áldozatot magatokért és szolgálom, Jób könyörögjön értetek. Az ő kedvéért teszem, ha nem tudom be nektek a dőreséget». (Jób. 42, 8.) Hasonlóan meghallgatta egyéb barátait is, akik visszavonhatatlanul megszilárdultak az ő kegyelmében. S valóban az ószövetségi történetírók szerint Jeremiás és Oniás főpap sokat imádkoztak a népért és az egész szent városért. Tóbiás könyörög az angyalhoz, tehát az analógia értelmében nem vakmerő dolog, sőt szabad az üdvözltekhez is folyamodni. Az újszövetségben az Üdvözítő példabeszédszerűen tanítja, hogy a dúsgazdag imádkozott Ábrahámmal. Ő maga mennybemenetele után áll az Isten jobbán, mint azt Szent Pál a rómaiakhoz írt levelében hangsúlyozza, «s közben is jár értünk». (Róm. 8, 34.) Ezt teszik tehát a szentek is, akik végleg egyesültek Krisztussal, a titokzatos test fejével, és teljesen hozzája hasonultak. Vagy nem imádkozik-e eredményesen Szent Pál a hajótörtekért, miként azt az Apostolok Cselekedetei című szent könyvben olvassuk? A Jelenések Könyve pedig elmondja, hogy a huszonnégy vén leborul a Bárány előtt, «mindegyiküknek hárfája és arany csészéje lévén, telve illatszerekkel, melyek a szentek imádságai». (Jel. 5, 8.)

Az atyák közül Origenész az első, aki Szent Pálra való hivatkozással kifejezetten említi és ajánlja a szentek segítségül hívását. De, hogy a gyakorlat már akkor mily mély gyökeret vert a hívők között, annak beszédes bizonyítéka a sok sírirat, melyekben az életben mara-

dottak sürgetik az elköltözőitek közbenjárását. Ugyanezt tanúsítják a vértanuk aktái és a Utániak.

A hittani elmélés megállapítja, hogy *a)* a szentek *akarnak értünk közbenjárni*. Hisz már a földön áldozatos nagy szeretettel ölelték keblükre Isten országának tagjait; most pedig a boldogító Istenlátás szent tüzében egészen új szeretetreméltóságban tűnnek föl nekik azok, akiket Isten a mennyország örökségére hívott meg. Fokozza szeretetüket és segíteni kész akarataikat a földi vándorok nehézségeinek és tehetetlenségének, útjuk veszedelmeinek tisztább látása. Pogány gondolat és súlyos dogmatikai tévedés az a nem katolikus hiedelem, hogy éppen a legnagyobb lelkű emberek szeretete és irgalmassága kihűl, amint átlépik az örökkévalóság kapuját és belekerülnek Isten tiszta szeretetének légkörébe. — *b)* *De tudnak is érettünk közbenjárni*. Egyfelől ugyanis tudomást szereznek arról, ami Isten földi országában végbemegy; másfelől elgondolhatatlan, hogy az irgalom és szeretet, az élet és tetterő Istene akadékot vessen nekik az irgalmasság legszebb szolgálatában, a vergődő lelkek üdvösségének előmozdításában. — *c)* *Közbenjárásuk eredménnyel jár*. Erről biztosítanak egyfelől a Szentírás lapjairól ismert ígéretei, másfelől az a megfontolás, hogy Istentől nem kérnek mást, mint amit irgalmas szereté Le maga is készít az emberek számára; tehát nem jutnak ellentétbe Istennek segíteni kész emberszeretetével.

Arra a szemrehányásra, hogy a szentek segítségülhívása és közbenjárása elhomályosítja Jézus Krisztusnak az egyetlen közbenjárónak tiszttségét és arra kísérti az embereket, hogy ne egyedül Istenbe, hanem hozzájuk hasonló emberekbe vessék bizalmukat, vajmi könnyű megfelelni. — *a)* Az isteni tevékenység törvénye, hogy fölséges és befolyásolhatatlan akaratát mind a teremtésben, mind a természetfölötti világban *másodrendű okok útján* érvényesíti. Istent nem lehet hízelgéssel vagy illetéktelen pártfogással megejteni; magatartását csak az ő örök szempontjai irányítják. De épp ezekben benne van a szentek közbenjárása is! Tehát mindenképen

Isten nyomdokain járunk, mikor a természetfölötti iavak sáfáraihoz fordulunk segítségért. Minthogy Isten másodrendű okok igénybevételével viszi véghez terveit a természetes és természetfölötti rendben egyaránt, nem alaptalanul következtetjük, hogy miként nem egyformán osztja természeti javait a teremtmények között, szentjeinek sem szánt egyforma szerepet a természetfölötti világrendben, hanem Krisztus titokzatos testének tagozottsága szerint más-más föladatokat szab eléjük. Ezért indokolt az a katolikus gyakorlat, mely különféle szükségekben más-más szenthez fordul, és különféle ügyek és intézmények számára más-más pártfogókat keres és tisztel ilyenekül. — *b)* A szentek közbenjárása nem vet árnyat Krisztusnak, az egyetlen közbenjárónak tisztségére sem. A szentek ugyanis Jézus, Krisztustól veszik pártfogói szerepük jogcímét, és ezért mint másodlagos és lényegesen Krisztustól függő közbenjárók *bizonyoságot tesznek Krisztus elsődleges közbenjárásának erejéről.* — *c)* A katolikus igazság értelmében egyedül Isten mindenható szeretetétől várjuk segítségüket. A szentekhez azért folyamodunk, hogy mint az imádság mesterei tanítsanak, és mint Krisztusban immár nagykorúvá lett testvérek segítsenek jól imádkozni Isten fölségéhez. A jámbor ember látja, mennyire készületlenül áll Istennel szemben, és ezért keres támogatókat, akiknek társaságában bátrabban jelenhet meg Isten királyi széke előtt. A katolikus áhítat tehát végelemzésben nem a szentekhez könyörög, hanem *a szentek társaságában Istenhez.* Aki betűvető ember, olvasni tud, tisztában van azzal, hogy az egyház hivatalos imádságai, ha szentnek szólnak is, mindig közvetlenül Istenhez vannak intézve. Ez egymagában beszédes cáfolat arra a nemkatolikus oldalról annyiszor szemünkre vetett vádra, hogy a katolicizmus, mégha nem is imádná a szenteket, előtérbe tolja az irántuk való áhítatot az istenimádás rovására.

Ha a természet színvonalán megrekedt egyesek és tömegek kísértésbe esnek, hogy a szentek kedvéért elhanyagolják az Isten tiszteletét (föltehetőleg ama lap-

pangó gondolattól indítatva, hogy a szentek talán könnyebben engednek az emberi gyarlóságoknak, mint a kéréletetlen szentségű változatlan örök Isten) e kísértés gyökerét a kényelemre hajló, a természetfölötti igazság magaslatára nehezen emelhető emberi természet gyarlóságában kell keresnünk, *nem pedig a katolikus dogmában, melynek képviselői kezdettől fogva teljes erővel küzdenek a jelzett kísértés ellen!*

Mi akadály a sincs tehát annak, hogy a szenteket, vagyis az üdvözült lelkeket igenis vallási tiszteletben részesítsük. Mint láttuk, maga Isten, az Üdvözítő Mester, az apostolok, az őskeresztény egyház, s azóta is századok katolikus közszelleme, az esprit de Corps, a testületi szellem követeli a szentek öntudatos, célirányos megbecsülését. Természetes, hogy tiszteletadásunkat nem rejtjük véka alá. Nem zárt ajtók mögött, nem is suba alatt csináljuk, amire lelkünkben indítást érzünk. Ami az elmében és szívben gyökeret vert: a hódolat s az ennek nyomába járó bizalom, kifestik mint a tavaszi rügy, kelyhet nyit akár a nyár virága, s a tél zúmarájában is életet, mutat, miként az elpusztíthatatlan örökzöld.

Istennek minden dicsőült szentjei, — kiáltjuk győzelmes és bizalmas öntudattal — könyörögjetek értünk! — Amen.

VI.

A szentek ereklyéinek és képeinek tisztelete nem bálványozás.

Az Úr «megadta az igazaknak robotjuk jutalmát. Csodás utakon vezérelte őket, nappal leplül szolgált nekik, éjjel pedig csillagfényül».
(Bölcs. 10, 17.)

Mai, utolsó böjti elmélkedésünkben elérkeztünk annak a tételnek taglalásához, amelyik miatt ezt az egész beszédsorozatot elmondani szükségesnek véltem én, és meghallgatását időszerűnek minősítették hűségesebb hallgatóim. Az előrebocsátott öt megbeszélésben föl-

dolgozott anyag, lépcsőzetesen fölépített szerkezete során a katolikus egyház szentjei immár hittanilag helyesnek, erkölcsileg jogosnak megállapított tiszteletén keresztül elvezetett bennünket arra az oromfalra, amelyikről csillogó betűkkel ragyog le az üdvözültek dicsőségét hirdető, a mennyekig fölmagasztosult emberi nagyságot dicsőítő álmétkodás: *Mirabilis Deus in Sanctis suis* — Csodálatraméltó Isten az ő szentjeiben! Ez a fölkiáltás, mely egyszerre két irányban fejezi ki a mulandóság nehéz kísértéseivel viaskodó emberiség hódolatát: egyfelől az életszentségre hívogató és képesítő Isten, másfelől a serkentést és támogatást megértő hálás teremtmény iránt, az átlagemberek fölé emelkedett hősök, a szentek iránt, — ez az örvendező üdv-rivalgás régi, nagyon régi dicséret. A zsolttáros énekekben kivirágzott hódolat ez, mely ódonsága mellett se tudott elhervadni mindmáig. De nem is fog elhervadni ezentúl sem, amíg egyetlen olyan embert hord hátán a föld, aki öntudatosan vallja az ősi keresztény élet-eszményt. Aki ennek az életeszmenynek indítékául lelke mélyén hordja a szállás csináló Úr Krisztus ígéretének visszhangjaként immár tizenkilenc századon át egyformán erőteljesen viharzó jeligét: nincs nekünk itt marandó városunk, hanem arra a *másikra* várunk, *abba* készülődünk, *ahhoz* ragaszkodunk.

Ebbe az *örök jövődőség városába* vetett reményünknek, és ezzel a reménnyel társult akaratunknak kifejezője amaz imádság, mely mindszent ünnepének nyolcada alatt szárnyal föl az egyház ajakáról: *((Növelj bennünk Úristen a föltámadásba vetett hitünket, te, aki csodákat művelsz szentjeidnek ereklyéi által; és tégy bennünket részeseivé a halhatatlan dicsőségnek, amelynek zálogaként tiszteljük az ő hamvaikat.* Az indíték tehát, mely az üdvözültek földi maradványainak megbecsülésére, tiszteletére hangolja lelkünket, abban rejlik, hogy a nekünk is szánt halhatatlan dicsőség zálogául hagyta részünkre azokat Isten, aki szentjeinek ereklyéi által műveli csodatetteit. Ebből a megállapításból vonjuk le tehát mai tételünket, melynek első része így hangzik: *Meg-*

engedett és üdvös dolog tisztelni a szentek ereklyéit; második része pedig kiegészítője amannak: megengedett és üdvös dolog tisztelni a szentképeket.

I. *Megengedett és üdvös dolog tisztelni a szentek ereklyéit.* Elsőbbit tudnunk kell, mit értünk az ereklye fogalma alatt. Latin tőből (*relinquere*, ami annyit jelent: hátrahagyni) képzett többszámú szóból *reliquiae* származik. Az ereklye a szó *szoros értelmében* valamelyik szentnek teteme (vére, csontjai); *tágabb értelemben* mindaz, ami vele mint például ruhái, eszközei, koporsója, sírja, érintkezésben volt. Az előzőkben ismételtén, esetről-esetre hangsúlyoztuk, hogy minden tisztelet végelemzésben személyre irányul. Ha mármost, amit tisztelünk, csak *erkölcsi egységet alkot* a tiszteletünk indítékát képező teremtett kiválóság birtokosával, pl. a könyv, ruha stb., vagy fizikai érintkezésben volt az illetővel, vagy akár fönnmaradt testrésze, karcsonja, koponyája legyen is bár, *tiszteletünk csak viszonylagos*, mert a tisztelet tárgya nem önmagában és önmagáért, hanem másvalamivel, helyesebben másvalakivel fennforgó összefüggés miatt tiszteletreméltó.

Viszonylagos tiszteletünk tehát, mellyel az ereklyékkal összefüggésben állott személy kiválósága miatt, az ereklyéknek adózunk, *szól magának az illető személynek*, mert hiszen nem is volna illő, hogy eszes teremtmény esztelen valók előtt hódoljon. Az ereklyék tiszteletreméltóságát a régi eretnekek közül tagadták a gnosztikusok és a manikeusok, akik szerint minden, ami anyag, gonosz. Tagadta az előzőkből már ismert Vigilanciusz és tagadták a képrombolók. Ezekkel a kegyetlen támadásokkal szemben az ereklyék tiszteletreméltósága mellett szállt síkra a II. niceai egyetemes zsinat. Utóbb az ereklyék tiszteletreméltósága ellen nyilatkozott a protestantizmus is, mely napjainkban zárt egységben vonul fel a Szent István királyunk jobbja iránt országszerte tanúsított vallásos tisztelettel szemben és azt, vagy «a szent Jobbhoz való fohászkodást bálványimádásnak ismerik és attól a lelkek üdvösségeért mindenkor óvakodik».

Nos hát, az ószövetségi *szentírás* félreérthetetlenül jelzi az ereklyék tiszteletreméltóságát és csodás erejét, mikor arról szól, hogy Elizeus csontjai halottat élesztettek és Illés köpenye kettéválasztotta a vizet. A Királyok Könyvében olvassuk: «Meghala Elizeus és eltemeték. Ugyanabban az esztendőben portyázok jönnek Moábból az országba. Bizonyos emberek pedig, kik éppen egy embert temettek, mikor meglátták a portyázókat, bevetek a holttestet Elizeus sírjába. Mikor hozzáért Elizeus teteméhez, életre kelé az ember s lábára állá». (Kir. IV. 1.3, 20-21.) Ugyancsak ott van megírva, hogy Elizeus felemelé Illés palástját, mely leesett róla s visszafordula s megállá a Jordán partján, s Illés palástjával, mely leesett róla, ráüte a vízre s az nem válék ketté. Erre azt monda: «Hát most hol Van Illés Istene? Azután ismét ráüte a vízre, s az kétfelé válék s Elizeus átméne». (Kir. IV. 2, 13-14.) — «Oly ember nem született, mint József, — olvassuk Sirák Fia könyvében — ki testvérei fejedelme volt, s a nemzet erőssége, atyjafiai vezére és a népnek támasza; gondját viselték még csontjainak is, melyek holta után prófétai erővel bírtak.» (48, 17-18.) — Az újszövetségből ismeretes, hogy a vérfolyásos asszony meggyógyult Krisztus ruhája szegélyének érintésétől. Az Apostolok Cselekedeteinek 19. fejezetében írja Szent Lukács a nemzetek apostoláról: «Isten rendkívüli csodákat is művelt Pál keze által, úgyhogy a betegekre is elvitték a keszkenőket és kötényeket a testéről, mire a betegségek elhagyták őket és a rosszlelkek kimentek belőlük». (19, 11-12.)

A szenthagyomány bizonyága a vértanuk tiszteletével kapcsolatban szólal meg. A szmirnai keresztények, mikor sok utánjárásra vértanú püspökök holttestének birtokába jutottak, azt «mint a legfinomabb drágaköveknél különb és aragnál értékesebb kincset» illő helyre vitték. A III. század óta az őskeresztények vértanuk ereklyéi fölé emelték oltáraikat és templomaikat, közelükben kívántak temetkezni; a keresztény községek versengtek ereklyék birtokáért, melyek-

ben Isten segítő gondviselésének zálogát látták; vértanuk sírjaihoz zarándokoltak és ott fogadalmi tárgyakat helyeztek el; bizalommal vártak és örömmel tapasztaltak ereklyék közvetítésével történt csodákat.

A hittani megfontolás Szent Ágostonnal megállapítja, hogy a világi életben is a szeretet és kegyelet személyekről természetszerűen átháramlik mindarra, ami velük szorosabb érintkezésben volt. Nemzetek fényes mauzóleumokat emelnek elhunyt nagyjainak, múzeumokba gyűjtik híreseiknek minden hagyatékát egészen a legjelentéktelenebb, legapróbb tárgyakig. Gyermekek kegyelettel őrzik anyjuk imádságos könyvét vagy jegygyűrűjét, atyjuk fegyverét, botját, barátaik valamelyes emléktárgyát. *Testi-lelki összetett természetünk* ugyanis szükségét érzi, hogy kegyeletes emlékezése érzékelhető tárgyakra támaszkodjék; és megérzi, hogy ami egy tiszteletreméltó személlyel közvetlen vonatkozásban volt, titokzatos módon tovább hordoz és leheli valamit annak szelleméből. Mennyivel inkább illő tehát, hogy tiszteletben tartsuk a szentek tetemeit, melyek oly kiváló életszentségnek voltak szervei, a Szentlélek diplomái, a dicső feltámadás várományosai és csodák eszközei. Ezért az ereklyék okos katolikus tisztelete kiválóan alkalmas arra, hogy ébren tartsa a szentség eszménye és természetfölötti valósága iránti lelkesedést, növelje a természetfölöttség érzékét és táplálja a föltámadás reményét. A visszaéléseket elvben kizárja a katolikus megállapítás, mely szerint *az ereklyék tisztelete viszonylagos, sőt kétszeresen az, amint Szent Jeromos csattanósan kifejezi: «Tiszteljük a vértanuk ereklyéit, hogy imádjuk azt, akinek ők vértanúi»*. Épp ezért nem esik csorba a szolid vallási életen még akkor sem, ha netán helyel-közzel hamis ereklyére irányulna a tisztelet. Ez ugyanis megtörténhet, mert az ereklyék valódisága merőben történeti kérdés, s mint ilyen kívül esik a tévedhetetlen egyház tanításának körén. A tisztelet ugyanis nem magának az ereklyének szól, hanem annak a szentnek, akivel kapcsolatba hozzuk. Egyéb-

ként az egyház nagy körültekintéssel jár el az ereklyék megítélésében és tiszteletük engedélyezésében.

II. *Megengedett és üdvös dolog tisztelni a szentképeket.*

Ezt a kegyeletes katolikus gyakorlatot nemcsak elméletben, hanem barbár tettekkel is tagadták a képrombolók, különösen Izauri Leó és V. Leó császárok alatt, kikkel szemben a Krisztus után 727-ben, majd 731-ben tartott római zsinatok, később pedig a 787-ben tartott második niceai zsinat és még később a IV. konstantinápolyi zsinat ünnepélyesen védelmükbe vették a katolikus igazságot. Mikor a képrombolók ádáz dühe ismét föllángolt az újítókban, a trienti szent zsinat atyái újból kimondták, hogy «Krisztusnak, a Szűz istenanyának és más szenteknek képeit lehet tartani, főként a templomokban, és illő tiszteletben kell részesíteni. ívfem mintha hitünk szerint azokban valami isteni jelleg vagy erő volna, melyek miatt tiszteletet érdemelnek, vagy mintha azoktól valamit kérni vagy bizalommal várni kellene, mint hajdan a pogányok cselekedték, kik bálvány okban reménykedtek. Hanem azért kell illő tiszteletben részesíteni a szentek képeit, mert az irántuk tanúsított tisztelet az eredetinek szól, akit ábrázolnak, úgyhogy a szentképek által, melyek előtt kalapunkat megemeljük, vagy amelyet megcsókolunk, magát Krisztust imádjuk, és tiszteljük a szenteket, kiket ábrázolnak».

A zsidóknak, kik oly könnyen hajoltak bálványimádásra, meg volt tiltva, hogy imádás végett faragott képet készítsenek maguknak: «Ne csinálj magadnak faragott képet, — olvassuk Mózes II. könyvében — se valamely képmást arról, ami fenn az égen, vagy lerm a földön, vagy a föld alatt, a vizekben vagyon. Ne imádd s ne szolgálj ezeket». (Móz. II. 20, 4-5.) — És ismét: «Ne csináljatok magatoknak bálványt vagy faragott képet, ne emeljetek emlékoszlopokat, s ne állítsatok fel jelvényes követ földeteken, hogy imádjátok». (Móz. III. 26, 1.) — Ma már nem lehet biztosan megállapítani pontosan, mire vonatkozott ez a tilalom. Tételünk ellen nem szólhatott, hisz' Isten maga páran-

csolta meg Mózesnek, hogy rézkígyót állítson föl, mint az isteni segítség szervét és eszközét: «Csinálj egy rézkígyót és tedd ki jelül: amelyik megmárt, feltekint reá, az életben marad». (Móz. IV. 21, 8.) Hasonlóképen maga Isten rendelte el, hogy a frigyláda födelére két kerubot állítsanak: «Csinálj két kerubot vert aranyból a felelőhely két szélére . . . terjesszék ki szárnyukat és borítsák be a felelő helyet, egymással szemben legyenek, s arcukkal a kegyelem-tábla felé forduljanak». (Móz. II. 25, 19—20.)

Ami a *szenhagyományt* illeti, az egyház az első keresztény századokban nagy tartózkodást tanúsított a szentek képei iránt. A zsidókból lett keresztényeket az ószövetségi tilalom tartotta vissza. A pogányokból lett keresztényeket pedig az egyház féltette az alig elhagyott bálványimádástól. A katakombák bőséges tanúsága szerint ellenben már a Kr. utáni második században sűrűn használtak szentképeket, legalább is a vallási igazságoknak és a vallási tisztelet tárgyainak szemléltetésére. Tertullianus szerint kivált az Üdvözítőnek és a szent keresztnek ábrázolásai voltak használatban. Biztos, hogy a IV. században már templomokat is díszítettek szentképekkel, jóllehet ennek a gyakorlatnak ellenzői is akadtak. Olyan egyházatyák ellenben, mint Nysseni Szent Gergely, Aranyszájú Szent János, Jeruzsálemi Szent Cirill, Szent Ágoston és Szent Vazul, meleg lelkesedéssel szólnak a szentképekről. Az V. században szokásba jött a képcsókolás, a képek előtt való gyertyaégetés, úgyhogy a II., 787-ben megtartott niceai zsinat igazán a hagyomány királyi útján járt, mikor meghozta a szentek képeinek tiszteletére vonatkozó hittani döntését. A képrombolás szomorú idejében főként Studioni Tivadar, és elsősorban Damaszkuszi Szent János lépett sorompóba a katolikus igazság védelmére.

A *hittani megokolást* megadja a trienti zsinat: a szentképek magukban nem tiszteletreméltók, sem anyagukban, sem kivitelükben, hanem formálisan mint képek, vagyis amennyiben olyanokat ábrázolnak, kik

vallási tiszteletre méltók: Istent, a Szentháromságot, Krisztust az angyalokat, Szűz Máriát vagy más szenteket Tehát a szentképek tiszteletének *ugyanaz a hittani és lélektani megokolása, mint az ereklyék tiszteletének.* Testi-lelki összetett természetünknel fogva ugyanis rá vagyunk utalva az érzékelhető világra, mint a szellemi világnak jelképére. A szentképeken, miként az ereklyéken a lélek mint megannyi lépcsőfokon fölemelkedik a láthatatlan természetfölötti világba, és tőlük támogatva huzamosabban és kitartóbban tud ott időzni. Visszaélések természetesen itt is lehetségesek, különösen ha hiányos a vallásos megneveltség. Azonban ezekre vonatkozólag is áll a szabály: szűnjék meg a visszaélés, de maradjon érvényben a helyes és igaz elv.

III. *A szentek ereklyéi és képei előtt tanúsított tisztelgés az imádástól lényegesen különböző tiszteletadás.* Szembeszökően kitűnik ez az imádás és a tisztelet külső megnyilvánulási formáiból, nem is szólva a két tisztelgés belső, tartalmi különbségéről. Az egyház az imádást külsőleg térdhajtással, illetve térdreborulással juttatja kifejezésre. E tiszteletadások mindketteje csak az Atyával és Szentlélekkel egylényegű Fiúistennek, a háromszemélyű Egyisten második személyének szól, aki templomainkban az Oltáriszentségben valóságosan jelen van. Az öntudatos keresztény katolikus hívő, aki hitében járatos, az imádás külső kifejezését képező térdhajtással vagy leborulással mint tisztelgési formával nem köszönti sem a Szűz Máriát, sem a szenteket, akiket csak főhajtással üdvözöl, mikor az őket ábrázoló képek, vagy szobrok előtt tisztelettudóan megáll. Ha utóbb letérdel is a Szent Szűz vagy a szentek ábrázolatai előtt, ez a ténye józanul imádassa félre nem magyarázható. Hiszen merőben emberi viszonylatokban is illő formát adunk a közvetítő útján a hatalmasabbhoz, az előkelőbbhöz eljuttatandó kéréseinknek. Nem állunk meg előtte peckesen, nyeglén, tiszteletlenül és felszegett fejjel, sem önérzettől domboruló mellkással, hanem a közvetítőre vagy pártfogóra bízott továbbítandó kérésünkre is, annak hangjára, fogalmazására is

ráütjük a felsőbbrendű tényezővel szemben érzett alázatunk bélyegét.

Külsőségekben, amelyek az eszmei tartalom érzékeltetői, az egyház mindig óvatosan különböztet az imádás és az egyszerű tiszteletadás módjai között. Így például a tömjénfüsttel kifejezett hódolat más a legméltóságosabb Oltáriszentség s más a szentek ereklyéi előtt. Az egyház az Oltáriszentségben jelenlevő Úr Jézusnak leborulva, háromszor eszközölt kettős füstöléssel hódol, amelyet megelőz és befejez és közben is megszakít a vállakat is megmozdító mély főhajtással. A szentek ereklyéit ellenben állva eszközölt füstöléssel tiszteli meg és mindössze a tiszteletadás előtt és után végez főhajtást. A szentek ereklyéinek csókolása sem más, mint a kegyeletes tiszteletnek olyatén kifejezése, amilyennel kedves hozzátartozóinktól ránkmaradt *szellemi jelentőségű* tárgyaknak adózunk. A katolikus ember a szentek egyességéről szóló hitigazság alapján szívósan tartja a lelki rokonságot az üdvözültekkel, s az ő részük-ről velünk szemben megnyilatkozó törődésért, testvéri szolidaritásért érzékelhetően hálásnak mutatkozik.

A szent ereklyék között is különleges tiszteletadásban részesülnek Urunk szent keresztiének ereklyéi. A szentkereszt ereklyéje előtt, a keresztfán bennünket megváltó, kínt-halált szenvedett Úr Jézus, az Istenfia tiszteletére térdhajtással fejezzük ki hódolatunkat. A szent kereszt ereklyéje ugyanis elválaszthatatlan az Üdvözítő személyétől, aki rajta szenvedett afmi boldogulásunkért. De ezenfelül különös megbecsüléssel adózik az egyház s benne a hívek az Úr keresztiét jelképező feszületnek is évente egyszer, a nagypénteki csonkamisért megelőző szertartástól kezdve a nagyszombati feltámadási szentmise előtt végeztetni szokott szertartásokig. Nagypénteken ugyanis leleplezik a fekete-vasárnap óta a violaszínű lepellel elfödött feszületeket, s ilyenkor a megfeszített Megváltóra irányuló hálás emlékezettel borulunk térdre *külsőleg ugyan a megfeszített képe előtt, lélekben mégis a kiszenvedett Krisztus előtt*, akinek ajakáról hangzott el a megigazulásunkat bizonyító

«Beteljesedett». Szótfogadunk, engedelmeskedünk az egyház felszólításának, mert Ő egyenesen megkívánja tőlünk, hogy *imádó lelkülettel gondoljunk* az Üdvözítő páratlan jótéteményére, s ennek az érületnek ne késünk kifejezést adni a hódolat olyan nyilvánításával, melv arányban álljon a részünkre juttatott boldogító felszabadítással.

Ki mihez nem ért, ne nyúljon hozzá, — tartja a köztudat, de erre int egyéni tapasztalatunk is. Minthogy azonban szent hitünk igazságai s az azokból leszármazott üdvös gyakorlatok korántsem nebántsvirágok, hanem a keresztény katolikus hívő lelkiélete számára életfeltételek, illetve hasznos eszközök, világos, hogy hozzájuk kell nyúlunk, sőt élnünk kell velük, használnunk kell őket. Hogy ez a hozzányúlás ne legyen kárunkra, hátrányunkra, sőt kárhozatunkra, érteni kell hozzájuk. Ezt a hozzáértést, amely talán tökéletlen volt, mivel időjárában kifakult és bemohosodott, igyekeztünk tisztázni megbeszéléseinkben. Vajha úgy megmaradna elménkben és emlékezetünkben az imádásról általában, az Oltáriszentség imádásáról, a Boldogságos Asszonynak, a jó angyaloknak, a szenteknek s a szent ereklyéknek kijáró tiszteletről hallott katolikus tan, mint amilyen igyekezettel — a szerénység sérelme nélkül vélem mondhatni — azt elétek tární törekedtem. Valahányan itt vagyunk, tegyük együttes szellemi munkánk végére pontot azzal az erős fogadkozással, hogy katolikus hitünket éppen azok példaadása révén is jobban fogjuk szeretni, akik a keresztény erkölcsi életeszmény gyakorlása és népszerűsítése által megbizonyítói lettek az Üdvözítő szavai igazságának: a menynek országa bennetek vagyon. Viseljük magunkban ezt a mennyországot, és napról-napra jobban és megfelelőbben ápolni tanuljuk meg azoktól, akik Jézus szavai szerint méltóknak találtattak, hogy bemenjenek Urunk örömébe. Amen.

JEGYZETEK.

¹ — 7. lap: *E/A* a lelkiyakorlatos beszéd-sorozatát P. Buttykay 191 8 nuire. 24 25 2(1 27-én mon-dotta el.

² -- 58. lap: Ezek a lelkiyakorlatos elmélkedések a Kato-likus Leányok Országos Szövetségének tagjai számára hangzottak el 1982 márc. 16—20-ig a Szociális Testvérek kápolnájában (Thökölv-út 69. sz.).

³ — 78. lap: ami szószerint a. m. a későbbi előbb. Egyéb-ként retorikai alakzat, mely a beszéd rendjét megfordítja. Itt utalás a gondolkodásbeli egy-másután felcserélésére, hogy ami utóbb követ-keznék, azt előbbre teszik.

⁴ 91. lap: Ez a lelkiyakorlat, melynek vázlatát P. Buttykay sajátkezü feljegyzései alapján közöl-jük, a gödöllői premontrei prépostság tagjai számára hangzott el 1937 őszén.

⁵ 93. lap: Tündököljék rajtuk a teljes igazság formája. (A püspökök szertartáskönyvéből.)

⁶ — 93. lap: Hogy cselekedeteik komolyságával és életük becsületével igazolják öregségüket. (A püspö-ök szertartáskönyvéből.)

⁷ 95. laj): A te utaidat, Uram, mutasd meg nekem és ösvényeidre taníts meg engem. (Zsolt. 24, 4.)

⁸ 96. Jap: mely jeles!

⁹ 97. lap: a/, erős Isten.

¹⁰ 98. lap: csak merő kötelességből.

¹¹ 98. lap: Az örvény az örvénynek kiált. (Zsolt. 41, 8.)

¹² — 102. lap: Hálát adok neked, Atyám . . ., hogy elrejtetted ezeket a bölcséktől és okosaktól és kijelentetted a kisdedeknek. (Mt. 11, 25.)

¹³ — 102. lap: kiüresítette önmagát. (Filipp. 2, 7.)

¹⁴ 102. lap: és leméne velük Názáretbe. (Lk. 2, 51.)

¹⁵ 102. lap: és engedelmes val a . . . (Lk. 2, 51.)

¹⁶ 103. lap: Fordítsd el szemeimet, hogy ne lássanak hiúságot. (Zsolt. 118.)

¹⁷ 103. lap: Most világosítsd meg lelkünket,
Égesd el szeretetedtől,
Hogy földieket elhagyó szívünket
Az ég gyönyöre töltsse el.

¹⁸ — 104. lap: Kiterjesztettem kezeimet egész nap a hitetlen néphez. (íz. 65, 2.)

¹⁹ — 105. lap: Aki eszik engem, ő is él énérttem. (Ján. 6, 58.)

²⁰—105. lap: Nincs is más ily nagy nemzet, melyhez oly közel járulnának az istenek, mint a mi Istenünk jelen van. (V. Móz. 4, 7.)

²¹ 109. lap: Ez a lelkigyakorlatos vezérfonál szintén P. Buttykay sajátkezü feljegyzése, melyet Zsám-békon követett a Keresztes Nővéreknek adott lelkigyakorlat alkalmával 1938 augusztusban. A szokásos formától eltérően párbeszédés módon fektette fel a megfontolás pontjait, s ezzel az újszerűséggel nem kis hatást keltett.

²² 145. lap: E nagybőjti beszédorozatot P. Buttykay 1936-ban mondotta, melynek vázlatát sajátkezüleg jegyezte be szószerint így a pesti ferencesek prédikációs témakönyvébe.

²³ — 156. lap: Ezeket az elmékedéseket P. Buttykay 1917 nagybőjtjének szerdái (febr. 5.-márc. 12. között) mondotta el.

²⁴ 173. lap: Ez elmékedések elmondásának ideje 1913 febr. 5.—márc. 12.

²⁵—197. lap: Ezek a nagybőjti szerdák 1921 febr. 9. és márc. 9. közé estek.

²⁶—235. lap: E triduum beszédeit 1937 jún. 10-12-ig mondotta.

²⁷ — 237. lap: v. ö. II. Krón. 6, 14., íz. 38, 3. és III. Kir. 8, 23.

²⁸ 239. lap: Latinul: Fratres Minores.

²⁹ -255. lap: E triduum-vázlatot szószerint P. Buttykay bejegyzése alapján közöljük, melynek beszédeit 1936 jún. 10—13. között mondotta.

³⁰ -258. lap: nem keresi a magáéi. (1. Kor. 13, 5.)

³¹ lap: bot nélkül, táska nélkül, saru nélkül az úton senkit sem köszöntve. (v. ö. Mt. 10, 10. és Lk. 10, 4.) Vagyis, hogy a cél elérésében mi se gátolja...

³² lap: E Szent István-triduumnak különös jelentőséget kölcsönzött az a körülmény, hogy közvetlenül a magyarországi kommunista köztársaság megdőlését követően hangzott el 1919 aug. 18-20-ig.

³³ lap: E triduum beszédeit 1915 dec. 29-30-31-én mondotta el.

³⁴ lap: Nagybőjti beszéd sorozatként hangzott el.

TARTALOMJEGYZÉK.

Előszó	5
<i>Lelkiyakorlatos beszédsorozat:</i>	
I. Szeresd a te Uradat!.....	9
II. Elhomályosodott az arany csillogása	21
III. Lelki fordulat.....	30
IV. Légy a jóban állhatatos!	38
V. Szentségi szövetkezés."	49
<i>Lelkiyakorlatos elmélkedések:</i>	
1. A hitről	61
2. A reményről	69
3. A szeretetről	76
4. A kötelességről	84
<i>Lelkiyakorlat-vázlat:</i>	
Bevezető.....	93
A lelkem.....	94
Isten szava	95
Ki az Isten?.....	96
A. bűnről	97
A tökéletességről	99
Urunk elrejtett életéről	102
Urunk nyilvános életéről	103
Az Oltáriszentségről	105
<i>Lelkiyakorlat-vezérfonál:</i>	
Bevezető	111
I. A hitről.....	111
II. A szent istenfélelemről	113
III. A szent alázatosságról	114
IV. A bűnökről és erényekről	116
V. A restségről	117
VI. A szent türelemről	120
VII. A világi gazdagság megutálásáról.....	122
VIII. A szent tisztaságról.....	123
IX. A szent engedelmességről	125
X. A szent töredelemről	126
XI. Az üdvös és káros beszélgetésről	127

	Oldal
XII. A hasznos és haszontalan tudományról	128
XIII. Az igazi szerzetesi életről	130
XIV. A szent lelki okosságról	131
XV. A kísértésekről	133
XVI. Az ájtatos imádságról	130
XVII. A jóban való állhatatosságról	139
XVIII. A halálra való emlékezésről	140
Befejező	141

Nagyböjti beszédek:

a) Nagyböjti beszédsorozat-vázlat hat beszéddel.....	145
b) Vázlatos nagyböjti elmélkedések:.....	
1. A szenvedés szüksége	15 [^]
2. Krisztus szenvedése. (I.)	15#
3. Krisztus szenvedése. (II.).....	1(,1
4. Krisztus Kaifás és Pilátus előtt	165
5. Krisztus vagy Barabbás?	168
6. Feszítsd meg!	170

c) Nagyböjti elmélkedések:

I. Amire a hamu gondolat.....	173
II. Az önfegyelmzés kapuja	178
fii. Az isten <i>nagysága</i>	1#2
IV. A léleküdvösség kérdése	186
V. Az ige befogadása	190
VI. Az eskü tilalma.....	195

d) Nagyböjti szerdák:

1. Krisztus töviskoszorús feje.....	197
2. A kínzó szegek és lándzsa.....	204
3. A gyolcs és a temetés.....	210
4. Az öt szent seb	217
5. A drágalátos isteni vér	224

Triduumok:

o) Szent Antal-triduum (I.):

1. Szent Antal, a mi vezetőnk	235
H. Szent Antal, a hit példája	242
III. Szent Antal szeretete	249

b) *Szent Antal-iriduumvázial:*

Assisi Szent Ferenc és l'adovai Szent Antal
lélekpárhuzama:

I. Franciscus vir catholicu.s. (Ferenc, a kat. férfiú.).....	255
---	-----

II. Vir totus apostolicus. (Az egészen apostoli férfiú.).....	257
III. Vir eucharisticus. (Az Eucharistia embere.).....	258
IV. Mariophilus. (A Mária-barát.).....	261
c) Szent István-triduum:	
1. A tekintély elve	263
2. Világézetünk mellett!.....	269
3. Keresztény magyar egységet!	273
d) Szent Erzsébet-triduum. (Vázlat.).....	
1. Szent Erzsébet útja a földi élet magaslatai felé	
2. Szent Erzsébet útja a földi élet mélységei felé	
3. Szent Erzsébet útja a földi magasságokon és a földi mélységeken át az örökkévaló dicsőség felé.....	282 - 84
e) Évzáró triduum 1915-ben:	
I. Elbizakodottság és bizalmatlanság	285
II. Félre az önzéssel! Jelszó: — a lélek!	294
III. A feltétlen, következetes kötelesség.....	303
<i>Beszéd sorozat az imádról és tiszteletről:</i>	
I. Bevezetés. Az imádás fogalma. (Vázlat.)	315
II. Az Oltáriszentség imádása nem bálványozás.....	316
III. A katolikusok Mária-tisztelete nem bálványimádás	321
IV. Az angyalok tisztelete nem bálványimádás.....	329
V. A szentek tisztelete nem bálványimádás.....	337
VI. A szentek ereklyéinek tisztelete nem bálványimádás	345
Jegyzetek.....	355-7